شەيخ سەئدى

گۇلىستان

(گلستان سعدى)

مىللەتلەر نەشرىياتى

گۇلىستان
(گلستان سعدى)
مىللەتلەر نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com

ABDUL CELİL TURAN
Yeni Doğan Mah, Sok. 41
No. 7/4 Tel : 558 40 92
Zeytinburnu - İstanbul

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شەيخ سەئدى

گۇلىستان

(گلستان سعدی)

تەرجىمە قىلغۇچى: رەھمىتۇللا جارى

مەسئۇل مۇھەررىرلىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان
تېيىپجان ئېلىيوپ

مىللەتلەر نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

سوز بېشى 1
دىباچە 1
بىرىنچى باپ پادىشالارنىڭ خۇلقى ـ ئادىتى توغرىسىدا...... 24
ئىككىنچى باپ دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا.......... 90
ئۈچىنچى باپ قانائەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا...... 146
تۆتىنچى باپ سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا....... 189
بەشىنچى باپ ئىشق ۋە ياشلىق توغرىسىدا.................. 201
ئالتىنچى باپ زەئىپلىك ۋە قېرىلىق توغرىسىدا............. 227
يەتتىنچى باپ تەربىيىنىڭ تەسىرى توغرىسىدا............. 237
سەككىزىنچى باپ ئۆزئارا مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدا
.... 274
خاتىمە.. 328

www.uyghurkitap.com

سوز بېشى

پارس خەلقىنىڭ 13 ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى شەيخ سەئدىنىڭ① «گۇلىستان» ناملىق مەشھۇر ئەسىرى يالغۇز پارس كلاسسىك ئەدىبىياتىدىلا ئەڭ قىممەتلىك بايلىق ۋە مۇھىم يادىكارلىقلاردىن بىرى بولۇپ قالماستىن، بەلكى جاھان مەدىنىيەت غەزنىسىدىمۇ ئۆزىگە مۇناسىپ ھورمەتلىك بىر ئورۇننى ئىگىلىگەن.

«گۇلىستان» قاپىيىلىك سوزلەردىن تۈزۈلگەن قىسقا ھىكايىلەر، ھىكمەتلەر، ئىبرەتلىك سوزلەر توپلىمىدىن ئىبارەت بولۇپ، ھەر بىر ھىكايە ئاخىرىغا مۇۋاپىق شېئىر مىسرالىرى قىستۇرۇلغان. سەككىز باپلىق بۇ نادىر ئەسەردە شۇ زاماندىكى ئىجتىمائى تۇرمۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم تەرەپلىرى، بولۇپمۇ 13 ـ ئەسىردىكى فېئودالىزىم جەمىيىتىنىڭ تۈرلۈك قاتلاملىرىدىكى ھاياتىنىڭ رىيال مەنزىرىسى ئاجايىپ تولۇق سۈرەتلەپ بېرىلگەن، ئادالەت، ئىنسانپەرۋەرلىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقىنى سويۈش، ساداقەت، ۋاپا، مېھرى ـ مۇھەببەت، سېخىلىق، ئالىجاناپلىق ۋە باشقا گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلەتلەر مەدھىيىلەنگەن. قالاقلىق، جاھالەت، رىياكارلىق، يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق، ئاچكوزلۇك، زالىملىق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش جەمىيەتتىكى چىرىكلىك ـ

① تولۇق ئىسمى شەيخ مۇسلىھىددىن سەئدى شىرازى.

لەر ھەجۋى تىلى بىلەن كەسكىن تەنقىت ئاستىغا ئېلىنغان.
شائىرنىڭ ھاياتى توغرىسىدا مەخسۇس ماتىرىيال يوق، پەقەت ئاپتور ئۆز ئەسەرلىرىدە زىكرى قىلغان بەزى پاكىتلار بىزگە ئۇنىڭ تەرجىمھالى توغرىسىدا ئومۇمى چۈشەنچە بېرەلەيدۇ.
سەئدى 1203 ـ يىلى ئوپچۇرىسىدە ئىرانىنىڭ شىراز شەھىرىدە ئوتتۇرا قاتلامغا مەنسۇپ ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. تەخمىنەن 20 ياش ۋاقتىدا ئوتتۇرا شەرقنىڭ مەدەنىيەت مەركىزى ھېساپلانغان قەدىمي شەھەر باغداتقا بېرىپ، مەشھۇر «نىزامىيە» مەدرىسەسىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ئۆز ۋەتىنىدىن كوپ قېتىم سەپەرگە چىقىپ، چەت مەملىكەتلەردە ۋە شەرقنىڭ بىرمۇنچە شەھەرلىرىدە ساياھەتتە بولغان، ئون توت قېتىم ھەج قىلغان؛ غەرپتە شىمالىي ئافرىقىغا قەدەر بارغان، ئەرەپ سەھرالىرىنى كەزگەن، مىسىر، ھەبەشىستان، تۈركىيە قاتارلىق مەملىكەتلەردە بولغان، دەمەشق، ئېرۇسالىم، تىرىپولى، ھەلەب قاتارلىق شەھەرلەرنى كورگەن؛ شەرقتە ئافغانىستان، ھىندىستان، ئوتتۇرا ئاسىيا رايونلىرىدا سەپەر، زىيارەتتە بولغان، ئېلىمىزنىڭ قەدىمي شەھرى بولغان قەشقەرغىمۇ كېلىپ كەتكەن.
شائىر دەرۋىشلىك ھاياتىنىمۇ باشتىن ئوتكۈزگەن. ئەھلى سەلىپ ئۇرۇشى ۋاقتىدا، ئۇ فەرەڭلەرنىڭ ئەسىرلىگىدىمۇ بولغان، چوڭ شەھەرلەردە ئالىملارنىڭ مۇنازىرىلىرىگە قاتناشقان، چەت يۇرتلاردا نۇرغۇن ئىشلارنى، ئاجايىپ ۋەقەلەرنى ئوز كوزى بىلەن كورگەن، ئاچچىق ئەلەملەرنى، ئولۇم خەۋپى، ئاچلىق، مۇھتاجلىق دەردىنى تارتقان، 30 يىلچە چەتئەلدە يۈرۈپ، ھەر بىر جايدا ئىجتىمائى تۇرمۇشنى ئوزىگە خاس زېرەكلىك ۋە ماھارەت بىلەن كۈزەتكەن

ۋە ئۆگەنگەن. سەئدى ئاخىرى ئۆز ئانا يۇرتى شىرازغا قايتىپ كېلىپ (1257-يىل) يېرىم ئەسىرلىك تۇرمۇش تەجرىبىسى ئاساسىدا ئاۋال «بوستان» ناملىق شېئىرىي ھىكايىلەر توپلىمىنى، ئۇنىڭدىن بىر يىل كېيىن (1258-يىل باھاردا) «گۈلىستان» ناملىق ئۆلمەس ئەسىرىنى ياراتقان. شائىر بۇ ئىككى ئەسەرنى يېزىشتا خەلققە پەندى-نەسىھەت ۋە تەربىيە بېرىشنى مەقسەت قىلغان. ئاپتور «گۈلىستان»نىڭ خاتىمىسىدە مۇنداق دەيدۇ:

بىز نەسىھەتنى جايىدا يەتكۈزدۇق،
بۇ بىلەن بىر بولۇك چاغنى ئۆتكۈزدۇق.
بىراۋلار مەيلى قىلمىسا رىغبەت،
ئەلچىنىڭ بۇرچى خەۋەر بېرىشلا پەقەت.

سەئدى ئۆز زامانىسىدە يۇكسەك ئەخلاقنىڭ ئالىجاناپ كۈيچىسى، ئادالەتنىڭ قىزغىن ھىمايىچىسى بولغان ئىدى. ئۇ دۇنيادىكى قارىمۇ-قارشىلىقلارنى، ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى تەڭسىزلىكنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەچكە، بۇ قارىمۇ-قارشىلىقلارنى ئۆز ئەسەرلىرىدە دانالىق بىلەن ئەكس ئەتتۇرگەن. ئۇ دۇنياغا، ئۆز ۋەتىنىگە، كىشىلەرگە مۇھەببەت بىلەن قاراشنى تەرغىپ قىلغان، خەلقلەرنىڭ قېرىنداشلىقى ۋە باراۋەرلىكىنى ياقلىغان. شائىر تەخمىنەن 1292-يىلى 90 يېشىدا ۋاپات بولغان.

«گۈلىستان» يۇكسەك بەدىئى قىممەتكە ئىگە زور ئەدەبىي ئەسەر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى نۇرغۇنلىغان تارىخ، جۇغراپىيىگە ئائىت

باي مەلۇماتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالـغان مەنبە سۈپىتىدىمۇ پايدىلىنىشقا تېگىشـلىك مۇھىم بىر ئەسەردۇر، شۇنىڭـدەك پارىـس كلاسسىك ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك يادكارلىغىدۇر.

شائىر بۇ ئەسـىردىنى خەلق ئىجادىـيىتى، خەلق كوزقارىـشى ۋە خەلق تىلى ئاساسـىدا يېزىپ چىقـقانـلىقـتىن، بۇ ئەسەر بارلىققـقا كەلگەن كۈندىن تارتىپلا يېقىن ۋە ئوتتۇرا شەرقنىڭ ھەممە يېرىگە، ئوتتۇرا ئاسىياغا تېزلا مەشھۇر بولغان ۋە خەلق ئىچىدە كەڭ تارقال-غان. ئۇنىڭـدىكى نۇرغۇنـلىغان ئىبرەتـلىك سوزلەر ۋە ھىكمەتـلەر خەلق ماقال-تەمسىلـلىرىگە ئايـلىنىپ كەتـكەن بولۇپ، تا ھازىرغا قەدەر خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ كەلمەكتە.

شۇنـىمۇ ئېيتىپ ئوتۇش كېرەكـكى، شەيخ سەئدى فېودالىـزىم دەۋرىدە ياشىغان، ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان كىشى بولغانلىقتىن، بۇ ئەسەردە بەزىبىر پاسسىپ پىكىرلەرنىڭ ئىپادىلىنىپ قېلىشى تەبىئى ئەھۋال.

«گۈلىستان» مەيـدانـغا كېـلىش بىلەن ئىران، ئوتـتۇرا ئاسىيا، تۈركىيە، مىسىر، ھىندىستانلاردا ۋە باشقا مەملىكەتلەردە قايتا-قايتا كوچۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ نۇرغۇن قولىيازما نۇسخىلىرى بارلىققا كەلگەن، مانا شۇ قولىيازمىلار ئاساسىدا بۇ ئەسەر، شەرقتە بولسۇن، شۇنىڭدەك غەرپتە بولسۇن، تەكرار-تەكرار نەشر قىلىنـغان، ھازىرقى ۋاقىتتا ئىران، ئوتتۇرا ئاسىيا، تۈركىيە، مىسىر، ئافغانىستان، كاپـكازلاردا ۋە ياۋروپادا ھەرقايـسى دەۋرلەردە تاش باسـما ۋە مىـخ مەتـبەدە بېسىلىپ چىققان ھەر خىل نۇسخىلىرى 200 گە يېتىدۇ.

شۇنى قەيت قىلىپ ئوتۇش كېرەكـكى، بۇ ئەسەردە ھەرقايـسى

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەملىكەتلەردە قايتا-قايتا كۆچۈرۈلۈش ۋە بېسىلىش جەريانىدا كاتىپلارنىڭ نادانلىقى ۋە بىپەرۋالىقى تۈپەيلىدىن، نۇرغۇن سەھۋەنلىك-خاتالىقلار كۆرۈلۈپ كەلگەن. ھەتتا ئاپتور ئۆزى ئىشلەت-مىگەن يات سۆزلەر، يات جۈملىلەر، شېئىرلار بۇ ئەسەرگە كىرگۈزۈپ قويۇلغان. بەزى كاتىپلار كۆچۈرۈش جەريانىدا شائىرلىق ئىلھامى تۇتۇپ كېتىپ، مەزمۇنسىز، ئاددى شېئىرلارنى يېزىپ قوشۇپ قويغان. ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەن ھەر خىل نۇسخىلاردا بۇ ئېلىشمانچىلىق، بۇلغىنىش كۆزگە ياققال چېلىقىدۇ. ھەر بىر ھىكايىنى ئوقۇغاندا، سۆز-جۈملىلەردىكى كېلىش قوشۇمچىلىرىنىڭ ئوخشاشماسلىقى، ئالمىشىپ كەتكەن سۆزلەر ياكى ئوشۇق سۆزلەر ئۇچراپ تۇرىدۇ. ھازىرقى ۋاقىتتا ئەڭ موتىۋەر ھېساپلانغان بىرقانچە نۇسخىلاردىمۇ بەزى پەرقلەر بار.

بۇ ئەسەردە يۈز بەرگەن قالايمىقانچىلىق-خاتالىقلارنى تۈگىتىش ۋە ئەسەرنىڭ ئەسلى تېكىستىنى تۇرغۇزۇش يۈزىسىدىن 16-ئەسىر-دىن باشلاپ ئىران، تۈركىيە ۋە باشقا مەملىكەتلەردە كۆپلىگەن ئالىملار بىرمۇنچە ئىلمىي ئىشلارنى قىلدى ۋە بۇ ساھەدە مۇئەييەن نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

«گۈلىستان»نىڭ تۈركچە تەرجىمىسى 15-ئەسىردىلا مەيدانغا كەلگەن. 16-ئەسىردە تۈركىيىلىك مەشھۇر تىلشۇناسلاردىن سۇرۇرى، شەمئى ۋە سۇدى ئارقىمۇ-ئارقا «گۈلىستان»نىڭ شەرھىنى يېزىپ چىقىپ، ھەر بىرى ئۆز ئەسىرىگە «شەرھى گۈلىستان» دەپ نام قويغان. سۇرۇرى بۇ ئەسەرنى تولۇق ئەرەپ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، ئەسلى پارسچە تېكىستى بىلەن بىللە باستۇرغان. ئۇنىڭدىن كېيىن

ئىران، تۈركىيە، ھىندىستان ۋە باشقا مەملىكەتلەردە ئۇيغۇنلىغان شەرھىي نۇسخىلار بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، سۇدىنىڭ «شەرھى گۈلىستان»ى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئالايىتەن ئورۇن تۇتىدۇ.

«گۈلىستان» خېلى بۇرۇنلا ياۋروپادىكى تىلشۇناسلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان. 17 ـ ئەسىردە گوللاندىيىلىك مەشھۇر ساياھەتچى ئادام ئولېئارى بۇ ئەسەرنى نېمىسچىغا تەرجىمە قىلغان، 1651 ـ يىلى گېئورگى گېنتىسي لاتىنچىغا تەرجىمە قىلىپ، پارسچە تېكىستى بىلەن بىللە نەشر قىلدۇرغان.

ئىنگلىزچە تەرجىمىسىنى 1791 ـ يىلى خارىنگتون، 1806 ـ يىلى گلادۋىن، 1807 ـ يىلى جەيمس دىيۇمولىن، 1827 ـ يىلى جون كوكس، 1850 ـ يىلى ئېستۋىك ئىشلىگەن ۋە تولۇق نەشر قىلدۇرغان. كېيىنكىلىرى ئالدىنقىلىرىنىڭ خاتالىق ـ كەمچىلىكلىرىنى تۈزەتكەن. ئەڭ كېيىنكى ئىنگلىزچە تەرجىمىسىنى ۋېنگرىيىدە تۇغۇلۇپ، ھىندىستاندا قىرىق يىل ھايات كەچۈرگەن ئالىم ئىدۋارد رېھاتسېك (E·Rehatsek) ئىشلىگەن. بۇ تەرجىمە ئىران تىلشۇناسلىرىنىڭ نەزىرىدە مۇكەممەل ۋە موتىۋەر تەرجىمە ھىساپلانماقتا.

رۇسچە تەرجىمىسى 18 ـ ئەسىردە ئولېئارىنىڭ نېمىسچە تەرجىمىسىگە ئاساسەن تەرجىمە قىلىنغاندىن تارتىپ تاكى 1922 ـ يىلىدىكى پىروفېسسور بېرتېلسىنىڭ تەرجىمىسىگىچە بىرنەچچە نوۋەت نەشر قىلىنغان. كېيىنكى يىللاردا بۇ ئەسەرنىڭ رۇسچە تەرجىمىسى ئۈستىدە ئازەربەيجانلىق ئالىم رۇستەم ئەلىيوپ مەخسۇس ئىلمىي ئىش ئېلىپ بارغان بولۇپ، ئەسەرنىڭ ئەڭ توختالغان مەتنى (تېكىستى)نى ئىلمىي ۋە بەدىئى جەھەتتىن پۇختا بولغان تەرجىمىسى بىلەن بىللە نەشر قىلدۇرغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

«گۈلىستان» خېلى بۇرۇندىن تارتىپ جۇڭگو ئالىملىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتقان ئىدى. بۇ ئەسەرگە بولغان قىزىقىش كېيىنكى يىللاردا يەنىمۇ كۈچەيدى. 1927 - يىلى تارىخچى ۋە ئەدەبىياتشۇناس جىن جىندۇ «ئەدەبىيات پۇروگىرامىسى» دېگەن كىتاۋىنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا شەيخ سەئدى توغرىلىق ئالايىتەن توختالغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئايرىم ھېكايەتلەر خەنزۇ تىلىغا ئۈزلۈكسىز تەرجىمە قىلىنىپ تۇردى. 1958 — 1959 - يىللىرى تولۇق تەرجىمىسى نەشر قىلىندى. بۇ ئەسەرنى يەنە 1980 - يىلى خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتى تولۇق نەشر قىلدى. بۇ نەشرنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسىنى يولداش شۇي جيەنفۇ ئەنگلىيىلىك ئىرانشۇناس ئالىم ئېېستۋىك (E·B·Eastwick)نىڭ ئىنگلىزچە تەرجىمىسىگە ئاساسەن ئىشلىگەن.

«گۈلىستان» شىنجاڭدا قانچە ئەسىرلەردىن بۇيان مەدرىسەلەردە دەرسلىك سۈپىتىدە ئوقۇلۇپ كەلگەن. پارىس تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ئۆگەنگۈچىلەر بۇ كىتاپنى بىرىنچى قەدەمدە قولغا ئالماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. «گۈلىستان»نىڭ ئىران، ھىندىستان، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە باشقا جايلاردا تاش باسمىدا بېسىلغان ھەر خىل نۇسخىلىرى ئۇزاق يىللاردىن بۇيان قەشقەر ۋە باشقا شەھەرلىرىمىزدە كەڭ تارالغان. مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تاشكەنتلىك مۇراد خوجا ئىشان «گۈلىستان»نى تۈركچىگە تەرجىمە قىلغان بولۇپ، «شەۋقى گۈلىستان»① دەپ نام قويغان. بۇ كىتاپمۇ خەلقنىڭ قولىدا ئانچە - مۇنچە

① «شەۋقى گۈلىستان» — 1910 - يىل ئوپچورىسىدە تاشكەنتتە تاش باسمىدا بېسىلىپ چىققان. مۇراد خوجا ئىشان «گۈلىستان»نى چاغاتاي تىلى ئاساسىدا سۆزمۇ - سۆز تەرجىمە قىلغان بولۇپ، ئەسلى تېكىستىنىڭ ئاستىغا

ساقلىنىپ قالغان.

ئازاتلىقنىڭ ھارپىسىدا غۇلجىدا چىققان «ئىتتىپاق» ژورنىلىنىڭ ئايرىم سانلىرىدا بەزى ھېكايەتلەرنىڭ تەرجىمىسى بېسىلىپ چىققان.

بۇ قېتىم كەڭ كىتاپخانلارنىڭ ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ، بۇ ئەسەرنى تەرجىمە قىلىشقا جاسارەت قىلدىم. تەرجىمە جەريانىدا بىرقانچە نۇسخا سېلىشتۇرۇپ چىقىلدى، مېنىڭ قارىشىمچە، «گۇلىستان»نىڭ ئەڭ توختالغان تېكىستى 1971-يىلى تېھراندا مۇھەممەد ھۇسەيىن تەسبىھى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان پارسچە-ئىنگلىزچە نۇسخىسىدىكىسى بىلەن 1959-يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان پارسچە-رۇسچە نۇسخىسىدىكىسى ھېساپلىنىدۇ. بۇ ئىككى كىتاپنىڭ تېكىستى بىر بىرىدىن ئانچە پەرق قىلمايدۇ. بۇ ئەسەر ئاشۇ ئىككى كىتاپتىكى تېكىستلەرگە ئاساسەن تەرجىمە قىلىندى.

بۇ تەرجىمە بىرىنچى قېتىمقى ئەمگەك بولغانلىقتىن، سەھۋەنلىك-خاتالىقلارنىڭ كۆرۈلۈشى تەبىئى. كىتاپخانلارنىڭ تۈزىتىش پىكىرلىرىنى قارشى ئالىمەن.

ر. جارى

1982-يىل، يانۋار.

قۇرمۇ-قۇر ئورۇنلاشتۇرغان. كىتاپنىڭ ھاشىيىسىدە بېرىلگەن شەرھى خېلى تولۇق، مەدرىسەدە تەھسىل كۆرگەن كىشىلەر بۇنىڭدىن خېلى ئوبدان پايدىلىنالايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىكىتى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

دىباچە

(مۇقەددىمە)

بسم الله الرحمن الرحيم

(شەپقەتلىك، مېھرىۋان ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

1

قۇدرەتلىك ۋە ئۇلۇغ خۇداغا مىننەتدارلىق بولسۇنكى، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش يېقىنلىققا سەۋەپ بولىدۇ، شۇكرىنى بەجا كەلتۈرۈش بىلەن نېمەت كۆپىيىدۇ؛ ھەر نەپەس بەدەنگە سۇمۇرۇلگەندە، ئۇ ئۆمۈرنى ئۇزارتىدۇ، سىرتقا چىقىرىلغاندا تەنگە ھوزۇر بېغىشلايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ھەر نەپەستە ئىككى نېمەت مەۋجۇت ۋە ھەر بىر نېمەت ئۈچۈن شۈكۈر لازىم.

كىمنىڭ بار قولى ھەم تىلىدا ئىمكان،
چىققىلى شۈكرىنىڭ ئەھدىدىن ئاسان؟

”ئەي داۋۇد خانىدانى! شۈكۈر قىلىڭلار، ھالبۇكى، بەندىلىرىم ئىچىدە شۈكۈر قىلغۇچىلار ئاز.“①

① قۇرئان 34 ـ سۈرە، 13 ـ ئايەت.

ياخشىدۇر بەندىگە ئۇز قۇسۇرى ئۇچۇن
كەچۈرۈم سورىسا خۇدا ئالدىدا.
ئۇنداق بولمىغاندا خۇداغا لايىق
شۈكرىنى ھېچ ئادەم قىلالماس ئادا.

ئۇنىڭ ھېساپسىز رەھمەت يامغۇرى ھەممە يەرگە تەڭ چۈشىدۇ؛ مول نېمەتلىك سېخى داستىخىنى ھەممە جايغا سېلىنغان. ئۇ بەندىلىرىنىڭ نومۇس پەردىسىنى قاتتىق گۇنا سەۋىۋى بىلەن يىرتىپ تاشلىمايدۇ، كۈندىلىك رىزقى-نەسىۋىسىنى نالايىق خاتالىقلار سەۋىۋى بىلەن توختىتىپ قويمايدۇ.

ئەي كەرەم ئىگىسى، غايىپ غەزنەڭدىن
بەھرىمەن قىلىسەن گەبر، تەرسانى.①
دوشمەنلەرگىمۇ نەزىرىڭ چۈشەر،
قۇرۇق قويمايسەن دوست-ئاشنانى.

ئۇ تاڭ شامىلى—فەرراشقا② زۇمرەت گىلەملەر سېلىشنى بۇيرۇدى ۋە ئىنىكئانا—باھار بۇلۇتىغا زېمىن بوشۇگىدىكى ئوسۇملۇكلەر قىزلىرىنى (ياش مايسىلارنى) پەرۋىرىش قىلىشنى تاپشۇردى؛ دەرەخلەرنى نورۇزلۇق كىيىم بىلەن—يېشىل ياپراق تون بىلەن كىيىندۇرۇپ، ئۇششاق بالىلىرىنىڭ—شاخ-پۇتاقلىرىنىڭ بېشىغا

---

① گەبر—ئوتقا چوقۇنىدىغان بۇتپەرەس؛ تەرسا—خىرىستىيان.
② فەرراش—يەر سۈپۈرگۈچى ھەم توشەك سالغۇچى خىزمەتكار.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

باھار پەسلىنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن گۈلتاجىلارنى قويدى: ھەسەل ھەرىسىنىڭ ئاغزىدىن يانغان قۇسۇق ئۇنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئەڭ ياخشى ھەسەلگە ئايلىنىدۇ؛ خورما ئۇرۇغى ئۇنىڭ تەربىيىسى بىلەن ئېگىز دەرەخ بولۇپ قەد كوتىرىدۇ.

بۇلۇت، شامال، ئاي، كۈن، ئاسمان ساڭا خىزمەتتە،
ئەگەر بىر نان كەلسە قولغا، يېمە غەپلەتتە.
ئەتراپىڭدا فەرمانبەردار ھەممە سەن ئۈچۈن،
ئىنساپسىزلىق، ھەق ئەمىردىن قاچساڭ، ئەلۋەتتە.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، كائىناتنىڭ باشچىسى، مەۋجۇداتنىڭ پەخرى، ئالەم خەلقىنىڭ شەرەپ-شانى، ئادەملەرنىڭ سەرخىلى، زامانىنىڭ كامالەتكە تولغان كىشىسى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامدىن—

شاپائەتچى، ئەلچى، سەخى، بىغۇبار،
كەرەملىك، ئۇلۇغۋار، ئەزىز، موھرىدار.①

* * *

نەغەم ئۇممەتكە قورغاندىن سىنىڭدەك باشپانا تۇرسا؟
دېڭىز دولقۇنلىرى خەۋپسىز، ئەگەر نۇھ كېمە باشقۇرسا.②

① موھرىدار—ئەرەبچە "ۋەسىم"— دۈمبىسىگە پەيغەمبەرلىك موھرى بېسىلغان دىگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ بىر سۈپىتى.

② رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، نۇھ پەيغەمبەر ئادەم ۋە ھايۋانلارنى كېمىگە سېلىپ توپان سۈيىدىن قۇتقۇزۇپ قالغان.

*   *   *

يەتتى يۇكسەككە ئوز كامالى بىلەن،
يەڭدى زۇلمەتنى نۇر جامالى بىلەن.
نەپس ھەم كوركەم ئۇندا بار خىسلەت،
دۇئا قىلىڭ ئاڭا، ئەھلى ئايالى بىلەن.

ــ بىزگە يېتىپ كەلگەن ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: قاچاندا بولمىسۇن، تۇرمۇشى پەرىشان گۇناكار بەندىلەردىن بىرى قوبۇل قىلىسا دېگەن ئۇمىت بىلەن ئۇلۇغ ۋە بۈيۈك خۇدانىڭ دەرگاھىدا تۇۋىغا قول كوتەرسە، ئەمما ئاللاتائالا ئۇنىڭغا نەزەر قىلمىسا، ئۇ يەنە كەچۈرۈم سورايدۇ، ئاللاتائالا ئىككىنچى قېتىم رەت قىلسا، ئۇ ئادەم يىغا-زارى بىلەن يەنە يالۋۇرىدۇ. شۇندىن كېيىن ئاللاتائالا ئېيتىدۇ:

"ئەي پەرىشتىلىرىم، بەندەمدىن راستىنلا ئۇيالدىم، چۈنكى ئۇنىڭ مەندىن باشقا پەرۋەردىگارى يوق؛ شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئوتتۇم، ئۇنىڭ دۇئاسىنى قوبۇل قىلدىم، ئۇنى ھاجەتتىن چىقاردىم، چۈنكى بەندىنىڭ كوپ دۇئا ۋە يىغا-زارىسىدىن ئۇيىلىمەن".

قارا، بۇ خۇدا قانچىلىك رەھىمدىل،
گۇنانى قىلار بەندە، ئەمما ئۇ خىجىل.

ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇق كەئبىسىدە مۇقىم رىيازەت چەككۈچىلەر ئوزلىرىنىڭ تولۇق ئىبادەت قىلالمىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ: "ساڭا

لايىغدا ئىبادەت قىلالمىدۇق“ دېيىشىدۇ. ئۇنىڭ جامالىنى تەئرىپ قىلغۇچىلار ھەيرەتتە قېلىپ: ”بىز سېنى تېگىشلىك دەرىجىدە تونۇيالمىدۇق“ دېيىشىدۇ.

گەر كىشى ۋەسپىنى مەندىن سورىسا،
نىمەدەر بىر دىلسىز، بولمىسا نىشان؟①
ئاشىقلار مەشۇقنىڭ قۇربانى تۇرسا،
ئۆلۈكتىن كەلمەيدۇ ئاۋاز ھىچقاچان.

بىر تەقۋادار② بېشىنى ياقىسىغا چوكۇرۇپ ھەقىقەت دېڭىزىغا غەرق بولغان ئىدى، ئۇ بۇ ھالەتتىن ئوزىگە كەلگەندە دوستلىرىدىن بىرى چاقچاق قىلىپ: ”سەن سەيرە قىلغان بوستاندىن بىزگە نىمە توھپە-كارامەت ئېلىپ كەلدىڭ؟“ دەپ سورىدى. ”ئېسىمدىكى،— دېدى تەقۋادار،— گۈلنىڭ قېشىغا بېرىش بىلەنلا ئېتىگىمنى (گۈل بىلەن) تولدۇرۇپ، دوستلىرىمغا ھەدىيە قىلاي دېگەن ئىدىم. ئەمما يېتىپ بارغىنىمدا گۈلنىڭ ھىدى مېنى شۇنداق مەس قىلدىكى، ئېتىگىم قولۇمدىن چىقىپ كەتتى“.

---

① بۇ مىسرا: ”كوڭلىدىن ئايرىلغان ئاشىق خۇدانىڭ بەلگە-نىشانى بولمىسا، ئۇنىڭ ھەققىدە نىمە دەپ بېرەلەيدۇ؟“ دېگەن مەزمۇندا.

② ئەسلى تېكىستتە ”صاحبدل“ (دىل ئىگىسى). بۇ سوز ”پاكدىل“، ”تەقۋادار“، ”دانىشمەن“ دېگەن كوچمە مەنىلەردە قوللىنىلماقتا. بىزمۇ ئورنىغا قاراپ قوللاندۇق.

ئەي سەھەرنىڭ بۇلبۇلى ئىشقنى ئۇگەن پەرۋانىدىن.
ئۇ كويۇپ ئايرىلدى جاندىن، يوق ئۇنىدىن ھىچ ئەسەر.
ئىشقنى دەۋا قىلغۇچىلار ماھىيەتتىن بىخەۋەر،
تەھتىگە يەتكەن كىشىدىن كەلمىگەي قايتا خەۋەر.

* * *

خىيال، قىياس، ئوي-پەرەزدىن ئۇستۇنسەن خۇدا،
ئېيتىلغاندىن، ئاڭلىغاندىن، ئوقۇغاندىن ھەم.
مەجلىس تۇگەپ، ئومرىمىزمۇ ئاخىرغا يەتتى،
ۋەسپىڭدە بىز باشلانغۇچتا قالدۇق تا بۇ دەم.

2

ئىسلام پادىشاسى ئاتابەك ئەبۇ بەكىر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى (ئۇنىڭ سەلتەنتى ئەبىدى بولسۇن)نىڭ ياخشى سۈپەتلىرى بايانىدا

سەئدىنىڭ ياخشى گېپى ئەل ئاغزىدا جاراڭلىماقتا، ئۇنىڭ سوزىنىڭ شوھرىتى يەر يۈزىگە پۈر كەتكەن، ھىكايىلىرىنىڭ شىرىن مۇۋىلىرىدىن خەلق خۇددى شېكەر يىگەندەك لەززەتلەنمەكتە، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ئايرىم قولىيازمىلىرى ئالتۇن ئاقچىدەك قولدىن قولغا ئوتمەكتە. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كامالىتى، ئىستىداتى ۋە بالاغىتىگىلا باغلىق ئەمەس، بەلكى شۇنىڭغىمۇ باغلىقكى، جاھاننىڭ ئىگىسى، زامان دائىرىسىنىڭ ئوق مەركىزى، سۇلەيماننىڭ① ئىزباسارى، دىن ئەھلىنىڭ ھىمايەتكارى ئۇلۇغ شەھەنشاھ

① سۇلەيمان—سۇلەيمان پەيغەمبەر، داۋۇد پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى. بەزى

www.uyghurkitap.com

ئاتابەك مۇزەففەرەددىن ئەبۇبەكر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى① (خۇدانىڭ يەر يۈزىدىكى سايىسى ــ ئەي پەرۋەردىگار، ئۇنىڭدىن رازى بول ھەم ئۇنى رازى قىل!) سەئدىغە غەمخورلۇق كۆزى بىلەن قارىدى، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى تولۇق ياقتۇردى ۋە سەمىمى ئىلتىپات كۆرسەتتى، نەتىجىدە خاس ـ ئاۋام ھەممە كىشى سەئدىگە مۇھەببەت بىلەن قارايدىغان بولدى، چۈنكى ”خالايىق ئۆز پادىشا ـ لىرىنىڭ كۆزقارىشىغا ئەگىشىدۇ“.②

مەن مىسكىنگە نەزىرىڭ چۈشكەندىن بۇيان،
ئەسەرلىرىم بولدى كۈندىنمۇ ئايان.
گەرچە كۆپ مەن قۇلدا كەمچىلىك ـ نۇقسان،
ھەر ئەيىپمۇ ھۈنەردۇر، ياقتۇرسا سۇلتان.

* * *

قولۇمغا بىر كۈنى ھاممامدا بەردى
ئاجايىپ خۇشپۇراق بىر گىلنى③ دوستۇم.
دىدىم بۇ گىلگە: ”سەن ئىپارمۇ ـ ئەنبەر؟
ھىدىڭدىن مەس بولۇپ شادلاندى كۆڭلۇم!“

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، پارس زېمىنى سۇلەيمان پادىشالىقىنىڭ مەركىزى قىسمى بولغان.

① مۇزەففەرەددىن ئەبۇ بەكر ئىبنى سەئد ئىبنى زەنگى (1226 ــ 1258) پارس ھۆكۈمدارى، سەئدىنىڭ ھىمايىچىسى.

② بۇ جۈملە ــ ئەرەپ ماقالى.

③ گىل ــ قىزىل تۇپا. قەدىمقى چاغلاردا كىشىلەر ھاممامدا يۇيۇنغاندا گىلدىن ياسالغان چالمىنى بەدىنىگە سۈرتەتتى.

دىدى ئۇ: "مەن ئىدىم بىر پارچە چالما،
ۋە لېكىن بىر مەھەل گۈل بىرلە تۇردۇم.
ماڭا يۇقتى ئۇنىڭ خىسلەت ـ كامالى،
بۇ خىسلەت يۇقمىسا، تۇپراقتا ئورنۇم".

ئەي ئاللا، ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلىش ئارقىلىق مۇسۇلمان-لارنى بەختىيار قىل؛ ئۇنىڭ ياخشى قىلىقلىرى ۋە ياخشى ئىشلىرى-نىڭ ساۋاۋىنى نەچچە ھەسسە كۆپەيتكىن؛ دوستلىرى ۋە ئەمەلدار-لىرىنىڭ مەرتىۋىسىنى يۇقۇرى كۆتەرگىن؛ قۇرئاندا ئوقۇلغان ئايەتلەر ھەققى ـ ھۆرمىتى، ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىنى ۋە قارا نىيەت رەقىپلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىل؛ ئەي خۇدا، ئۇنىڭ مەملىكىتىنى ئامان قىل، بالا ـ چاقىلىرىنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا.

ئۇ بىلەن دۇنيا گۈزەل، كۆلسۇن ئۇنىڭ بەختى ئەبەت،
ھەقتائالا ئۇنى كۈچلۈك ئەيلىسۇن نۇسرەت بىلەن.
بولسا يىلتىز ئۇ ئەگەر، ئايىنىدۇ تېزلا ياش كۆچەت،
ئۇرۇغى بولسا ئىسىل، ئۆسكەي گىيا زىننەت بىلەن.

ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس تەڭرى شىرازنىڭ① پاك تۇپرىغىنى ئادىل ھاكىملارنىڭ تەسىر كۈچى بىلەن ھەمدە ئىشچان ئالىملارنىڭ ھىممىتى بىلەن قىيامەت كۈنىگىچە ئامانلىقتا ساقلىسۇن!

---

① شىراز—ئىراندىكى قەدىمقى بىر شەھەر، سەئدىنىڭ يۇرتى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىلگە تورى

يوق زامانىنىڭ ئاپىتىدىن پارىس ئۇقلىمىدە غەم،
ئۈستىدە بولسا سېنىڭدەك بىر ئىلاھىي سايىۋان.
يەر يۈزىدە ئۇشبۇ كۈن ھېچكىم بىرەلمەيدۇ نىشان،
ئىشىك ئالدىڭدىن بولەك ھېچيەردە يوق دارىلئامان.
ئاسىرىماق زىممەڭدەدۇر بىچارىلەرنىڭ كۆڭلىنى،
شۈكرى بىزدىن، ئەجرى بەرمەك ھەقتائالادىن ھامان.
ساقلا، تەڭرى، پىتنە-جۇدۇندىن پارىس تۇپراغىنى،
تا جاھاندا بار ئىكەن تۇپراق بىلەن شامال-بوران.

3
كىتابنىڭ يېزىلىش سەۋەبى

بىر كېچە ئوتتۇپ كەتكەن كۈنلىرىمنى ئويلاپ، زايا بولغان ئۆمرۈمگە ئېچىندىم-دە، دىل سارايىچىسىنىڭ تاشلىرىنى كۆز يېشىمنىڭ ئالماسلىرى بىلەن تەشتىم ۋە ئۆز ھالىمغا مۇناسىپ مۇنۇ بېيىتلارنى ئېيتتىم:

ئۆمۈرنى تۈگىتەر ھەر نەپەس، ھەر ئان،
قارىسام، ئۇنىڭدىن كۆپى قالمىغان.
ئەي كىشى ئۇيقۇدا كەتتى ئەللىك يىل،
بۇ قالغان بەش كۈننى سەن غەنىمەت بىل.
شۇ كىشى خىجىلدۇر، كەتسە ئىش قىلماي،
كوچۇش ۋاقتى يەتسە يۈكى ئارتىلماي،①

---

① ئەسلى تېكىستتە: "كوچۇش دۇمبىغى چېلىنسا، يۈكى تېخى ئارتىلمىسا".

ھارغان چاغ شىرىندۇر ئۇيقۇ سەھەردە،
باياقنى قالدۇرار يولدىن سەپەردە.
كىمكى يېڭىدىن سالسا ئىمارەت،
ئۇ كېتىپ، باشقىسى كورىدۇ راھەت.
ۋە لېكىن باشقىدا يەنە شۇ ھەۋەس،
ھېچكىم بۇ بىنانى پۈتتۈرگەن ئەمەس.
بىۋاپا دوست بىلەن بولمىغىن ئاشنا،
بۇ خائىن دوستلۇققا يارىماس ئەسلا.
ياخشىمۇ، يامانمۇ ئولەر ئاقىۋەت،
ياخشى ئىش قىلغانلار تاپار سائادەت.
لازىملىقنى گورگە سەن ئوزەڭ ماڭدۇر،
ئارقاڭدىن ئەۋەتمەس، ماڭغۇزغىن بالدۇر.
ئومۇر قار گوياكى تومۇز كۈنىدە—
ئاز قالدى، ئىگىسى مەغرۇر كۈلكىدە.
ئەي كىشى بازارغا بارىسەن پۇل يوق،
قورقىمەن ياغلىغىڭ قايتارمۇ قۇرۇق.
ئاشلىقنى خام ئورۇپ يەپ بولسا ھەركىم،
خامانىڭ ۋاقتىدا باش تېپىش لازىم.

ئاشۇ بېيىتلارنىڭ مەنىسىنى مۇلاھىزە قىلىپ كورگەندىن كېيىن مەن خىلۋەت بىر جايغا ئورۇنلىشىۋېلىپ، كىشىلەر بىلەن باردى-كەلدى قىلىشنى توختىتىشنى، دەپتەرنى بىھۇدە گەپ-سوزلەردىن تازىلاشنى ۋە مۇندىن كېيىن بىھۇدە سوزلىمەسلىكنى ماقۇل كوردۇم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بىر بۇلۇڭدا ئۇندىمەي تۇرغان كىيىك تىل، گاس قۇلاق،
تىلىنىڭ تىزگىنى يوق ۋات-ۋات ئادەمدىن ياخشىراق.

(شۇ پەيتتە) بىر كاجۇىدا مۇڭداش① ۋە بىر ھوجرىدا ساۋاقداش بولۇپ ئولتۇرغان دوستلىرىمدىن بىرسى ئىشىگىمدىن كىرىپ كەلدى-دە، بىردىنلا چاقچاق باشلاپ، قىزىقچىلىق بىساتىنى يايدى. مەن ئۇنىڭغا جاۋاپ بەرمىدىم. ئىبادىتىمنى داۋاملاشتۇرۇپ، بېشىمنى تىزىمدىن ئالمىدىم. ئۇ رەنجىگەن ھالدا ماڭا قارىدى-دە، دېدى:

گەپ ئاچقىن بۇرادەر خوشاللىق بىلەن،
بۇگۈن سۆز قىلىشقا بار ئىمكان ساڭا.
تىلىڭنى يىغارسەن بولۇپ نائىلاج،
ئەجەل يەتسە ئەتە پۇشايمان ساڭا.

يېقىن كىشىلىرىمدىن بىرسى بۇ ۋەقەنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى چۈشەندۈرۈپ: "بۇ ئادەم قالغان ئۆمرىنى ئېتىكاپتا ئولتۇرۇش② بىلەن ئۆتكۈزۈشكە قارار قىلدى ۋە سۆز ئاچماسلىققا نىيەت قىلدى. قولۇڭدىن كەلسە، سەنمۇ ئەقلىڭنى تېپىپ، كىشىلەر بىلەن ئارىلاشماسلىق يولىنى تۇتقىن!" دېۋىدى، دوستۇم مۇنداق دېدى: "خۇدانىڭ

---

① بىر كاجۇىدا مۇڭداش بولۇش — سەپەرداش بولۇش مەنىسىدە. بىر تۆگىنىڭ ئىككى يېنىغا ئىككى كاجۇا ئارتىلىپ، ئىككى ئادەم ئولتۇرىدۇ.

② ئېتىكاپتا ئولتۇرۇش — مەلۇم مۇددەت جايىدىن قوزغالماي ئىبادەت قىلىش.

ئۇلۇغلۇغىنىڭ ھەققى-ھورمىتى ۋە بىزنىڭ قەدىناسلىغىمىزنىڭ ھەققى ئۇچۇن (قەسەم قىلىمەنكى)، تاكى بۇرۇنقى ئادىتىمىز بويىچە ۋە قەدىمدىن كېلىۋاتقان قائىدىگە مۇۋاپىق بىرەر سوز ئېيتىلمىغىچە دېمىمىنى ئالمايمەن ۋە بىر قەدەم نېرى سىلجىمايمەن. چۈنكى دوستلارنى رەنجىتىش نادانلىق، قەسەمنىڭ گۇناھىنى يۇيۇش ئاسان، ئەلىنىڭ زۇلفىقارى① قىنىدا تۇرسۇن، سەئدىنىڭ تىلى ئاغزىنىڭ ئىچىدە بولسۇن دېيىش ئاقىلانىلىق ئەمەس ۋە دانىشمەنلەرنىڭ پىكرىگە خىلاپ".

ئەي ئاقىل، نىمەدۇر ئېغىزدىكى تىل؟
ئۇ پەن ئەھلىنىڭ غەزنە ئاچقۇچى.
ئېتىك بولسا ئىشىگى بىلەمدۇ كىشى
دارىگەرمۇ ئۇندا، گوھەر ساتقۇچى؟

* * *

گەرچە دانا ئېيتۇر: سۇكۇت ساقلاش ئەدەپ،
زەرۇر چاغدا سوزلەشكە سەن ھەر دەم تىرىش.
ئىككى نەرسە ئەقىلسىزلىق: زەرۇر چاغدا —
سوزلىمەسلىك يا بىمەزگىل چەكتىن ئېشىش.

قىسقىسى، تىلىمنى سوزدىن تارتىشقا قادىر بولالمىدىم ۋە ئۇنىڭ

① ئەلىنىڭ زۇلفىقارى — رىۋايەت بويىچە، مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ كۈيوغلى ئەلىنىڭ قىلىچى ھەمىشە جەڭدە ئىشقا سېلىنىپ، قىنىدا تۇرمىغانلىغى بىلەن داڭ چىقارغان.

سوھبىتىدىن يۈز ئۆرۈشنى ئادەمگەرچىلىك دەپ بىلمىدىم، چۈنكى ئۇ ياخشى بۇرادىرىم ۋە سادىق دوستۇم ئىدى.

ئەگەر جەڭچى بولساڭ، كىرەك جەڭ ئىچىش،
كىرەكتۇر يىگىتلىك ياكى بەزەن قىچىش.

ئاخىر بولماي، ئۇنىڭ بىلەن سوزگە كىرىشىپ قالدۇق ۋە سەيلە ـ تاماشا ئۈچۈن شەھەرنىڭ تىشىغا چىقتۇق. بۇ باھار پەسلى بولۇپ، سوغاقنىڭ كۈچى قالمىغان ئىدى ۋە گۈللەرنىڭ سەلتەنەت سۈرىدىغان ۋاقتى كەلگەن ئىدى.

چوكان تاللار كىيىشىپتۇ يىشىل كويىنەك،
بەختىيارلار خۇددى ھىيتقا ياسانغاندەك.

* * *

جالال ئىيى① ئۇرد بىھىشت② بىشى ئىدى،
شاخ ـ شاخلاردا بۇلبۇل ئەجەپ كۈيلەر ناۋا.

---

① جالال ئىيى — ئىرانلىقلاردا 11 ـ ئەسىردە ئىشلەنگەن بىر خىل يىل ھىساۋى كالىندارى. بۇ كالىندارنى مەشھۇر شائىر ئومەر ھەييام يىتەكچىلىكىدە بىر گۇرۇپپا ئاسترونوملار ئىسفاھان رەسەتخانىسىدا ئىشلەپ چىققان. بۇ كالىندار سەلجوقلارنىڭ سۇلتانى جالالىدىن مالىك شاھىنىڭ (1070 — 1092) تەشەببۇسى بويىچە تۈزۈلگەچكە، ئۇنىڭ تەختكە ئولتۇرغان ۋاقتىدىن باشلىنىدۇ. شۇڭا "جالال دەۋرى"، "جالال ئىيى" دەپ ئاتالغان.

② ئۇرد بىھىشت — ئىراننىڭ كونا يىل ھىساۋى بويىچە باھارنىڭ 2 ـ ئىيى.

قىزىل گۈلگە ئۈنچە ـ شەبنەم خوپ ياراشقان،
جانانلارنىڭ مەڭزىدىكى تەردەك گويا.

كېچىنى بىر دوستىمىزنىڭ باغچىسىدا ئۆتكۈزۈشكە توغرا كەلدى. بۇ كىشىنىڭ بەھرىنى ئاچىدىغان خۇش ھاۋالىق بىر جاي ئىدى. كوڭۈلنى تارتىدىغان باراقسان دەرەخلەر بىر بىرىگە چىرمىشىپ كەتكەن ئىدى. بۇ جاينى بىر كورسەڭ، ئۇنىڭ تۇپرىقىغا رەڭمۇ ـ رەڭ شىشە پارچىلىرى توكۇلۇپتۇ، تاكلىرىغا ھۆكەر يۇلتۇزى ئېسىلىپتۇ، دىگەن بولاتتىڭ.

بىر باغكى، ئېرىقتا ھاياتبەخش سۇ،
شاخلاردا قۇشلار نەغمىسى ياڭراق.
چەمەنلەر لاللارغا لىق تولغان،
خىلمۇ ـ خىل مىۋىلەرگە باي ھەر ياق.
دەرەخلەر ئاستىدا غۇر ـ غۇر شامال،
گىلەمدەك بىزەلگەن گۈزەل تۇپراق.

ئەتىسى ئەتىگەن ئۆيگە قايتىش پىكرى تۇغۇلۇپ، بۇ پىكىر بۇ يەردە ئولتۇرۇش خاھىشىمىزدىن ئۈستۈن كېلىپ قالدى. قارىسام، دوستۇم شەھەرگە ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن ئېتەكىنى گۈل ۋە رەيھان، سۇنبۇل ۋە قىزىل چېچەكلەر بىلەن تولدۇرۇپ كەپتۇ. مەن ئۇنىڭغا دىدىم: "بوستاننىڭ گۈللىرىنى ئوزەڭ بىلىسەن، ئۇزۇن تۇرمايدۇ، گۈلىستان مەۋسىمىنىڭ ۋاپاسى يوق. دانالار ئېيتقانكى، 'ئۇزۇن تۇرمايدىغان نەرسىگە كوڭۇل بەرمەسلىك لازىم!'" ئۇ دىدىكى: "ئەمىسە، ئىشنىڭ

يولى قانداق؟" مەن دېدىم: "كىتاب كورگۈچىلەرنىڭ زوقلىنىشى ۋە ئارزۇ قىلغۇچىلارنىڭ ھوزۇرلىنىشى ئۈچۈن مەن گۈلىستان كىتاۋىنى يېزىپ چىقىشقا قادىرمەنكى، ئۇنىڭ ۋاراقلىرىغا كۈز شامىلىنىڭ رەھىمسىز قولى قەست قىلالمايدۇ، يىل پەسىللىرىنىڭ ئايلىنىپ تۇرۇشى ئۇنىڭ باھارىنىڭ پەيزىنى كۈز پەسلىنىڭ كوڭۈلسىزلىكىگە ئوزگەرتەلمەيدۇ.

نە پايدا گۈلدىن ئالساڭ بىر تاۋاق؟
گۈلىستانىمدىن ساقلا، بىر ۋاراق.
گۈلنىڭ ئومرى ئۇزۇن بولمايدۇ،
بۇ گۈلىستان مەڭگۈ سولمايدۇ."

شۇ سوزنى قىلىۋىدىم، ئۇ ئېتىگىدىكى گۈلنى يەرگە توكتى-دە، پېشىمگە ئېسىلىپ: "سېخى ئادەم ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىدۇ!" دېدى. شۇ كۈنىلا «مۇناسىۋەت قائىدىلىرى ۋە سوھبەت ئۇسۇللىرى ھەققىدە» دېگەن بىر باپ يېزىلىپ ئاققا كوچۈرۈلدى ۋە شۇنداق كىيىم بىلەن ياساندۇرۇلدىكى، ناتىقلارغا ئەسقاتقۇدەك ۋە يازغۇچىلارنىڭ سوز ماھارىتىنى ئاشۇرغۇدەك بولۇپ چىقتى. قىسقىسى، باغچىنىڭ گۈللىرى تېخى تۈگىمەي تۇرۇپلا گۈلىستان كىتاۋى يېزىلىپ بولدى. ئەمما بۇ كىتاپ جاھاننىڭ پاناھى بولمىش شاھنىڭ بارگاھىدا يەنى خۇدانىڭ سايىسى، پەرۋەردىگار لۇتپىنىڭ نۇر-جۇلاسى، زاماننىڭ مەشھۇر كىشىسى، ئامانلىقنىڭ قورغانى، ئاسماندىن كۈچ-نۇسرەت تاپقان، دۈشمەنلەر ئۈستىدىن غالىپ چىققان، قۇدرەتلىك دولەتنىڭ قول-بىلىگى، دىنىنىڭ ئەڭ روشەن چىرىغى، ئىنسانلارنىڭ ھوسنى-

جامالى، ئىسلامنىڭ پەخرى، سەئىد ئىبنى ئاتابەك ئەئىزەم، ئۇلۇغ شەھەنشاھ، خەلقلەرنىڭ خوجىسى، ئەرەپ ۋە ئىران پادىشالىرىنىڭ ھامىسى، قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزلارنىڭ سۇلتانى، سۇلەيمان سەلتەنە-تىنىڭ ۋارىسى، موزەففەرەددىن ۋەددۇنىيا ئەبۇبەكىر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى (ئاللا بۇ ئىككەيلەننىڭ بەخت-ئىقبالىنى ئۇزۇن قىلسۇن، ئۇلۇغلۇغىنى نەچچە ھەسسە زىيادە قىلسۇن، ئۇلارنىڭ بارلىق ئىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى خەيرلىك قىلسۇن!)نىڭ بارگاھىدا ئېتىۋارغا ئىگە بولسا ھەمدە ئۇ بۇ كىتاپنى شاھلارغا خاس ئىلتىپات نەزىرى بىلەن ئوقۇپ چىقسا، ئاندىن ھەقىقى پۈتكەن بولىدۇ.

بۇ كىتاپقا بەرسە شاھنىڭ ئىلتىپاتى زىپ-بىزەك،
بولغۇسىدۇر چىن رەسىملەر ئۆيى①، ئەرژەڭ② نەقشىدەك.
زور ئۈمىت بار، شاھ سوزۇمدىن زېرىكىپ باش تارتمىسا،
چۈنكى ھەرگىز بۇ گۈلىستان جاي ئەمەس زېرىككىدەك.
مۇھىمى: دىباچەدە سەئىد ئىبنى ئەبۇبەكىر زەنگىنىڭ③
قۇتلۇق نامى قەيت قىلىندى، بۇ سائادەتتىن دېرەك.

---

① چىن رەسىملەر ئۆيى — جۇڭگودىكى رەسىم-ھەيكەللەرگە باي بۇددا ئىبادەتخانىسى.

② ئەرژەڭ — مانىلارنىڭ ئاجايىپ رەسىملەر بىلەن بېزەلگەن مۇقەددەس كىتاۋىنىڭ ئاپتورى ۋە رەسسامى.

③ سەئىد ئىبنى ئەبۇبەكىر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى — پارىسنىڭ ھوكۇمدارى. ئۇ ياش چېغىدا (1258 - يىل) مەلۇم كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ۋاپات قىلغان، بار-يوقى 12 كۈن پادىشالىق قىلغان. ئاپتور گۈلىستان كىتاۋىنى مۇشۇ كىشىگە بېغىشلىغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

4

ئادىل ئەمىر پەخرىدىن ئەبۇبەكرى ئىبنى ئەبۇ نەسرنىڭ گۈزەل ئەخلاقى بايانىدا

يەنە (شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى،) پىكىردىمىنىڭ كېلىنى ھوسۇن-جامالسىزلىقتىن باش كوتىرىپ تۇرالمايدۇ، ئۇمىتسىزلىك نەزىرىنى خىجىللىق ئايىغىنىڭ ئۇستىدىن ئالالمايدۇ ۋە قەلب ئىگىلىرىنىڭ جەمىيىتىدە نۇر چاچالمايدۇ، پەقەت ئۇلۇغ، ئالىم، ئادىل، غالىپ ئەمىر، زەپەر ئىگىسى، سەلتەنەت تەختىنىڭ يولەنچۇكى، دولەت ئىشلىرىنىڭ مەسلىھەتچىسى، پەقىرلەرنىڭ ھىمايىچىسى، غېرىپ-لارنىڭ باشپاناھى، ئالىملارنىڭ تەربىيىچىسى، تەقۋادارلارنىڭ دوستى، پارىس خەلقىنىڭ ئىپتىخارى، مەملىكەتنىڭ مادارى، دولەت ئەرباپلىرىنىڭ باشچىسى، دولەت ۋە دىنىنىڭ پەخرى، ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھامىسى، پادىشا-سۇلتانلارنىڭ تايانچى ئەبۇبەكر ئىبنى ئەبۇنەسر① (ئاللا ئومرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، دولىتىنى زىيادە قىلسۇن، قەلبى-كوكسىنى كەڭ قىلسۇن، ئەجرىنى نەچچە ھەسسە كوپەيتسۇن!) نىڭ قوبۇل-ئىلتىپاتىدىن زىننەت تاپسا، ئەنە شۇ چاغ-دىلا ئۇ جىلۋە بېرەلەيدۇ، چۇنكى بۇ زات پۇتۇن دۇنيانىڭ ئۇلۇغلىرى تەرىپىدىن مەدھىيىلەنگەن، جىمى گۈزەل ئەخلاق بۇ كىشىدە مۇجەسسەملەنگەن.

---

① ئەبۇبەكر ئىبنى ئەبۇنەسر — پارىس ھوكۇمدارى ئەبۇبەكر ئىبنى سەئد ئىبنى زەڭگىنىڭ ۋەزىرى.

هەركىمگە ئۇنىڭدىن ئىنايەت بولۇر،
دۇشمىنى دوست، گۇناھى تائەت بولۇر.

قالغان بارلىق قۇللار ۋە خىزمەتكارلارنىڭ ھەرقايسىسىغا مۇئەيـ-يەن بىر خىزمەت تەيىن قىلىنغان. ئەگەر ئۇلاردىن بىرەرسى (ئاشۇ خىزمەتنى) ئادا قىلىشتا بىپەرۋالىق ۋە خوشياقماسلىقنى راۋا كورسە، ئۇ چاغدا ئۇ جاۋاپكارلىققا تارتىلىپ، كايىشقا ئۇچرايدۇ. ئەمما ئۇلۇغ-لارنىڭ نىئمىتىگە شۇكرى قىلىشى، ئۇلارغا مەدھىيە ئوقۇشى ۋە ياخشى دۇئادا بولۇشى لازىم بولغان دەرۋىشلەر① قاتلىمىغا كەلسەك، ئۇلار بۇنداق خىزمەتنى ئۇلۇغلارنىڭ ئالدىدا ئادا قىلغاندىن كورە، يوق چاغلىرىدا بىجىرگىنى تۈزۈك، چۈنكى ئوزى بار چاغدا دۇئا قىلسا خوشامەت-ياسىمچىلىققا يېقىن بولىدۇ، يوق يەردە دۇئا قىلسا رىيادىن يىراق بولىدۇ ۋە تېزرەك ئىجاۋەت بولىدۇ.

شادلىنىپ، رۇسلاندى مۇكچەيگەن پەلەكنىڭ دۇمبىسى،
تاكى سەندەك بىر ئوغۇل تۇققاچقا دەۋرانغا ئانا.
بۇمۇ بىر ھىكمەت، قاراڭكى، ئامىغا مەسلەت ئۈچۈن
قىلدى تەئيىن بەندىنى شەپقەت بىلەن قادىر خۇدا.
كىمكى ئوتسە ياخشى نامدا، بەختى باقىدۇر ئۇنىڭ،
ياخشىلىقتىن ياخشى نامى قالغۇسىدۇر ئەل ئارا.
سېنى ئالىم ماختىسۇن، ماختىمىسۇن، ھىچگەپ ئەمەس،
قىلمىغاي مەششاتە② لازىم بىر پەرى يۈز دىلرەبا.

① "دەرۋىش" سوزىنى شائىر ئىككى مەنىدە ئىشلەتتىدۇ: 1) كەمبەغەل، نامرات، يوقسۇل، ساياق؛ 2) جاھان كېزىپ يۈرىدىغان سوپى دەرۋىش.
② مەششاتە — قىز-كېلىنلەرنى ياساندۇرىدىغان ئايال.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

5

مېنىڭ پادىشا بارگاھىدىكى قۇسۇرۇم ۋە خىزمەتتىن ئۆزەمنى چەتكە تارتىشىم شۇنىڭغا بىنائەن بولغانكى، بىر توپ ھىندىستان ھەكىملىرى بۇزۇرجۇمھىرنىڭ① پەزىلەتلىرى توغرىلىق گەپ-سوزدە بولۇشۇپ، ئۇنىڭ ھېچقانداق كەمچىلىكىنى تاپالمىغان، ئاخىرى ئۇنىڭ پەقەت بىرلا كەمچىلىكىنى تىلغا ئېلىشقان، ئۇ گەپتە ئەزمە ئىكەن، يەنى سوزنى بەك كېچىكتۈرۈپ سوزلىگەچكە، ئاڭلىغۇچىلار ئۇ سوز ئاچقىچە ئۇزاق كۈتۈپ قالىدىكەن. بۇزۇرجۇمھىر بۇنى ئاڭلاپ شۇنداق دېگەن:

”ئاپلا، بۇ سوزنى نىمىشقا دېگەندىمەن! دەپ پۇشايمان قىلغاندىن كورە، نىمە دېسەم بولار، دەپ ئۇزۇن ئويلىغان ياخشى!“

نۇتۇقتا چىنىقان ياشانغان كىشى
سوز ئاچماقتىن ئالدىن پىكىردۇر ئىشى.
پىكىر قىلماي ھەرگىز زۇۋان سۇرمىگىن،
گۈزەل سوزلە، مەيلى كېيىن سوزلىگىن.
بۇرۇن پۇختا ئويلاپ، قىل سوزگە جۇرئەت،
”بەس!“ دېيىشتىن ئالدىن سوزۇڭنى تۈگەت.

---

① بۇزۇرجۇمھىر — ساسانىلار شاھى نۇشىرۋاننىڭ ۋەزىرلىرىدىن بىرى. ئۇ دانىشمەن، پەيلاسوپ دەپ داڭ چىقارغان.

ئۇلاغدىن كىشى تىل بىلەن ياخشىراق،
خاتا سوزلىسەڭ، سەندىن ئارتۇق ئۇلاغ.

بولۇپمۇ ئەتراپىغا مەرىپەت ئىگىلىرى جەم بولغان ۋە چوڭقۇر بىلىملىك ئالىملار توپلانغان پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ (ئۇنىڭ غەلىبىسى شان ـ شەرەپ قازانسۇن!) ئەمەلدارلىرى كوز ئالدىدا سوزۇمنى يورغىلىتىشقا باتۇرلۇق قىلسام، بىئەدەپلىك قىلغان بولىمەن ۋە ئەرزىمەيدىغان نەرسىلەرنى ئالى ھەزرەت ھوزۇرىغا ئېلىپ كەلگەن بولىمەن؛ چۈنكى مۇنچاق جەۋھەر پۈرۈشلار بازىرىدا بىر دانە ئارپاچىلىك قىممەتكە تۇرمايدۇ، چىراغنىڭ يورۇغى ئاپتاپتا كورۈنمەيدۇ، ئېگىز مۇنار ئەلۋەند تېغىنىڭ① ئېتىگىدە پەسلا كورۈندۇ.

كىمكى كورەڭلەپ سوزسا بويۇن،
بېشىغا دۈشمەن سالىدۇ ئويۇن.
سەئدى جىم ياتقان ئازادە بىر تەن،
چېلىشماس ھېچكىم ياتقۇچى بىلەن.
ئەۋۋەل ئوي ـ پىكىر، ئاندىن سوڭ كالام،
دەسلىۋىدە ئۇل، ئۇندىن كېيىن تام.

باغۋەنلىك قىلىش مېنىڭ قولۇمىدىن كېلىدۇ، ئەمما بوستاندا ئەمەس، مەن گۈزەللىك بىلەن سودا قىلىمەن، لېكىن كەنئاندا

---

① ئەلۋەند ــ ئىراندىكى ئېگىز بىر تاغ. ھەمەدان شەھىرىنىڭ جەنۇبىدا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئەمەس.①

لۇقماندىن: ”ھېكمەتنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟“ دەپ سورىغاندا، ئۇ: ”قارىغۇلاردىن ئۆگەندىم، چۈنكى ئۇلار ماڭىدىغان يېرىنى سىيلاپ بىلىۋالماي تۇرۇپ، ئاياغ باسمايدۇ“ دەپ جاۋاپ بەرگەن.

”كىرىشتىن بۇرۇن چىقىشنى ئويلا“②.

* * *

(ئاۋال) ئەرلىكىڭنى سىناپ كۆر، ئۇندىن كېيىن خوتۇن ئال.

* * *

خورازلار سوقۇشتا بولسىمۇ چاقىقان،
مىس تىرناق لاچىنغا قاچان جەڭ ئاچقان؟
مۈشۈك شىر بولىدۇ چاشقان تۇتۇشتا،
لېكىن ئۇ يولۋاسنىڭ ئالدىدا چاشقان.

ئەمما بىز، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئەيىپ-نۇقسانلىرىغا كۆز سالمايدىغان ۋە كىچىكلەرنىڭ گۇناھلىرىنى يۈزىگە سالمايدىغان ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ ئالىجاناپ ئەخلاقىغا تايانغان ھالدا بۇ كىتاپقا نادىر ۋەقەلەر، تەمسىللەر، شېئىرلار، ھېكايەتلەر ۋە ئۆتمۈشتىكى پادىشالارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىغا ئائىت بىرقانچىلىغان سوزلەرنى قىسقا شەكىللەر بىلەن كىرگۈزدۇق. بۇنىڭغا قىممەتلىك ئومرىمىزنىڭ بىر

---

① كەنئان — يۇسۇپ پەيغەمبەرنىڭ يۇرتى، قۇددۇس بىلەن دەمەشىق ئارىسىدا. يۇسۇپ پەيغەمبەر گۈزەللىك بىلەن داڭ چىقارغانلىقتىن، شائىر بۇ يەردە كەنئاننى تىلغا ئالغان.

② ئەرەپ ماقالى.

قىسمى سەرپ قىلىندى. گۇلىستان كىتاۋىنى يېزىشتىكى سەۋەپ مانا شۇ ئىدى — ياردەم ئاللادىن!

بۇ نەزمە، بۇ ئەسەر ئۇزۇن يىل قالسۇن،
توپىمىز ھەر جايدا بولسىمۇ توزان.
غەرەز شۇكى، بىزدىن بىر نىشان قالسۇن،
چۈنكى يوق بارلىقتا بەقا① ھېچقاچان.
دۇئا قىلار بىر كۈن رەھمىتى بىلەن
دەرۋىشلەر ئىشىغا قەلبى پاك ئىنسان.

كىتاپىنىڭ تۈزۈلۈش تەرتىۋى ۋە باپلارنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشىغا دىققەت ـ نەزىرىمىزنى تىككەندە، سوزنى قىسقا قىلىشنى لايىق كورۇپ، بۇ گۈزەل باراقسان باغچىغا جەننەتتىكە ئوخشاش سەككىز ئىشىك قويۇش قارارىغا كەلدۇق. زېرىكىش تۇغدۇرماسلىق ئۈچۈن ماۋزۇلار قىسقا بولدى.

① بەقا — دائىملىق، تۇرغۇنلۇق، مەڭگۈلۈك.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىرىنچى باپ پادىشالارنىڭ خۇلقى-ئادىتى توغرىسىدا
ئىككىنچى باپ دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا
ئۈچىنچى باپ ئازغا قانائەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا
تۆتىنچى باپ سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا
بەشىنچى باپ ئىشق ۋە ياشلىق توغرىسىدا
ئالتىنچى باپ ئاجىزلىق ۋە قېرىلىق توغرىسىدا
يەتتىنچى باپ تەربىيىنىڭ تەسىرى توغرىسىدا
سەككىزىنچى باپ مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدا

ئۇ چاغ بىزگە ئىدى بىر ياخشى پۇرسەت،
ئىدى ئالتە يۈز ئەللىك ئالتە ھىجرەت.①
نەسىھەت ئىدى مەقسەت، ئاڭا يەتتۇق،
خۇداغا تاپشۇرۇپ قويدۇق ۋە كەتتۇق.

① بۇ يەردە كىتاپنىڭ ھىجرىيىنىڭ 656 ـ يىلى يېزىلغانلىغى بايان قىلىنغان. مىلادىنىڭ 1258 ـ يىلىغا توغرا كېلىدۇ.

بىرىنچى باپ

پادىشالارنىڭ خۇلقى ـ ئادىتى توغرىسىدا

ھىكايەت (1)

ئاڭلىشىمچە، بىر پادىشا بىر ئەسىرنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇغان. بىچارە ئۈمىتسىز ھالەتتە پادىشانى يامان تىل بىلەن تىللاشقا باشلىغان. چۈنكى كىشىلەر ئېيتقاندەك، كىمكى جېنىدىن ئۈمىت ئۈزسە كۆڭلىدىكى ھەممە گېپىنى ئېيتىۋالىدۇ.

ۋاقىت تار، قېچىشقا قالمىسا ئامال،
ئاجىز قول قىلىچقا ئېتىلار دەرھال.

*　　*　　*

ئۈمىتسىز ئادەمنىڭ ئۇزۇرار تىلى،
مەغلۇپ مۈشۈك ئوزىنى ئىتقا ئاتقاندەك.

پادىشا سورىدى: "نىمە دەيدۇ ئۇ؟" ئالىجاناپ ۋەزىرلىرىدىن بىرى جاۋاپ بەردى: "ئەي پادىشاھىم، ئۇ ئېيتىدۇركى، جەننەت غەزنۇدنى يۇتكۇچىلەر ۋە خەلقنىڭ كەمچىلىكلىرىنى كەچۈرگۈچىلەر ئۈچۈن تەييارلانغاندۇر."①

① قۇرئان، 3 ـ سۇرە، 134 ـ ئايەت.

پادىشانىڭ رەھمى كېلىپ، ئەسىرنىڭ خۇنىدىن ئۆتتى. بايىقى ۋەزىرگە زىت بولغان يەنە بىر ۋەزىر: ”بىزنىڭ خىلمىزدىكى كىشىلەرگە پادىشانىڭ ھوزۇرىدا راست سۆزدىن باشقىنى دېيىش لايىق ئەمەس. بۇ ئەسىر پادىشاغا دەشنام بېرىپ، نالايىق سۆزلەرنى قىلدى“ دېدى. پادىشا بۇ سۆزدىن بوينىنى تولغىدى-دە، دېدى: ”ماڭا سېنىڭ راست سۆزۈڭدىن كورە، ئۇنىڭ يالغان سۆزى ماقۇل كەلگەن ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ يالغان سۆزى يارىشىش جەھەتىدىن ئېيتىلغان ئىدى، سېنىڭ بۇ سۆزۈڭ يامانلىق قىلىشقا قارىتىلغان. ھالبۇكى، ئاقىللار: پىتنە تۇغدۇرىدىغان راست سۆزدىن ياخشىلىق يەتكۈزىدىغان يالغان سۆز ئەۋزەل دېگەن.“

كىمكى شاھقا سۆزىنى ئۆتكۈزسە،
ئەپسۇسدۇر تىلىنى يامانغا يۈرگۈزسە.

فەرىدۇن① سارىيىنىڭ پەشتىقىغا مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى:

جاھان، دوستۇم، ھېچكىمگە باقى ئەمەس،
جاھاننى ياراتقانغا دىل باغلا، بەس.
جاھان مۈلكىگە ھېچ ئۈمىت باغلىما،
بېقىپ كوپنى سەندەك، جان ئالدى يانا.
كېتەر بولسا پاك جان، پەرق ئەتمەك نىمە؟
زېمىندا ۋە يا تەختتە ئۆلمەك نىمە؟

---

① فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سىدىكى شەخسلەرنىڭ بىرى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

هىكايەت (2)

خۇراسان شاھلىرىدىن بىرى سۇلتان مەھمۇد ئىبنى سەبۇكتېگىننى① چۈشەپ قاپتۇ. گويا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى چىرىپ توپىغا ئايلانغانمىش، پەقەت ئىككى كوزى ساق بولۇپ، چانغىنىڭ ئىچىدە مولدۇرلەپ تۇرارمىش. بارلىق ھوكۇما بۇ چۈشكە تەبىر بېرىشتىن ئاجىز قالدى، پەقەت بىر دەرۋىش چۈشنىڭ تېگىگە يېتىپ: "مېنىڭ پادىشالىغىم باشقىلارنىڭ قولىدا نىمە بولۇۋاتقانىدۇ، دەپ ھىلىغىچە قاراپ تۇرغان!" دىدى.

نۇرغۇن نامدارلار يەرگە دەپنە قىلىندى،
يەر يۈزىدە ئۇلاردىن نام-نىشان قالمىدى.
يەرگە تاپشۇرۇلغان كونا جەسەتنى
توپا يەم قىلدىكى، ھەتتا ئۇستىخان قالمىدى.
نۇشىرۋاننىڭ② نامى ياخشىلىق بىلەن تىرىك،
كوپ چاغ ئوتۇپ، دىيىلسىمۇ: نۇشىرۋان قالمىدى.
ياخشىلىق قىل، ئەي پالانى، ئومرۇڭنى غەنىمەت بىلىپ،
مۇنۇ خەۋەردىن ئالدىنراقكى: پالان قالمىدى.

---

① سۇلتان مەھمۇد ئىبنى سەبۇكتېگىن — غەزنەۋىلەرنىڭ قۇدرەتلىك سۇلالىسىگە ئاساس سالغۇچى مەشھۇر بىر پادىشا.

② نۇشىرۋان — ساسانىلار شاھى (531 — 579).

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھكايەت (3)

ئاڭلىشىمچە، بىر شاھزادە بويى پاكار، كورۇمسىز بولۇپ، ئۇنىڭ ئاكا-ئۇكىلىرى ئېگىز بويلۇق، چىرايلىق ئىكەن، بىر قېتىم ئاتىسى ئۇنىڭغا يىرگىنىش ۋە پەس نەزەر بىلەن قارىغان ئىدى، ئوغۇل بۇنى پاراسەت ۋە چىچەنلىك بىلەن سېزىپ قېلىپ مۇنداق دېدى: "پاكار دانىشمەن ئۇزۇنتۇرا ئەخمەقتىن ياخشى، قامىتى ئېگىز بولسىلا قەدرى-قىممىتى ئۈستۈن بولىۋەرمەيدۇ، چۈنكى قوي پاكىز، پىل پاسكىنا."

يەر يۈزىدە ئەڭ كىچىك تاغ تۇرسىنا① ئەمما ئۇنىڭ ئورنى چوڭدۇر قەدرى-قىممەتتە خۇدانىڭ ئالدىدا.

*　　*　　*

ئاڭلىدىڭمۇ سېمىز ئەخمەققە
بىر كۈنى دېدى بىر ئورۇق دانا:
"ئورۇق بولسىمۇ ئەرەپنىڭ ئېتى،
سېمىز ئېشەكتىن بەربىر ئەلا."

ئاتىسى كۈلۈپ كەتتى، دۆلەت ئەرباپلىرىغا بۇ سۆز ماقۇل كەلدى، ئەمما ئاكا-ئۇكىلىرى قاتتىق رەنجىدى.

---

① تۇرسىنا — يەھۇدىلار بىلەن مۇسۇلمانلار قەدىمدىن مۇقەددەس بىلىدىغان بىر تاغ.

گىشى بىرەر سوز دېمىگەن بولسا،
كەمچىلىك، خىسلىتى بولۇر پىنھان.
چىپار نەرسىنى جۇۋا دېمىگىن،
بولمىسۇن يولۋاس ئۇخلاپ ياتقان.

ئاڭلىشىمچە، شۇ ئارىدا كۈچلۈك بىر دۈشمەن پادىشاغا قارشى ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى يۈزمۇ-يۈز سەپ تارتقاندا، جەڭ مەيدانىغا بىرىنچى بولۇپ ئات چاپتۇرۇپ كەلگەن كىشى ئاشۇ يىگىت بولۇپ، ئۇ:

مەن ئەمەسمەن ئۇ كىشى، ئارقامنى كورسەڭ جەڭ كۈنى،
شۇ كىشى مەنكى، كورەرسەن بېشى قان تۇپراق ئارا.
جەڭگە كىرسە ھەر كىشى قانى بىلەن ئوينار پەقەت،
كىمكى قاچسا جەڭ كۈنى لەشكەرگە بولغاي چوڭ بالا.

دېدى-دە، ئوزىنى دۈشمەن قوشۇنىغا ئېتىپ، پەھلىۋانلىرىدىن بىرقانچىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلگەندە يەر ئۆپۈپ مۇنداق دېدى:

ئەي كىشى، كورۈندۇم بىچارە ساڭا،
گەۋدىلىكنى سەن ئەمدى چوڭ بىلمە،
كارغا كەلگەي ئورۇق ئات جەڭدە،
سەمرىتكەن كالىدىن كەلمەس ھېچنىمە.

ئىپتىشلارغا قارىغاندا، دۈشمەننىڭ ئەسكىرى بىقىياس كۆپ بولۇپ، بۇلار ئاز ئىدى. شۇڭا بىر توپ ئەسكەر قېچىشقا يۈز تۇتـ- قان. بۇ چاغدا شاھزادە نەرە تارتىپ: "ئەي باتۇرلار، غەيرەت قىلىڭلار ياكى ئايالارنىڭ كىيىمىنى كىيىۋېلىڭلار!" دېگەن.

ئۇنىڭ سوزى بىلەن ئاتلىقلارنىڭ غەيرىتى جۇش ئۇرۇپ، ھەممە بىرلىكتە ھۇجۇمغا ئۆتكەن. ئاڭلىشىمچە، ئۇلار شۇ كۈنىلا دۈشمەن ئۈستىدىن غەلىبە قازانغان. پادىشا ئوغلىنىڭ يۈز-كوزىدىن سويۈپ قۇچاقلىغان ۋە ئۇنىڭغا كۈندىن-كۈنگە مېھرىۋانلىق بىلەن قارىغان. ئاخىردا ئۇنى ئۆزىنىڭ تەختى ۋارىسى قىلىپ جاكالىغان.

ئاكا-ئۇكىلىرى ھەسەت قىلىشىپ، ئۇنىڭ تائامىغا زەھەر سالغان. بۇ ئىشنى سىڭلىسى ھوجرىسىدا تۇرۇپ كورۇپ قېلىپ، دەرىزىنى چەككەن. يىگىت چۈشىنىپ، تائامدىن قولىنى تارتقان ۋە مۇنداق دېگەن: "ئىش بىلەرمەنلەر ئولسۇن، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلار ئۇلارنىڭ ئورنىنى باسسۇن!" دېيىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

ھۇقۇش سايىسىگە كەلمىگەي ئادەم،
ھۇما قۇش① جاھاندىن يوقالغاندا ھەم.

ئاتىسى بۇ ئەھۋالدىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن، ئاكا-ئۇكىلىرىنى چاقىرتىپ، تېگىشلىك ئەدىۋىنى بەرگەن. شۇندىن كېيىن ھەرقايـ-

① ھۇما — خەلق ئىچىدە بەخت قۇشى دەپ ئاتىلىدىغان بىر قۇشنىڭ ئىسمى. رىۋايەت بويىچە ھۇمانىڭ سايىسى بېشىغا چۈشكەن ئادەم پادىشا بولارمىش.

سىسىغا مەملىكەتنىڭ چېتىدىن بىردىن ۋىلايەتنى ئاجرىتىپ بەرگەن، شۇنىڭ بىلەن پىتنە-پاسات پەسىيىپ، جېدەل-ماجرا بېسىقىقان، چۈنكى "ئون دەرۋىش بىر پالاستا ئۇخلايدۇ، ئىككى پادىشا بىر مەملىكەتكە سىغمايدۇ."

مەرت كىشى يېرىم ناننى ئۆزى يېسە،
يېرىمىنى نامراتقا بەخش ئېتەر.
بىر ئىقلىمغا ئىگە بولسا بىر پادىشا،
يەنە بىرنى قولغا ئالسام دەر.

ھىكايەت (4)

بىر توپ ئەرەپ قاراقچىلىرى تاغ بېشىدا ماكان تۇتۇپ، كارۋانلارنىڭ يولىنى توساتتى. ئەتراپتىكى شەھەرلەرنىڭ ئاھالىسى ئۇلارنىڭ بۇلاڭچىلىقىدىن ۋەھىمىگە چۈشكەن، سۇلتان لەشكەرلىرى بولسا يېڭىلىپ قالغان ئىدى، چۈنكى قاراقچىلار تاغ چوققىسىدا قىيىن يوللارنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئۇ يەرلەرنى ئۆزىگە پاناجاي قىلىۋالغان ئىدى. شۇ تەرەپتىكى ئۆلكىلەرنىڭ مەمۇرلىرى ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىكىنى يوقىتىش ئۈچۈن مەسلىھەت قىلىشتى، چۈنكى بۇ گۇرۇھ شۇ تەرىقە كېتىۋېرىدىغان بولسا، ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش مۇمكىن بولماي قالاتتى.

يېڭىدىن يىلتىز تارتسا ياش كۆچەت،
يۇلالايدۇ يەردىن بىر ئادەم پەقەت.

ئۈزاق يىل نەزەردىن ئۇ قالماق بىلەن،
يولالمايسەن ھەتتا تومۇر چاق بىلەن،
ئاساندۇر بولاقىنى كوموش بەل① بىلەن،
ئۇلغايسا ئوتەلمەس كىشى پىل بىلەن.

گەپ شۇنىڭغا توختالدىكى، بىر ئادەمنى چارلاشقا ئەۋەتىپ، ئەپلىك پۇرسەت كۈتمەكچى بولۇشتى.

بىركۈنى قاراقچىلار خەلقنى بۇلاشقا كېتىپ، ئۆۋىسى خالى قالغان چاغدا، بىرقانچە ئىش كورگەن، جەڭ تەجرىبىسىگە ئىگە يىگىتلەر ئەۋەتىلدى. ئۇلار تاغنىڭ بىر ئوڭكۇرىگە موكۇپ تۇرۇشتى. كەچ كىرگەندە قاراقچىلار بۇلاڭچىلىقنى توگىتىپ، بۇلغان نەرسىلىرىنى كوتىرىشىپ قايتىپ كەلدى، قورال-ياراقلىرىنى يېشىپ تاشلاپ، ئولجىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى، بۇلارغا ھۇجۇم قىلغان دەسلەپكى دۇشمەن ئۇيقۇ بولدى. بىرىنچى جىسەك ۋاقتى ئوتكەندە،

قۇياش گەردىشى زۇلمەتكە چوككەندە،
يۇنۇس ② گويا بېلىق ئاغزىغا موككەندە.

باتۇر يىگىتلەر پىستىرمىدىن چاچراپ چىقىشتى-دە، قاراقچىلار-نىڭ قولىنى بىر-بىرلەپ ئارقىسىغا باغلاپ، بامدات ۋاقتىدا پادىشانىڭ

---

① بەل — كۈرجەك مەنىسىدە.

② يۇنۇس — يۇنۇس پەيغەمبەر. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، يۇنۇس پەيغەمبەر بېلىقنىڭ قارنىغا كىرىپ قىرىق كۈندىن كېيىن سالامەت چىققان.

هوزۇرىغا ئېلىپ كېلىشتى. پادىشا ھەممىسىنى ئولتۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى. شۇ ئارىدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر ياش كوزىگە چېلىقىپ قالدى. ئۇنىڭ ياشلىق كوچىتىنىڭ مۆۋىسى ئەمدىلەتىن يېتىلگەن، جامال گۈلىستانىنىڭ مايسىلىرى يېڭىلا كوكىرىشكە باشلىغان ئىدى. ۋەزىرلەردىن بىرى پادىشا تەختىنىڭ بوسۇغىسىنى ئوپۇپ، شاپائەت يۈزىنى يەرگە قويىدى-دە، دىدى: "بۇ بالا تېخى ھايات بېغىدىن بىرەر مېۋىنى تېتىپ كورمىگەن ۋە ياشلىق باھارىدىن بەھرىمەن بولمىغان. شۇڭا پادىشاھىمىزنىڭ سېخىلىغى ۋە ئالىجاناپلىغىدىن ئۇمىدىم شۇكى، ئۇنىڭ خۇنىدىن ئوتۇپ، مەن بەندىسىگە بېرىۋەتسە ئىكەن."

پادىشا بۇ سوزدىن بويىنىنى تولغىدى، بۇ پىكىر ئۇنىڭ يۈكسەك رەيىگە مۇۋاپىق كەلمىگەچ، مۇنداق دىدى:

ياخشىلارنىڭ نۇرى يۇقماس زاتى پەسكە ھىچقاچان،
تەربىيە نائەھلىگە گۇمبەزدىكى ياڭاقسىمان.

ئۇلارنىڭ ناپاك نەسلىنى قىرقىپ تاشلاپ، ئۇرۇغ-ئەۋلادىنىڭ يىلتىزىنى قومۇرۇۋېتىش ياخشىراق، چۈنكى ئوتىنى ئوچۇرۇپ، چوغىنى قالدۇرۇپ قويۇش، يىلانىنى ئولتۇرۇپ، تۇخۇمىنى ساقلاپ قېلىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس.

ئابىھايات توكسىمۇ ئاسماندىن بۇلۇت،
تال-سوگەتتىن مېۋە يىيەلمەيسەن.
پەسكەشكە ۋاقتىڭنى زايا قىلمىغىن،
بورا قومۇشىدىن شېكەر ئالالمايسەن."

ۋەزىر بۇ سوزنى ئاڭلاپ، خالار ـ خالىماس ماقۇل كورگەن بولدى ۋە پادىشانىڭ گۈزەل پىكرىگە ئاپىرىن ئوقۇپ، مۇنداق دىدى: "پادىشاھىمىزنىڭ ئىلتىپات قىلىپ ئېيتقىنى چىن ھەقىقەت، ئەگەر بۇ بالا ئاشۇ يامان ئادەملەرنىڭ ئۇلپەتچىلىگىدە ئوسكەن بولسا، ئۇلارنىڭ خۇيىنى ئوزلەشتۇرۇۋالغان بولاتتى. ئەمما مەن قۇللىقىمىز ئۇمىتۋارمەنكى، ئۇ ياخشىلارنىڭ ئارىسىدا تەربىيە كورسە، ئاقىللار- نىڭ خۇلقىنى ئوزلەشتۇرىدۇ. چۇنكى ئۇ تېخى كىچىك بالا، بۇ گورۇھنىڭ بۇلاڭچىلىق، توپىلاڭچىلىق ئادەتلىرى ئۇنىڭغا ئانچە سىڭگىنى يوق. ھەدىستە مۇنداق دىيىلگەن:

'ھەر بىر بوۋاق تۇغۇلغان چېغىدا ئىسلام بىلەن تۇغۇلىدۇ، كېيىن ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى يەھۇدى قىلىپ چىقىدۇ، يا خىرىستىيان قىلىپ چىقىدۇ، يا مەجۇسى① قىلىپ چىقىدۇ'

يامانغا يار بولغاچ لۇتنىڭ ② جورىسى،
بولدى پەيغەمبەرلىك خاندان ۋەيران.
ئەسهاب كەھفنىڭ③ ئىتى نەچچە كۈن
ياخشىلارغا ئەگەشكەچ بولغانتى ئىنسان."

بۇ سوزنى ئېيتقاندا، پادىشانىڭ يېقىن كىشىلىرىدىن بىر بولىگى

① مەجۇسى ـــ ئوتپەرەس يەنى ئوتقا تېۋىنغۇچى.
② لۇت ـــ پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرى. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، لۇتنىڭ خوتۇنى يامان ئادەملەرگە يار بولغاچقا ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىك ئائىلىسى ۋەيران بولغان.
③ ئەسهاب كەھف ـــ "غار كىشىلىرى" دىگەن مەنىدە بولۇپ، قۇرئان- دا زىكرى قىلىنغان.

ئۇنىڭ شاپائىتىگە يار-يۆلەكتە بولۇشتى. پادىشا ئۇنىڭ خۇنىدىن ئۆتتى-دە: "بوپتۇ، گەرچە بۇ ئىشنى مەسلىھەت كورمىسەممۇ كەچۇ-رۇم قىلدىم!" دېدى.

بىلەمسەن، رۇستەمگە زال① نىمە دىگەن؟
بولمايدۇ كىچىك دەپ قارالسا دۇشمەن.
كوپ كوردۇق، ئەسلىدە بۇلاق سۈيى ئاز،
ئۇلغايسا توگىنى ئالار يۇك بىلەن.

گەپنىڭ قىسقىسى، ۋەزىر بالىنى تۇرلۇك نازۇ-نىمەتلەرگە كومۇۋەتتى، ئۇنىڭ تەربىيىسىگە ئۇستاز-ئەدىپلەرنى تەيىنلەپ، سوز سوزلەش ۋە گەپ قايتۇرۇش سەنئىتىنى ۋە پادىشاغا خىزمەت قىلىش-نىڭ باشقا قائىدىلىرىنى ئۇگەتتى. ئەمەلدارلارنىڭ نەزىرىدە بۇ ئىش ناھايىتى ماقۇل كورۇندى. بىر قېتىم ۋەزىر پادىشانىڭ ئالدىدا ئۇ بالىنىڭ سۈپەتلىرى توغرىلىق سوز ئېچىپ، ئاقىللارنىڭ تەربىيە-سى ئۇنىڭغا تەسىر قىلغانلىغىنى، بۇرۇنقى نادانلىغى ئۇنىڭ تەبىئىتى-دىن كوتىرىلىپ كەتكەنلىگىنى ئېيتتى، پادىشا كۇلۇپ قويدى-دە، دېدى:

"ئاقىۋەت بورە كۈچۈگى بورە بولۇر،
گەرچە ئۇ ئادەم ئىچرە ئورە بولۇر."

---

① رۇستەم بىلەن زال — فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سىدىكى شەخسلەر.

ئاردىن بىر ـ ئىككى يىل ئۆتكەندە، ئاشۇ مەھەللىنىڭ بىر توپ ئوغرىلىرى ئۇنىڭ بىلەن ئالاقە باغلاپ، ئۇلپەتچىلىك ئورناتتى. شۇنىڭ بىلەن پۇرسەت تېپىپ، ۋەزىرنى ھەم ئۇنىڭ ئىككى ئوغلىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ھەددى ـ ھېسابسىز مال ـ مۈلكىنى بۇلاپ كەتتى ۋە قاراقچىلارنىڭ غارى ئىچىدە ئاتىسىنىڭ ئورنىدا ئولتۇردى. دېمەك، ئاسى بولۇپ كەتتى. پادىشا ھەيرەت بارمىقىنى چىشلەپ، دېدى:

”ئەسكى تومۇردىن ياسالامدۇ كىشى ئۆتكۈر قىلىچ،
رەزىل ئادەم تەربىيىدە، ئەي ھەكىم، بولماس ئىنسان.
گەرچە يامغۇر ياخشىلىقتا ھەممىگە ئوخشاش، بىراق
باغدا لالە ئۆسىدۇ، شورلۇقتا يانتاق ھەرقاچان.

* * *

شورلۇقتا ھېچقاچان سۈنبۇل ئۆسمەيدۇ،
ئۇرۇقنى، ئەمگەكنى قىلمىغىن زايا.
يامان ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلىش،
ياخشىغا يامانلىق قىلغانلىق گويا.“

ھېكايەت (5)

ئۇغلۇمىشنىڭ① سارىيىدا بىر ھەربىي باشلىقنىڭ ئوغلىنى كورگەن

① ئۇغلۇمىش ــ ئازاربەيجان قەبىلىلىرىدىن بىر پادىشانىڭ ئىسمى (1237 ــ 1250). ھەمەدان ۋىلايىتىنى سورىغان.

ئىدىم، ئۇنىڭ ئەقىل-ئىدرىكى ۋە پەم-پاراستى تەئرىپ-تەۋسىپ-تىن ئۈستۈن تۇراتتى. بالىلىق چېغىدىنلا پىشانىسىدە ئۇلۇغلۇقنىڭ ئالامەتلىرى نامايەن ئىدى.

ئەقىل-ھۇش ئاسمىنى بېشىدا پارلاپ،
ئۇلۇغلۇق يۇلتۇزى تۇراتتى چاقناپ.

قىسقىسى، يىگىت سۇلتانغا يېقىپ قالدى، چۈنكى ئۇ تاشقى كۆرۈنۈشتە خوپ كېلىشكەن، مەنىۋى دۇنياسى كامالەتكە ئېرىشكەن ئىدى. دانالار ئېيتقانكى، "بايلىق — مالدا ئەمەس، ھۈنەر-قابىلىيەتتە؛ ئۇلۇغلۇق — ياشتا ئەمەس، باشتا". تەكتۈشلىرى ئۇنى كۆرەلمەي، خائىن دەپ قارا چاپلاپ، ئۆلتۈرگۈزۈشكە تىرىشىپ باققان بولسىمۇ، پايدىسى بولمىدى.

دۈشمەننىڭگە نىمە چارە، دوست ساقا بولسا ئىناق؟

پادىشا سورىدى: "بۇ كىشىلەرنىڭ سېنى مۇنچىلىك يامان كۆرۈشىدىكى سەۋەپ نىمە؟" يىگىت جاۋاپ بەردى: "ئەي پادىشاھىم، مۇلكىڭىز ئەبەدى بولسۇن! مەن دۆلىتىڭىزنىڭ سايىسىدا ھەممىنى رازى قىلىپ كەلدىم، پەقەت ھەسەتخورلار رازى بولۇشمىدى. ئۇلار مېنىڭ پاراۋانلىقىم ئاخىرلاشمىغىچە رازى بولۇشمايدۇ. ئىقبال دۆلىتىڭىز ئەبەدى بولسۇن!"

قادىرمەنكى، بەرمەيمەن ھېچكىمگىمۇ مەن ئازار،

ھەسەتخورنى نىمە قىلاي، ئۆز ئۆزىنى رەنجىتسە؟
ئۆلۈپ قۇتۇل، ئەي ھەسەتچى، بۇ بىر شۇنداق كېسەلكى،
ئازاۋىدىن قۇتۇلغايسەن پەقەت ئەجەل يېتىشسە.

*   *   *

شور پېشانە تەشنالىقتا قىلار ئارزۇ:
بەختلىكلەر دولىتىگە يەتسە دەپ زاۋال.
شەپەرەڭنىڭ كۈندۈز كۈنى كوزى كورمىسە،
نىمە گۇنا، نۇرلۇق ئاپتاپ كورسەتسە جامال؟
راست گەپ شۇكى، مۇنداق كوزدىن مىڭى كور بولسۇن،
قۇياش نۇرى زۇلمەتكە بولمىسۇن پايمال!

ھىكايەت (6)

ھىكايە قىلىنىشىچە، ئىران پادىشالىرىدىن بىرى پۇقرانىڭ مال-مۈلكىگە زورلۇق قولىنى سوزۇپ، شۇنداق جەۋرى-زۇلۇم قىلىشقا باشلىغانكى، خەلق ئۇنىڭ زۇلمى دەستىدىن جاھانغا تارىلىپ كەتكەن ۋە جەۋرىنىڭ ئېغىرلىغىدىن يات يۇرتقا كېتىشكە مەجبۇر بولغان. شۇنىڭ بىلەن پۇقرالىرى ئازىيىپ، مەملىكەتنىڭ مەھسۇلاتى تۆۋەنلىشىشكە باشلىغان، غەزنە قۇرۇقدىلىپ قالغان، دۈشمەنلىرى ئۈستۈنلۈك قازانغان.

كىم ئېغىر كۈنلەردە تىلىسە مەدەت،
ئېيت ئاگا، تېچ كۈندە قىلسۇن ياخشىلىق.

هالقىلىق قۇل① قاچار ئەركىلەتمىسەڭ،
لۇتپ قىل،② بىگانە بولۇر هالقىلىق.

بىر كۈنى بۇ پادىشانىڭ مەجلىسىدە «شاھنامە»③ كىتاۋىدىن زەھهاك④ مەملىكىتىنىڭ زاۋال تېپىشى ۋە پەرىدۇنىنىڭ دەۋر سۈرۈشى توغرىسىدىكى قىسسە ئوقۇلغان ئىدى. ۋەزىر پادىشادىن سوراپ قالدى: "بىلىشكە بولۇرمۇ؟ فەرىدۇندا نە غەزنە، نە مال-مۈلۈك، نە مۇلازىم ئەسكەر يوق ئىدى، قانداق قىلىپ مەملىكەت ئۇنىڭغا قارار تېپىپ قالدى؟"

پادىشا جاۋاپ بەردى: "سەنمۇ ئاڭلىغان، خەلق ئۇنىڭ ئەتراپىغا تولىمۇ ساداقەتلىك بىلەن ئۇيۇشقان ۋە قوللاپ قۇۋۋەتلىگەن، شۇڭا ئۇ پادىشالىقنى تاپقان."

ۋەزىر دېدى: "ئەي پادىشاھىم، خەلقنىڭ توپلىنىشى پادىشالىق قىلىشنىڭ مەنبەسى بولسا، سەن نېمىشقا خەلقنى ھەر تەرەپكە قاچۇرۇۋېتىسەن؟ پادىشالىق قىلىش خىيالىڭدا يوقمۇ-يا؟"

هامان جان بىلەن ئاسرا لەشكەرنى سەن،
سورار يۇرتنى سۇلتان قوشۇنلار بىلەن.

---

① هالقىلىق قۇل — قەدىمقى چاغلاردا قۇللارنىڭ قۇلىقىغا هالقا سېلىناتتى.
② لۇتپ قىل — ياخشىلىق قىل دېگەن مەنىدە.
③ «شاھنامە» — فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە»سى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.
④ زەھهاك — بىر زالىم پادىشانىڭ ئىسمى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

پادىشا دىدى: "قوشۇن بىلەن خەلقنى ئۈيۈشتۇرۇشنىڭ ئامىلى نىمە؟"

ۋەزىر جاۋاپ بەردى: "پادىشا كەڭ قوساق-ئالىجاناپ بولۇشى لازىم، شۇنداق بولغاندىلا خەلق ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۈيۈشىدۇ ھەمدە ئادالەتمۇ كېرەك، چۈنكى كىشىلەر ئۇنىڭ دۆلىتى سايىسىدا خاتىرجەم ھايات كەچۈرەلەيدىغان بولىدۇ. سەندە بولسا بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى يوق!"

ئەزگۈچى زالىم بولمىسۇن سۇلتان،
بۆرىدىن چىقماس ھەرگىزمۇ چوپان.
پادىشا سالسا زۇلۇمغا ئاساس،
دۆلەتنىڭ ئۇلىنى كولىغان ئوخشاش.

دانا ۋەزىرنىڭ نەسىھىتى پادىشانىڭ دىتىغا توغرا كەلمىدى، بۇ سۆزگە تەتۈر قاراپ، ۋەزىرنى زىندانغا يوللىدى. ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي، پادىشانىڭ بىر نەۋرە تۇغقانلىرى توپىلاڭ كۆتىرىپ، لەشكەرلىرىنى جەڭگە تەييارلىدى ۋە ئاتىسىنىڭ مۈلكى-دۆلىتىنى قايتۇرۇۋالماقچى بولۇشتى. پادىشانىڭ زۇلمىدىن بىزار بولۇپ، ھەر تەرەپكە تارىلىپ كەتكەن كىشىلەر توپىلاڭ كۆتەرگەنلەرگە قوشۇلۇپ، ئۇلارنى كۈچلەندۈردى، شۇنداق قىلىپ، ھاكىمىيەت پادىشانىڭ قولىدىن كېتىپ، كېيىنكىلەرگە قارار تاپتى.

پادىشا پۇقرالىرىغا زۇلمىنى كۆرسە راۋا،
ئايلىنىپ دۈشمەنگە دوستى جەڭ كۈنى بولغاي بالا.

بول ئىناق پۈقرا بىلەن، دۈشمەن جېگىدىن بول ئەمىن،
بولسا ئادىل پادىشا، پۈقرالىرى لەشكەر ئاڭا.

هىكايەت (7)

بىر پادىشا بىر ئەجەم غۇلام① بىلەن كېمىگە چۈشكەن ئىدى. غۇلام دېڭىزنى ھەرگىز كورمىگەن ۋە كېمە ئازاۋىنى باشتىن كەچۈرمىگەن ئىدى، شۇڭا يىغى-زارى قىلىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىنى تىترەك باستى. ھەرقانچە بەزلىسىمۇ ئۇ تىنجىمىدى. ئۇنىڭ يىغىسىدىن پادىشانىڭ كەيپى بۇزۇلدى، ئەمما ئۇ غۇلامغا ھېچ چارە قىلالمىدى. بۇ كېمىدە بىر دانىشمەن بار ئىدى، ئۇ كىشى پادىشاغا دىدى: "ئەگەر بۇيرۇق بەرسىڭىز، مەن ئۇنى بىر ئىلاج قىلىپ تىنجىتاتتىم".

پادىشا دىدى: "شۇنداق قىلسىڭىز تولىمۇ ياخشى، ئالىجاناپ ئىش بولاتتى!"

دانىشمەن غۇلامنى دېڭىزغا تاشلاشقا بۇيرۇدى. بالا نەچچە قېتىم سۇغا چوككەندىن كېيىن، كىشىلەر ئۇنى چېچىدىن تۇتۇپ كېمە تەرەپكە تارتتى، ئۇ ئىككى قولى بىلەن كېمىنىڭ ياغىچىغا ئېسىلىپ، ئۈستىگە تىرمىشىپ چىقتى-دە، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپ شۈك بولۇپ قالدى. پادىشا ئەجەپلەندى: "بۇنىڭ ھىكمىتى نىمە؟" دانىشمەن دىدى: "بۇ بالا ئىلگىرى سۇدا غەرق بولۇشنىڭ قورقۇنچىسىنى باشتىن كەچۈرمىگەچكە، كېمىنىڭ تېچ ئىكەنلىگىنىڭ قەدرىنى بىلمىگەن.

---

① غۇلام — ياش خىزمەتكار ياكى قۇل بالا؛ ئەجەم — پارىس ياكى تۈركى خەلق.

چۈنكى كىشى بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندىلا تىنچ ـ ئامانلىقنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ.»

ئەي توق كىشى، ئارپا نېنى ساڭا ياقماس،
ماڭا مەشۇقتۇر ساڭا كورۇنگەن سەت.
جەننەتنىڭ ھورلىرىگە دوزاخ بولۇر ئەئىراف، ①
ئەئرافنى دوزىخىلار سانايدۇ جەننەت.

* * *

پەرقى باركى، بىراۋنىڭ قېشىدا بولسا يار،
يەنە بىرى ئىشىككە قاراپ يارغا ئىنتىزار.

ھىكايەت (8)

ھۇرمۇزدىن② سوراشتى: «ئاتاڭنىڭ ۋەزىرلىرىدە نىمە خاتالىق كوردۇڭ؟ ئەجەپ ئۇلارنى قاماققا بۇيرۇدۇڭغۇ؟» ئۇ جاۋاپ بەردى: «بىرەر خاتالىق سەزگىنىم يوق، لېكىن قارىسام، ئۇلار مېنى كورگەندە ئىنتايىن قورقۇشۇۋاتىدۇ، ماڭا تازا ئىشەنچ قىلمايۋاتىدۇ، ئۇلار ئۇزلىرى ئۇچۇن خەۋپسىرەپ، مېنى قەست قىلىپ ئۆلتۈرۈۋەتمىسۇن، دەپ قورقتۇم، شۇڭا دانىشمەنلەرنىڭ سوزى بويىچە ئىش قىلدىم، ئۇلار مۇنداق دىگەن:

---

① ئەئراف ــ جەننەت بىلەن دوزاخ ئارىسىدىكى جاي.

② ھۇرمۇز (578 ــ 590) ــ ساسانىلار سۇلالىسىدىن بولغان بىر ئىران شاھىنىڭ ئىسمى. نۇشىرۋاننىڭ ئوغلى.

’بىراۋ سەندىن قورقسا، قورق ئۇندىن، ھەكىم،
يىقىتساڭمۇ جەڭدە ئۇنىڭ يۈزىنى.
بۇنى كورمىدىڭمۇ ئامالسىز مۇشۇك
ئويار چاڭگىلىدا يولۋاس كوزىنى.
يىلان مالچىنى نەق ئاياغىدىن چاقار،
ئېزەر دەپ قورقۇپ، تاش بىلەن ئوزىنى‘.“

ھىكايەت (9)

ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرى قېرىلىقتىن ئاغىرىپ قېلىپ، ھاياتىدىن ئۈمىت ئۈزگەن ئىدى. ئىشىكتىن بىر ئاتلىق ئەسكەر كىرىپ كەلدى-دە، خۇش خەۋەر يەتكۈزدى: ”پادىشاھىمىزنىڭ دولىتى سايىسىدا پالان قەلئەنى ئالدۇق، دۈشمەنلەر ئەسىرگە چۈشتى، ئۇ تەرەپنىڭ ئەسكەر ۋە پۇقرالىرى تامامەن سىزنىڭ بۇيرۇغىڭىزغا قارايدىغان بولدى!“

پادىشا سوغاق بىر ئۇھ تارتتى-دە، دىدى: ”بۇ خۇش خەۋەر ماڭا ئەمەس، بەلكى مېنىڭ دۈشمەنلىرىمگە، يەنى مەملىكەتنىڭ ۋارىسلىرىغا!“

ئەزىز ئومرۇم ئوتتى، دەرىغ، ئاشۇ ئۈمىتتە،
دىلدا كۈتتۇم: ئارزۇيۇم كېلەر دەپ قاچان.
كۈتكەن ئۈمىت كەلدى، لېكىن پايدىسى نىمە؟
ئۈمىت يوقكى، ئوتكەن ئومۇر قايتماس ھىچقاچان.

* * *

چالدى سەپەر دۇمبىغىنى ئەجەلنىڭ قولى،
ئەي كوزلىرىم ۋىدالىشىڭ بېشىم بىلەن سىز،
ئەي ئالقىنىم، بىلەكلىرىم، بېغىش، جەينىگىم؛
خوشلىشىڭلار، بىر بىرىڭلار بىلەن ھەممىڭىز.
ھۇجۇم قىلىپ كەلدى ماڭا ئەشەددى دۇشمەن،
ئەي دوستلىرىم، كاشكى مېنى يوقلاپ كەلسىڭىز.
ئۆتتى مېنىڭ روزگارىم نادانلىق بىلەن،
مەن قىلمىدىم، ئەمدى سىزلەر ھەزەر ئەيلىڭىز!

ھىكايەت (10)

بىر يىلى دەمەشق جامەسىدە يەھيا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋرىسى بېشىدا ئىبادەتتە ئولتۇرغان ئىدىم. ئادالەتسىزلىك بىلەن نامى چىققان بىرئەرەپ پادىشاسى كۆتۈلمىگەندە بۇ يەرگە زىيارەتكە كېلىپ قالدى. ناماز ئوقۇدى ۋە دۇئا قىلىپ ھاجىتىنى تىلىدى.

كەمبەغەل-باي ھەممە ئادەم ئۇشبۇ يەرگە قۇل بولۇر،
قانچە باي بولسا كىشى مۇھتاجلىغىمۇ مول بولۇر.

ئاندىن ئۇ ماڭا قاراپ دېدى: "ماڭا دەرۋىشلەرگە خاس ھىممەت بىلەن ۋە ئۇلارنىڭ سەمىمى مۇئامىلىسى بويىچە بىر دۇئا قىلىپ قويىسىڭىزچۇ، چۈنكى كۈچلۈك بىر دۈشمەندىن ئەندىشە قىلىۋاتىمەن!"

مەن دېدىم: "ئاجىز پۇقرالارغا رەھىمى-شەپقەت قىل، كۈچلۈك دۈشمەن سېنى ھىچنىمە قىلالمايدۇ!"

كۇچلۇك بىلەك، قۇدرەتلىك قول سەندە بولسا،
مىسكىن، ئاجىز پەنجىسىنى يەنجىش خاتا.
باغرى تاشنىڭ يىقىلغانغا پەرۋاسى يوق،
ئۇ يىقىلسا ياردەم بەرمەس ھېچكىم ئاڭا!
يامانلىقنى تېرىپ كۈتسەڭ ياخشىلىقنى،
باغلىنارسەن قۇرۇق ئۈمىت، خام خىيالغا.
قۇلىغىڭدىن ئال پاختىنى، خەلقنى تىڭشا،
تىڭشىمىساڭ، بىركۈن كېلىپ بېرەر جازا.

*　　*　　*

پۈتۈن ئادىمىزات تۇتاشقان ئەزا،
ئۇلار بىر جەۋھەردىن يارالغان يانا.
بىر ئەزاغا يەتكۈزسە دەرت روزگار،
تۇگەر باشقا ئەزادا سەۋرۇ-قارار.
ئەگەر باشقىلار چەكسە دەرت، سەن بىغەم،
ئاتاشقا بولۇرمۇ سېنى بىر ئادەم؟

ھېكايەت (11)

دۇئاسى ئىجاۋەتلىك بىر دەرۋىش باغداتتا پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ توغرىسىدىق ھوججاج يوسۇپكە① خەۋەر قىلىشتى. ھوججاج ئۇنى قېشىغا چاقىرتىپ دىدى: ”ماڭا ياخشى بىر دۇئا قىلىپ قويساڭچۇ!“

① ھوججاج يوسۇپ — خەلىپە ئابدۇلمۇلۇك ئىبىنى مەرۋاننىڭ مۇئاۋىنى بولغان بىر لەشكەر باشلىغى، زالىم.

دەرۋىش دىدى: "خۇدايا، ئۇنىڭ جېنىنى ئالغىن!"
هوججاج چوچۇپ سورىدى: "خۇدا ھەققى، بۇ قانداق دۇئا؟"
دەرۋىش دىدى: "بۇ سەن ئۇچۇن ۋە بارلىق مۇسۇلمانلار ئۇچۇن ياخشى دۇئا!"

ئەي زالىم، يېتەر خەلققە ئازارىڭ،
قاچانغىچە قايىنار بۇ بازارىڭ؟
سەلتەنەت سۈرمەك نە كېرەك ساڭا؟
خەلقنى ئەزگەندىن ئۆلگىنىڭ ئەلا!

ھېكايەت (12)

بىر ئادالەتسىز پادشا تەقۋادار كىشىدىن سورىدى: "خۇداغا قايسى ئىبادەتنى قىلغان ياخشى؟"
تەقۋادار جاۋاپ بەردى: "ساڭا چۈشكىچە ئۇخلاش ھەممە ئىبادەتتىن ياخشى، چۈنكى شۇڭغىچىلىك خەلق سېنىڭ ئازارىڭدىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ!"

چۈشكىچە ئۇخلىغان زالىمنى كورۇپ،
دىدىمكى، بۇ پىتنە ئۇيقۇسى ياخشى!
ئۇيقۇدا ياتقىنى ياخشى بولغانىنىڭ
تىرىك تۇرغىنىدىن ئۆلگىنى ياخشى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھكايەت (13)

ئاڭلىشىمچە، بىر پادىشا پۈتۈن كېچىنى ئەيش-ئىشرەتتە ئۆتكۈز-گەن ۋە راسا مەس بولغان چاغدا مۇنداق دېگەن:

"بىزگە جاھان ئىچرە بۇنىڭدىن خۇشىراق دەم يوق،
ياخشى-ياماندىن ئەندىشە، كىشىدىن غەم يوق."

بىر يالىڭاچ دەرۋىش تالادا سوغاقتا ياتاتتى، ئۇ مۇنداق دېدى:

"ئەي زات، ئالەمدە سەن كەبى تەلەيلىك ئادەم يوق،
خوپ دەيلى غېمىڭ يوق، بىزنىڭ غېمىمىز ھەم يوق؟"

بۇ سوز پادىشاغا خۇش كەلدى-دە، مىڭ دىنار پۇلنى ھەميان بىلەن دەرىزىدىن كوچىغا سۇنۇپ: "ئېتىگىڭنى تۇت، ئەي دەرۋىش!" دېدى.

دەرۋىش دېدى: "ئېتەكىنى نەدىن ئالاي، كىيىم-كېچەكىم بولمىسا؟"

ئۇنىڭ يوقسۇزلۇغىغا پادىشانىڭ تېخىمۇ ئىچى ئاغرىپ، بىر قۇر كىيىممۇ قوشۇپ بەردى.

دەرۋىش بۇ پۇللارنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يەپ-ئىچىپ، بۇزۇپ-چېچىپ تۈگىتىۋەتتى-دە، يەنە كەلدى.

بىغەملەر قولىدا مال توختىمايدۇ،
ئاشىق دىلىدا سەۋر، غەلۋىردە ھەم سۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

پادىشا ئۇنىڭغا قاراشقا چولىسى يوق بىر چاغدا، ئەھۋالنى مەلۇم قىلغان ئىدى، پادىشا غەزەپلىنىپ، بويىنىنى تولغىدى. پاراسەت ئىگىلىرى ۋە دانالار شۇ سەۋەپتىن ئېيتقانكى، پادىشالارنىڭ قەھرى-غەزىۋىدىن ساقلىنىش لازىم، چۈنكى ئۇلارنىڭ دىققەت-ئېتىۋارى كۆپىنچە دۆلەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرى بىلەن بولۇپ، ئاۋام خەلقنىڭ غەلۋىسىنى كۆتەرمەيدۇ.

هارامدۇر شۇ ئادەمگە شاھ نىئمىتى،
ئەگەر ئەپلىك پۇرسەتكە يوق دىققىتى.
ئەگەر تاپمىساڭ سۆزگە دەل پەيتنى سەن،
چۇشۇرمە ئۆزەڭنى قۇرۇق سۆز بىلەن.

پادىشا دىدى: "بۇ يۈزسىز ئىسراپخور گاداي شۇنچە كۆپ نىئمەتنى شۇنچىلىك قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بۇزۇپ-چېچىپتۇ، ئۇنى ھەيدىۋېتىڭلار، چۈنكى دۆلەت غەزىنىسىدىكى بايلىق مىسكىنلەرنىڭ ئوزۇغى، ھەرگىز شەيتان بۇرادەرلىرىنىڭ تۇئمىسى ئەمەس."

كۈندۈزى ئەخمەق بىكاردىن ياقسا كاپۇر شام-چىراق،
تېز كورەرسەن ئاخشىمى يوق چىرىغىدا تامچە ياغ.

نەسىھەتچى ۋەزىرلەردىن بىرى دىدى: "ئەي پادىشاھىم، شۇنى مەسلىھەت قىلىمەنكى، بۇنداق ئادەملەرگە تىرىكچىلىك ياردىمىنى مەلۇم ۋاقىتقا يەتكۈدەكلا بېرىش كېرەك، ئۇ چاغدا ئالغان نەپىقىنى ئىسراپ قىلىۋەتمەيدۇ. ئەمما سېنىڭ قاتتىق بولۇش، نەرسە

بەرمەسلىك توغرىسىدىكى بۈيرۈغۈڭ ھەممەت ئىگىلىرىنىڭ خۇلقى-
ئادەتلىرىگە مۇناسىپ كەلمەيدۇ، بىراۋنى لۈتىپ مەرھەمەت بىلەن
ئۈمىتۋار قىلىپ قويۇپ، ئارقىدىنلا نائۈمىت قىلىش كوڭلىنى ئاغرىتىپ
قويغانلىق بولىدۇ.“

تاماخورغا ئىشىكنى ئېچىشقا بولماس،
ئېچىلغاندا قاتتىق يېپىشقا بولماس.

*　　*　　*

ھىچكىم كورمىگەنكى، ھىجاز تەشناسى①
شورلۇق سۇ لېۋىدە توپلىشىپ تۇرغان.
قەيەردە بۇلاقتا بولسا شىرىن سۇ،
ئادەم، قۇش، چۇمۇلە ئولىشىپ تۇرغان.

ھىكايەت (14)

بۇرۇنقى پادىشالاردىن بىرى مەملىكەت ئىشلىرىغا سۇس قارىدى
ۋە لەشكەرلىرىنى تەمىناتتا بەك قىسۇەتتى. شۇڭلاشقا كۈچلۈك دۈشمەن
ھۇجۇم قىلىپ كەلگەندە ئۇلارنىڭ ھەممىسى قېچىشقا باشلىدى.

پۇلنى ئاياپ قىلسا لەشكەرگە كەم،
ئايايدۇ قولىنى قىلىچ قورالدىن ئۇ ھەم.

---

① ھىجاز تەشناسى — مەككىگە ھەج قىلغىلى بارغان ھاجىلارنىڭ
يولدا ئۇسسۇز قالغانلىرى كوزدە تۇتۇلىدۇ.

ئاشۇ ۋاپاسىزلىق قىلغان ئەسكەرلەرنىڭ بىرى مېنىڭ دوستۇم ئىدى. ئۇنى ئەيىپلەپ شۇنداق دېدىم: ”پەسكەش، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان، رەزىل ۋە تۇزكور ئادەم شۇكى، ئەھۋالدا ئازغىنا ئۆزگىرىش بولغاندا، بۇرۇنقى خوجايىنىدىن يۈز ئۆرۈپ، ئۇزۇن يىللىق نېمەتلىرىنىڭ ھەققىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ.“

ئۇ دېدى: ”مېنى ئالدىراپلىق بىلەن كەچۈرۈشۈڭ لازىمكى، بۇ جەڭ باشلانغاندا ئېتىم ئارپىسىز قالغان ئىدى، ئىگىرى گورەدە ئىدى، سۇلتان ئۆز ئەسكەرلىرىدىن پۇلنى ئاياپدىكەن، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ ئۈچۈن جانپىدالىق بىلەن ئۇرۇش قىلىش مۇمكىن ئەمەس ـ تە.“

مەرت جەڭچىگە پۇل توككىن، قىلۇر جان پىدا،
پۇل توكمىسەڭ، باش ئېلىپ كېتەر يات يۇرتقا.

*　　*　　*

قوسىغى توق بولسا باتۇر جەڭ قىلار غەيرەت بىلەن،
ئاچ قوساق قالغاندا جەڭچى قاچىدۇ شىددەت بىلەن.

ھېكايەت (15)

بىر ۋەزىر خىزمىتىدىن چېكىنىپ، دەرۋىشلەر سورۇنىغا كىرگەن ئىدى، ئۇلارنىڭ سوھبىتىنىڭ ئۇنۇمى يۇقۇپ، كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ قالدى. پادىشا ئۇنىڭغا قايتىدىن ئىلتىپات كورسىتىپ، ۋەزىر-لىك خىزمىتىگە تەكلىپ قىلغان ئىدى، ئۇ قوبۇل قىلماستىن، مۇنداق دېدى: ”ئەمەلدارلىق قىلىشتىن ئىستىپادا بولغىنىم ياخشى!“

هەركىم ئۆزىنى چەتتە تۇتۇپ، تاپتى پاراغەت،
ئادەم تىلىنى، ئىت چىشىنى توستى شۇ سائەت.
قەغەزنى تىتىپ، سۇندۇردى قەلەمنى نىهايەت،
غەيۋەتچى قولى هەم تىلىدىن قالدى سالامەت.

پادىشا دېدى: "بىزگە هەرهالدا دولەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش قولىدىن كېلىدىغان ئاقىل ۋە قابىل كىشى كېرەك!"

ۋەزىر دېدى: "ئاقىل ۋە قابىل كىشىنىڭ نىشانى شۇكى، ئۇ مۇنداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانمايدۇ!"

قۇشلار ئارا هۇما قۇش تاپتى شەرەپ-ئېتىۋار،
ئۇستىخان يەپ هەرقاچان، جانغا بەرمىگەچ ئازار.

قارا قۇلاقتىن① كىشلەر سوراشقان ئىدى: "سەن نىمە سەۋەپتىن شىرغا يېقىنلىششنى ئىختىيار قىلىپ قالدىڭ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "شۇ سەۋەپتىنكى، ئۇنىڭ ئوۋلىغان نەرسىلىرىنىڭ ئاشقان-تاشقىنىنى يەيمەن، ئۇنىڭ هەيۋەتلىكى پاناسىدا دۈشمەنلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىپ، تىرىكچىلىك قىلىمەن!"

كىشلەر يەنە سوراشتى: "سەن ئۇنىڭ هىمايىسى ئاستىغا كىردىۋېلىپ، نېئمەتلىرىگە شۇكرى ئېيتىشىنى ئېتىراپ قىلىدىكەنسەنۇ، نىمىشقا ئۇنىڭ قېشىغا يېقىن بارالمايسەن؟ ئۇ سېنى يېقىن كىشلىرىنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈپ، سادىق قۇللىرىدىن هىساپلىماسمىدى؟" قارا

① قارا قۇلاق (پارىسچە سيەگوش) — چول چاشقىنى.

قۇلاق دېدى: "ئۇنىڭ قەھرى-غەزىۋىدىنمۇ ئەمىن ئەمەسمەن!"

ئاتەش پەرەس ئوت ياقسىمۇ يۈز يىل،
چۈشسە ئىچىگە شۇئان بولۇر كۈل.

شۇنداق ئەھۋالمۇ بولۇپ تۇرىدۇكى، پادىشانىڭ يېقىن كىشىلىرى ئالتۇن تاپىدۇ، بەزىدە بېشى كېتىپ قالىدۇ، شۇڭا دانىشمەنلەر ئېيتقانكى، "پادىشالارنىڭ كەيپىنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرۇشىدىن ھەزەر قىلىش كېرەك، چۈنكى بەزىدە سالام بەرسەڭ رەنجىيدۇ، بەزىدە تىللىساڭمۇ تون كىيگۈزىدۇ."

ئاقىللار ئېيتقانكى، تولىمۇ خۇش چاقچاق بولۇش نەدىملەر① ئۈچۈن ھۈنەر-پەزىلەت بولسىمۇ، دانىشمەنلەر ئۈچۈن بىر ئەيىپ!

ئۆز قەدرىڭنى بىل، ساقلا سالماقنى،
نەدىملەرگە قوي ئويۇن-چاقچاقنى.

ھىكايەت (16)

دوستلىرىمدىن بىرى تۇرمۇشنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئەھۋال ئۇقتۇپ قېشىمغا كېلىپ مۇنداق دېدى: "كۈنلۈك كىرىمىم ئاز، بالا-چاقام كوپ، كەمبەغەللىكنىڭ يۈكىنى كوتىرىشكە تاقىتىم قالمىدى. باشقا مەملىكەتكە كېتىپ، مەيلى قانداق تىرىكچىلىك ئۆتكۈزسەم،

---

① نەدىملەر — ئوردا كىشىلىرى، پادىشانىڭ قېشىدىكى يېقىن كىشىلەر.

ياخشى ـ يامانلىقىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمايتتى، دىگەن پىكىر نەچچە قېتىم خىيالىمدىن كەچكەن ئىدى.

كوپ كىشى ئاچ ياتسا خەلقلەر كىملىكىنى بىلمىگەي،
ھەم جېنى تۇمشۇققا يەتسە ھېچكىشى غەم يىمىگەي.

ئەمما دۇشمەنلەرنىڭ مەسخىرىسىدىن ئەندىشە قىلىمەن، ئۇلار ئارقامدىن تىللاپ كۇلۇشىدۇ ۋە ئائىلەم توغرىسىدا قىلىۋاتقان تىرىشچانلىقىمنى ئادىمىيەتسىزلىكىكە چىقىرىپ مۇنداق دىيىشىدۇ:

بۇنامەرت ئادەمگە ھەرگىز قارىما،
كورگۇسى كەلمەيدۇ بەخت يۇزىنى.
بالا ـ چاقىسىنى كۇلپەتكە قويۇپ،
تۇرمۇشتا ئويلايدۇ پەقەت ئوزىنى.

ئوزەڭگە مەلۇم، ھىساپ ئىلمىدىن ئانچە ـ مۇنچە خەۋىرىم بار، ئەگەر سىنىڭ مەرتىۋەڭ شاراپىتىدىن بىرەر ئىشقا تەيىنلىنىپ قالسام، تۇرمۇشتا خاتىرجەم بولاتتىمكى، قالغان ئومرۇمدە ساڭا قانچە تەشەككۇر بىلدۇرسەممۇ ئەھدىسىدىن چىقالمىغان بولاتتىم.“

مەن دىدىم: ”ئەي بۇرادەر، پادىشاغا خىزمەت قىلىشنىڭ ئىككى تەرىپى بار: ھەم نان ئۇمىدى، ھەم جان قورقۇنچىسى، شۇڭا ئاشۇ ئۇمىتنى دەپ قورقۇنچىغا چۇشۇپ قېلىش ئاقىللارنىڭ پىكرىگە خىلاپ.“

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كەلمىگەي ھېچكىم پەقىر ئىشكىگە،
باغ-زېمىنغا باج-خىراج تولە دەپ.
ياكى تەشۋىش، غەمگە رازى بول،
يا ئۈچەي باغرىڭنى كەتسۈن قاغا يەپ.

دوستۇم دېدى: ”بۇ سوزنى مېنىڭ ئەھۋالىمغا مۇۋاپىق ئېيتىمىدىڭ ۋە ئىلتىماسىمغا جاۋاپ بەرمىدىڭ. كىمكى خىيانەت بىلەن شۇغۇللانسا، قولى ھىساپتا تىترەيدۇ، دېگەن ماقالنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟

راست سوزدىن ھەرقاچان خۇدامۇ رازى،
كورمىدىم تۈز يولدا گۇم بولغان قايسى.

دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ: ’توت كىشى توت كىشىدىن ئولگۈدەك قورقىدۇ: قاراقچى سۇلتاندىن، ئوغرى پاشىشەپتىن، پاسىق چېقىمچىدىن، پاھىشە مۇھتەسىبدىن‘①، ئەمما ھىساپتا توغرا بولغان كىشى ھىساپ بېرىشتىن قورقمايدۇ.“

بولما ئىسراپخور ئەمەلدە② ئىشتىن ئايرىلغان كۈنۈڭ،
قالمىسۇن دىسەڭ ئەگەر دۈشمەندە ھېچ ئىمكانىيەت،
تۇت ئۆزەڭنى پاك، بۇرادەر، ھېچكىشىدىن قورقمىغىن،
كىر كىيىمنى كىرچىلەر تاش ئۈستىدە ئۇرغاي پەقەت.

---

① مۇھتەسىب — شەھەر قازىلىرىنىڭ بازار باشقۇرغۇچىسى.

② ئەمەل — بۇ يەردە ئىش، خىزمەت مەنىسىدە.

مەن دىدىم: ”تۈلكىنىڭ ھىكايىسى سىنىڭ ئەھۋالىڭغا مۇناسىپ كېلىدىكەن: كىشىلەر قارىسا، بىر تۈلكە يىقىلىپ-قوپۇپ، جان-جەھلى بىلەن قېچىپ كېتىۋاتقۇدەك، بىرەيلەن ئۇنىڭدىن: ’ساڭا نىمە بالا بولدى، نىمانچە قورقۇپ كەتتىڭ؟‘ دەپ سورىغان ئىكەن، تۈلكە: ’ئاڭلىشىمچە، توگىلەرنى سەيسىگە تۇتۇۋاتقۇدەك، دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. ھىلىقى كىشى: ’ھوي پەس، توگە بىلەن سېنىڭ نىمە مۇناسىۋىتىڭ بار ۋە قانداق ئوخشاشلىغىڭ بولسۇن؟‘ دەپتىكەن، ’توختا! — دەپتۇ تۈلكە، — ئەگەر ھەسەتخورلار غەرەزلىك ھالدا: مۇنۇ توگە، دەپ قويسا، مەن قولىغا چۈشۈپ قالىمەن، ئۇ چاغدا مېنىڭ ئەھۋالىمنى تەكشۈرۈشكە كىم كوڭۈل بولۇپ، مېنى غەمدىن خالاس قىلىدۇ؟ ئىراقتىن تىرياق① ئېلىپ كەلگىچە، يىلان چاققان ئادەم ئولۇپ تۈگەيدۇ‘②. سېنىڭ ئەھۋالىڭمۇ خۇددى شۇنداق. گەرچە سەندە ئارتۇقچىلىق، ھالاللىق، توغرىلىق ۋە سادىقلىق بولسىمۇ، ئەمما ھەسەتخورلار پىستىرمىدا، شىكايەتچىلەر بۇلۇڭ-پۇچقاقلاردا ئولتۇرۇشىدۇ. سەن ياخشى ئىشلارنى قىلساڭمۇ، ئۇلار پادىشاغا تەتۈرسىچە يەتكۈزىدۇ، شۇنىڭ بىلەن پادىشانىڭ ئالدىدا جاۋاپقا تارتىلىسەن، ئۇ چاغدا كىم سېنىڭ تەرىپىڭنى ئېلىپ سوزلەشكە جۇرئەت قىلالايدۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەسلىھەتىم شۇكى، قانائەت مۈلكىنى ساقلا، ئەمەلدار بولۇش ئارزۇسىنى تاشلا.

مەنپەئەت كوپ بولۇر دېڭىز-دەريادا،

① تىرياق — زەھەر قايتۇرىدىغان دورا.

② بۇ — خەلق ئىچىدە كەڭ تارالغان ماقال.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ۋە لېكىن تىنچلىق ئىككى ياقادا“

دوستۇم بۇ سوزنى ئاڭلاپ، تازا ئاچچىقى كەلدى-دە، ھىكا-يەمدىن چىرايى ئوڭۇپ، زەردە بىلەن سوزلەشكە باشلىدى: ”مۇشۇمۇ ئەقىللىقلىق، بىلىمدانلىق بولدىمۇ؟ مۇشۇمۇ پەم-پاراسەت بولدىمۇ؟ دانىشمەنلەر توغرا ئېيتقان ئىكەن: ’دوستلار زىنداندا ئەسقاتىدۇ، داستىخان ئۈستىدە ھەممە ئادەم دوست كورۈنىدۇ.‘“

دوست دىمە، كىمكى نىئمەت ئۈستىدە
يار-بۇرادەرلىكتىن ئۇرسا قانچە لاپ.
دوست شۇكى، پەرىشان، ئېغىر كۈنلەردە
قول تۇتۇپ دوستلۇقنى قالدۇ ساقلاپ.

قارىسام، ئۇنىڭ رەڭگى ئوڭۇپ، نەسىھەتلىرىمگە ئاچچىقى بىلەن قۇلاق سېلىشىتپتۇ. (نائىلاج) مەن ساھىپ دىۋانىنىڭ① قېشىغا باردىم-دە، ئارىمىزدىكى كونا تونۇشلۇغىمىز بويىچە ئۇنىڭ ئەھۋا-لىنى سوزلەپ، قابىلىيەت-ئارتۇقچىلىغىنى بايان قىلدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا كىچىكرەك بىر خىزمەت بەردى.

ئارىدىن بىرنەچچە ۋاقىت ئوتتى، ئۇنىڭ مىجەزىنىڭ ئوبدانلى-غىنى كورۈشتى، تەدبىرچانلىغىغا قايىل بولۇشتى، ئۇنىڭ ئىشى

---

① ساھىپ دىۋان — ۋەزىرلىك ئۇنۋانى. بۇ يەردە سەئدى زامانىدىكى پادىشانىڭ ۋەزىرى ۋە مۇشاۋىرى ئەبەك خان شەمسىدىن جۇۋاينى كوزدە تۇتۇلىدۇ. سەئدى «ساھىبىيە» نامىلىق بىر شېئىر توپلىمىنى مۇشۇ كىشىگە بېغىشلىغان.

ئېلگىرىلەپ، ئۇ تېخىمۇ يۇقۇرى ئورۇنغا قويۇلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ بەخت يۇلتۇزى بارغانسېرى يۇقۇرى ئورلەپ، شۇنداق يۇكسەك پەللىگە يەتتىكى، سۇلتان ھەزرەتلىرىگە ئەڭ يېقىن كىشىگە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ مۇشاۋىرى ۋە ئىشەنچلىك ۋەكىلى بولۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ تىنچ كېتىۋاتقانلىقىغا شادىمان بولۇپ دىدىم:

”ئۇكۇشسىزلىقتىن ھىچ قورقما، كوڭلۇڭنى يېرىم قىلما، ئابىھايات بۇلىغى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە.

*　　*　　*

كوڭلۇڭنى بۇزما، ئەي كۇلپەتكە يار،
خۇدانىڭ پىنھان شەپقىتى ھەم بار.

*　　*　　*

خاپا ئولتۇرما زامان تەتۇرلۇگىدىن، سەۋر قىل،
سەۋر ئاچچىق غورىسىدىن ھالۋا پىشار، بۇنى بىل.“

شۇ ئارىدا بىر توپ يارانلىرىم بىلەن سەپەرگە چىقىشقا توغرا كېلىپ قالدى. مەن مەككە زىيارىتىدىن قايتىپ كەلگەندە، ئۇ مېنى ئىككى مەنزىل يەرگىچە قارشى ئالغىلى چىقىپتۇ. ئۇنىڭ تۇرقى پەرىشان، كىيىم-كېچەكلىرى ۋەيران كورۇنەتتى.

مەن: ”نىمە بولدۇڭ؟“ دەپ سورىدىم.

ئۇ جاۋاپ بەردى: ”خۇددى سەن ئېيتقاندەك بولدى، بىر گۇرۇھ كىشىلەر ھەسەت قىلىشىپ، ماڭا خائىن دەپ توھمەت چاپلاشتى، پادىشا (دولىتى ئەبەدى بولسۇن) ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى ئېچىش ئۇچۇن، چوڭقۇرراق تەكشۇرۇش ئېلىپ بېرىشنى بۇيرۇمىدى، كونا يارانلىرىم

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بىلەن يېقىن دوستلىرىم ھەق سۆزنى ئېيتماي، شۇك بولۇۋالىدى ۋە بۆرۈنقى دوستلۇغىمىزنى ئۇنتۇپ قالدى.

كورەرسەن ئەمەلدار ئالدىدا كىشى
كوكسىگە قول قويۇپ، بېشىنى ئېگەر.
زامان مەنسۇدىن چۈشۈرسە ئۇنى،
جىمى خەلقى ئالەم بېشىغا تېپەر.

قىسقىسى، تۇرلۇك ئازاپ-ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولدۇم، پەقەت مۇشۇ ھەپتىدە ھاجىلارنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىگى توغرىسىدىكى خۇش خەۋەر يېتىپ كەلگەندە، مېنى ئېغىر زەنجىر-كىشەندىن ئازات قىلىشتى، بىراق مال-مۈلكۈمنى مۇسادىرە قىلىشتى.»

مەن دىدىم: «ئۇ چاغدا مېنىڭ دىگەنلىرىمنى قوبۇل قىلمىدىڭ، پادىشاغا خىزمەت قىلىش دېڭىز سەپىرىگە ئوخشايدۇ: ھەم خەتەرلىك ھەم پايدىلىق؛ يا غەزنىنى قولغا كىرگۈزىسەن، ياكى تىلسىماتتا ئولىسەن!»

ئىككى قوللاپ زەرنى ئۇسسۇيدۇ دېڭىزدا باي غوجا،
يا ئۇنى ساھىلغا ئاتقاي بىر كۈنى دولقۇن راسا.

مەن تاپا-تەنە بىلەن ئۇنىڭ يارىسىغا تۇز سېپىپ، ئىچىنى ئېچىشتۇرۇشنى لايىق كورمىدىم-دە، مۇنۇ سۆزلەر بىلەن چەكلەندىم:

بىلمەمتىڭ پۇتۇڭغا كىشەن چۈشۈشنى؟

قۇلاققا ئالمىدىڭ قىلسام نەسىھەت.
قولۇڭنى سوزمىغىن ھەرگىز چايانغا،
گەر سەندە يوق بولسا نەشتەرگە تاقەت.

ھېكايەت (17)

بىر نەچچە دەرۋىش بىلەن باردى-كەلدى مۇناسىۋىتىم بار ئىدى. ئۇلار كورۇنۇشتە سوپىلىق كىيىمى بىلەن ياسانغان ئىدى. ئەمەلدار-لاردىن بىرى بۇ كىشىلەر ھەققىدە ناھايىتى ياخشى پىكىردە بولغاچقا، مەلۇم مىقداردا تۇرمۇش پۇلى بىرىپ تۇرۇشنى بېكىتكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرسى دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقىغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان بىر ئىشنى قىلىپ قويغانلىقتىن، ھىلىقى ئەمەلدارنىڭ ياخشى پىكرى ئۆزگىرىپ، دەرۋىشلەرنىڭ بازىرى كاساتلاشتى.

مەن دوستلىرىمنىڭ تەمىناتىنى بىرەر يول بىلەن قۇتقۇزۇۋال-ماقچى بولۇپ، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا باردىم. دەرۋازىۋەن كىرگۈزمەس-تىن، مىنى ھاقارەتلىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئېغىر ئالمىدىم. چۈنكى شۇنداق گەپ بار:

. ئەمىر، ۋەزىر، سۇلتاننىڭ بوسۇغىسىغا
تونۇشسىز ھەرگىزمۇ بارمىغىن يېقىن.
يات ئادەمنى كورسە ئىتى ئىتەكتىن،
ئىشىك باقارى ئالار دەرھال ياقىدىن.

شۇ ئەسنادا ئاشۇ ئەمەلدارنىڭ يېقىن كىشىلىرى بۇ ئەھۋالىمنى

بىلىپ، مېنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئىچكىرىگە باشلاپ كىرىشتى ۋە تۇردىسىن جاي كۆرسەتتى. مەن تاۋازۇ بىلەن تۆۋەنىرەك يەردە ئولتۇردۇم-دە، دېدىم:

"رۇخسەت ئەيلە، مەن كەمىنە بىر مالايمەن،
قۇللار بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇرايمەن."

ئۇ دېدى: "ۋاي ئاللا، ۋاي خۇدا، نىمە دېگىنىڭ بۇ؟

كۆتىرەي، باش-كۆزۈمگە ئولتۇرساڭ،
چۈنكى سەن كېلىشكەن نازىنىن تۇرساڭ!"

سۆزىنىڭ قىسقىسى، ئولتۇردۇم ۋە ئۇ يەر-بۇ يەردىن پاراڭ سالدىم، ئاخىرى گەپ دوستلىرىمنىڭ خاتالىقلىرى ئۈستىگە كۆچتى، مەن مۇنداق دېدىم:

نىمە گۇنا كۆرگەندۇ سابىق ئىنئام ئىگىسى،
قۇللىرىنى خار كۆرۈپ، قىلماي قويدى ئېھسانىنى.
ئۇلۇغۋارلىق ھەم قۇدرەت خۇداغىلا مەنسۇپتۇر،
بەندە گۇنا قىلسىمۇ ئۈزۈپ قويماس ئاش-نانىنى.

بۇ سۆزۈم ھاكىمغا بەك ياراپ كەتتى-دە، دوستلىرىمنىڭ تۇرمۇش تەمىناتىنى بۇرۇنقى قائىدە بويىچە بېرىپ تۇرۇشقا ۋە ئۈزۈپ قويۇلغان كۆڭلەرنىڭمۇ تەمىناتىنى تولۇقلاپ بېرىشكە بۇيرۇق قىلدى.

مەن ئۇنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۇر بىلدۇرۇپ، يەر ئوپۇپ تازىم قىلدىم، بۇ ئىشنىڭ جاسارىتىمگە ئەپۇ سورىدىم ۋە چىقىپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دېدىم:

كەئبە ــ ھاجەت قىبلىسىدۇر، بەك يىراق دىيارلاردىن
كوپ مۇساپىلەرنى بېسىپ، خەلق بولۇر ئاڭا جەم.
سېنىڭ كوتەرمىگىڭ لازىم بىزدەكلەرنىڭ يۈكىنى،
مېۋىسىز دەرەخلەرگە تاش ئاتمايدۇ ھېچ ئادەم.

ھىكايەت (18)

بىر شاھزادىگە ئاتىسىدىن نۇرغۇن غەزنە مىراس قالغان ئىدى. ئۇ مەرتلىك ئالقىنىنى ئېچىپ، سېخىلىق نەمۇنىسىنى كورسەتتى. لەشكەر بىلەن پۇقراغا پۇل ـ مالنى ئايىماستىن توكتى.

پۇراق چاچمايدۇ تەخسىدە ئارچا،
ئوتقا قوي ئۇنى، ئەنبەر بوي چاچقاي.
ئۇلۇغلۇق لازىم بولسا ئېھسان قىل،
ئۇرۇق چاچمىساڭ ھوسۇل بولمىغاي.

كالتە پەم مۇشاۋىرلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ، مۇنداق دېدى: "بۇ بايلىقلارنى بۇرۇنقى پادشالار تەسلىكتە تاپقان ۋە مۇھىم ئىشلار ئۇچۇن قويۇپ قويغان. بۇ ھەركەتتىن قولىڭىزنى تارتىڭ، چۈنكى نى ئىشلار بار ئالدىمىزدا، دۈشمەن ئارقىمىزدا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئېھتىياجلىق پەيتتە قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماڭ.

غەزنەڭنى تارقاتساڭ بېرىپ ئامىغا،
ھەر ئۆيگە بىر گۈرۈچ تېگىدۇ ئاران.
ھەر ئۆيدىن ئالساڭ سەن ئارپىچە كۆمۈش،
كۆندە بىر غەزىنە پۈتەتتى ئوبدان.“

پادىشا بۇ سوزدىن بويىنىنى تولغىدى، چۈنكى دىتىغا توغرا كەلمىگەن ئىدى. ئۇنى جازالاشقا بۇيرۇپ مۇنداق دىدى: ”خۇدايى تائالا مىنى يەپ- ئىچسۇن، باشقىلارغىمۇ بەرسۇن دەپ بۇ مەملىكەتكە ئىگە قىلغان، مەن مال- دۇنياغا قارايدىغان قاراۋۇل ئەمەسمەن.“

قىرىق غەزىنە ساقلىغان قارۇنمۇ① ئولدى بىمۇرات،
نۇشىرۋان ئولمەس، ئۇنىڭكى ياخشى نامى بەرھايات.

ھىكايەت (19)

ھىكايە قىلىنىشىچە، بىركۈنى شىكار ئۈستىدە نۇشىرۋان ئادىل ئۈچۈن بىر ياۋا قۇشنى كاۋاپ قىلىشتى، تۇز يوق ئىدى. بىر غۇلام تۇز ئەپكېلىش ئۈچۈن يېزىغا ماڭغان ئىدى، نۇشىرۋان ئۇنىڭغا

---

① قارۇن — ئوزىنىڭ بېخىللىقى ۋە ئاچكوزلۇگى بىلەن يەرگە كىرگەن ئەپسانىۋى بىر باي.

تاپىلاپ: "تۇزنى ئۇز باھاسى بويىچە سېتىۋال، كېيىن بۇ ئىش رەسمىيەتكە ئايلىنىپ، يېزىنى خاراپ قىلمىسۇن!" دېدى. كىشىلەر: "بۇنىچىلىك نەرسىدىن قانچىلىك زىيان يېتەر؟" دەپ سورىغان ئىدى، نۇشىرۋان دېدىكى: "ئەڭ بۇرۇن جاھان يارالغاندا زۇلۇمنىڭ ئاساسى كىچىككىنە ئىدى. ئەمما كېيىن دۇنياغا كەلگەن ھەر بىر كىشى ئاز - ئازدىن كوپەيتكەچ مانا مۇشۇ دەرىجىگە يەتتى!"

يەي دېسە پۇقرا بېغىدىن پادىشا بىر ئالمىنى،
يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلار دەرەخنى غالچىسى.
كورسە سۇلتان بەش تۇخۇمغا زورلۇق ئەيلەشنى راۋا،
مىڭ توخۇنى زىخقا تارتقاي لەشكىرىدىن قانچىسى.

ھېكايەت (20)

ئاڭلىشىمچە، بىر غاپىل ۋەزىر سۇلتاننىڭ غەزىنىلىرىنى پاراۋان قىلىمەن دەپ، پۇقرانىڭ ئۇي - مۇلكىنى خاراپ قىلىۋەتكەن. ئۇ دانىشمەنلەرنىڭ سوزىدىن بىخەۋەر ئىدى، دانىشمەنلەر ئېيتقانكى، "كىمكى بىرەر ئادەمنىڭ كوڭلىنى قولغا كەلتۇرىمەن دەپ، خۇدايى تائالانى رەنجىتسە، خۇدايى تائالا دەرھال خەلقنى ئۇنىڭغا قارشى ئاتلاندۇرۇپ، ئۇنى يەر يۇزىدىن سۇپۇرۇپ تاشلايدۇ."

مەزلۇملار ئاھىدىن چىققان دۇت بولەك،
چوغ، ئىسرىق ئۇنىڭدىن بېرەلمەس دېرەك.

كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، بارلىق ھايۋانلارنىڭ پادىشاسى شىر، ئەڭ بىچارىسى ئېشەك، ئەمما يۇك كوتىرىدىغان ئېشەك ئادەم يەيدىغان شىردىن ياخشى.

بىچارە ئېشەك كالۋا سۇپەتلىك،
يۇك توشۇش بىلەن ھامان قىممەتلىك.
يۇك كوتەرگۈچى ئېشەك ۋە كالا
زالىم ئادەمدىن مىڭ مەرتە ئەلا.

يەنە غاپىل ۋەزىرنىڭ ھىكايىسىگە كېلەيلى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاغا ئۇنىڭ يامان ئىشلىرىنىڭ ئازغىنا بىر قىسمى دەلىل-ئىسپات بىلەن مەلۇم بولغاچ، پادىشا ئۇنى قىيىن-قىستاقتا ئېلىپ، تۈرلۈك ئازاپ-ئوقۇبەت بىلەن ئولتۇرۇۋەتتى.

بەندىلەر كوڭلىنى ئالمىساڭ ئەگەر،
سۇلتاندىن كەلمەيدۇ ساڭا مەرھەمەت.
خۇدادىن ئىلتىپات كورمەكچى بولساڭ.
خەلققە ياخشىلىق ئەيلىگىن پەقەت.

ئېيتىلىشىچە، زۇلۇم كورگەن كىشىلەردىن بىرى جازا مەيدانى يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ئولۇمى ئۇستىدە ئويلىنىپ مۇنداق دىگەن:

سەلتەنەتتە قولى ئۇستۈن، مەنسۇۋى بار ھەركىشى

قىلمىسۇن تاراج كىشىنىڭ مۈلكىنى ئۇ بىئامان.
يۇتمىغىڭ قاتتىق سوڭەكنى ئۈنچىلىكمۇ تەس ئەمەس،
كەلسە كىندىككە، لېكىن قوساقنى يىرتقاي بىگۇمان.

*　　*　　*

بۇ دۇنيادا زالىم قالالماس ئەبەت،
ئۇنىڭغا قالىدۇ مەڭگۈلۈك لەنەت.

ھېكايەت (21)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر زوراۋان بىر مومىن ئادەمنىڭ بېشىغا تاش بىلەن ئۇرغان ئىدى. دەرۋىشنىڭ ئىنتىقام ئېلىشقا قۇدرىتى يەتمىگەچكە، ئاشۇ تاشنى ساقلاپ يۈردى. بىر چاغدا ھېلىقى زالىم چېرىككە پادىشانىڭ غەزىپى كېلىپ، ئۇنى قۇدۇققا تاشلىدى. ھېلىقى دەرۋىش قۇدۇقنىڭ بېشىغا كېلىپ ئاشۇ تاش بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا ئۇردى.

چېرىك ۋاقىراپ دېدى: "سەن كىم، نېمىشقا بۇ تاش بىلەن مېنى ئۇرىسەن؟"

دەرۋىش جاۋاپ بەردى: "مەن پالانى كىشى بولىمەن، سەن پالانى چاغدا مېنى ئۇرغان تاش مانا مۇشۇ."

"ئانداق بولسا شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان نەدە ئىدىڭ؟" دېدى چېرىك. دەرۋىش دېدى: "ئۇ چاغدا مەن مەنسىۋىڭدىن قورقاتتىم، ھازىر سېنى قۇدۇقتا كوردۇم-دە، پۇرسەتنى غەنىمەت بىلدىم."

بىنومۇسنى كورگىنىڭدە بەختىيار،

زېرەك ئادەملەر ۋاقتلىق بوي سۇنار.
بولمىغاندا تىرنىغىنىڭ ئۇتكۇر قىلىچ،
ياخشىسى يىرتـقۇچ بىلەن ئازراق ئېلىش.
كىم پولات قوللۇق كىشىگە مۇشت ئاتار،
ئۆزىنىڭ ئاجىز قولىنى ئاغرىتار.
كۆت، زامان بىركۈن قولىنى باغلىغاي،
ئەز بېشىنى، شۇندا دوستلار يايرىغاي.

ھىكايەت (22)

بىر پادىشانىڭ تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان ئىنتايىن قورقۇنچلۇق كېسىلى بار ئىدى. بىرتوپ يۇنان تېۋىپلىرى: بۇ كېسەلگە ھېچقانداق داۋا يوق، پەقەت بىرقانچە خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان ئادەمنىڭ ئۆتى داۋا دېگەن پىكىرگە كېلىشتى. پادىشا شۇنداق ئادەمنى تېپىڭلار دەپ بۇيرۇدى. بىر دىخاننىڭ ئوغلىنى تېپىپ كېلىشتى، تېۋىپلار ئېيتقان سۈپەت بۇ بالىدا بار ئىدى، پادىشا ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىنى چاقىرتىپ، ھېساپسىز پۇل-مال بىلەن رازى قىلدى، قازى: "پادىشانىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىرەر پۇقرانىڭ قېنىنى توكۇش راۋا" دەپ پەتىۋا بەردى. جاللات ئۆلتۈرۈشكە تەييارلاندى، بالا بېشىنى ئاسمانغا قىلىپ تەبەسسۇم قىلدى. پادىشا ئۇنىڭدىن سورىدى: بۇنداق ھالەتتە كۈلۈشكە نىمە ئورۇن بار؟"

يىگىت جاۋاپ بەردى: "بالىغا مېھرى قويۇش ئاتا-ئانىنىڭ قەرزى، كىشى قازىنىڭ ئالدىغا دەۋا بىلەن كېلىدۇ، پادىشادىن بولسا ھەق-ئادالەت ئىستەيدۇ، لېكىن ھازىر ئاتا-ئانىلىرىم چىرىك

دۇنيانىڭ پۇچەك پۇلىنى دەپ خۇنۇمىنى توكۇشكە رازى بولدى،
قازى ئولتۇرۇشكە پەتىۋا بەردى، سۇلتان ئۆزىنىڭ ئامان قېلىشىنى
مېنىڭ ئۆلۈمۈمدىن ئىزلىمەكچى بولدى. (بۇ ئەھۋالدا) خۇدايى
نائالادىن باشقا ھېچ پانا كۆرمىدىم.

سېنىڭ دەستىڭدىن كىمگە قىلاي پەريات؟
زۇلمىڭدىن ئېيتاي ئۆزەڭگىلا دات."

بۇ سۆزدىن سۇلتاننىڭ يۈرىگى ئېزىلدى-دە، كۆزىدىن ياش
تامچىلىرى دومىلىدى ۋە شۇ ئاندا دېدى: "گۇناسىزنىڭ قېنىنى
توككەندىن، ئۆزەمنىڭ ئۆلگىنى مىڭ ئەلا!"
ئۇ، بالىنىڭ يۈز-كۆزىدىن سويۈپ، قۇچاغلىدى، ئاندىن ھېساپسىز
پۇل-مال بېرىپ ئۇنى ئازات قىلدۇەتتى. ئېيتىلىشىچە، پادىشا شۇ
ھەپتە ئىچىدە ساقىيىپ كەتكەن.

نىل بويىدا پىل باقار ئېيتقان مۇنۇ
ئىككى مىسرا تۇردى يادىمدا ھامان:
"بىلسەڭ ئاستىڭدا چۇمۇلە ھالىنى،
پىل ئاياغىدا ئۆزۈڭ قالغانسىمان!"

ھىكايەت (23)

ئەمرۇلەيسنىڭ① قۇللىرىدىن بىرى قېچىپ كەتكەن ئىدى. بىرقانچە

① ئەمرۇلەيس — مەشھۇر پارس پادىشاسى (879 — 900).

ئادەم ئارقىسىدىن قوغلاپ تۇتۇپ كېلىشتى. بىر ۋەزىرنىڭ ئۇنىڭغا ئۆچ ـ ئاداۋىتى بار ئىدى، ئۇ، باشقا قۇللار مۇنداق قىلىقنى قىلمىسۇن، دېگەن بانا بىلەن ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى. قۇل ئەمىرۇلەيسنىڭ ئالدىدا يەرگە باش قويۇپ مۇنداق دېدى:

"نىمە قىلساڭ قىل ماڭا، سەن خالىساڭ ھەر ئىش راۋا،
قۇل نىمە دەۋا قىلار، گەر غوجىسى بەرسە جازا؟

ئەمما مەن مۇشۇ خانىدانىڭ ئاش ـ تۇزىنى يەپ پەرۋىرىش تاپقانلىغىمدىن قىيامەت كۈنى مېنىڭ خۇنۇمغا جاۋاپكار بولۇپ قېلىشىڭنى خالىمايمەن. شۇڭا ئىجازەت بەرسەڭ، ۋەزىرنى ئۆلتۈرەي، ئاندىن ئۇنىڭ قىساسى ئۈچۈن مېنىڭ قېنىمنى تۆكۈشكە بۇيرۇق قىل، ئۇ چاغدا مېنى ھەققانى ئۆلتۈرگەن بولىسەن!"①
پادىشا كۈلۈپ كەتتى ـ دە، ۋەزىرگە دېدى: "بۇ پىكىرگە قانداق قارايسەن؟"
ۋەزىر دېدى: "ئەي پادىشاھى ئالەم، ئاتىڭىزنىڭ گورىنىڭ سەدىقىسى بولاي، خۇدا ھەققى بۇ قىزىل كوزنى ئازات قىلغۇيتىڭ، ئۇ مېنى بالاغا قويمىسۇن، گۇنا مەندىن ئۆتتى. دانىشمەنلەرنىڭ سۆزى ھەق، ئۇلار مۇنداق دېگەن:

"پالاخمانچى② بىلەن جەڭدە ئېلىشساڭ،

---

① شەرئەتتە قاچقان قۇلغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلمەيدۇ.
② پالاخمانچى ــ قەدىمقى زاماندا راگاتكىغا ئوخشاش قورال بىلەن تاش ئاتىدىغان ئەسكەر.

بويايسەن ئوز بىشىڭنى، بىلمەي قانغا.
ئەگەر ياۋغا ئوق ئاتساڭ سەن ھەزەر قىل،
چۇشۇپ قالما يەنە ئوزەڭ نىشانغا.“

ھىكايەت (24)

زەۋزەن① پادىشاسىنىڭ قول ئاستىدا بىر خوجا② بار بولۇپ، ئالىجاناپ، ھىممەتلىك كىشى ئىدى. كىشىلەر كورۇشكىلى كەلسە خىزمىتىنى قىلاتتى، يوق چېغىدا كىشىلەرنىڭ ياخشى گىپىنى قىلاتتى. كۇتۇلمىگەندە بۇ خوجىنىڭ بىر ئىشى سۇلتانغا ياقماي قالدى-دە، مال-مۇلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئوزىنى جازاغا ھوكۇم قىلدى.

پادىشانىڭ ھەربى باشلىقلىرى ئۇنىڭ بۇرۇنقى ياخشىلىقلىرىنىڭ قەدرىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭغا تەشەككۇر ئېيتىشقا قەرزدار ئىدى، شۇڭا قاماقتا بولغان جەرياندا دوستانە ۋە يۇمشاق مۇئامىلىدە بولۇشتى. قىيناش ۋە جازالاشقا يول قويمىدى.

تېچ ئوتۇشنى خالىساڭ دۇشمەن بىلەن، ھەر چاغ سېنى
يوق چېغىڭدا سوكسە مەيلى، سەن ئۇنى ماختا راسا.
سوز دىگەن چىققاي ئېغىزدىن، شۇڭا سەن ئازارچىدىن
ئاڭلىماي دىسەڭ يامان تىل، ئاغزىنى ياغلا راسا.

---

① زەۋزەن — خۇراساندىكى بىر شەھەر.
② خوجا — بۇ يەردە مالىيە ۋەزىرى ياكى دەپتەردار مەنىسىدە.

پادىشا ئۇتتۇرىغا قويغان ئەيىپلەرنىڭ بىر قىسمىنى خوجا بويىنىغا ئالمىدى، قالغان بىر قىسمى ئۇچۇن زىندانىدا قالدى. شۇ ئەتراپ-تىكى پادىشالاردىن بىرى خوجىغا مەخپى مەكتۇپ ئەۋەتىپ، مۇنۇ-لارنى بىلدۈرگەن ئىدى: «سىز تەرەپنىڭ پادىشالىرى سىزدەك چوڭ بىر ئەمەلدارنىڭ قەدرىنى بىلمىدى ۋە ھورمەتسىزلىك قىلدى. ئەگەر سىزدەك يۈكسەك پىكىرلىك بىر كىشى (خۇدا تېزرەك خالاس تاپقۇزسۇن) بىز تەرەپكە ئىلتىپات قىلىدىغان بولسا، كوڭلىنى ئېلىش ئۇچۇن بار تىرىشچانلىق كورسىتىلىدۇ، بۇ مەملىكەتنىڭ كاتتىلىرى ئۇ كىشىنى كورۇشكە بەكمۇ ئىنتىزار ۋە بۇ خەتنىڭ جاۋاۋىنى توت كوزى بىلەن كۈتىدۇ.»

خوجا خەتنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇپ، ئىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىرئاز ئويلىدى-دە، دەرھال مەكتۇپنىڭ ئارقا تەرى-پىگە قىسقىچە جاۋاپ يېزىشنى لازىم تېپىپ، ئۇنى ئەۋەتىۋەتتى.

پادىشانىڭ بىر ئادىمى بۇ ئىشتىن ۋاقىپ بولۇپ، پادىشاغا مەلۇم قىلدى: «سىز قاماققا ئالغان پالان ئادەم خوشنا مەملىكەت پادىشالىرى بىلەن خەت-ئالاقىدا بولۇپتۇ.»

پادىشانىڭ بەك ئاچچىقى كەلدى-دە، بۇ خەۋەرنى تەكشۈرۈپ كورۇشنى بۇيرۇدى. چاپارمەننى تۇتۇپ كېلىشتى، خەتنى ئوقۇشتى، خەت مۇنداق يېزىلغان ئىكەن:

«ھەزرەتلىرىنىڭ ياخشى پىكرى بىزنىڭ پەزىلىتىمىزدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇيرۇلغان تەكلىپنى قوبۇل قىلىش شەرىپىگە ئىگە بولۇشقا پەقىر بەندىدە ئىمكان يوق، چۈنكى مەن بۇ خانىدانىنىڭ نىئمەت-لىرى بىلەن پەرۋىرىش تاپقانمەن، شۇڭا ئىلتىپاتنىڭ ئازراق ئوزگە-رىشى بىلەن ئوز شەپقەتچىمگە ۋاپاسىزلىق قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس!»

ئاقىللار مۇنداق دەيدۇ:

ساڭا ھەردەم ياخشىلىق قىلغان كىشى ــ شەپقەتچىنى
ئەپۇ ئەيلە ئۇمرىدە بىر مەرتە رەنجىتسە سېنى.

پادىشاغا ئۇنىڭ ھەققانىيەتچىلىكى ياراپ كەتتى ـ دە، ئۇنىڭغا ئالاھىدە تون كىيگۈزۈپ، مالۇ ـ نېئمەت ئىنئام قىلدى ۋە: "مەن ساڭا ناھەق ئازار بېرىپ خاتا قىلدىم!" دەپ ئۆزرىخالىق ئېيتتى.

خوجا دىدى: "ئەي ئالىلىرى، مەن قۇلىڭىز بۇ ھالەتتە سىزدىن ھېچقانداق خاتالىق كورگىنى يوق، بەلكى خۇدايى تائالانىڭ تەقدىرى شۇنداق بولۇپ، پەقىرنىڭ بېشىغا قاملاشمىغان ئىش كېلىپ قالغاندۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، بۇنىداق ئىش سىزنىڭ قولىڭىزدىن كەلگەن بولسا مەيلى، چۈنكى ئىلگىرى ماڭا كوپ ياخشىلىق قىلدىڭىز، نېئمەتلىرىڭىزنى ئايىمىدىڭىز، دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ:

"گەر پالاكەت كەلسە خەلقتىن رەنجىمە،
جەۋر ـ راھەتنى پەقەت خەلقتىن دىمە.
دوستۇ ـ دۇشمەن زىددىنى ھەقتىن دىگىن،
ئىككى ياقنىڭ كوڭلى چىقماس ھوكمىدىن.
چىقسىمۇ ئوق گەر كامانچە ئىچىدىن،
ئەقلى بار ئادەم بىلۇر ئوقياچىدىن."

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھىكايەت (25)

ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرى دىۋان① خىزمەتچىلىرىگە بۇيرۇق چۈشۈردى: پالانچىنىڭ مائاشىنى ئىككى ھەسسە ئۇستۇرۇڭلار، چۈنكى ئۇ ئوردىدا ئىزچىل خىزمەت قىلىپ كەلدى ۋە بۇيرۇقنى ئوبدان ئورۇنلىدى. باشقا خىزمەتچىلەر بولسا ئويۇن ـ تاماشاغا بېرىلىپ، ئوز خىزمىتىگە سۇس قارىشىدۇ!»

بىر تەقۋادار كىشى بۇنى ئاڭلاپ دېدى: «ھەق تائالانىڭ دەرگا ـ ھىدا بەندىلەرنىڭ دەرىجىسىنى يۇقۇرى كوتىرىش خۇددى شۇنداق بولىدۇ!»

كىمكى شاھنىڭ خىزمىتىگە ئىككى بار كەلسە سەھەر،
شاھ ئۈچىنچىدە ئاڭا لۇتپى بىلەن سالغاي نەزەر.
بارچە مۇخلىس بەندىلەردە ھەرقاچان باردۇر ئۈمىت،
تەڭرىنىڭ دەرگاھىدىن ئۇ نائۈمىت قايتماس مەگەر.

* * *

پەرمانغا بوي سۇنۇش بولۇر ئۇلۇغلۇق،
پەرماندىن قاچقانىنى باسىدۇ خورلۇق.
كىمكى كورسىتەي دىسە سادىقەت،
خىزمىتى ئورنىدا بولسۇن داۋامەت.

---

① دىۋان ــ قەدىمقى زاماندا ھوكۇمەت كاتىۋات ئىشخانىسى.

ھكايەت (26)

ھكايە قىلىنىشچە، بىر زالىم كەمبەغەللەرنىڭ ئۆتۈنىنى ناھايىتى ئەرزان باھادا سېتىۋېلىپ، بايلارغا يۇقىرى باھادا ساتاتتى. بىر پاكدىل كىشى ئۇتۇپ كېتىۋېتىپ دىدى:

"سەن يىلانمۇ، كىمنى كورسەڭ چاقىسەن ئەيلەپ ئازاپ،
يا ھۇقۇشمۇ، نەگە قونساڭ، ئۇشبۇ جاي بولغاي خاراپ؟

* * *

زورلۇغۇڭ ئۆتسىمۇ گەرچە بىزگىلا،
خۇدانىڭ ئالدىدا سەن ئاجىز مەخلۇق.
خەلقلەرنىڭ دۇئاسى يەتمىسۇن كوككە،
يەر يۈزى ئەھلىگە قىلمىغىن زورلۇق."

زالىم بۇ سوزدىن خاپا بولۇپ، نەسىھەتچىدىن بوينىنى تولغاپ، پەرۋا قىلمىدى. "ئۇز غۇرۇرى ئۇز بېشىغا چىقتى" دىگەن مانا شۇ: بىر كېچە ئاشخانىدىن بىر پارچە ئوت چاچراپ چىقىپ، ئوتۇن ئامبىرىغا چۈشتى ـ دە، ئۇنىڭ پۈتۈن مۇلكىنى كويدۇرۇۋەتتى، زالىمنى يۇمشاق توشەكتىن ئىسسىق كۈلنىڭ ئۇستىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويىدى. تاسادىپى ھىلىقى پاكدىل كىشى ئۇنىڭ قېشىدىن يەنە ئوتۇپ قالدى. قۇلاق سالسا، ئۇ ئۇز دوستلىرىغا مۇنداق دەۋاتاتتى: "بىلمىدىم، بۇ ئوت سارىيىمغا نەدىن چۈشكەندۇ؟"

ئۇ كىشى دىدى: «كەمبەغەللەرنىڭ يۈرىگىدىن چىققان ئاھتىن!»

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھەزەرقىل يارىلىق كوكۆل ئاھىدىن،
يۈرەكتىن تېشىغا چىقار ئاقۋەت.
ئىمكان بار، رەنجىتمە بىراۋ دىلىنى،
ئاھ ئۇرسا جاھاننى تۇتار ئاقۋەت.

كەيخۇسراۋنىڭ تاجىغا مۇنۇلار پۈتۈلگەن ئىدى:

يىللار چەكسىز، پايانى يوق، ھايات ئۇزۇن!
جاھاندا خەلق بىشىمىزدىن ئۆتـمەك ئىسـتەر.
قولدىن قولغا ئۆتۈپ شاھلىق بىزگە يەتتى،
بىزدىن يەنە باشقا قولغا شۇنداق ئۆتەر.

ھىكايەت (27)

بىرسى چىلىش سەنئىتىدە كامالەتكە ئېرىشكەن بولۇپ، ئۈچ يۈز ئاتمىش ھىلە-پەن ئىشلىتىشنى بىلەتتى ۋە ھەركۈنى بولەك بىر ئۇسۇل بىلەن چېلىشاتتى، شاگىرتلىرىنىڭ ئىچىدە كېلىشكەن بىر يىگىت بار ئىدى، ئۇنىڭغا كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە مۇھەببەت ساق-لايتتى. ئۇنىڭغا ئۈچ يۈز ئەللىك توققۇز چېلىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ بولۇپ، پەقەت بىر ئۇسۇلنى ئۆگەتمەستىن كېچىكتۈرۈپ كېلەتتى. قىسقىسى، شاگىرت بالا كۈچ-قۇۋۋەت ۋە سەنئەت جەھەتتە يۇقۇرى پەللىگە يەتتى. ئۇز زامانىسىدە ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ھەتتا شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، بىر كۈنى ئۇ پادىشا ئالدىدا مۇنداق دەپ قويدى: ”ئۇستازىمنىڭ مەندىن ئارتۇقچىلىغى

پەقەت شۇنىڭدىكى، ئۇ مەندىن چوڭ ۋە مېنى تەربىيىلىگەن ھەققى بار. ئۇنداق بولمىغاندا، كۈچ-قۇۋۋەتتە ئۇنىڭدىن كەم ئەمەسمەن، سەنئەتتە بولسا ئۇنىڭ بىلەن باپ-باراۋەرمەن!“
بۇ سوز پادىشاغا قوپال تۇيۇلدى-دە، ئۇلار چېلىشىپ باقسۇن دەپ بۇيرۇق قىلدى. چوڭ سورۇن تۈزۈلدى. دولەت ئەرباپلىرى، ھەزرەتنىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە بۇ ئەلنىڭ پەھلىۋانلىرى ھازىر بولۇشتى. يىگىت مەست پىلدەك مەيدانغا كىرىپ كەلدى، ئۇ گويا بىر زەربە بىلەن تومۇر تاغنى جايىدىن يوتكىۋەتكۇدەك ئەلپازدا ئىدى. ئۇستازى يىگىتنىڭ كۈچ-قۇۋۋەتتە ئوزىدىن ئۇستۇن ئىكەن-لىگىنى بىلدى-دە، ئۇنىڭدىن سىر تۇتۇپ كەلگەن ئاجايىپ بىر ئۇسۇل بىلەن چېلىشىشقا باشلىدى. يىگىت ئوزىنى مۇداپىئە قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئۇستازى ئىككى قولى بىلەن ئۇنى دەس كوتىرىپ، باش ئۇستىگە ئالدى-دە، يەرگە ئۇردى. خەلق چۇقان كوتىرىشتى. پادىشا ئۇستازغا تون كىيگۈزۈشكە ۋە پۇل-مال بېرىشكە بۇيرۇدى، شاگىرت بالىنى قاتتىق سوز بىلەن يەرگە قاراتتى:
”ئوز تەربىيىچىڭ بىلەن تەڭ كېلەلەيمەن، دەپ دەۋا قىلغان ئىدىڭ، ھېچنىمە قىلالمىدىڭغۇ؟“
شاگىرت دىدى: ”ئەي پادىشاھىم، ئۇ مېنى كۈچ بىلەن يەڭگىنى يوق، بەلكى چېلىش سەنئىتىدە بىر ھىلىنى مەندىن سىر تۇتۇپ، ئۇگەتمەي كەلگەن ئىكەن. بۈگۈن ئاشۇ ھىلە بىلەن مېنى يەڭدى“.
ئۇستاز دىدى: ”بۇ ھىلىنى مەن مۇشۇنداق كۈنلەر ئۈچۈن ساق-لىغان ئىدىم. چۈنكى دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ: ’دوستۇڭغا ئۇنچىلىك كۈچ-قۇۋۋەت بەرمە، ئەگەر ئۇ دۇشمەنگە ئايلانسا سېنى يېڭەلەيدۇ.‘ ئوز شاگىردىدىن جاپا كورگەن بىرسىنىڭ نىمە دىگەنلىگىنى

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئاڭلىماپمىدىڭ:

’بۇ دۇنيادا ياكى ھېچ ۋاپا يوق،
يا ۋاپا قىلماس كىشى بۇ زامان.
ھېچكىم مەندىن ئۇق ئېتىشنى ئۆگەنمىدى،
ئاخىر مېنى قىلمىسىدى ئاتا نىشان.‘“

ھېكايەت (28)

بىر دەرۋىش قاقاس بىر يەردە تەنھا ئولتۇراتتى. بىر پادىشا ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالدى. دەرۋىش ئۆزەمگە ئوزەم پادىشا، ھېچكىمگە بېقىنمايمەن، دىگەن قانائەت بىلەن بېشىنى كوتەرمىدى ۋە نەزەرمۇ سالمىدى. سۇلتان بولسا سەلتەنەت ـ ھاكىمىيەت ئۈستىدىكى كىشىمەن دىگەن نۇقتىدىن خاپا بولۇپ مۇنداق دىدى: ”جەندە كىيگەن بۇ بىرنىمىلەر خۇددى ھايۋانغا ئوخشايدۇ، ئۇلاردا ئادەمگەرچىلىك پەزىلىتى يوق!“

ۋەزىر دەرۋىشنىڭ قېشىغا كېلىپ دىدى: ”ئەي مەرت كىشى، يەر يۈزىنىڭ سۇلتانى يېنىڭدىن ئۆتسە، نىمىشقا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ تازىم قىلمايسەن ۋە ئەدەپ قائىدىلىرىنى بەجا كەلتۈرمەيسەن؟“

دەرۋىش دىدى: ”پادىشاغا ئېيت، ئۇنىڭ نېمەتلىرىدىن كىم بەھرىمەن بولۇشنى ئۈمىت قىلسا، شۇ كىشىدىن خوشامەت قىلىشنى كۈتسۇن، يەنە شۇنى بىلىپ قويسۇنكى، پادىشا دىگەن پۇقرانى ساقلاش ئۈچۈن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، پۇقرالار ھەرگىز پادىشاغا ئىتائەت قىلىش ئۈچۈن ئەمەس!“

پادىشا كەمبەغەللەر پاسىۋانى،
گەرچە شاھلىق ئۇنىڭ ئۈچۈن دولەت.
قوي دىگەن چۈپان ئۈچۈن ياشماس،
بەلكى چۈپان ئاڭا قىلۇر خىزمەت.

* * *

بۈگۈن كورسەڭ بىراۋنى بەختلىك، شات،
كورەرسەن بىرسىنى كوڭلى جاراھەت.
كۈتۈپ تۇر نەچچە كۈن، تۈپراق بىراۋنىڭ
خىيالچان بېشىنى يەيدۇ كارامەت.
تۈگەر شاھلار بىلەن قۇللارنىڭ پەرقى،
ئۇلارغا كەلسە بىركۈن يازمىش قىسمەت.
ئولۇكلەر قەۋرىنى ئاچساكى بىركىم،
كورەلمەس باي-گادايلىقتىن ئالامەت!

دەرۋىشنىڭ سوزى پادىشاغا قاتتىق تەسىر قىلدى-دە: "مەندىن نىمىنى خالىساڭ سورا!" دىدى.

دەرۋىش دىدى: "مەن سەندىن شۇنى سورايمەنكى، مىنى ئىككىنچى بىئارام قىلمىساڭ!"

پادىشا دىدى: "ماڭا بىرەر پەندى-نەسىھەت قىلساڭچۇ!"

دەرۋىش دىدى:

"بۈگۈنلا بار قولدا بايلىق، بىل غەنىمەت،
قولدىن قولغا ئوتۈپ تۇرار مۈلك-دولەت."

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھېكايەت (29)

ۋەزىرلەردىن بىرى زۇننۇن مىسرىنىڭ① ئالدىغا كېلىپ، دۇئا قىلىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدى: "مەن كېچە-كۈندۈز سۇلتاننىڭ خىزمىتى بىلەن مەشغۇلمەن، شۇڭا ئۇنىڭ ياخشىلىقىدىن ئۈمىتۋار بولسام، يەنە بىر تەرەپتىن غەزىۋىگە يولۇقۇپ، ئازاپ چېكىشتىن قورقىمەن!" زۇننۇن يىغلاپ مۇنداق دېدى: "سەن سۇلتاندىن قورققانچىلىك خۇدايى تائالادىن قورققان بولسام، ئۇ چاغدا مەن سادىق بەندىلەردىن بولاتتىم!"

دەرۋىشنىڭ ئايىغى كوكتە بولاتتى،
ئۈمىدى يوق بولسا راھەت-جاپادىن.
ئەگەر ئەزىز پەرىشتە بولاتتى ۋەزىر،
شاھدىن قورققاندەك قورقسا خۇدادىن.

ھېكايەت (30)

بىر پادىشا، بىر گۇناسىز ئادەمنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق قىلدى. بۇ ئادەم مۇنداق دېدى: "ئەي پادىشا، ماڭا بولغان غەزىۋىڭ تۈپەيلىدىن ئۆزەڭنى كۆلپەتكە سالما، چۈنكى مېنىڭ چېكىدىغان ئازاۋىم بىر دەمچىلىك، ئەمما بۇنىڭ ئۇۋالى سەندە مەڭگۈ قالىدۇ".

---

① زۇننۇن مىسرى — مىسىرلىق مەشھۇر بىر سوپى ھەم دەرۋىش.

چـول شامالى ئوخشاش تۇرمۇش، دەۋران ئوتەر،
قايغۇ ـ شادلىق، ياخشى بىلەن يامان ئوتەر.
جاپا سالسا زالىم بىزگە ئوز بويىندا،
سالغان جاپا بىزدە قالماس هامان ئوتەر.

پادىـشاغا ئۇنىڭ نەسىهىتـىنىڭ پايـدىـسى بولـدى ـ دە، ئۇنىڭ خۇنىدىن ئوتتى.

هىكايەت (31)

نۇشىرۋانىنىڭ ۋەزىرلىرى مەملىكەتنىڭ مۇهىم بىر ئىـشى ئۇستىدە مۇهاكىمە ئېلىپ بارغان ئىدى، هەرقايىسىسى ئوز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. پادىشامۇ بىر تەدبىرنى ئويلىغان بولـدى. بۇزۇرجىمىهر پادىشانىڭ پىكرىگە قوشۇلغان ئىـدى، ۋەزىرلەر ئۇنىڭدىن ئاستا سوراشتى: ”شۇنـچە دانىشمەنـلەرنىڭ پىكرى ئالدىـدا پادىـشانىڭ رايىدا نىمە ئارتۇقچـىلىق كوردۇڭ؟“
ئۇ دىدى: ”بۇنىڭ سەۋـۋى شۇكـى، ئىشـنىڭ ئاقىۋىـتى تېخى مەلۇم ئەمەس، باشقىـلارنىڭ پىـكرى توغـرىمۇ، خاتامۇ، خـۇدانىڭ ئىرادىسىگە باغلىق. شۇنداق ئىكەن، پادىشانىڭ پىكـرىگە قوشۇلغان ياخشىراق، چۈنكى ئەگەر توغرا بولۇپ چىقمىسا، ئۇنىڭغا قوشۇلغانـلىغىم ئۇچۇن ماڭا گەپ كەلمەيـدۇ.“

سۇلتانىنىڭ پىكرىگە زىت سوزنى ئېيتماق،
بولۇر ئوز قانى بىرلە قولـىنى يۇماق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

”كىچە بۇ!“ دىسە گەر كۈندۈزنى سۇلتان،
”ئەنە ئاي بىرلە يۇلتۇز!“ دىگىن شۇ ئان.

ھىكايەت (32)

بىر ئالدامچى ئۇزۇن ئورۇمە چاچ قويۇپ، ئوزىنى ئەلى ئەۋلادى① قىلىپ كورسەتتى. ئۇ ھەجدىن ھازىر قايتىپ كېلىشىم دەپ ھىجاز كارۋىنى بىلەن شەھەرگە كىردى. پادىشاغا بىر قەسىدە ئېلىپ كىرىپ، بۇنى مەن ئوزەم يازدىم دىدى! پادىشا ئۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل-مال بەردى، ئىززەتىنى قىلدى ۋە تولىمۇ مىھرىۋانلىق كورسەتتى. پادىشانىڭ قېشىدا شۇ يىلى دېڭىز سەپىرىدىن قايتىپ كەلگەن يېقىن كىشىلىرىدىن بىرى بار ئىدى، ئۇ: ”مەن ئۇنى قۇربان ھېيتتا بەسرە شەھىرىدە كورگەن تۇرسام، قانداق قىلىپ ھاجى بولسۇن؟“ دىدى. يەنە بىر كىشى: ”ھە، توغرا، ئۇنىڭ ئاتىسى مەلەتىيەدە② ياشايدىغان خىرىستىيان تۇرسا، قانداقسىگە ئۇلۇغ ئەۋلات بولۇپ قالىدۇ؟“ دىدى.

ئۇنىڭ شېئىرىنى ئەنۋەرىنىڭ دىۋانىدىن③ تېپىشتى. پادىشا شۇ ئان: ”ئۇ نىمىشقا شۇنچە يالغان گەپلەرنى قىلىدۇ؟ ئۇرۇپ قوغلەۋېتىڭلار!“ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

---

① ئەلى ئەۋلاتلىرى ئۇزۇن ئورۇمە چاچ قويىدىكەن.

② مەلەتىيە — كىچىك ئاسىيادىكى بىر شەھەر بولۇپ، سەئدى زامانىدا خىرىستىيان دىنىدىكى يۇنان خەلقى ياشىغان.

③ ئەنۋەرى — مەشھۇر پارس شائىرى ئەلى ئىسھاق ئەنۋەرى. دىۋان — شېئىرلار توپلىمى.

كەززاپ مۇنداق دىدى: ”ئەي يەر يۈزىنىڭ ھوكۇمدارى، يەنە بىر سوزۇم قالدى، بۇنى ئېيتىۋالاي، ئەگەر راست بولمىسا، ھەر-قانداق جازاغا بۇيرۇساڭ لايىقمەن.“ پادىشا دىدى: ”ئېيىت قېنى، نىمە گەپ؟“ ئۇ دىدى:

مۇساپىر ئېلىپ كەلسە ئالدىڭغا دوغ،
سۇيى ئىككى ئاپقۇر، قېتىق بىر قوشۇق.
مېنىڭ يالغىنىمدىن پەقەت رەنجىمە،
جاھان كورگەن يالغاندا مەندىن ئۇشۇق.

پادىشا كۇلۇپ كەتتى-دە، دىدى: ”سەن ئوز ئومرۇڭدە مۇنچىلىك راست سوزنى دىمىگەن بولغىيدىڭ!“ شۇندىن كېيىن بۇيرۇق قىلدى: ”ئۇنىڭ سورىغان نەرسىلىرىنى بېرىڭلار، كوڭلى خوش بولۇپ قايتسۇن!“

ھىكايەت (33)

ۋەزىرلەردىن بىرى قول ئاستىدىكىلەرگە كويۇمچان ئىدى، ھەممەيلەننىڭ ئىشلىرىنىڭ ياخشى بولۇشى ئۇچۇن بىۋاستە ئارىلىشىپ ياردەم كورستەتتى. كۇتۇلمىگەندە ئۇ كىشى پادىشانىڭ بۇيرۇغى بىلەن قولغا ئېلىندى، ھەممەيلەن ئۇنى قۇتقۇزۇشقا تىرىشتى، نازارەتچىلەر جازا جەريانىدا ئۇنىڭغا يۇمشاق مۇئامىلە قىلدى، ئەمەلدارلار ئۇنىڭ ياخشى خۇلۇقلۇق كىشى ئىكەنلىگىنى ئاغزىدىن چۇشۇرمەي سوزلەشتى، نەتىجىدە پادىشا ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئوتتى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

بىر پاكدىل كىشى بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولۇپ دېدى:

"تېپىش ئۇچۇن دوستلىرىڭنىڭ كۆڭلىنى سەن،
ئاتا مىراس باغ ـ ھويلاڭنى ساتقىنىڭ خوپ.
ياخشىلارنىڭ قازىنىنى قاينىتىشچۇن،
بىساتىڭنى ئوچاقتا سەن ياققىنىڭ خوپ.
يامان نىيەت كىشىگە ھەم ياخشىلىق قىل،
ئىت ئاغزىغا ھەردەم لوقما ئاتقىنىڭ خوپ."

ھىكايەت (34)

ھارۇن رەشىدنىڭ① ئوغۇللىرىدىن بىرى ئاتىسىنىڭ ئالدىغا غەزەپلەنگەن ھالدا كىرىپ كەلدى ـ دە، دېدى: "پالان لەشكەر بېشىنىڭ بالىسى مېنى قاتتىق تىللىدى!"

ھارۇن دۆلەت ئەرباپلىرىدىن سورىدى: "بۇنداق ئادەمگە قانداق جازا بېرىمىز؟" بىرى ئۆلتۈرۈشنى، يەنە بىرى تىلىنى كېسىپ تاشلاشنى، يەنە بىرى مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، سۈرگۈن قىلىشنى تەكلىپ قىلدى...

ھارۇن دېدى: "ئوغلۇم، مەرتلىك قىلاي دېسەڭ، ئۇنى ئەپۇ قىل، ئەگەر بۇنىڭغا قادىر بولالمىساڭ، سەنمۇ ئۇنى تىللىۋال، ئەمما ئىنتىقام چەكتىن ئېشىپ كەتمىسۇن، چۈنكى ئۇ چاغدا زورلۇق سەن تەرەپتىن بولۇپ قېلىپ، قارشى تەرەپنىڭ دەۋاسىغا قالىسەن!"

① ھارۇن رەشىد ـــ ئابباسىلار سۇلالىسىنىڭ ئالتىنچى خەلىپىسى.

كىم كۆچلۈك پىل بىلەن ئېلىشاي دېسە،
ئاقىللار ئالدىدا ھەرگىز مەرت ئەمەس.
ئەسلىنى ئالغاندا مەرت ئادەم شۇكى،
ئاچچىغى كەلگەندە ناچار سۆز دېمەس.

* * *

بىراۋنى خۇيى سەت قىلغانتى دەشنام،
جىداپ ئېيتتى ئاڭا: "ئەي ياخشى ئاشنام،
دېسەڭ سەن ھەر نىمە، ئۇندىن بەتەرمەن،
ئۆزەمنىڭ ئەيۇىنى ياخشى بىلەرمەن."

ھىكايەت (35)

بىرقانچىلىغان چوڭ ئەمەلدارلار بىلەن بىر كېمىگە چۈشكەن ئىدىم. ئارقىمىزدا بىر قېيىق چوكۇپ كېتىپ، ئىككى بۇرادەر سۇنىڭ قايىنىمىغا چۈشۈپ قالدى. ئەمەلدارلاردىن بىرى دېڭىزچىغا دېدى: "ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋال، ھەر بىرى ئۈچۈن 50 دىناردىن پۇل بېرىمەن!"

دېڭىزچى سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ، بىرىنى قۇتقۇزۇپ چىقتى، يەنە بىرى سۇدا ھالاك بولدى. شۇندا مەن دېدىم: "ئۇنىڭ ئۆمرى شۇنچىلىك ئىكەن-دە، شۇڭا سەن ئۇنى قويۇپ تۇرۇپ، يەنە بىرىنى ئېلىپ چىقىشقا ئالدىرىدىڭ!"

دېڭىزچى كۈلۈپ دېدى: "سىزنىڭ دېگىنىڭىزمۇ توغرا، لېكىن يەنە بىر تەرىپى بار، مېنىڭ كۆڭلۈم مۇشۇ بىرسىنى قۇتقۇزۇشقا كۆپرەك مايىل ئىدى، چۈنكى بىر زاماندا مەن باياۋاندا قالغاندا، بۇ

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى www.uyghurkitap.com

بۇرادەر مېنى توگىنىسگە مىندۇرۇۋالغان، ئاۋۇ بىرىدىن بالا ۋاقتىمدا تاپاق يېگەن ئىدىم.“

مەن دېدىم: ”خۇدا راست ئېيتقان ئىكەن: ’كىمكى ياخشى ئىش قىلسا (ساۋابى) ئۆزىگە، كىمكى يامان ئىش قىلسا (جازاسى يەنىلا) ئۆزىگە‘“.①

كىشى كۆڭلىنى ھەرگىز ئاغرىتما،
ئېھتىمال، بۇ يولدا تىكەن ياتقاي.
چىقارغىن كەمبەغەلنى ھاجەتتىن،
بىر كۈنى ئۇمۇ ساڭا ئەسقاتقاي.

ھېكايەت (36)

ئىككى ئاكا-ئۇكا بار ئىدى. بىرسى سۇلتاننىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى، يەنە بىرى ئىككى بىلىكىگە تايىنىپ كۈن كەچۈرەتتى. بىر قېتىم باي بۇرادىرى كەمبەغەل بۇرادىرىگە دېدى: ”نىمىشقا سۇلتاننىڭ خىزمىتىنى قىلمايسەن، ئېغىر ئەمگەكتىن قۇتۇلۇپ قالغان بولاتتىڭ؟“

كەمبەغەل بۇرادىرى دېدى: ”سەن نىمىشقا ئەمگەك قىلمايسەن، خىزمەتنىڭ خورلۇغىدىن خالاس تاپاتتىڭ؟ چۈنكى ئاقىللار ئېيتىدۇ: ’ئۆز نېنىڭنى يەپ ئولتۇرغىنىڭ خىزمەتتە ئالتۇن كەمەر باغلىغاندىن ياخشى!‘“

---

① قۇرئان، 41 - سۈرە، 46 - ئايەت.

ھاك لېيىنى قىلساڭ خىمىر قولدا مۇجۇپ،
شاھ ئالدىدا قول قوشتۇرۇپ تۇرغاندىن خوپ.

* * *

يازدا قوساق، قىشتا كىيىم ـ كېچەكنىڭ غېمى،
ئەڭ قىممەتلىك ئۆمۈر ئۆتتى ئاشۇ مەقسەتتە.
بىر نانغا سەن قانائەت قىل، قوساقنىڭ قۇلى،
ئاسرا بەلنى، قامىتىڭنى پۈكمە خىزمەتتە.

ھكايەت (37)

بىر ئادەم نۇشىرۋان ئادىلغا خۇش خەۋەر يەتكۈزدى: "ئاڭلىشىمچە، خۇدايى تائالا پالانى دۈشمىنىڭنى دۇنيادىن تازىلاپتۇ."

نۇشىرۋان دېدى: "سەن مېنى قالدۇرۇپ قويىدىغانلىغىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟"

ئۇلسە دۈشمەن خوش بولۇشقا ھېچبىر ئورۇن يوق،
چۈنكى بىزنىڭ ئۆمرىمىزمۇ ئەمەس تۇرغۇنلۇق!

ھكايەت (38)

بىر گۇرۇھ ھەكىملەر كىسرانىڭ① ھوزۇرىدا بىر مۇھىم ئىش

---

① كىسرا ــ ساسانىلار سۇلالىسى پادىشالىرىنىڭ ئۇنۋانى بولۇپ، "خۇسراۋ" سوزىنىڭ ئەرەپچە تەلەپپۇز قىلىنىشى. بۇ يەردە نۇشىرۋان كوزدە تۇتۇلىدۇ.

ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بارغان ئىدى. بۇزۇر جىمھر ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇھىم كىشى بولسىمۇ، جىم ئولتۇردى. بۇ يەردىكىلەر ئۇنىڭدىن سورىدى: "نىمىشقا بۇ مۇنازىرىگە بىز بىلەن تەڭ قاتناشمايسەن؟"

بۇزۇر جىمھر دىدى: "ھەكىم دىگەن تۆۋپىقا ئوخشاش خەلق، تۆۋپ بولسا پەقەت كېسەلگىلا دورا بېرىدۇ. مەن سىلەرنىڭ پىكرىڭلارنى توغرا تاپقانلىقىم ئۈچۈن، بۇ توغرىلىق يەنە سۆز ئېچىشنىڭ ئەھمىيىتى يوق."

مەن كىرىشمەي، ئىش يۈرۈشىدە ئۆتتۈغلۇق،
بۇ توغرىلىق سۆزلىشىمىگە ئورۇن يوق.
ئەمما كورسەم كورنى قۇدۇق ئالدىدا،
لام-مىم دىمەي جىم ئولتۇرسام زور گۇنا.

ھىكايەت (39)

مىسىر پادىشالىغى ھارۇن رەشىدنىڭ تەۋەلىگىگە ئۆتكەندە، ئۇ شۇنداق دىدى: "مەن بۇ يۇرتنى مىسىر پادىشالىغى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، خۇدالىق دەۋاسى قىلغان ئاشۇ ئاسى (فىرئەۋن)①گە خىلاپ ھالدا، باشقا بىرسىگە بەرمەستىن، ئەڭ تۆۋەن قۇللىرىمدىن بىرىگە بېرىمەن."

ئۇنىڭ خۇسەيب ئىسىملىك بىر ھەبەش قۇلى بار ئىدى. ئۇ

① فىرئەۋن — ئاسلىق قىلىپ، خۇدالىق دەۋاسى قىلغان بىر پادىشا.

مىسىر پادىشالىغىنى شۇنىڭغا بېرىۋەتتى. ئېيتىلىشىچە، بۇ قۇلنىڭ ئەقلى ـ ھۇشى ۋە پەم ـ پاراسىتى شۇنچىلىك ئىدىكى، بىر كۇنى بىر توپ مىسىر دېخانلىرى: "بىز كېۋەز تېرىغان ئىدۇق، بىمەزگىل يامغۇر يېغىپ نابۇت قىلىۋەتتى" دەپ شىكايەت قىلىپ كەلگەندە، ئۇ: "يۇڭ تېرىش كېرەك ئىدى!" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بىلىمدىن بولسا گەر تۇرمۇش پاراۋان،
قالاتتى ئەڭ قىيىن كۇنلەرگە نادان.
نادانلار ئوتىدۇ شۇنچە پاراۋان،
ئەقىللىقلار ئۇنىڭدىن بەكمۇ ھەيران.

* * *

بەختۇ ـ دولەت ئەمەس كامالەتتە،
بەلگىلەنگەن ئۇ كوكتە ـ قىسمەتتە.
كورۇلەر مۇنداق ئىش جاھاندا بىسيار:
بىئەقىل ھورمەتتە، ئەقىللىق خار.
كىمياگەر ئولۇپ كېتەر غەمدە،
دوت تاپار خارابىدىن غەزنە.

ھېكايەت (40)

پادىشالاردىن بىرىگە بىر جۇڭگو كېنىزىگى ئېلىپ كېلىنگەن ئىدى. پادىشا مەست ھالەتتە ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلاشماقچى بولدى. كېنىزەك قارشىلىق كورسىتىپ ئۇنىمىدى. پادىشانىڭ غەزىۋى كېلىپ، ئۇنى بىر ھەبەش قۇلغا بېرىۋەتتى. ھەبەشنىڭ توپە كالپۇگى بۇرنى-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

نىنىڭ ئۈستىگە يېپىشىپ قالغان، تۇۋەنكى كالپۇكى ياقىسىغىچە ساڭگىلاپ چۈشكەن ئىدى. بۇ شۇنداق سەت ھەيكەل ئىدىكى، ئۇنىڭ تەلەتىنى كۆرگەندە سەخرەجىنمۇ① قورقۇپ قېچىپ كەتكەن بولاتتى، ئۇنىڭ قولتۇغىدىن سېسىق بىر سۇيۇقلۇق تاماتتى.

دەيسەن: كەلمەس تا قىيامەت ئۇنىڭدىن سەت،
يوق بولغاندەك يۈسۈپ كەبى يۈز ـ قىياپەت.

*　　　*　　　*

بۇ شۇنداق مەخلۇقكى، بەدچىراي، خۇنۇك،
بۇنىڭدىن باشقىنى بولماس سەت ئاتاپ،
خۇدا كورسەتمىسۇن ئۇنىڭ قولتۇغى
تومۇز ئاپتىۋىدا سېسىغان بىر تاپ.

ئېيتىلىشىچە، شۇ چاغدا ھەبەشنىڭ نەپسى تاقىلداپ، شەھۋانىلىغى ئۈستۈن كەلدى ـ دە، بىردىنلا تۇيغۇسى قوزغىلىپ، كېنىزەكنىڭ قىزلىغىنى كەتكۈزۈۋەتتى. ئەتىسى ئەتىگەن پادىشا كېنىزەكنى ئىزلەپ تاپالمىدى. ۋەقەنى ئېيتىپ بېرىشكەن ئىدى، پادىشانىڭ غەزىۋى كېلىپ، ھەبەش بىلەن كېنىزەكنى مەھكەم باغلاپ، قەلئەنىڭ ئۈستىدىن خەندەكنىڭ ئاستىغا تاشلاشقا بۇيرۇق قىلدى. بىر ئالىجاناپ ۋەزىر شاپائەت يۈزىنى يەرگە قويۇپ، دېدى:
"ھەبەش بىچارىنىڭ بۇ ئىشتا خاتالىغى يوق، چۈنكى بارچە

① سەخرەجىن ـــ رىۋايەت بويىچە ئىنتايىن سەت بىر دىۋنىڭ ئىسمى. ئۇ سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ ئۈزۈگىنى ئوغرىلىغان ئىكەن.

قۇل ـ خىزمەتكارلار پادىشاھىمىزنىڭ مېھرى ـ شەپقىتىگە ئۇگىنىپ قالغان.»

پادىشا دىدى: «بىر كېچە يېقىنلاشماي، تەخىر قىلغان بولسا نىمە بولاتتى! مەن ئۇنى كېنىزەكنىڭ باھاسىدىنمۇ كوپرەك نەرسە بىلەن رازى قىلغان بولاتتىم!»

ۋەزىر دىدى: «ئەي پادىشاھىم، بۇنى ئاڭلىمىغانمىدىڭىز:

چاڭقىغان ئۇسسۇز يەتسە سۇزۇك بۇلاققا،
قورقار دەپ ئويلىما تۇرسا غالجىر پىل.
ئاچ پاسىق خىلۇەتتە داسقان ئۇستىدە،
روزىنى ئويلىسا، ئىشەنمەس ئەقىل.»

بۇ لەتىپە پادىشاغا ماقۇل كەلدى ـ دە، دىدى: «ئەمدى بۇ ھەبەشنى ساڭا بېرەي، كېنىزەكنى قانداق قىلىمىز؟»

ۋەزىر دىدى: «كېنىزەكنى ھەبەشكە بېرىۋېتەيلى، چۇنكى ئۇنىڭدىن ئاشقان نەرسە ئوزىگىلا لايىق!»

لايىق كورمە دوستلۇقىقا ئۇنى سەن ھەرگىز،
نالايىق جايلاردا يۇرگەن بولسا.
سۇزۇك سۇنى خالىماس يۇرىگى تەشنا،
بەد ئېغىزدىن ئاشقىنىنى كورگەن بولسا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھكايەت (41)

ئىسكەندەر رۇمدىن سوراشتى: ”مەغرىپ بىلەن مەشرىق دىيارىنى قانداق قىلىپ ئالدىڭ؟ چۈنكى ئىلگىرىكى پادىشالارنىڭ غەزىنە ۋە لەشكەرلىرى سېنىڭكىدىن كوپ بولسىمۇ، مۇنچىلىك غەلىبىگە ئېرىشەلمىگەن ئىدىغۇ؟“

ئۇ جاۋاپ بەردى: ”خۇدايى تائالانىڭ ياردىمى بىلەن ھەر مەملىكەتنى ئالغاندا، شۇ مەملىكەتنىڭ پۇقرالىرىنى رەنجىتمىدىم، پادىشالىرىنىڭ نامىنى پەقەت ياخشى دەپلا تىلغا ئالدىم، باشقا ھىچنىمە دىمىدىم.“

كىمكى ئۇلۇغلارنىڭ سوكسە نامىنى،
ئۇلۇغ دىمەس ئاقىل ھەرگىزمۇ ئۇنى.

*　　　*　　　*

بۇ ھەممە ئەرزىمەس، ئۆتكۈنچى نەرسە:
تەختۇ-بەخت، باشقۇرۇش، ھوقۇق، ھوكۇمەت.
ئوتكەنلەر نامىنى قىلما ھاقارەت،
ياخشى نامىڭ قالسۇن دۇنيادا ئەبەت.

ئىككىنچى باپ

دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا

ھىكايەت (1)

بىر ئەمەلدار بىر تەقۋاداردىن سورىدى: "پالان سوپى ھەققىدە قانداق پىكىردە سەن، باشقىلار ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلىشىۋاتىدىغۇ؟"

تەقۋادار دىدى: "ئۇنىڭ تاشقى كورۈنۈشىدە بىرەر كەمچىلىك كورگىنىم يوق، ئىچىدىكىسى پىنھان، شۇڭا بىلمەيمەن!"

كىمنى كورسەڭ جەندە تون ئىچىدە،
ئۇنى بىل، خۇش پىئىل، تەقۋادار.
دىلىدا نىمە بار، بىلمىسەڭ مەيلى،
چۈنكى مۇھتەسىپ① ئويدە نىم قىلار؟

ھىكايەت (2)

بىر دەرۋىشنى كوردۈمكى، ئۇ كەئبىنىڭ بوسۇغىسىغا يۈز ـ كوزىنى

① مۇھتەسىپ ـــ بازار باشقۇرىدىغان ئادەم. ئويدىكى ئىشلار بىلەن كارى يوق.

سۇرتۇپ مۇنداق دەيتتى: ”ئەي مېھرىۋان، شەپقەتلىك ئاللا! مەن قارا ناداندىن نىمە ئىش كېلىدىغانلىغىنى ئۆزەڭ بىلىسەن.

خىزمەتتە ناچار دەپ ئۆزرە كەلتۈردۈم،
تائەتىم لۇتپىغا ئەمەس سازاۋار.
توۋا قىلار ئاسىلار گۇناھى ئۈچۈن،
ئارىپ تائەتكە ئېيتار ئىستىغپار.①

سوپىلار تائەتنىڭ ئەجرىنى سورىشىدۇ، خۇددى سودىگەرلەر مال باھاسىنى تالاشقاندەك. مەن بەندەڭ دەرگاھىڭغا تائەت بىلەن ئەمەس، ئۈمىت بىلەن كەلدىم، تىجارەت ئۈچۈن ئەمەس، خەير-ئېھسان ئۈچۈن كەلدىم. سەن ماڭا ئۆز شەنىڭگە مۇناسىپ نىمنى قىلساڭ قىل“.

خاھى ئۇلتۇر، خاھى كەچۈر، باشىم بوسۇغاڭدا سېنىڭ،
ئەركى بولماس بەندىنىڭ، ھەر بۇيرۇغۇڭ بۇرچۇم مېنىڭ.

* * *

كەئبە ئىشىگىدە بىر سائىل② كوردۇم،
ئاچچىق ياش توكۇپ دەيتتى ھەر دەمدە:
تائەتىم قوبۇل بولسۇن دىمەيمەن،

① بۇ مىسرا: تەقۋادار كىشىلەر لايىغىدا ئىبادەت قىلالمىدىم دەپ كەچۈرۈم سورايدۇ، دىگەن مەزمۇندا.
② سائىل — تىلەمچى؛ بۇ يەردە ئەپۇ سورىغۇچى مەنىسىدە.

گۇناھىمنى سەن ئۇچۇر قەلەمدە!①

ھكايەت (3)

(كىشلەر) ئابدۇلقادىر گىلانىنى② (خۇدا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) كەئبە ھەرەمدە كورۇشكەن ئىدى، ئۇ يۈزىنى يەرگە سۇرتۇپ مۇنداق دىگەن:

”ئەي ئىگەم، مىنى كەچۇرگىل! مەن قانداقلىكى ئازاپقا لايىق بولسام، قىيامەت كۈنى مىنى قارىغۇ قىلىپ تىرىلدۇرگىن، مەن ياخشىلارنىڭ ئالدىدا خىجالەتتە قالماي“.

ئەجزىمنى③ ئىيتىمەن يەرگە يۈز قويۇپ،
ھەر سەھەر سىپىلاپ ئوتكەندە سابا:
”ئۇنۇتماسمەن ھەرگىز، ئەي ئىگەم سىنى،
كىلەمدۇ بىرەر چاغ بەندەڭ يادىڭغا؟“

ھكايەت (4)

بىر تەقۋادارنىڭ ئويىگە ئوغرى كىردى، ئۇ شۇنچە ئاختۇرۇپ، ھىچنىمە تاپالماي، ئىچى تىت-تىت بولدى. تەقۋادار بۇنى كور-

---

① بۇ مىسرانىڭ ئەسلى: ”ئەپۇ قەلىمى بىلەن گۇناھىمنى ئوچۇرگىن.“

② ئابدۇلقادىر گىلانى — مەشھۇر شەيخ. ”قەدرىيە“ سوپىلار جەمىيىتىنىڭ ئاساسچىسى. سەئدى باغداتتا ئابدۇلقادىر گىلانىنىڭ شاگىرتلىرىدا ئوقۇغان.

③ ئەجزىمنى — ئاجىزلىغىمنى.

گەچ، قۇرۇق قول قايتمىسۇن دەپ، ئۆزى ئۆخلىغان پالاسنى ئۇنىڭ يولىغا تاشلاپ قويىدى.

ئاڭلىدىم، ھەق يولىدىكى كىشىلەر
ھەتتاكى دۈشمىنىنى قىلماس مالال.
بۇ ماقام ساڭا قاچان مۇيەسسەردۇر،
چىقارساڭ دوست بىلەن ئۇرۇش-جاڭجال؟

پاكدىل كىشىلەرنىڭ ئادەملەرگە بولغان مېھرى-مۇھەببىتى، ئالدىدا بولسۇن، كەينىدە بولسۇن، بىر خىلدۇر. ئۇلار سېنى ئارقاڭدا تىللىمايدۇ، ئالدىڭدا سەن ئۈچۈن ئۆلۈپ بېرەيدۇ.

ئالدىڭدا گوياكى ياۋاش بىر قوي،
ئارقاڭدا خۇددى ئادەمخور بورە.

* * *

كىم بىراۋنىڭ ئەيىبىنى ئالدىڭدا بىر-بىرلەپ سانار،
باشقىلار ئالدىدا، شەكسىز، سېنى ھەم تىنماي غاچار.

ھېكايەت (5)

بىرنەچچە دەرۋىش بىرلىكتە ساياھەتكە چىقىشتى، ئۇلار قىيىنچىلىق بىلەن راھەتنى تەڭ كۆرۈشتى. مەن ئۇلارغا قېتىلىۋېلىشنى خالىغان ئىدىم، ئۇناشمىدى. مەن دېدىم: "مىسكىنلەرنىڭ ئۇلپەتچىلىكىدىن باش تارتىپ، ئۇلارنى پايدا-بەركەتتىن مەھرۇم قىلىش

ئالى ھىممەت كىشىلەرنىڭ سېخىيلىقىغا مۇناسىپ ئىش ئەمەس. مەن ئۇزەمدە يارانلارنىڭ خىزمىتىنى قىلغۇدەك كۈچ-قۇۋۋەت ۋە چاققانلىق بارلىقىنى ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمەن، ھەرگىز ئۇلارنىڭ كوڭلىگە ئېغىر كېلىدىغان يۈك بولۇپ قالمايمەن.

مىنىمىسەمىمۇ گەرچە ئات-ئۇلاقىقا،
تىرىشىمەن يوپۇق كوتىرىپ ماڭماقىقا".

ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرسى دىدى: "سەن مۇنۇ گەپنى ئاڭلاپ خاپا بولۇپ كەتمىگىن، مۇشۇ كۈنلەردە بىر ئوغرى دەرۋىش قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، بىزنىڭ سېپىمىزگە قوشۇلۇۋالدى.

نە بىلسۇن كىشىلەر كىيىمدە كىم بار؟
خەت يازغانلار بىلگەي خېتىدە نىم بار.

دەرۋىشلەرنىڭ روھىي دۇنياسى پاك بولغانلىقتىن ئۇنىڭدىن گۇمانلانمىدى-دە، دوستلۇققا قوبۇل قىلدى.

سوپىلار سىماسى قۇراق تون-جەندە،
مۇشۇلا كىپايە خەلقلەر كورگەندە.
نىمە كىيسەڭ كىيگىن، تىرىش ئىشتا ھەم،
باشقا تاج قويساڭمۇ، يەلكەڭگە ئەلەم.①

① بۇ مىسرانىڭ مەزمۇنى: ياكى پادىشادەك بېشىڭغا تاج كەي، ياكى قەلەندەردەك يەلكەڭگە تۇغ قادا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

سوپىلىق يالغۇزلا كىيىمدە ئەمەس،
دۇنيانى، ئارزۇنى، ھەۋەسنى دىمەس.
ياراغلار مەرتلەرنىڭ قولىدا بولسۇن،
قورقاقتىكى قورالدىن نىمە نەپ كەلسۇن؟

شۇنداق قىلىپ، بىر كۈنى كەچكىچە يول يۈرۈپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە بىر قەلئە سىپىلىنىڭ تۈۋىدە يېتىپ ئۇخلىغان ئىدۇق. نائىنساپ ئوغرى بىر يولدىشىمىزنىڭ ئۆزىنىنى ئېلىپ، تاھارەتكە بارىمەن، دىدى-دە، ئوغرىلىققا كەتتى.

سوپىنى كورگىنىكى، جەندە يېپىنغان،
كەئبە لىباسىنى ئېشەككە جۇل قىلغان.

ئۇ دەرۋىشلەرنىڭ كوزىدىن غايىپ بولۇپ، قەلئەنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئۇ يەردىن بىر ساندۇقچىنى ئوغرىلاپتۇ-دە، تاڭ يورۇغىچە بۇ قارا يۈز بىز تۇرغان يەردىن خېلى يەرگىچە ئۇزاپ كېتىپتۇ. گۇناسىز يولداشلار بولسا جايىدا ئۇخلاۋەرگەن. ئەتىسى ئەتىگەن ھەممىمىزنى قەلئەنىڭ ئىچىگە ھەيدەپ كىرىپ، زىندانغا تاشلىدى... شۇ چاغدىن باشلاپ بىز ئارىمىزغا ناتونۇش ئادەمنى ئالماسلىققا قارار قىلىپ، يەككە يول يۈرىدىغان بولدۇق، چۈنكى 'تىنچلىق يالغۇزلۇقتا'.

بىر قەۋمدىن بىر ئادەم يامان ئىش قىلسا،
چوڭ-كىچىك ھەممىنىڭ قويماس قەدرىنى.

كورمىدىڭمۇ بىر كاللا ئىگىنىگە كىرسە،
يېزىدىكى كالىنىڭ بۇلغار بەرىنى".

مەن دىدىم: "خۇداغا شۈكۈر ۋە مىننەتدارلىق بولسۇنكى، مەن دەرۋىشلەرنىڭ دۇئاسىدىن مەھرۇم قالمىدىم، گەرچە كورۇنۇشتە ئۇلارنىڭ ئۇلپەتچىلىگىدىن سىرتتا قالغان بولساممۇ، بۇ ھىكايەگىدىن كوپ پايدا تاپتىم. بۇ نەسىھەت ماڭا ۋە ماڭا ئوخشاشلارغا ئومۇر بويى ئەسقاتىدۇ."

بىر قوپال مەنمەنچى مەجلىستە بولۇر،
نۇرغۇن ئاقىل كوڭلى غەشلىككە تولۇر.
تولدۇرۇلسا بىر كول گۇلاپ-شەرۋەتكە،
ئىت چۈشسە ئايلىنار شۇ دەم ئەۋرەزگە!

ھىكايەت (6)

بىر زاھىد پادىشانىڭ مېھماندارچىلىغىدا بولغان ئىدى. تاماققا ئولتۇرغاندا، يىگۈسى بار بولسىمۇ، ئازلا يىدى. نامازغا تۇرغاندا، ئۇزىنى قالتىس سوپى ئىكەن دىسۇن دەپ، بۇرۇنقى ئادىتىدىن ئەتەي ئۇزۇن ئوقۇدى.

ئەي ئەئرابى،① قورقىمەنكى، يېتەلمەيسەن كەئبىگە،

---

① ئەئرابى—تاغلىق كوچمەنچى ئەرەپ.

يۈرگەن يولۇڭ ئېلىپ بارار چۈنكى تۈركىستان سىرى.

ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندە، تاماق يىيىش ئۈچۈن داستىخان سېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭ بىر زېرەك ئوغلى بار ئىدى، دادىسىغا دېدى: "ئاتا، سۇلتانىنىڭ زىياپىتىدە تاماق يىمىدىڭمۇ؟" ئاتىسى دېدي: "كىشىلەرنىڭ ئالدىدا تۇزۇڭ بىر نەرسە يىيەلمىدىم!" "ئانداق بولسا، — دېدى ئوغلى، — نامازىڭمۇ قازاسىنى ئوتە، چۈنكى ئۇنىمۇ تۈزۈك ئوقۇمىغان ئوخشايسەن!"

سەنكى ھۈنىرىڭنى ئالقاندا تۇتۇپ،
ئەيىۋىڭنى تىقارسەن قولتۇق تەھتىگە.
ئەي غاپىل، نىمىنى سېتىپ ئالىسەن،
ئېغىر كۈن كەلگەندە ساختا تەڭگىگە؟!

ھېكايەت (7)

يادىمدىكى، باللىق چېغىمدا بەك سوپى ئىدىم، كېچىسى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزەتتىم، زوھدو-پەرھىزكارلىقتا ھېرىس ئىدىم. بىر كېچىسى ئاتام (خۇدا رەھمەت قىلسۇن!) بىلەن بىللە ئولتۇرغان ئىدىم، كېچىچە كوز يۇمماستىن كالام شەرىفنى قۇچىغىمدا تۇتۇپ چىقتىم. ئەتراپىمىزدا بىر توپ ئادەم ئۇخلاۋاتاتتى. مەن دادامغا دېدىم:

"ئۇلاردىن بىرەرسى بېشىنى كوتىرىپ، ئىككى رەكئەت نامازمۇ ئوقۇپ قويىۋۇشمىدى، شۇنداق غەپلەت ئۇيقۇسىغا چومگەنكى،

ئۆلۈكتەكلا يېتىشىدۇ!“

ئاتام دېدى: ”جېنىم بالام، سەنمۇ ئۇخلىساڭ ياخشى بولاتتى، كىشىلەرنىڭ سېنىڭ گېيىگە قالغىچە“.

مۇددەئى① ئۆزىدىن باشقىنى كورمەس،
مەنمەنلىك پەردىسى توسقان كوزىنى.
بەخش ئەتسە خۇدايىم ھەقنى كورەر كوز،
كورەتتى ھەممىدىن ئاجىز ئۆزىنى.

ھىكايەت (8)

بىر ئولتۇرۇشتا چوڭلاردىن بىرىنى ماختاپ كوككە كوتىرىشتى، ياخشى سۇپەتلىرىنى تازا كوپتۇرۇشتى. ئۇ كىشى بېشىنى كوتىرىپ دېدى: ”مەن ئۆزەمنىڭ قانداقلىغىنى ئۆزەملا بىلىمەن!“

ساندىدىڭ خىسلەتلىرىمنى، شۇ ئىزا-كۇلپەتمۇ بەس.
بۇ پەقەت سىرتىم، ساڭا ئىچكى سىرىم مەلۇم ئەمەس.

* * *

خوپ كورۇنگەي كىشىلەرگە تۇرۇقۇم-شەخسىيىتىم،
ئۇيۇلۇپ باشىم ئېگىلگەن ئىچكى نۇقساندىن ھامان.
كىشىلەر ماختار گۇزەللىكتە تاۋۇسنى توختىماي،
ئۇ نومۇس ئەيلەر پۇتىنىڭ سەتلىگىدىن ھەر زامان.

① مۇددەئى—دەۋاگەر مەنىسىدە بولۇپ، بۇ يەردە ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان مەنمەنچى مەنىسىدە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھېكايەت (9)

ئەرەب دىيارىدا ئۆزىنىڭ ئەۋلىيالىقى بىلەن تونۇلغان ۋە كارا-مەتلىرى بىلەن مەشھۇر بولغان لىۋانلىق بىر زاھىد دەمەشىق جامە-سىگە كىرىپ كۆلنىڭ لېۋىدە تاھارەت ئېلىشقا باشلىغان ئىدى، تۇيۇقسىز تېيىلىپ كېتىپ، كۆلگە چۈشۈپ كەتتى-دە، ئۇنىڭدىن مىڭ تەسلىكتە قۇتۇلۇپ چىقتى. نامازدىن كېيىن يارانلىرىدىن بىرى دېدى: "مېنىڭ بىر شۈبھەم بار، ئەگەر سوراشقا ئىجازەت بولسا!" شەيخ دېدى: "قانداق شۈبھە؟" ئۇ كىشى دېدى: "يادىمدا تۇرۇپ-تىكى، شەيخ مەغرىب دېڭىزى① يۈزىدىن بېسىپ ئۆتكەندە ئايىغىنى ھۆل قىلمىغان ئىدى. بۈگۈن نېمىشقىدۇ، كىچىككىنە كۆلچەكتە ھالاك بولۇشقا تاس قالدى؟"

شەيخ بېشىنى ياقىسىغا چوكۇرۇپ، چوڭقۇر ئويغا پاتتى ۋە ئۇزاق ئويلىغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتىرىپ دېدى: "ئاڭلىمىغانمىدىڭ، ئالەمنىڭ خوجىسى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن ئىدى: 'مېنىڭ ئاللا بىلەن بولغان بىر ۋاقتىم باركى، بۇ چاغدا قېشىمىزغا ئۇنىڭ يېقىن پەرىشتىلىرى ۋە ئەلچىسى قىلىنغان پەيغەمبەرلىرىمۇ كېلىشكە قادىر بولالمايدۇ'. ئەمما ئۇ: 'دائىم شۇنداق بولىدۇ' دېمىدى. ئۇنىڭ مەرھەمەت قىلىپ ئېيتىشىچە، بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ جەبرائىل ۋە مىكائىل بىلەنمۇ ئىشى بولمايدىكەن. باشقا چاغدا

---

① مەغرىب دېڭىزى — ئوتتۇرا دېڭىز.

بولسا ھەفسە ۋە زەينەپ① بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزىدىكەن".

ئەۋلىيالارنىڭ (خۇدانى) كۆزىتىشى بىر نۇرلۇق جامالنىڭ كورۇ-نۇشى، بىر يوشۇرۇنۇشى ئارىسىدا بولىدۇ؛ كورۇنىدۇ ھەم بىكىنىدۇ.

يۈز ئاچار سەن، ھەم يوشۇرۇنارسەن،
ئىشق ئوتىمىزنى يالقۇنجىتارسەن.

* * *

گاھ كورەرمەن سويگىنىمنى مەن ئۇدۇللا،
گاھ يولۇمنى يوقىتارمەن بىر ھال بىلەن.
يالقۇنجىتىپ ئوتنى، سوكرە سۇ چاچارسەن،
شۇڭا كورسەڭ، بىر ئوتتىمەن، بىر سۇدىمەن.

ھىكايەت (10)

بىرى بەردى سوئال ئوغلى يوقالغان — ②
كىشىگە: "ئەي ئۇلۇغ دانىشمەن ئىنسان!
مىسىردىن سەزدىڭۇ كوينەك ھىدىنى،
نىمىشقا كورمىدىڭ چاھدا ئوزىنى؟"③

---

① ھەفسە ۋە زەينەپ — مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ خوتۇنلىرى.

② ئوغلى يوقالغان كىشى — ياقۇپ پەيغەمبەر.

③ قۇرئان ۋە تەۋراتتا زىكرى قىلىنىشىچە، يۇسۇپ پەيغەمبەرنى ئاكىلىرى ئۇرۇپ كەنئاندىكى قۇدۇقتا تاشلىۋەتكەن، ئاتىسى ياقۇپ مىسىردا تۇرۇپ، ئوغلى يۇسۇپنىڭ كوينىگىنىڭ ھىدىنى سەزگەن. بىراق ئۇنىڭ قۇدۇقتا تاشلىۋېتىلگەنلىگىنى بىلمىگەن.

دىدى ئۇ: ”ھالىمىز گوياكى چاقماق،
گاھى پەيدا بولۇش، گاھى يوقالماق.
گاھى ئولتۇرىمەن كوكتە ـ راۋاقتا،
پۇتۇم ئۇستىنى گاھ كورمەيمەن ھەتتا.
ئەگەر بۇ ھالدا دەرۋىش قالسا بىردەم،
كېرەك بولماس ئىدى ھەر ئىككى ئالەم.“

ھىكايەت (11)

مەن بىر چاغدا بەئلەبەك جامەسىدە① ئېزىلەڭگۇ، كوڭلى ئولگەن، شەكلىدىكى دۇنيادىن مەنىۋى دۇنياغا يول سالالمىغان بىر توپ جامائەتكە ۋەز تەربقىسىدە سوز قىلغان ئىدىم. قارىسام، نەپىسىم ئوتلۇق بولمايۋاتىدۇ، ئوتۇم ئۇلارنىڭ ھول ئوتۇنىغا تەسىر قىلمايۋاتىدۇ. ھايۋانلارغا تەربىيە بېرىش ۋە قارىغۇلار مەھەللىسىدە ئەينەك كوتىرىپ يۈرۈش ماڭا پايدىسىز كورۇندى، لېكىن پىكىرلەر ئىشىكى ئوچۇق، سوز زەنجىرى ئۇزۇن ئىدى. مەن ئۇلارغا: ”بىز ئۇنىڭغا قىزىل قان تومۇرىدىنمۇ يېقىنراقمىز“② دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۇردۇم. ئاندىن سوزۇمنى بىر جايغا يەتكۈزدۇم ـ دە، (ئادىتىمچە شېئىر بىلەن) مۇنۇ سوزنى ئېيتتىم:

ئۇز ئوزەمگە مەن يېقىن، دوستۇم ئوزەمدىنمۇ يېقىن،

---

① بەئلەبەك ـ لىۋاندىكى بىر شەھەر؛ جامە ـ چوڭ مىچىت.
② قۇرئان، 50 ـ سۇرە، 16 ـ ئايەت.

شۇنىسى قىزىق ۋە لېكىن مەن ئۇنىڭدىن بەك يىراق.
نەقىلاي: كىملەرگە ئېيتاي ئۇشبۇ ھالىمنى كورۇڭ:
يار قۇچاغىمدا تۇرۇپ، ھىجراندا يۇرگەيمەن بىراق!

مەن بۇ سوزنىڭ شارابىدىن مەس ئىدىم، گويا قولۇمدا تېخى ئېچىلىپ بولمىغان قەدەھ بار ئىدى، شۇ ئەسنادا بىر يولۇچى بىز يىغىلغان جايدىن ئوتۇپ قالدى؛ ئۇنىڭغا سوزۇمنىڭ ئاخىرى تەسىر قىلغاچقا، ئۇ شۇنداق ۋاقىرىدىكى، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چۇقان كوتىرىشتى. جىمىپ قالغان مەجلىس قايناشقا باشلىدى. مەن دىدىم: "سۇبھانالللا! قېشىمىزدىكى قەلبى كورلار يىراقتا قېلىپ، ئوزى يىراقتا بولسىمۇ خۇدادىن خەۋىرى بارلار بۇ يەردىن چىقىپ قالدى!"

ئاڭلىغۇچى يەتمىسە سوزنىڭ پەھمىگە،
ناتىقتىن ئىزدىمە ئىلھام زىيادە!
ئىرادە-خاھىشقا بولسا كەڭ مەيدان،
سوز توپىنى سوزمەن ئۇرار ئازادە!

ھىكايەت (12)

بىر كېچە مەككىنىڭ باياۋىنىدا ئۇيقۇسىزلىقتىن ماڭغۇچىلىكىم قالمىغان ئىدى. يەرگە بېشىمنى قويىدۇم-دە، تۆگىچىگە: "مېنى قالدۇرۇپ، ئوزەڭ كېتىۋەر!" دىدىم.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

قانچىلىك يول يۈرەر مىسكىن پىيادە،
ھەتتاكى نار توگە كەتسە دەرماندىن؟
سېمىزنىڭ بەدىنى ئورۇقلىغىچە،
ئورۇق ھېرىپ-چارچاپ ئايرىلار جاندىن.

توگىچى دىدى: "بۇرادەر! ھەرەم ئالدىمىزدا، قاراقچىلار ئارقىمىزدا. يۈرسەڭ قۇتۇلدۇڭ، ئۇخلىساڭ ئولدۇڭ!

ئۇخلىماق راھەت مۇغىلان① سايىسىدا چول ئارا،
كوچسە ئەل شۇ كېچە، لازىم جان بىلەن قىلماق ۋىدا.

ھىكايەت (13)

دەريا بويىدا يولۋاس ياردار قىلىپ قويىغان بىر تەقۋادارنى كورگەن ئىدىم، ئۇنىڭ يارىسىغا ھىچقانداق دورا ئۇنۇم بەرمەپتۇ. ئۇ بىرقانچە ۋاقىت يارا ئاغرىغىنىڭ دەردىنى تارتقان بولسىمۇ، خۇدايى تائالاغا داۋاملىق شۇكرى ئېيتىپ، شۇنداق دەيتتى: "خۇداغا شۇكۇر، پالاكەتكە يولۇققان بولسامۇ، بىرەر گۇناغا گىرىپتار بولغىنىم يوق!"

گەر ئولۇمگە شۇ ئەزىز يار يوللىسا مەن زارنى،
دىمىگەيسەنكى، بېشىدا جان غېمى بار دەپ شۇ دەم.

---

① مۇغىلان ــ ئاكاتسىيە دەرىخى.

ئېيتمەن: مەن بەندە ئۇتكەزگەندىمەن قانداق گۇنا،
رەنجىتىپ قويدۇممۇ ئۇنى؟ــ مەندە بار شۇ بىرلا غەم!

ھكايەت (14)

بىر دەرۋىش بەك مۇھتاجلىقتىن بىر دوستىنىڭ ئۆيىدىن بىر دانە پالاسنى ئوغرىلىغان ئىدى، ھاكىم ئۇنىڭ قولىنى كېسىشكە بۇيرۇدى.① پالاسنىڭ ئىگىسى بولسا: "مەن ئۇنى ئەپۇ قىلدىم!" دەپ شاپائەت قىلدى.

ھاكىم دىدى: "مەن سېنىڭ شاپائىتىڭ سەۋىۋى بىلەن شەرىئەتنىڭ ھوكمىدىن چىقمايمەن!"

پالاسنىڭ ئىگىسى دىدى: "بۇ دىگىنىڭ توغرا، لېكىن ۋەقفە مالدىن نەرسە ئوغرىلىسا، قولىنى كېسىش لازىم كەلمەيدۇ؛ چۈنكى 'پەقىرنىڭ مال ـ مۈلكى بولمايدۇ'، دەرۋىشلەرنىڭ قولىدىكى بارلىق نەرسە مۇھتاجلارنىڭ ۋەقفىسى!"

ھاكىم پالاسنىڭ ئىگىسىنى قايىرىپ قويۇپ، دەرۋىشنى تىللاشقا باشلىدى: "ساڭا جاھان تار كەلدىمۇ، ئاشۇنداق بىر دوستۇڭنىڭ ئۆيىدىن باشقا ئوغرىلىق قىلىدىغان جاي تاپالمىدىڭمۇ؟"

ئۇ ئادەم دىدى: "ئەي ئىگەم، 'دوستۇڭنىڭ ئۆيىنى سۈپۈرۈپ قوي، دۈشمەنىنىڭ ئىشىگىنى قاقما!' دىگەن ماقالنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟"

---

① شەرىئەتنىڭ ھوكمى بويىچە، ئوغرىلىق قىلغان كىشىنىڭ قولى كېسىلىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

چۈشسە گەر قاتتىقچىلىق باشىڭغا سەن تەن بەرمىگىن،
دۈشمىنىڭنىڭ پوستىنى شىل، دوستلىرىڭدىن ئال جۇۋا.

ھىكايەت (15)

بىر پادىشا بىر تەقۋاداردىن سورىدى: "مېنى يادىڭغا ئالىدىغان ۋاقتىمۇ بولامدۇ؟" تەقۋادار دېدى: "ھەئە، خۇدانى ئۇنۇتقان چاغدا!"

ھەر تەرەپكە قاتىرىغاي دەرگاھدىن ھەيدەلگەن كىشى،
باشقىلار ئىشىكىگە چاپماس يانغا چىرلانغان كىشى.

ھىكايەت (16)

دىيانەتلىك كىشىلەردىن بىرى چۈشىدە بىر پادىشانى جەننەتتە، بىر تەقۋادارنى دوزاختا كوردى. ئۇ سورىدى: "ئۇ بىرىسىنىڭ مۇنچە-لىك دەرىجىگە يېتىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ نېمىشقا بۇ بىرسى تۆۋەن چۈشۈپ كەتتى؟ ھالبۇكى، كىشىلەر بۇنىڭ تەتۈرسىچە ئويلىشاتتىغۇ؟" ندا كەلدى: "بۇ پادىشا دەرۋىشلەرگە كۆڭۈل بولگەنلىكتىن جەننەتكە كىردى، بۇ تەقۋادار پادىشالارغا يېقىن بولغانلىقتىن، دوزاخقا كىردى!"

نېمە كارغا كېلەر ساڭا جەندە ۋە تەسۋى؟
سەن ئۆزەڭنى يامان ئىشتىن ساقلىغىن ھەر چاغ.

سوپـى تۇماق كيمەكـلـك نە هاجەت ساڭـا؟
چىن دەرۋىش بول، مەيلى كىي تاتارچە تۇماق.①

هكايەت (17)

يالاڭۋاش، يالاڭـياق بىر پـىيادە ئادەم هـجاز كارۋىـنى بىلەن كوفە تەرەپتىن چىقىپ كەلدى ـ دە، بىزگە هەمـرا بولـدى. ئۇنىڭ هىچنىمىسى يوق ئىدى، ئەمما ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ، مۇنداق دەيتتى:

نە مىنەرگە خىچىرىم بار، نە توگىدەك يۈكۈم بار،
نە پۇقراغا پادىشامەن، نە شاهقا غۇلام ـ خىزمەتكار.
بار نەرسىدىن غېمىم يوق، يوق نەرسىگە ئەمەس زار،
نەپەس ئالىمەن ئەركىن، ئۆمرۈم ئۆتەر بىغۇبار.

توگە مىنگەن بىر ئادەم ئۇنىڭغا دـىدى: "ئەي دەرۋىـش، نەگە بارىسەن؟ ئارقاڭغا قايت، بولمـىسا جاپا ـ مۇشەققەتـتىن ئۆلۈپ قالىـسەن!" ئەمما ئۇ قۇلاق سالماستىن باياۋان تەرەپكە قەدەم تاشـلاپ كېتىۋەردى.

بىز نەخلەئى مەهمۇد② دىگەن مەنزىلگە يەتكەندە، هىلىقى توگە

---

① تاتارچە تۇماق ــ بۇ تۇماقنى ئۆز ۋاقتىدا ئىسـلام دىنىـدا بولـمىغان موڭغۇل ئىستىلاچىلىرى كىيەتتى.

② نەخلەئى مەهمۇد ــ مەككىنىڭ شەرقىدىكى ۋادىدا كارۋان چۈشىدىغان بىر مەنزىلنىڭ ئىسمى.

منگەن بايغا ئەجەل يەتتى. دەرۋىش ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ دېدى: ”بىز يوقسۇزلۇقتىن ئۆلمىدۇق، سەن توگمىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۆلدۈڭ!“

بىراۋ بىمار بېشىدا چىقتى تۈن بويى يىغلاپ،
ئۇ ئۆلدى سەھەر، قوپتى بىمار ئورنىدىن چاچراپ.

* * *

كوپ چاغدا يۇگرۈك ئات ئارقىدا قېلىپ،
ئاقساق ئېشەك مەنزىلگە يېتىدۇ ئامان.
كوپىنچە ساقلارنى يەرگە كومەرمىز،
زەخىملەنگەن ئادەم ساقىيار ئوبدان.

ھېكايەت (18)

بىر سوپىنى پادىشا ھوزۇرىغا چاقىرتقان ئىدى. سوپى ئويلىنىپ، مۇنداق قارارغا كەلدى: ”بىر دورا ئىچىپ ئورۇقلىۋالاي، بەلكى ماڭا بولغان ئېتىقادى ئاشسا ئەجەپ ئەمەس“.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ، ئادەم ئۆلتۈرىدىغان دورا ئىچكەن ئىكەن، دەرھال ئۆلدى.

مېغىزى پىستىدەك پۈتۈن دېسەم مەن،
ئەسلىدە قات-قاتكەن، گوياكى پىياز.
سوپىلار يۈزىنى ئاۋامغا قىلىپ،
قىبلىگە كەينىچە ئوقۇيدۇ ناماز.

* * *

خۇدانى ياد قىلماق بولسا گەر قۇلى،
خۇدادىن ئۈزگىدە بولمىسۇن دىلى.

ھىكايەت (19)

يۇنان تۇپرىقىدا بىر كارۋانغا قاراقچىلار ھۇجۇم قىلىپ، ھەددى-ھىساپسىز بايلىقنى بۇلاپ كەتتى. سودىگەرلەر يىغا-زارى قىلىشىپ، خۇدا ۋە رەسۇلنى شەپى كەلتۈردى،① ئەمما پايدىسى بولمىدى.

شەپقەتسىز قاراقچى زەپەر تاپقاندا،
كارۋان زارىغا قىلامدۇ پەرۋا؟

لۇقمان ھەكىم شۇ كارۋاننىڭ ئىچىدە ئىدى. كارۋانچىلاردىن بىرى ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى:
"سىز ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ، بىر نىمە دەپ باقسىڭىز، بەلكىم، مېلىمىزنىڭ بىر قىسمىنى تاشلاپ كېتەرمىكىن، چۈنكى شۇنچە بايلىق زايا بولسا، ئۇۋال كېتىدۇ!"
لۇقمان دىدى: "ئۇلارغا ھىكمەت سوزلىسەڭ ئۇۋال كېتىدۇ!"

تومۇرنى قاتمۇ-قات دات باسقان بولسا،

① شەپى كەلتۈرمەك — خۇدا ۋە رەسۇلنى تىلغا ئېلىپ، ھىمايىچىلىققا تارتماق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سەيقەل① بىلەن ھەرگىز كەتكۈزۈپ بولماس.
ئىچقارىغا ۋەزنىڭ پايدىسى نىمە؟
تومۇر مىخنى تاشقا كىرگۈزۈپ بولماس.

ھەر ھالدا خاتالىق بىزدىن ئۆتتى.

تىنچ كۈندە دەرتمەننىڭ بېشىنى سىلا،
مىسكىننى خوش قىلىش قايتۇرغاي بالا.
تىلەمچى سورىغان نەرسىنى بەرگىن،
بەرمىسەڭ، زومىگەر كۈچ بىلەن ئالار.

ھىكايەت (20)

ئۇلۇغ شەيخ ئۇبۇل فەرەج ئىبنى جۆزى② (ئۇنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن) ماڭا نەغمە-ناۋا ئاڭلىماسلىقنى ۋە خىلۋەتتە يەككە ئولتۇشنى بۇيرۇغان بولسىمۇ، ياشلىق باھارىم ئۈستۈن كېلىپ، ھاۋايى-ھەۋەس مېنى قىزىقتۇراتتى-دە، بەزىدە ئىختىيارسىز ئۇستازىمنىڭ رايىغا خىلاپ ھالدا قەدەم تاشلاپ، ناخشا-ساز ئاڭلاشتىن ۋە دوستلىرىمنىڭ ئۇلپەتچىلىكىدىن بەھرىمەن بولاتتىم. شەيخىمنىڭ نەسىھىتى يادىمغا كەلگەندە مۇنداق دەيتتىم:

---

① سەيقەل — پەرداز.
② جامالىددىن ئۇبۇل فەرەج ئابدۇراخمان ئىبنى مۇھەممەددىن يۈسۈف ئىبنى جامالىددىن ئۇبۇل فەرەج ئىبنى جۆزى — سەئدىنىڭ ئۇستازى.

بىز بىلەن ئۇلتۇرسا قازى زوقلىنار چاۋاك چېلىپ،
مەسنى كورسە كارى بولماس، ئىچسە گەر مەي مۇھتەسىپ.

مانا بىر كېچىسى مەن بىر توپ ئۇلپەتلەرنىڭ ئولتۇرۇشىغا بېرىپ قالدىم-دە، بىر ناخشىچىنى كوردۇم.

قان تومۇر گويا ئۇزۇلگەي غىچ-غىچلىداق سازىدىن،
كۇيى ھەم شۇمراق "ئاتاڭ.ئولدى" دىگەن ئاۋازىدىن.

ئاڭلىغۇچىلار بىر دەم قولى بىلەن قۇلىغىنى ئېتىۋالسا، بىر دەم "شۇك!" دەپ بارمىغىنى لېۋىگە تەككۈزەتتى.

قەلبىمىزنى تەۋرىتەر خۇش كۇي غەزەلخانىنىڭ ئۇنى،
جانغا راھەت لېكىن سەندەك كۇيچىنىڭ جىم بولغىنى.

* * *

كۇيۇگدە سېنىڭ خۇشلۇق كورمەس كىشى،
كېتەر چاغ جىمىقساڭ بولۇر دىل خۇشى.

* * *

بۇ چالغۇچى① ناخشىسىنى ئېيتقان چېغى،
ئېيتار ئىدىم ساھىپخانىغا: "خۇدا ھەققى،
سىماپ قۇيغىن② قۇلىغىمغا، مەن ئاڭلىماي،
يا ئىشىكنى ئاچقىن ماڭا، سىرتقا چىقاي!"

---

① چالغۇچى — تېكىستتە چىلتار چالغۇچى.

② سىماپ قۇيغىن — بەزى نۇسخىدا "پاختا تىققىن" دەپ يېزىلغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

سوزنىڭ قىسقىسى، دوستلىرىمنىڭ كوڭلىنى ئاياپ، ئۇلارغا بوي سۇندۇم ـ دە، كېچىنى مىڭ مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزدۇم.

مانا مەزىن ئېيتتى ئەزان بىمەھەل چاغ،
ئۇ بىلمەسكى، بۇ كېچىدىن ئوتتى قانچە.
سورا تۇننىڭ ئۇزۇنلۇغىنى كىرپىكىمدىن،
چۇنكى كوزنى يۇممىدىم مەن بىر دەقىقە.

ئەتىسى ئەتىگەن دۇئا ئېلىش مەقسىدىدە بېشىمدىن سەللىنى ئالدىم ۋە بېلىمدىن بىر دانە دىنارنى يەشتىم ـ دە، غەزەلخاننىڭ ئالدىدا قويدۇم ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ بىرمۇنچە تەشەككۇر ئېيتتىم. دوستلىرىم ئۇنىڭغا مۇنچىلىك ئېتىۋار قىلغانلىغىمنى ئادەتتىن تاشقىرى بولۇپ كەتتى دەپ بىلىپ، مېنى ئەخمەققە چىقىرىشتى. ئۇلارنىڭ بىرى تىلىنى قويىۋېتىپ، ھە دەپ تاپا ـ تەنە قىلىشقا باشلىدى: "بۇ قىلىغىڭ ئاقىللارنىڭ رايىغا مۇناسىپ ئەمەس. سەن شەيخلەرنىڭ خىرقىسىنى① ئومۇر بويى قولى بىر تىيىن پۇل كورمىگەن ۋە دىپىغا بىرتال ئالتۇن زەررىسى چۇشمىگەن بىر غەزەلچىگە بېرىۋەتتىڭ!"

بۇ ئويدىن نەغمىچى يوقالغان ھامان،
ئىككىنچى بىر جايدا كورمىدى ھىچ جان.
شەكسىزكى، چىقىراپ كوتەرسە چۇقان،

---

① خىرقە — سوپىلارنىڭ پەرىجىسى ياكى جەندىسى، بۇ يەردە باش كىيىمى ياكى سەللە مەنىسىدە ئىشلىتىلگەن.

بەدەندىن مويىمىز تىك تۇرار شۇئان.
قۇش ئۇچار ئاڭلىسا قورقۇپ، ئەندىكىپ،
مىڭمىزنى يەيدۇ، گېلىنى يىرتىپ.

مەن دىدىم: ”مەسلىھەتىم شۇكى، تاپا-تەنە تىلىنى قىسقارتقىن، چۈنكى ماڭا بۇ ئادەمدىن بىر كارامەت نامايەن بولدى!“

ئۇ دىدى: ”بۇ كارامەتنىڭ ماھىيىتىدىن مېنىمۇ خەۋەردار قىلغىن، مەنمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ، بايىقى چاخچىقىم ئۇچۇن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورىغان بولاتتىم!“

مەن دىدىم: ”خوپ، بۇنىڭ سەۋەۋى شۇكى، ئۇلۇغ شەيخىم نەچچە قېتىم ماڭا نەغمە ئاڭلاشنى قويغىن، دەپ چىرايلىق نەسىھەتلەرنى قىلغان بولسىمۇ، مەن قۇلىغىمغا ئالمىغان ئىدىم. مانا بۈگۈن كېچە مۇبارەك بەختۇ-تالىيىم مېنى بۇ جايغا ئېلىپ كەلدى، مەن بۇ نەغمىچىنىڭ ياردىمى بىلەن توۋا قىلدىم، قالغان ئۆمرۈمدە نەغمە ساز بار يەرگە ھەرگىز يولىمايمەن.“

ھەر شىرىن ئېغىز لەۋلىرىدىن چىقسا خۇش ئاۋاز،
دىللارغا ھوزۇر، قىلسا ۋە ياقىلمىسا ھەم ساز.
ئول كۈيكى ”ئۇشاق“ ياكى ”ھىجاز“ ياكى ”خۇراسان“،①
ئاۋازى خۇنۇك ناخشىچىغا زادى ياراشماس.

---

① ”ئۇشاق“، ”ھىجاز“، ”خۇراسان“ — مۇقامنىڭ ئىسىملىرى، بەزى نۇسخىدا ”خۇراسان“ ئورنىدا ”سفاھان“ دەپ ئېلىنغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېتى
www.uyghurkitap.com

ھكايەت (21)

لۇقماندىن سوراشتى: ”ئەدەپ ـ قائىدىلەرنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟“ ئۇ جاۋاپ بەردى: ”بىئەدەپلەردىن ئۆگەندىم، چۈنكى ئۇلارنىڭ قىلىقلىرىدىكى نەزىرىمگە پىسەنت كەلمىگەن نالايىق ئىشلارنى قىلىشتىن ساقلاندىم!“

ئويۇن ـ چاخچاق بىلەن ئېيتىلسا بىر سۆز،
ئالار زىرەك كىشى ئلىردىمچە مەنپەت.
ھەزىلنىڭ ئورنىدا ئاڭلايدۇ نادان،
ئوقۇلسا ئالدىدا يۈز باپچە ھېكمەت.

ھكايەت (22)

ھكايە قىلىنىشىچە، بىر سوپى ھەر كېچىسى ئون پاتمان تاماق يەپ، سەھەرگىچە ناماز ئوتەپ، قۇرئاننى بىر ئوقۇپ تۈگىتىدىكەن. بىر پاكدىل كىشى بۇنى ئاڭلاپ دىدى: ”ئەگەر ئۇ يېرىم نان يەپ ئۇخلىغان بولسا، ئۇنىڭدىن كۆپرەك ساۋاپ تاپقان بولاتتى!“

ئىچىڭنى تائامدىن بوشراق تۇت،
ئۇندا مەرىپەت نۇرىنى كورىسەن.
سەندە ھېكمەت يوق، شۇ سەۋەپتىنكى،
ئاش ۋە ناننى بۇرنۇڭغىچە ئۇرىسەن.

ھىكايەت (23)

ئاللانىڭ مەرھەمىتى گۈناغا پاتقان بىر ئازغۇننى ھەقىقەت ئىز-دىگۈچىلەرنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇۋالسۇن دەپ ئۇنىڭ يولىغا تەۋپىق چىرىغىنى يېقىپ بەردى. دەرۋىشلەرنىڭ يۈرۈش-تۇرۇشى ۋە پاك نەپەسلىرى تەسىرىدە ئۇنىڭ ناچار ئەخلاقى گۈزەل ئەخلاققا ئۆزگەردى. ئۇ ھاۋايى-ھەۋەستىن قولىنى تارتتى، ئەمما ئۇنىڭ ھەققىدە غەيۋەتچىلەرنىڭ تىلى ھامان داۋام قىلىۋەردىكى، گويا ئۇ ئاۋالقى پېتى تۇرىۋەرگەنمىش، ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالغانلىقىغا ۋە تائەت-ئىبادىتىگە ئىشەنگىلى بولماسمىش!

خۇدا ئازاۋىدىن قۇتۇلۇش توبە بىلەن مۇمكىندۇر،
ۋەلېكىن مۇمكىن ئەمەس خەلق تىلىدىن قۇتۇلماغلىق.

ئۇ ئادەم يامان تىللارنىڭ ئەلىمىگە چىدىيالماي بىر پىرى ئۇستاز-نىڭ ئالدىغا شىكايەت قىلىپ كىردى. ئۇستاز ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىپ مۇنداق دىدى: ”سەن بۇ نىئمەتىنىڭ شۈكرىسىنى قانداقمۇ ئادا قىلالارسەن؟ چۈنكى سەن كىشىلەرنىڭ ئويلىغىنىدىن ياخشىراقسەن!

قاچانغىچە دەيسەن: ’ھەسەتچى، كىنچى①
قىلماقتا مەن مىسكىن يامان گېپىنى.

① كىنچى — ئاداۋەتچى، ئەيىپ تاپقۇچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

قېنىمنى توكمەككە قەست قىلسا بىر دەم،
گاھىدا ئۇلتۇرۇپ سوكىدۇ مېنى!
ياخشى بول، خەلق يامان دېسىمۇ، مەيلى،
شۇ ياخشى يامانغا چىقارسا سېنى.

لېكىن كىشىلەرنىڭ مېنىڭ ئۇستۇمدىكى ياخشى ئوي - پىكىرلىرى مېنى كامالەتكە ئېرىشتۇردى، ھالبۇكى مەن نەق كەمچىلىك - نۇقسان ئىچىدە مەن، بۇ نەرسە مېنى ئويلاشقا ۋە ئوكۇنۇشكە مەجبۇر قىلىدۇ.

ئەگەر ئېيتقىنىمنى كەلتۇرسەم بەجا،
بولاتتىم خۇش پېئىل، پەرھىزكار دانا.“

*　　*　　*

خوشىلار كوزىدىن گەرچە پىنھانىمەن،
يار - يوقۇم ئاللاغا روشەن ئىنسانىمەن.

*　　*　　*

ئەتتۇق كىشىلەرگە ئىشىكىمىزنى،
يايمىسۇن دەپ ئەلگە نۇقسانىمىزنى.
نە پايدا ئىشىكنى ئېتىپ، بېكىنمەك،
ھەق بىلگۇچى ئوچۇق - نىھانىمىزنى.

ھېكايەت (24)

مەن شەيخلەردىن بىرسىنىڭ ئالدىدا: ”پالانچى مېنى بۇزۇق ئادەم دەپ گۇۋالىق بېرىپتۇ!“ دەپ شىكايەت قىلغان ئىدىم. شەيخ

دىدى: ”سەن ئۇنى ئۇزەڭنىڭ ياخشىلىغى بىلەن خىجىل قىل!“

ئۇزەڭ توغىرا بول، بەدنىيەت پىتىنچى
تاپالماس قۇسۇر سەندىن، يەتمەس كۇچى.
راۋاپىنىڭ ئۇنى پەدىگە بولسا ماس،
قۇلاقنى بىكار تولغىماس چالغۇچى!“

ھىكايەت (25)

شام① شەيخلىرىنىڭ بىرسىدىن (كىشىلەر) سوراشتى:
”تەسەۋۋۇپىنىڭ② ھەقىقى ماھىيىتى نىمە؟“ ئۇ جاۋاپ بەردى:
”بۇرۇن بىر توپ كىشىلەر بولغان، ئۇلار تاشقى كورۇنۇشتە پەرىشان كورۇنسىمۇ، ئىچكى دۇنياسى خاتىرجەم ئىدى، ھازىر بىر توپ كىشىلەر باركى، كورۇنۇشتە خاتىرجەمدەك تۇرسىمۇ، ئىچكى دۇنياسى پەرىشان!“

ئۇچۇپ يۇرسە كوڭلۇڭ ھەر دەم ھەر يەردە،
يەككە-يىگانىلىكتە پاكلىق كورمەيسەن.
بولسا گەر مال، زىمىن، مەنسەپ، تىجارەت،
دىلىڭ ھەقتە بولسا چىندىن دەرۋىشسەن.

---

① شام — سۇرىيە.
② تەسەۋۋۇپ — سوپىزىم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىكىتى تورىيسى

ھىكايەت (26)

ئېسىمدىكى، بىر چاغدا بىز كارۋان بىلەن كىچىچە يول يۈرۈپ، سەھەردە بىر ئورماننىڭ چېتىدە ئۇخلىغان ئىدۇق. بۇ سەپىرىمىزدە بىز بىلەن ھەمرا بولغان بىر سەۋدايى ئادەم ھاي-ھايلاپ باياۋانغا قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى ۋە بىر دەممۇ ئارام تاپمىدى. كۈندۈزى مەن ئۇنىڭدىن: "بۇ كېچە ساڭا نىمە بولدى؟" دەپ سورىغان ئىدىم.

ئۇ جاۋاپ بەردى: "قارىسام، بۇلبۇللار دەرەخنىڭ ئۈستىدە، كەكلىكلەر تاغدا سايرىشىۋاتىدۇ، پاقىلار سۇدا كۈكىراۋاتىدۇ، ھايۋانلار ئورماندا نالە-پىغان قىلىشىۋاتىدۇ، شۇڭا ھەممە خۇداغا ئىبادەت قىلىۋاتسا، مەن غەپلەتتە ئۇخلىسام ئادەمگەرچىلىك ئەمەس، دېگەننى ئويلىدىم."

ئۈتكەن سەھەر بىر قۇش ئەجەپ سايرىغانتى،
ئەقلۇ-ھۇشۇم، تاقىتىمنى تامام ئالدى.
ئەڭ سەمىمى دوستلىرىمدىن بىرسى شۇ چاغ
پەقەت مېنىڭ پەريادىمغا قۇلاق سالدى.
ئېيتتى ئاندىن: "ئىشەنمەيمەن، قانداق قۇش ئۇ؟
بىر سايراشتا شۇنچە ئاسان ھۇشۇڭ ئالدى."
مەن دېدىمكى، "قۇشلار سايراپ تەسبىھ ئېيتسا،①
مەن جىم بولسام، ئادەملىكىم نەدە قالدى!"

---

① تەسبىھ ئېيتماق — "خۇداغا مەدھىيە ئوقۇماق" مەنىسىدە.

هېكايەت (27)

بىر چاغدا ھىجاز سەپىرىدە بىر توپ پاكدىل يىگىت مەن بىلەن ھەمدەم-ھەمسەپەر بولغان ئىدى. ئۇلار پات-پات غەزەل ئېيتاتتى ۋە زوق بىلەن شېئىر ئوقۇشاتتى. يولدا بىر سوپى يىگىتلەرنىڭ بۇ ئىشىنى ياراتمىدى، چۈنكى بۇ ئادەم ئۇلارنىڭ دەردىدىن بىخەۋەر ئىدى. بىز بەنى ھىلال ئوتىغىگە يېتىپ بارغاندا، ئەرەپلەرنىڭ چەللە-بارىگىدىن قاراقۇمچاق بىر بالا چىقىپ، شۇنداق غەزەل ئوقۇغىلى تۇردىكى، ھاۋادا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلار پەسكە چۈشۈپ، قېشىغا ئولاشتى. قارىسام، ھېلىقى سوپىنىڭ توگىسى راسا ئۇسۇلغا چۈشتى-دە، سوپىنى يەرگە ئېتىپ ئۇرۇپ، باياۋان تەرەپكە چېپىپ كىرىپ كەتتى. مەن دېدىم: ”ھەي شەيخ، بالىنىڭ غەزىلى ھايۋانغىمۇ تەسىر قىلدى، ئەمما ساڭا بۇنىڭ ھىچ پەرقى يوق ئىكەن!“

بىلەمسەنكى، بۇلبۇل ماڭا نىم دىدى سەھەر؟
”ھەي... سەن ئۇزەڭ قانداق ئادەم، ئىشقتىن بىخەۋەر؟“
ھەتتا توگە ئەرەپلەرنىڭ شېئىرىدىن زوقمەن،
دوت مەخلۇقسەن، سەندە زوق-شوق بولمىسا ئەگەر.

* * *

قاتتىق شامال چىقسا باغدا تاپماستىن تىنىم،
تال شاخلىرى ئېگىلىدۇ، ئەمما تاشلار جىم.

* * *

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كورۈنگەن ھەممە جان زىكرىدە① سايىرار،
لېكىن بىلگەي بۇنى دىل بولسا ھوشيار.
نە بۇلبۇل گۇل شېخىدا بىر غەزەلخان،
تىكەنمۇ گۇل بولۇپ ئوقۇيدۇ سۇبھان.

ھېكايەت (28)

بىر پادىشانىڭ ئۆمرى ئاخىرلىشىپ قالغان بولۇپ، تەختىدە ئولتۇرىدىغان ۋارىسى يوق ئىدى. ئۇ مۇنداق ۋەسىيەت قىلدى: "كىمىكى ئەتە ئەتىگەن شەھەر دەرۋازىسىدىن بىرىنچى بولۇپ كىرسە، شاھلىق تاجىنى شۇ كىشىنىڭ بېشىغا كىيگۈزۈپ، مەملىكەتنى ئىدارە قىلىشنى شۇ كىشىگە تاپشۇرۇڭلار."

كۈتۈلمىگەندە بىرىنچى بولۇپ كىرگەن كىشى ئۆمۈر بويى تىلەمچىلىك قىلغان ۋە جۇل-جۇل كىيىمنى ياماپ كىيگەن بىر گاداي بولۇپ چىقتى. دولەت ئەرباپلىرى ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرى پادىشانىڭ ۋەسىيىتىنى بەجا كەلتۈرۈپ، قەلئە ۋە غەزنىلەرنىڭ ئاچ-قۇچلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەردى. (گاداي) بىر مۇددەت شاھلىق قىلغان بولسىمۇ، كوپ ئوتمەي مەملىكەتنىڭ بەزى ئەمىرلىرى ئىتا-ئەت قىلىشتىن بويۇن تولغىدى، ئەتراپتىكى مەملىكەتلەرنىڭ پادىشالىرى جاڭجال كوتىرىپ، گادايىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن لەشكەر توپلىدى. قىسقىسى، قوشۇن بىلەن پۇقرالار ئوپۇر-توپۇر بولۇشتى ۋە مەملىكەتنىڭ بىر قىسمى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدىن چىقىپ كەتتى.

---

① زىكرىدە — خۇدانىڭ يادىدا.

بۇ ۋەقە سەۋەبى بىلەن گادايى پادىشانىڭ كۆڭلى پەرىشان بولدى. دەل شۇ پەيتتە كەمبەغەللىك كۈنلىرىدە يېقىن ئۆتكەن قەدىناس دوستلىرىدىن بىرى سەپەردىن قايتىپ كەلدى-دە، ئۇنى بو قەدەر يۇقۇرى مەرتىۋىدە كورۇپ، مۇنداق دېدى: "ئەي ئەزىز ۋە ئۇلۇغ ئاللانىڭ مەرھەمىتى بىلەن گۈلۈڭ تىكەندىن، تىكەن ئايىغىڭدىن چىقىپتۇ، تەلىيىڭ ئوڭدىن كەپتۇ، بەختۇ-ئىقبال يار بوپتۇ. مۇشۇ دەرىجىگە ئېرىشىپسەن: 'تەھقىق قىيىنچىلىقتىن كېيىن بىر ئوڭۇشلۇق بار'."①

گۈل-چېچەكلەر گاھ ئېچىلغاي، گاھ توكۈلگەي،
دەرەخ-ئورمان گاھ يالىڭاچ، گاھ تون كىيگەي.

گادايى پادىشا دېدى: "ھەي بۇرادەر ئەزىز، ماڭا قايغۇداش بولۇپ، تەسەللى-خاتىر بەرگىنكى، تەبرىكلەشكە ھېچ ئورۇن يوق! ئۆزەڭ بىلىسەن، بۇرۇنقى چاغلاردا بىر ناننىڭ غېمىنى قىلاتتىم، ئەمدىلىكتە پۈتۈن جاھاننىڭ تەشۋىشى ئۈستۈمدە!"

ئەگەر يوق بولسا پۇل-مال دەرت چېكەرمىز،
ئۇ بولسا، باغلىنىپ ئىشقتا كويەرمىز.

* * *

جاھاندىن② تىنىچسىزراق بىر بالا يوق،
ئۇ بولسۇن، بولمىسۇن دىل غەمگە تولۇق.

---

① قۇرئان، 94-سۈرە، 6-ئايەت.

② جاھاندىن — جاھاننىڭ مال-دۇنياسىدىن مەنىسىدە.

* * *

تىلسەڭ بايلىقنى، تۇت قانائەتنى،
چۇنكى بىل، قانائەت تۈگىمەس دولەت.
ئىتىگىڭنى زەرگە تولدۇرسا غەنى،
ئۇنىڭ ئىھسانىغا كوز سالما پەقەت.
ئاڭلايتتىم چوڭلاردىن: دەرۋىشنىڭ سەۋرى
باينىڭ ھەدىيىسىدىن ياخشى مىڭ نەۋبەت!

* * *

كاۋاپ قىلىپ بىر قۇلاننى بەھرام① ئەيلىسە تارتۇق،
چۈمۈلىنىڭ سوغاتى-چېكەتكە پۇتى ئارتۇق.②

ھېكايەت (29)

بىر ئادەمنىڭ دىۋاندا③ خىزمەت قىلىدىغان بىر دوستى بولۇپ، ئۇلار ئۇزاق ۋاقىت بىر بىرى بىلەن كورۈشمىگەن ئىدى. بىر كىشى سوراپ قالدى: "پالان دوستۇڭ بىلەن ئۇزاق ۋاقىت كورۈشمىدىڭمۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "ئۇنى كورگۈم كەلمەيدۇ!"

---

① بەھرام — ئىرانىڭ قۇدرەتلىكلىگى ۋە سېخىيلىغى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇ مەخسۇس قۇلاننى ئوۋ قىلغانلىقى ئۈچۈن "بەھرام گور" دەپ ئاتالغان. "گور" پارسچە قۇلان دىمەكتۇر.

② رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، چۈمۈلە سولەيمان پەيغەمبەرگە چېكەتكىنىڭ بىر پۇتىنى سوغات قىلىپ ئەپكەلگەن ئىكەن.

③ دىۋان — ئوتتۇرا ئەسىردە شەرقتىكى مۇسۇلمان مەملىكەتلىرىنىڭ ۋەزىرلەر ئىشخانىسى، دولەت مەھكىمىسى.

دەل شۇ چاغدا ئاشۇ دوستىنىڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەردىن بىرى كېلىپ قالدى-دە، سورىدى: "ئۇنىڭدىن نېمە خاتالىق ئۆتكەندۇ، ئۇنى كورسەڭ ساڭا نېمە مالاللىق يېتىدۇ؟" "ھېچقانداق مالاللىق يوق، — دېدى ئۇ، — ئەمما دىۋاندا خىزمەت قىلىدىغان دوستنى پەقەت خىزمەتتىن چېكىنگەن چاغدىلا كورسە بولىدۇ، لېكىن مەن ئۇزەمنىڭ راھىتىنى دەپ ئۇنىڭ خاپىلىق تارتىشىنى خالىمايمەن!"

مەنسىۋى بار چاغدا، ئەمەل تۇتقاندا،
ئۇلار دوستلىرىدىن نېرى قاچىدۇ.
ئورنىدىن ئايرىلىپ، ھالى تەڭ بولسا،
دىلدىكى ھەسرەتنى دوستقا ئاچىدۇ.

ھېكايەت (30)

ئەبۇ ھۇرەيرە① (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ھەر كۈنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى يوقلاپ كېلەتتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دېدى: "ئەي ئەبۇ ھۇرەيرە، كۈن ئارىلاپ كەلگىن، مۇھەببىتىڭ زىيادە بولىدۇ، يەنى ھەر كۈنى كېلىۋالما، مۇھەببىتىڭ ئاشسۇن!"

* * *

① ئەبۇ ھۇرەيرە — مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ساھابىلىرىدىن بىرى. ئۇ كىشى ئۆزىنىڭ ياخشى كورگەن مۇشۇكىدىن ئايرىلمىغانلىقى ئۈچۈن "ئەبۇ ھۇرەيرە" (مۇشۇكنىڭ ئاتىسى) دەپ ئاتالغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىر دانىشمەنگە (كىشىلەر) دېدى: ”قۇياش گۈزەل بولسىمۇ، بىرەر كىشىنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ ئاشىق بولغانلىقىنى ئاڭلىمىدۇق!“

دانىشمەن دېدى: ”بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇنى ھەر كۈنى كۆرگىلى بولىدۇ. پەقەت زىمىستاندا بۇلۇتقا پۈركۈنۈۋالغاندا سۆيۈملۈك بولىدۇ!“

كىشىنى كۆرۈشكە بېرىش ئەيىپ ئەمەس،
لېكىن بولمىسۇن كۆپ ”يېتەر!“دېگىچە.
ئۆزەڭگە پەقەتلا ئۆزەڭ كايىغىن،
كىشىدىن ئۆرۈنىسىز كايىش كۆتكىچە.

ھېكايەت (31)

ئۆلۈغلاردىن بىرىنىڭ قوسىقىدا تەتۈر يەل تولغاشقا باشلاپ، ئۇنى يېڭىشكە ھېچ ئىلاج قىلالمىدى ـ دە، ئىختىيارسىز قويۇۋەتتى. ئۇ كىشى دېدى: ”دوستلىرىم، بۇ ئىش مەندىن ئىختىيارسىز ئۆتۈلۈپ قالدى، شۇڭا ماڭا گۇنا بولۇپ يېزىلماس، ۋۇجۇدۇم راھەت تاپتى، سىلەرمۇ ئالىجاناپلىق بىلەن كەچۈرۈڭلار!“

قوساق يەل زىندانى ئەي ئاقىل ئىنسان!
لېكىن يەلنى سولاشقا يوقتۇر ئىمكان.
قوساقتا چاپسا يەل دەرھال قويۇپ بەر،
ئېغىرلىق كەلتۈرۈر جانىڭغا بەتتەر.

*　　*　　*

خۇنۇك چىراي، قىلىقى سەت، ناباپ مېھمان،
كېتەي دىسە، تۇتما ھەرگىز، بولسۇن راۋان!

ھىكايەت (32)

(بىر چاغدا) دەمەشقتىكى يارانلىرىمنىڭ ئۈلپەتچىلىكىدىن زېرىكىپ، قۇددۇس چۆلىگە① باش ئېلىپ كەتكەن ئىدىم. بۇ يەردە ھايۋانلار بىلەن ئۈلپەتچىلىك قىلىشقا كىرىشتىم. بىر ۋاقىت كېلىپ فەرەڭلەر-نىڭ② قولىغا ئەسىر چۈشتۈم. ئۇلار تەرابۇلىس③ خەندەكلىرىدە مېنى جوھۇتلار بىلەن بىللە توپا قېزىش ئىشلىرىغا سالدى. شۇ ئارىدا ئىلگىرى تونۇشلۇغىمىز بولغان ھەلەب شەھىرىنىڭ ئەمەلدارلىرىدىن بىرسى يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مېنى تونۇپ قالدى-دە، توۋلىدى: "ساڭا نىمە ئەھۋال بولدى؟"

مەن دىدىم: "نىمىسىنى ئېيتاي؟

كىشىلەردىن قېچىپ كەلدىم تاغ-باياۋانغا،
ھەقتىن باشقا ھېچكىم بىلەن يوق ئىدى ئىشىم.
قىياس قىلغىن، ھالىم نىچۈك ئۇشبۇ سائەتتە؟
بىر ئېغىلدا ھايۋان بىلەن ئۆتەر تۇرمۇشۇم.

---

① قۇددۇس چۆلى — ئېرۇسالىم قېشىدىكى بىر چۆل.

② فەرەڭلەر — "ئەھلى سەلىپ" يۈرۈشى قىلغان فەرەڭلەر. بۇ ۋەقە، ئېھتىمال، 13 - ئەسىرنىڭ 40 - يىللىرىدا يۈز بەرگەن.

③ تەرابۇلىس — تىرىپولى شەھىرى.

* * *

دوستلار بولسا ياخشى، بولسام كىشەندە،
يات بىلەن بولغاندىن بوستان- چىمەندە."

بۇ ھالىمغا ئەمەلدارنىڭ رەھمى كېلىپ، ئون دىنار بىلەن مېنى فەرەڭلەرنىڭ زەنجىر- كىشەندىن قۇتقۇزۇۋالدى- دە، ئۆزى بىلەن بىللە ھەلەب شەھىرىگە ئېلىپ كەلدى ۋە ئۆزىنىڭ بىر قىزىنى ماڭا نىكا قىلىپ بەردى، تېخى قىزنىڭ ھەققى- مېھرىدىن يۈز دىنار پۇلنىمۇ قوشۇپ بەردى. مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قىزنىڭ خۇيى يامانلىشىپ، ھە دىسە جېدەل قىلىدىغان، گەپكە كىرمەيدىغان بولۇۋالدى. تىلى بارغانسېرى ئۇزىرىپ، تۇرمۇش ھالاۋىتىمنى بۇزۇۋەتتى.

ياخشى ئەر ئۆيدە بىر يامان خوتۇن،
بىل، دۇنيادا دوزاخ ئەر ئۈچۈن.
ھەزەر قىل، يامان خوتۇن باشقا بالا،
بىزنى ئوت ئازاۋىدىن ساقلا ئاللا.

بىر قېتىم ئۇ ھاقارەت تىلىنى قويۇۋېتىپ: "ئاتام سېنى فەرەڭ- لەرنىڭ كىشەندىن ئون دىنارغا سېتىۋالغان ئەمەسمۇ؟" دىگەن ئىدى. مەن: "توغرا، مېنى فەرەڭلەردىن ئون دىنارغا سېتىۋېلىپ، يۈز دىنارغا ساڭا ئەسىر قىلىپ قويدى!" دەپ جاۋاپ بەردىم.

بىر قوينى بىر چاغدا ئەمەلدار ئادەم

بورىنىڭ ئاغزىدىن قۇتقازغان بەردەم.
كەچقۇرۇن بوغىزىغا پىچاق سۇرگەنتى،
قوينىڭ جېنى قاخشاپ، شۇنداق دىگەنتى:
"تارتىۋالدىڭ بورىدىن مېنى سالامەت،
ئۇزەڭ بورە ئىكەنسەن، بىلدىم ئاقىۋەت!"

ھىكايەت (33)

بىر پادىشا بىر سوپىدىن سورىدى: "قىممەتلىك ۋاقتىڭىز قانداق ئۇتىۋاتىدۇ؟" سوپى دىدى: "پۇتۇن كېچىنى مۇناجاتتا ئۇتكۇزىمەن، سەھەردە ھاجىتىمنى تىلەپ دۇئا قىلىمەن، كۇندۇزى بالا ـ چاقىلىرىمنى بېقىش كويىدىمەن!"

پادىشا سوپىنىڭ كىنايە سوزىنىڭ مەزمۇنىنى چۇشەندى ـ دە، ئۇنىڭغا تۇرمۇش ياردەم پۇلى بەلگىلەپ، ئۇنى ئائىلە غېمىنىڭ يۇكىدىن ئازات قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى.

ئەي ئائىلە غېمىگە پاتقان چال،
ئەمدى سەن تېچلىقنى قىلما خىيال.
سەن پەرزەنت، نان، كىيىم ئۇچۇن غەمدە،
سەير ئېتەلمەيسەن يۇقارقى ئالەمدە.①

* * *

ئويلايمەن پۇتۇن كۇن سەھەردىن تا شام:

---

① يۇقارقى ئالەم ــ پەرىشتىلەر دۇنياسى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

"كىچىچە پەقەتلا ھەق بىلەن بولسام".
لېكىن كەچ نامازغا كىرىشسەم ئەگەر،
يەنە غەم: "پەرزەنتىم ئەتە نىمە يەر؟"

ھىكايەت (34)

شام زاھىتلىرىدىن بىرى جاڭگاللىدا كۆن ئۆتكۈزۈپ دەرەخ ياپراقلىرىنى يەيتتى. بىر پادىشا ئۇنىڭ قېشىغا زىيارەتكە بېرىپ، مۇنداق دېدى:

"ئەگەر ماقۇل كۆرسىڭىز، شەھەردە سىز ئۈچۈن بىر جاي راسلاپ بەرسەم، خاتىرجەم ئىبادەت قىلغان بولاتتىڭىز، باشقىلارمۇ نەپەسلىرىڭىز بەركاتىدىن بەھرىمەن بولۇپ، ياخشى ئىشلىرىڭىزغا ئەگەشكەن بولاتتى."

زاھىت ئۇنىمىدى. ۋەزىرلەردىن بىرى ئۇنىڭغا دېدى:

"پادىشانىڭ كۆڭلى ئۈچۈن شەھەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ، بۇ جاينىڭ قانداقلىقىنى بىلىپ باقسىڭىز بولامدۇ. ئەگەر كېيىن ئەزىزلەر ئۆتكۈزۈۋاتقان ۋاقىتنىڭ ساپلىقى بىگانە كىشىلەرنىڭ باردى-كەلدىسىدىن بۇلغىنىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئىختىيار ئۆزىڭىزدە!"

زاھىت شەھەرگە كەلدى، ئۇنى پادىشانىڭ خاس باغچە سارىيىغا ئورۇنلاشتۇردى. بۇ جاي شۇنداق دىلنى تارتىدىغان ۋە جانغا ھوزۇر بېغىشلايدىغان بىر جاي ئىدى.

گۈزەللەر مەڭزىدەك مۇندا قىزىل گۈل،
مەھبۇبلار چېچىدەك خۇش پۇراق سۇنبۇل.

سوغاقتىن ئەندىككەن مۇندا ھەر چېچەك،
دايىنىڭ① سۈتىگە تەشنا بوۋاقتەك.

*   *   *

شاخ ـ شاختا قىزارغان ھەر ئانار گۈلى،
يېشىل دەرەخلەرنىڭ بىزەك مەشئىلى.

پادىشا دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا چىرايلىق بىر كېنىزەكنى ئەۋەتتى.

بۇ شۇنداق ئايجامالكى، جانغا ئاپەت،
سىياقى بىر مەلەك②، تاۋۇس قىياپەت.
سوپىلار تۇرقىنى بىر كورسە قالماس
تېنىدە زەررىچە ئارامۇ ـ تاقەت.

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە ئاجايىپ ساھىپجامال ۋە تولىمۇ كېلىشكەن بىر غۇلامنى ئەۋەتتى.

ئەتراپىدا تەشنالىقتىن كىشىلەر ئۆلگەي،
ئۇ بىرساقى، كورۇپ تۇرۇپ سۇ ئىچۇرمىگەي.
كوزلەر ئاڭا قاراپ ـ قاراپ پەقەت تويماستى،
ئىستىسقانىڭ③ تەشناسىدەك زادى قانماستى.

---

① دايە ـــ ئىنىكئانا.

② مەلەك ـــ پەرىشتە.

③ ئىستىسقا ـــ سۇ كېسىلى. بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغان ئادەم سۇنى قانچە ئىچسىمۇ قانمايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

زاھىت لەززەتلىك تائاملارنى يېيىشكە، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىشكە باشلىدى. شېرىن مېۋىلەر ۋە خۇش بۇي ئەتىرلەردىن ھوزۇرلىنىشقا ھەمدە غۇلام- كېنىزەكلەرنىڭ جامالىدىن زوق ئېلىشقا كىرىشتى. دانالار ئېيتقانكى، "گۈزەللەرنىڭ جىڭگىلەك چاچلىرى ئەقىلنىڭ ئايىغىغا زەنجىردۇر ۋە ھوشيارلىق قۇشى ئۈچۈن تۇزاقتۇر!"

بىلمەمنى، دىل ۋە دىنىمنى ساقلا بەردىم تامام،
دەر ھەقىقەت ئۇشبۇ كۈندە مەن زىرەك قۇش، سەنكى دام.

قىسقىسى، زاھىتنىڭ خاتىرجەم كېتىۋاتقان دەرۋىشلىك ھاياتى ئاخىرلاشتى. چۈنكى شۇنداق گەپ بار:

مەيلى ئالىم، مەيلى بوۋاي، مەيلى مۇرىت،
قەلبى تازا، تىلى ئۆتكۈر بۈيۈك دانا،
پەس دۇنياغا چۈشۈپ قالسا، ھالى شۇكى،
پۇتى ھەسەل ئىچرە پاتقان ھەرە گويا.

بىر كۈنى پادىشا ئۇنى كۆرۈشكە قىزىقىپ قالدى. قارىغۇدەك بولسا، زاھىتنىڭ ئاۋالقى تۇرقى ئۆزگەرگەن: مەڭزى قىزىرىپ، ئاپپاق سەمرىپ كېتىپتۇ، پەر ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ، پەرى سۈپەت غۇلام بېشى ئۈستىدە تاۋۇس قانىتىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچ بىلەن يەلپۈپ تۇرۇپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ سالامەتلىكىگە خوشال بولۇپ، ھەر تۈرلۈك پاراڭلاشتى. گەپ ئاياغلاشاي دېگەندە پادىشا مۇنداق

دىدى: ”مەن دۇنيادا مۇنۇ ئىككى خىل تەبىقىدىكى كىشىلەرنى دوست تۇتىمەن، بىرى ئالىملار، يەنە بىرى زاھىتلار!“ بۇ يەردە جاھان كورگەن بىر پەيلاسوپمۇ بار ئىدى، ئۇ مۇنداق دىدى: ”ئەي پادىشاھىم، دوستلۇقنىڭ شەرتى شۇكى، ھەر ئىككى تەبىقىگە ياخشىلىق قىلغايسەن: ئالىملارغا پۇل بەر، ئۇلار ئىلىم بىلەن تېخىمۇ كوپرەك شۇغۇللانسۇن، زاھىتلارغا ھىچنەرسە بەرمە، ئۇلار زاھىت بولۇپ قېلىۋەرسۇن.“

نە ھاجەت چىرايلىق، خۇشرۇي ئايالغا
ئۇپا-ئەڭلىك، پەرداز، پىرۇزە ئۈزۈك.
تەقۋادار، نومۇسچان، ساپدىل دەرۋىشلەر
خەيرى-ئېھسان نېنىنى ئالمىغان تۈزۈك.

* * *

نەرسەم بار تۇرۇپ، بولەكنى دىسەم،
زاھىت دىمىسۇن مېنى ھىچ ئادەم.

ھىكايەت (35)

مۇشۇ سوزلەرگە تازا باپ كېلىدىغان يەنە بىر ھىكايە بار. بىر پادىشا مۇھىم بىر ئىشقا دۇچ كېلىپ مۇنداق دىدى: ”ئەگەر بۇ ئىش مېنىڭ مەقسىدىمدىكىدەك بېجىرىلىدىغان بولسا، زاھىتلارغا مۇنچىلىك پۇل سەدىقە بېرىمەن!“ ئۇنىڭ ھاجىتى راۋا بولغاندىن كېيىن كوڭلىدىكى تەشۋىش تۈگىدى. ئەمدى ۋەدىسى بويىچە ئاتىغان نەزرىسىنى بېرىشكە توغرا كەلدى. پادىشا ئوزىنىڭ خاس

قۇللىرىدىن بىرىگە بىر خالتا تەڭگە بېرىپ، زاھىتلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىشنى بۇيرۇدى. بۇ قۇل ئەقىللىق ھەم ھوشيار ئىكەن. ئۇ پۈتۈن كۈن كوچا ئايلىنىپ، كەچقۇرۇن قايتىپ كەلدى-دە، تەڭگىنى بىر سويۇپ، پادىشانىڭ ئالدىغا قويدى ۋە دېدى: "مەن زاھىتلارنى شۇنچە ئىزدىسەممۇ، تاپالمىدىم!"

پادىشا دېدى: "نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ بۇ مەملىكەتتە تۆت يۈز زاھىت بارلىقى ماڭا مەلۇمغۇ!"

قۇل دېدى: "ئەي جاھاننىڭ شاھى! ھەقىقىي زاھىت پۇلنى ئالمايدۇ، كىمىكى پۇلنى ئالىدىكەن، ئۇ زاھىت ئەمەس!"

پادىشا كۈلۈپ كەتتى-دە، ئۆز يېقىنلىرىغا دېدى: "مېنىڭ تەقۋادار سوپىلارغا قانچىلىك مۇھەببەت-ھۆرمىتىم بولمىسۇن ۋە مۇنۇ قىزىل كوزنى قانچىلىك يامان كۆرمەي، لېكىن ھەقىقەت مۇشۇنىڭ تەرىپىدە!"

زاھىتكى، ئالسا تەڭگە-تىللا،
باشقا چىڭراق زاھىتنى قوللا.

ھېكايەت (36)

ئىخلاسى چىڭ بىر ئالىمدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "ۋەقپىدىن كىرگەن ئاش توغرىسىدا پىكرىڭىز قانداق؟"

ئالىم جاۋاپ بەردى: "ئەگەر بۇنداق ئاش كۆڭۈلنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان بولسا ھالال، ئەگەر مۇشۇ نانى دەپلا مەلۇم ئورۇندا ئولتۇرسا ھارام."

نانى تەقۋادار پەقەت ئالغاي ئىبادەت قىلسىلا،
نان ئۈچۈن ئولتۇرمىغاي ھەرگىز ئىبادەتكە ئۇلار.

ھىكايەت (37)

بىر دەرۋىش بىر جايغا كېلىپ قالدى، ئۇ جايىنىڭ ئىگىسى سېخى ۋە ئەقىللىق ئىدى. بىر توپ ئوقۇمۇشلۇق ۋە سوزمەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئۇلپەتچىلىكىدە بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى شۇ زاماندا نازۇك پىكىرلىك چاخچاقچىلار ئارىسىدا ئادەت بولغىنىدەك بىرەردىن چاخچاق قىلىشتى، لەتىپە ئېيتىشتى. دەرۋىش باياۋاندا ئۇزۇن يول ماڭغاچقا ھېرىپ، ھالى قالمىغان ۋە قوسىقىمۇ ئاچ ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرسى چاخچاق تەرىقىسىدە مۇنداق دېدى: "سەنمۇ بىرەر نەرسە ئېيتىپ بەرسەڭ!" دەرۋىش دېدى: "مەندە باشقىلاردەك ئارتۇقچىلىق، چېچەنلىك يوق، مەن ھېچ نەرسە ئوقۇمىغان ئادەم-مەن، شۇڭا بىر بېيت شېئىر ئوقۇپ بەرسەم، قانائەت قىلساڭلار!" ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن: "قېنى ئېيت!" دېيىشتى. دەرۋىش دېدى:

"ئاچ قوساقمەن نان تىزىلغان چوڭ بىر داستان ئالدىدا،
خۇددى بويتاق قىز-جۇۋانغا خاس بىر ھاممام ئالدىدا!"

ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى-دە، ئۇنىڭ چاخچىقىنى تولىمۇ ياقتۇرۇپ، داستانىنى ئۇنىڭ ئالدىغا تارتتى. ساھىپخان مۇنداق دېدى: "دوستۇم، بىر دەم تەخىر قىل، خىزمەتكارلىرىم قىيما كاۋاپ

تەييار لاۋاتىدۇ.»
دەرۋىش تائامدىن بېشىنى كوتىرىپ دىدى:

«ئالدىمدا قىيما بولمىسا مەيلى،
ئاچ قوساققا قۇرۇق نان ئۆزى قىيما.»

ھىكايەت (38)

بىر مۇرىت ئۇزىنىڭ پىرىگە دىدى: «قانداق قىلارمەن؟ خالايىقتىن ماڭا ھىچ ئارامىلىق يوق، ئۇلار قېشىمغا تولا كېلىۋالىدۇ، ئۇلارنىڭ كېلىپ-كېتىشىدىن مىنىڭ ئىبادەت قىلىدىغان ۋاقتىم زايا بولۇپ كېتىۋاتىدۇ!»
ئۇستازى دىدى: «ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى كەمبەغەللىرىگە پۇل قەرز بەر، بايلىرى بولسا، ئۇلاردىن نەرسە سورا، ئۇلار ئىككىنچى ئەتراپىڭدا ئايلانمايدۇ.»

ئەگەر ئىسلام لەشكىرىگە بولسا باشلامچى گاداي،
خەۋپسىرەپ نەرسە سوراشتىن چىنغىچە كاپىر قاچار.

ھىكايەت (39)

بىر قانۇنشۇناس ئالىم ئاتىسىغا دىدى: «ماڭا نەسىھەتچىلەرنىڭ بۇ ھەشەمەتلىك، يېقىملىق سوزلىرى ھىچقانداق تەسىر كورسەتمەيدۇ، چۈنكى مىنىڭ قارىشىمچە، ئۇلارنىڭ ئىش-ئەمىلىيىتى گەپ-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سوزلىرىگە ئۇيغۇن ئەمەس.

ئۇگىتىپ ئەلگە تەركى دۇنيانى،
ئوزلىرى يىغار مالۇ-دۇنيانى.
ئەمەلسىز ئالىم نە دىسە دىسۇن،
سوزىگە ھىچكىشى ئەمەس مەپتۇن.
يامان ئىش قىلمىسا، شۇدۇر ئالىم،
خەلققە دەپ، ئوزى قىلمىسا زالىم.

'كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى بۇيرۇپ، ئوزەڭلارنى ئۇنتامسىلەر؟'①

ئالىمكى، بولسا بەخت، قوساقپەرۋەر،
ئوزى بىر ئازغۇندۇر، بولالماس رەھبەر."

ئاتىسى دىدى: "ئوغلۇم، بۇنداق قۇرۇق خىيال ئارقىسىدا نەسىھەتچىلەرنىڭ تەربىيىسىدىن باش تولغاپ، ھەممە ئالىملارنى ئازغۇن دىيىش كېرەك ئەمەس، پاك ئالىمنى تاپسەن دەپ، ئىلىمنىڭ پايدىسىدىن قۇرۇق قېلىش شۇنداق بىر قارىغۇغا ئوخشاشكى، بىر كېچىسى ئۇ پاتقاقتا يىقىلىپ چۇشۇپ: 'ئەي مۇسۇلمانلار، يولۇمغا چىراق تۇتۇپ بېرىڭلار!' دەپتۇ. بىر مازاقچى ئايال: 'سەن چىراقنى كورمىسەڭ، چىراقنىڭ يورۇغىدا نىمىنى كورەلەيسەن؟' دەپتۇ.

① قۇرئان، 2 ـ سۇرە، 44 ـ ئايەت.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

شۇنىڭدەك، ۋەز ئېيتىلىدىغان جاي گەزمالچىلار دۇكىنىغا ئوخشايدۇ، نەق پۇل تولىمەي، بۇ يەردىن رەخ ئالالمىغىنىڭدەك، بۇ يەرگىمۇ ھەقىقى مەيلى-مۇھەببىتىڭ بولمىسا، مەنىۋى لەززەتكە ئىگە بولالمايسەن.“

قۇلاق سال جان بىلەن ئالىم سۆزىگە،
قىلىسمۇ سۆزىگە ماس ئەمەس ئىش-كار.
ۋالاقتەككۇرلەرنىڭ سۆزى بىھۇدە،
ئۇخلىغاننى ئۇخلىغان قىلالماس بىدار.
ھەركىم قۇلىغىدا تۇتسۇن نەسىھەت،
ھەتتاكى بولسۇن ئۇ تامدىكى شوئار.

*　　*　　*

خانىقادىن مەدرىسەگە كەلدى بىر دانا،
ئۈزۈپ ئەھلى تەرىقەتتىن مۇناسىۋەتنى.
سورىدىم: ”قانداق ئالىم بىلەن سوپىنىڭ پەرقى،
ئۇنى تاشلاپ، خالاپ قاپسەن بۇنداق ئۇلپەتنى؟“
دىدى: ”سوپى قۇتقۇزىدۇ ئۆز پالاسىنى
بۇ قۇتقۇزار سۇ مەۋجىدىن ئىنسانىيەتنى.“

ھىكايەت (40)

بىرسى يول ئۈستىدە مەس پېتى ئۇخلاپ قالغان ۋە ئىختىيار تىزگىنىنى قولىدىن بېرىپ قويغان ئىدى. يېنىدىن بىر سوپى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ قەبىھ ھالەتتە ئۇخلاپ ياتقانلىغىغا يامان نەزەر

بىلەن قارىدى. مەس يىگىت بېشىنى كۆتىرىپ دىدى:
(ئۇلار) ”ئەھمىيەتسىز نەرسىنىڭ يېنىدىن ئۆتسە، ئالىجاناپلىق بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ.“①

يىرگىنىمگىن، ئەي تەقۋادار، گۇناھكاردىن،
ئۆللىق نەزەر سالغىن ئاڭا شەپقەت بىلەن.
نالايىق ئىش قىلغان بولسام ئەگەردە مەن،
ئۆت يېنىمدىن مەرتلەر كەبى ھىممەت بىلەن.

ھىكايەت (41)

بىر توپ ھاراقكەش بىر دەرۋىشكە قارشى چىقىپ، ئۇنى ئاغزىغا كەلگەنچە تىللىدى، ئۇردى ۋە رەنجىتتى. دەرۋىش تاقەت قىلالماي تەرىقەت پىرىنىڭ② ئالدىغا كېلىپ، بولغان ئەھۋالنى شىكايەت قىلدى.
پىر دىدى: ”ئوغلۇم، دەرۋىشلەرنىڭ جەندىسى — چىداش، رازى بولۇشنىڭ تونىدۇر. كىمكى بۇ تونىنى كىيىپ تۇرۇپ، بەختسىزلىككە بەرداشلىق كۆرسىتەلمىسە، يالغان دەرۋىش بولىدۇ، جەندە كىيىش ئۇنىڭغا ھارام.“

لايىلانماس چوڭ دەريا بىر تال تاش بىلەن،

① قۇرئان، 25 ـ سۇرە، 72 ـ ئايەت.
② تەرىقەت پىرى — سوپىلارنىڭ پىرى، ئىشان.

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
www.uyghurkitap.com

رەنجىگەن سوپىدۇر بىر تىيىز ئىرىق.

* * *

سەۋرە قىل، يەتسە زىيانكەشلىك ساڭا،
ئەپۇ قىلساڭ يۈيۈلار بارچە گۇنا.
ئەي بۇرادەر، توپا بولغۇڭ ئاقىۋەت،
توپا بولماقتىن بۇرۇن سەن بول توپا.

ھكايەت (42)

بىر قىسسە ئاڭلىغىن باغدات شەھرىدە،
تالىشىپ قاپتۇ سوز بايراق ھەم پەردە.
جەڭلەردە كونارغان، چاڭ باسقان بايراق
ئۆپكىلەپ پەردىگە دەر ئىدى مۇنداق:
"سەن بىلەن ئىككىمىز خىزمەتتە ئورتاق،
سۇلتانىنىڭ قۇلىمىز ئوردىدا ھەر چاغ.
خىزمەتتىن بىر دەممۇ يوق مەندە ئارام،
كۈن-تۈنۈم ئۆتىدۇ سەپەردە① تامام.
سەن بولساڭ چەكمەيسەن جاپا ھىچقاچان،
كورمەيسەن نە قەلئە، نە چول، چاڭ-توزان.
قەدىمىم ئىلگىرى سەندىن غەيرەتتە،
خوش، نەچۈن سەن ئارتۇق ئىززەت-ھورمەتتە؟
ئاي يۈزلۈك غۇلاملار قۇچار بىلىكىدىن،

① سەپەردە — ھەربى سەپەردە، جەڭ مەيدانلىرىدا.

ئەتره بوي كېنىزەك تۇتار قولۇڭدىن.
مەن بولسام ھەر دائىم ئەسكەر قولىدا،
ئەركىم يوق، سەرگەردان جەڭلەر يولىدا“
دىدى پەردە: ”مېنىڭ بېشىم ئاستاندا،①
گىدەيمەس سېنىڭدەك ئىگىز ئاسماندا.
كىمكى بويىننى قىلسا بىر خادا،
ئۆزىنى بويىندىن قىلىدۇ جۇدا!“

ھكايەت (43)

بىر پاكدىل كىشى بىر پەھلىۋاننى راسا غەزەپلەنگەن ۋە ئاغزىدىن كوپۇك ئاققان ھالەتتە كوردى. ئۇ كىشى سوردىدى: ”ئۇنىڭغا نىمە بولغاندۇ؟“ (كىشىلەر) جاۋاپ بېرىشتى: ”ئۇنى پالانچى تىللاپتۇ.“

پاكدىل كىشى دىدى: ”بۇ پەسكەش يۈز پاتمان تاشنى كوتىرىدۇ، بىرەر ئېغىز گەپنى كوتىرەلمەمدىكەن!“

ماختىنىپ مۇشتۇڭ بىلەن مەرتلىكنى دەۋا قىلمىغىن،
بىر يۈرەكسىز زاتى پەسسەن، مەيلى ئەرسەن، يا ئايال.
گەر قولۇڭدىن كەلسە بىر ئېغىزنى شىرىن ئەيلىگىن.
ئەر ئەمەسسەن بىر ئېغىزنى مۇشت بىلەن قىلساڭ ئۇۋال.

* * *

① ئاستان ـــ بوسۇغا.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەگەر يېرتسا بىراۋ پىل ماڭلىيىنى،
ئەر ئەمەس، ئۇندا يوق قىلچە ئادىمىيەت.
يارالغاندۇر توپا ـ تۇپراقتىن ئادەم،
ئادەممەس، بولمىسا كەمتەرلىك ئادەت.

ھىكايەت (44)

بىر تەقۋاداردىن "ساپا ئەھلى"① نىڭ ئەخلاقى توغرىسلىق گەپ سورىغان ئىدىم. ئۇ كىشى مۇنداق دىدى: "ئۇلار ئەڭ ئاز دىگەندە دوستلىرىنىڭ كۆڭلىدىكى مۇرات ـ خاھىشىنى ئۆز مەنپەئەتلىرىدىن ئۈستۈن قويىدۇ. دانالار ئېيتقانكى، 'ئۆزى بىلەنلا باغلىنىپ قالغان بۇرادەر بۇرادەر ئەمەس، ئۆزمۇ ئەمەس.' "

يولدا ئالدىرىغان ساڭا ھەمرا ئەمەس،
ساڭا دىلنى بەرمىگەن ئاشنا ئەمەس.

* * *

تۇققىنىڭدا بولمىسا ئىنساپ ـ دىيانەتتىن پۇراق،
سەن يېقىنلىق رىشتىسىنى ئۈزگىنىڭ مىڭ ياخشىراق.

ئېسىمدىكى، مۇشۇ بېيىتتىكى سۆزۈمگە بىر مۇنازىرىچى ئېتىراز بىلدۈرۈپ مۇنداق دىدى: "ھەق تائالا ئۆزىنىڭ مۇقەددەس كىتاۋىدا تۇققانلىق رىشتىسىنى ئۈزۈشنى مەنئى قىلغان ۋە ئۆز تۇققانلىرىغا مېھرى ـ مۇھەببەت بىلەن قاراشنى بۇيرۇغان. ئەمما سېنىڭ

① "ساپا ئەھلى" ـــ سوپىلار كوزدە تۇتۇلىدۇ.

ئېيتقانلىرىڭ بۇنىڭغا خىلاپ!"
مەن دېدىم: "گېپىڭ خاتا، (مېنىڭ سوزلىرىم) قۇرئانغا مۇۋاپىق كېلىدۇ، قۇرئانىدا مۇنىداق دېيىلگەن: 'ئەگەر ئاتا-ئاناڭ قانداقتۇ سەن بىلمىگەن بىر نەمىنى ماڭا شېرىك قىلىشقا سېنى مەجبۇر قىلسا، ئۇ هالدا ئۇلارغا ئىتائەت قىلما!"①

بولسا گەر مىڭ تۇققىنىڭ ئاللاغا يات، كوڭلى چىگىش،
بىر خۇداغا ئاشىنا يات تەن بىلەن دەرهال تېگىش.

هىكايەت (45)

باغداتتا خۇش خۇي بىر چال بار ئىدى،
ئۇماق قىزىنى موزدۇزغا بەردى.
قىزنىڭ لېۋىنى باغرى تاش تەنتەك،
چىشلىدى قاتتىق، ئاقتى قان ئۇقتەك.
بۇ هالنى كورۇپ ئەتىسى ئاتا،
كۇياۋگە بېرىپ كايىدى راسا:
"ئەي پەسكەش چىشىڭ نىمانچە يامان،
چەممۇ قىز لېۋى؟ چايناپسەن هايۋان!"
بۇ سوزۇم چىندۇر، قىلمىدىم مازاق،
راست ئىش دەپ بىلگىن، بولمىسۇن چاخچاق:
سىڭسە بىراۋغا بىر يامان ئادەت،
چىقماس تېنىدىن ئۆلگىچە پەقەت.

① قۇرئان، 29 - سورە، 8 - ئايەت.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ھېكايەت (46)

بىر ئالىمنىڭ ئىنتايىن سەت بىر قىزى بار ئىدى، ياتلىق قىلىدىغان ۋاقتى كېلىپ قالدى، ئەمما قىزنىڭ مەھرىگە نۇرغۇن مال ـ دۇنيا قوشۇپ بېرەي دېسىمۇ، ھېچكىم ئۇ قىز بىلەن توي قىلىشنى خالىمىدى.

بەتچىراي قىزنىڭ ئىشى ئىكەن بەك تەس،
كەلمىگەي كارغا كىمخاپ بىلەن ئەتلەس.

ئاخىر قىزنى بىر ئەئماغا چىقىرىشقا توغرا كەلدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، شۇ ئارىدا سەرەندىپتىن① بىر تىۋىپ كېلىپ قالغان، ئۇ قارىغۇلارنىڭ كۆزىنى ساقايتىشنى بىلىدىكەن. (كىشىلەر) ئالىمدىن سوراشقان: "نىمىشقا كۈيوغلۇڭنىڭ كۆزىنى داۋالاتمايسەن؟"
ئالىم مۇنداق دېگەن: "ئەگەر كۆزى كورىدىغان بولسا، قىزىمنى قويۇۋېتەرمىكىن، دەپ قورقىمەن!"

ياخشىكەن سەت ئايالغا بىر كوز ئەر.

ھېكايەت (47)

بىر پادىشا بىر توپ دەرۋىشكە ھاقارەت كوزى بىلەن قارىغان ئىدى. ئۇلاردىن بىرى پاراسەت بىلەن بايقاپ قىلىپ، مۇنداق

① سەرەندىپ ـــ سەيلون ئارىلى.

دېدى: "ئەي پادىشا، بۇ دۇنيادا ساڭا قارىغاندا تەشۋىشسىز ئاز-راق، تۇرمۇشىمىز خۇشراق، ئۆلگەندە باراۋەر، قىيامەتتە سەندىن ياخشىراقمىز!"

بولسىمۇ پادىشا ئەلگە ھوكۇمران،
دەرۋىشكە لازىمى قوساقتا بىر نان.
ئۇ ھەم بۇ — ئىككىسى ئۆلۈم يەتكەندە،
كېتىدۇ جاھاندىن يالاڭ كېپەندە.
خالىساڭ دۇنيادىن يۈكۈڭنى تاشلاق،
شاھلىقتىن گادايلىق، شەكسىز، ياخشىراق.

دەرۋىشنىڭ تاشقى ئالامىتى — جەندە چاپان بىلەن چېچىنىڭ قىرىلغانلىغى: ھەقىقى ماھىيىتى — كۆڭلى تىرىك، نەپسى ئۆلگەنلىگى.

لېكىن دەرۋىش ئەمەس خەلقتىن نېرى دەۋادا ئولتۇرسا،
ئۇنىڭغا قارشى چىقسا كىم، شۇ ئانلا جەڭ ئۇچۇن تۇرسا.
ئەگەر تۈگمەن تېشى تاغدىن بېشىغا دومۇلاپ چۈشسە،
ئەمەس ئۇ جىنىڭ سوپى، شۇ تاش يولىدىن نېرىغا قاچسا.

دەرۋىشلەرنىڭ تۇرمۇش يولى — خۇدانى ياد ئېتىش ۋە شۈكۈر قىلىش، خىزمەت، تائەت-ئىبادەت، ئۆزىنى پەدا قىلىش، ئازغا قانائەت قىلىش، خۇدانىڭ بىرلىكىگە پۈتۈش، ئۈمىت باغلاش، بوي سۇنۇش ۋە سەۋرە قىلىش. كىمكى مۇشۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بولسا ھەقىقى دەرۋىشتۇر، گەرچە ئىسىل تون كىيگەن بولسىمۇ. ئەمما

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بىكارچى، سالپا ـ ساياق، بىناماز، شەھۋەتپەرەس، ھەۋەسكە بېرىلگەن ئادەملەر باركى، ئۇلار كۈندۈزنى شەھۋەتپەرەسلىك بىلەن كېچىدەك ئۆتكۈزىدۇ، كېچىنى غەپلەت ئۇيقۇسىدا كۈندۈزگە ئۇلايدۇ، ئۇچرىـغان نەرسىلەرنى يەيدۇ، ئاغزىغا كەلگەننى سۆزلەيدۇ، مانا بۇلار سوپىلىق پەرىجىسىگە ئۇرۇلۇۋالسىمۇ، بۇزۇقلاردۇر.

ئەي ئىچى قۇرۇق تەقۋا ـ دىيانەتتىن،
تېشىڭغا كىيگەن تون تامام رىيا.
ئاسما ئىشىكىڭگە يەتتە رەڭ پەردە،
ئويۇڭگە سالغىنىڭ قومۇش بورا.

ھىكايەت (48)

نەچچە دەستە گۈل كوردۇم، ياشنىغان راسا،
بىر قۇچاق ئوت بىلەن باغلانغان ئەمما.
مەن دىدىم: "نىمە ئىش، ئەرزىمەس گىيا
گۈل بىلەن تۇرۇپتۇ ئەجەپ بىر جايدا؟"
"توختاپ تۇر، ــ دىدى ـ دە، يىغلىدى گىيا:
دوستلۇقنى ئۇنۇتماس سېخىلار ئەسلا!
رەڭ، جامال، خۇش پۇراق گەرچە مەندە يوق،
ئاخىر مەن ئالغانغۇ شۇ باغدىن ئوزۇق؟"

كەرەملىك خۇدانىڭ بىر بەندىسىمەن،
قەدىمى نىئمەتنىڭ ئەرزەندىسىمەن.

قولۇمدىن ئىش كەلسۇن، مەيلى كەلمسۇن،
ئۇمىدىم: ئىگەمنىڭ لۇتپى يار ئولسۇن.
مەنكى بىر قۇرۇق قول، ئاز ئىبادىتىم،
سەرمايە قىلغۇدەك يوقتۇر تائىتىم.
ھەق قىلار بەندىنىڭ ئىشىغا چارە،
ئىلاجسىز قالغاندا قۇلى بىچارە.
ئادەتتۇر: غوجىسى بولسا ئەركىتىن شات،
قىرىغان قۇلىنى قىلىدۇ ئازات.
ئالەمنى بىزىگەن ئۇلۇغ خۇدايىم،
قىرىغان بەندەڭمەن، كەچۈر گۇناھىم.
رىزا كەئىبىسگە سەئدى سەن يول تۇت،
ھەق يولىدا ماڭغىن ئەي بەندە مەزمۇت!
كىم بۇ ئىشكىتىن باش تارتسا بەختىدۇر قارا،
چۈنكى باشقا ئىشكنى تاپالماس ئەسلا.

ھىكايەت (49)

(كىشىلەر) بىر ھەكىمدىن سوراشتى: "ساخاۋەت ياخشىمۇ، شجائەت؟" ھەكىم دىدى: "ساخاۋەتلىك كىشى شجائەتكە مۇھتاج ئەمەس!"

بەھرام گور① قەۋرىدە باردۇر بىر پۈتۈك:

① بەھرام گور — ئىراننىڭ ساسانىلار سۇلالىسىدىن بىر پادىشانىڭ ئىسمى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

”تومۇر پەنجىلەردىن ئۇچۇق قول تۈزۈك!“

*　　*　　*

ھاتەم تائى① بۇ جاھاندىن كەتتى، لېكىن
يۈكسەك نامى، پەزىلىتى مەڭگۈ ياشار.
مېلىك ئاشسا، بەرگىن زاكات، چۈنكى باغۋەن
قىرقىپ تۇرسا تەكنى، ئۈزۈم شۇنچە ئوخشار.

① ھاتەم تائى — سېخىلىق بىلەن مەشھۇر بولغان بىر كىشى.

ئۈچىنچى باپ
قانائەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

هېكايەت (1)

مەغرىپلىك بىر تىلەمچى ھەلەبنىڭ گەزمال رەستىسىدىكى دۇكان-دارلارغا مۇنداق دېگەن: "ئەي بايلار! ئەگەر سىلەردە ئىنساپ بولۇپ، بىزدە قانائەت بولغان بولسا، ئۇ چاغدا تىلەمچىلىك ئادىتى دۇنيادىن يوقالغان بولاتتى!"

ئەي قانائەت، مېنى ئۆزەڭ باي قىل،
سەندىن ئارتۇق جاھاندا نىئمەت يوق.
سەۋر بۆلىكى لۇقمانغا بولدى نېسىپ،
كىمدە سەۋر يوق بولسا، ھېكمەت يوق.

هېكايەت (2)

مىسىردا ئىككى ئەمىرزادە بار ئىدى، بىرى ئىلىم ئۆگەندى، يەنە بىرى مال-دۇنيا توپلىدى. ئاخىرغا بېرىپ، بىرى ئۆز زامان-

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

سىنىڭ ئەللامىسى① بولدى، يەنە بىرى مىسىرنىڭ ئەزىزى② بولدى.
بۇ باي بولغىنى ئالىمغا ھاقارەت كوزى بىلەن قاراپ مۇنداق دىدى:
"مەن سەلتەنەتكە يېتىشتىم، سەن يەنىلا مىسكىنلىكتە قالدىڭ!"
ئالىم دىدى: "ئەي بۇرادەر، مەن ئاللاتائالانىڭ نىئمىتىگە
سەندىن كوپرەك شۇكۇر قىلىشىم بولىدۇ، چۈنكى مەن پەيغەمبەرلەر-
نىڭ مىراسىغا يەنى ئىلىمگە ئىگە بولدۇم، سەن بولساڭ فىرئەۋن
بىلەن ھامانىنىڭ مىراسىغا يەنى مىسىرنىڭ شاھلىقىغا ئىگە بولدۇڭ!"

مەن گويا چۈمۈلە، دائىم دەپسەندە،
بىراق ئەمەس ھەرە — چاققاق گىزەندە.
بۇ نىئمەت شۇكرىنى تۈگەتەي قاچان؟
بولمىدىم ئەزگۈچى ياۋۇز زوراۋان.

ھىكايەت (3)

ئاڭلىشىمچە، بىر دەرۋىش نامراتلىق ئوتىدا كويگەن ۋە قۇراق
چاپىنىنى ياماپ كۈن ئۆتكۈزگەن، شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنىڭ ئېرىپ
كوڭلىگە ئارام بېرىش ئۈچۈن مۇنداق دەيتتى:

كۇپايە بىزگە قۇرۇق نان، جەندە چاپان،
خەقنىڭ مىننىتىدىن ئۆز جاپايىمىز ئوبدان.

① ئەللامە — ئاكادىمىك، داڭلىق ئالىم.
② ئەزىز — ئوتتۇرا ئەسىردىكى مىسىردا مالىيە ۋەزىرى.

بىر كىشى ئۇنىڭغا دېدى: ”نېمە ئولتۇرىسەن؟ بۇ شەھەردىكى پالان ئادەم بەك مەرت ۋە تولىمۇ سېخى ئادەم. ئۇ ئازات ئەرلەرنىڭ خىزمىتىگە بەل باغلىغان ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى قاچان تاپارمەن دەپلا ئولتۇرۇپتۇ؛ ئەگەر سېنىڭ بۇ ھالەتتە ئىكەنلىكىڭنى بىلسە، ئەزىز كۆڭلۈڭنى تەسكىن تاپتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغىنى ئۈچۈن مىننەتدار بولىدۇ!“

دەرۋىش دېدى: ”بۇ گېپىڭنى قوي، ئۇز ھاجىتىنى سوراپ، كىشىنىڭ ئالدىغا بارغاندىن كورە خىلۋەت بىر جايدا ئولگەن ياخشى!“

ياخشىدۇر ياماق تىكمەك، سەۋرى بۇلۇڭىدا ئوتمەك،
چاپان تىلەپ بايلارغا ئەرز نامە يازغاندىن.
دوزاخ ئوتىنىڭ، شەكسىز، پەرقى يوقتۇر ھېچقانداق
خوشنىدىن مەدەت ئېلىپ جەننەتسىرى بارغاندىن.

ھېكايەت (4)

ئەجەم① پادىشالىرىدىن بىرى بىر ئۇستا تېۋىپنى مۇھەممەد مۇستەفا — سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋە سەللەمنىڭ خىزمىتىگە ئەۋەتكەن ئىدى.

(تېۋىپ) ئەرەپ دىيارىدا ساق بىر يىل تۇرغان بولسىمۇ، ھېچكىم

---

① ئەجەم — ئىران ۋە تۈرك مەملىكەتلىرىنى كورسىتىدۇ. بۇ يەردە ئىران كوزدە تۇتۇلغان.

ئۇنىڭ ئالدىغا كېسەل كورسىتىشكە كەلمىدى ياكى داۋالىنىش چارۋىـ
لىرىنى سورىمىدى. شۇڭا ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ شىكايەت قىلدى: "مېنى بۇ يەرگە ساھابىلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىدى، ئەمما شۇ كەمگىچە ھېچكىم قېشىمغا كېلىپ كۆرۈنۈشنى خالىمىدى، مەن بەندە تاپشۇرۇلغان خىزمەتنى بەجا كەلتۈرسەم بولامتى؟"

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دېدى: "بۇ كىشىلەرنىڭ ئادىتى شۇكى، ئىشتىھاسى غالىپ بولمىغىچە ھېچنېمە يېمەيدۇ ۋە ئىشتىھاسىنى پەسەيـ
تۈرگەنگە قەدەر، تائامدىن قولىنى تارتىپ تۇرىدۇ!"

تېۋىپ: "تېنى ساق تۇرغانلىقنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ!" دېدى-دە، يەر ئۆپۈپ كېتىپ قالدى.

دانىشمەن شۇ چاغدا سوز ئاچقاي پەقەت،
يا قىلغاي نائىلاج يېمەككە ھەركەت —
سۆكۈتتىن ئۆزگە يەتكەندە زىيان،
ياكى يېمەسلىكتىن چىقار بولسا جان.
شۇ چاغدا گەپ-سوزى بولۇر ھېكمەت،
يېگىنى تېنىگە بېرەر قۇۋۋەت.

ھېكايەت (5)

ئەردەشىر بابكانىنىڭ① تەرجىمىھالىدا ئېيتىلىشىچە، ئۇ بىر ئەرەپ

---

① ئەردەشىر بابكان — ساسانىلار سۇلالىسىنى قۇرغۇچى.

ھەكىمدىن: "بىر كۈندە قانچىلىك تائام يېسە بولار؟" دەپ سوراپتۇ. "يۈز دەرەم ئېغىرلىقىدا يېسە كۇپايە قىلىدۇ" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ھەكىم. ئەردەشىر سوراپتۇ: "مۇنچىلىك تائام قانچىلىك قۇۋۋەت بېرەر؟" ھەكىم ئېيتىپتۇ: "مۇشۇ مىقداردا بولسا سېنى كوتىرىدۇ، بۇنىڭدىن ئارتۇغىنى سەن كوتىرىسەن، يەنى شۇنچىلىك تائام سېنى ئورە تۇرغۇزىدۇ، بۇنىڭدىن ئارتۇغى ساڭا يۈك بولۇپ قالىدۇ."

تائام دىگەن ياشىماق، ئىبادەت ئۈچۈن،
سېنىڭچە، ياشىماق ھالاۋەت ئۈچۈن.

ھېكايەت (6)

خۇراسانلىق ئىككى دەرۋىش ھەمسەپەر بولۇپ بىرلىكتە ساياھەتكە چىقىتى. بىرى ئاجىز ئىدى، چۈنكى ئىككى كۈندە بىر قېتىم كەچتە ئىپتار قىلاتتى، يەنە بىرى كۈچلۈك بولۇپ، ھەر كۈنى ئۈچ ۋاق تاماق يەيتتى. كۈتۈلمىگەندە، بىر شەھەرنىڭ دەرۋازىسىدا ئۇلار جاسۇس دىگەن توھمەت بىلەن تۇتۇلۇپ، ھەر ئىككىسى بىر ئۆيگە سولاندى، ئىشىك لاي بىلەن چاپلىۋېتىلدى.

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن مەلۇم بولدىكى، بۇلار گۇناسىز ئىكەن. ئىشىكنى ئېچىپ قارىسا، كۈچلۈكى ئۆلۈپ، ئاجىزى تىرىك قاپتۇ. ھەممە ھەيران قېلىشتى. بىر دانىشمەن دىدى: "ئەگەر بۇنىڭ تەتۈرسىچە بولغاندا، ئەجەپلىنەرلىك ئىش بولاتتى. چۈنكى ئاۋۇ بىرسى كوپ يېيىشكە ئادەتلەنگەچكە، ئاچلىققا بەرداشلىق بېرەلمەي، قىينىلىپ ئۆلگەن، مۇنۇ بىرسى نەپسىنى تىزگىنلەپ كەلگەنلىكتىن،

ئۇيغۇر كىتاب تورى بىكىتى www.uyghurkitap.com

تەبىئىكى، ئۆز ئادىتى بويىچە سەۋر قىلىپ سالامەت قالغان!“

كىمكى ئاز يېيىشنى قىلسا ئادەت،
بېشىغا چۈشسە كۈن ئاسانلا يەڭگەي.
ئەگەر سەمرىتسە تەننى مولچىلىقتا،
ئېغىر كۈن كەلسىلا تەڭلىكتە ئۆلگەي.

ھىكايەت (7)

ھەكىملەردىن بىرى ئوغلىنى كوپ تاماق يېيىشتىن توستى، چۈنكى بەك تويۇنۇپ كېتىش ئادەمنى كېسەل قىلىدۇ. ئوغلى مۇنداق دېدى: ”ئاتا! ئاچلىق كىشىلەرنى ئۆلتۈرىدۇغۇ. ئاڭلىمىغانمىدىڭ، ئاقىللار ئېيتىدۇ: ئاچلىقتا چىداپ يۈرگەندىن توقلۇق بىلەن ئۆلگەن ياخشى!“ ئاتىسى دېدى: ”ئۆلچەمنى ساقلا، ’يەڭلار، ئىچىڭلار، ئەمما ئىسراپ قىلماڭلار‘.“①

تاماق يە ۋە لېكىن يېمە قۇسقىچە،
ھەم ئازمۇ يېمىگىن جېنىڭ چىققىچە.

*　　*　　*

تائام دېگەن گەرچە ھەر ئان جانغا راھەت،
چەكتىن ئاشسا كېسەل قىلار تائام بەزەن.

---

① قۇرئان، 7 ـ سۈرە، 31 ـ ئايەت.

گۈلقەن تەنگە زىيان قىلار يىسەڭ زورلاپ،
لايىغىدا يىسەڭ قۇرۇق نانمۇ گۈلقەن.

ھىكايەت (8)

بىر كېسەل ئادەمدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "كۆڭلۈڭ نىمىنى خالايدۇ؟" ئۇ دىدى: "كۆڭلۈم ھىچنىمىنى خالىماسلىقنى خالايدۇ!"

ئاشقازان لىق بولۇپ، ئاغرىسا قوساق،
كار قىلماس ئۇنىڭغا چارە ھىچقانداق.

ھىكايەت (9)

ۋاسىت① شەھرىدە بىر باققالنىڭ سوپىلار گەردىنىدە بىرنەچچە تەڭگە پۇلى يىغىلىپ قالغان ئىدى. باققال ھەركۈنى پۇلىنى تەلەپ قىلىپ، قوپال سوزلەرنى قىلاتتى. ئۇنىڭ قاتتىق قىستىشىدىن سوپىلارنىڭ يۈرىگى زىدە بولسىمۇ، سەۋىر قىلىشتىن بولەك چارىسى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى پاكدىل بىر ئادەم مۇنداق دىدى: "باققالغا پۇل توغرىلىق ۋەدە بېرىشتىن نەپسىنى پالان تاماقنى يەيسەن دەپ گوللاش ئاسانراق!"

باينىڭ ئېھسانىنى ئالمىغان تۈزۈك،
غالچىدىن گەپ ئاڭلاپ جاپا تارتقاندىن.

① ۋاسىت ــ ئىراقتىكى بىر شەھەر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىغىن ئادرېسى

بىر ئومۇر گوش يىمەي ئۆلگەن مىڭ ياخشى،
قاسساپتىن گەپ ئاڭلاپ ئىزا تارتقاندىن.

ھىكايەت (10)

بىر مەرت يىگىت تاتارلار① بىلەن بولغان جەڭدە قاتتىق يارىدار بولغان ئىدى. بىر كىشى ئۇنىڭغا دىدى: "پالان سودىگەردە چاپىدىغان دورا بار، سورىساڭ، بەلكىم، ئايىماس!"
ئېيتىلىشىچە، بۇ سودىگەرنىڭ بېخىللىق بىلەن نامى چىققان ئىكەن.

بۇ بېخىلنىڭ داستىخىنىدا بولسا كۈن نان ئورنىدا،
تا قىيامەت ھېچكىشى كورمەس ئىدى كۈن نۇرىنى.

مەرت يىگىت دىدى: "ئەگەر مەلھەم دورىنى سورىسام، يا بىرىدۇ، ياكى بەرمەيدۇ، ئەگەر بەرسە، يا پايدا قىلىدۇ ياكى پايدا قىلمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭدىن سورىغان نەرسە ئادەم ئولتۇرىدىغان زەھەر بولىدۇ."

پەسلەردىن يالۋۇرۇپ سورىساڭ نانىنى،
تېنىڭگە سىڭسىمۇ خورىتار جانىنى.

---

① تاتارلار — مۇئەللىپ بۇ يەردە ۋە باشقا ئورۇنلاردا موڭغۇل ئىستىلاچىلىرىنى تاتار دەپ ئاتايدۇ.

ھەكىملەر ئېيتىدۇ: مەسىلەن، ئابىھاياتنى ئابروي ئۈچۈن ساتماقچى بولۇشسا، دانا كىشى ئۇنى سېتىۋالمايدۇ، چۈنكى خورلۇقتا ياشىغاندىن كېسەل بىلەن ئۆلگەن ياخشى!

ياخشىدۇر خۇش خۇيدىن ئىچمەكلىك زەھەر،
بەتچىراي قولىدىن ئىچكەندىن شېكەر.

ھېكايەت (11)

بىر ئالىمنىڭ جان سانى كوپ بولۇپ، تەمىناتى ئاز ئىدى. ئۇ ئۆزى توغرىلىق ياخشى پىكىردىكى بىر باشلىققا ئەھۋال ئېيتتى. ئەمما باشلىق ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى ئاڭلاپ تەتۈر قارىۋالدى، چۈنكى ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ نەرسە سورىشى ئۇنىڭ نەزىرىدە قەبىھ تۇيۇلغان ئىدى.

ھال ئۇقۇپ ئەزىز دوستقا بىچارە قىياپەتتە،
بارمىغىنكى، ئۇخشاشلا ئۇنىڭ كەيپىنى بۇزىسەن.
ئەگەر بارساڭ ھاجەت ئۈچۈن، خوشال-خورام بارغىن،
ئۇچۇق پېشانە بىلەن ھەر ئىشىڭنى تۈزىسەن.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، باشلىق ئۇنىڭ مائاشىنى بىر ئاز ئۇستۈرگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا بولغان مېھرى-مۇھەببىتى كېمىيىپ كەتكەن. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئالىم بۇرۇنقى ئىلتىپاتنى كورمىدى-دە، دېدى:

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ياماندۇر شۇ تاماق: خارلىققا سالغان،
قازان تەييار، لېكىن قەدرىڭ يوقالغان.

* * *

نان كوپەيسە، هورمەت كېمەيدى تولۇق،
يوقسۇللۇق ياخشىكەن، تىلىمەك ـ خورلۇق.

هېكايەت (12)

بىر دەرۋىشكە پۇل بەك لازىم بولۇپ قالغان ئىدى. بىر كىشى ئۇنىڭغا دېدى: "پالان كىشى ناهايىتى باي، ئەگەر هاجىتىڭنى بىلسە، ئادا قىلىشنى هەرگىز كېچىكتۈرمەيدۇ!" دەرۋىش دېدى: "مەن ئۇ ئادەمنى بىلمەيمەن." ئۇ كىشى: "مەن سېنى باشلاپ باراي" دېدى ـ دە، دەرۋىشنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ئاشۇ باينىڭ ئۆيىگە ئېلىپ باردى.

دەرۋىش كالپۇكى پەسكە ساڭگىلاپ قالغان تۇڭ چىراي بىر ئادەمنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كوردى ـ دە، گەپ قىلماستىن ئارقىسىغا ياندى، هېلىقى كىشى سورىدى: "قانداق قىلدىڭ؟" دەرۋىش دېدى: "ئۇنىڭ ئېهسانىنى شەكلى ـ چىرايىغا بېرىۋەتتىم!"

تۇڭ چىرايىغا بارمىغىن هاجەت بىلەن،
ئەسكى خۇيىدىن ساڭا يەتكەي ئازار،
دىل غېمىڭنى ئېيتساڭ ئېيت شۇ كىشىگە:
تاپسا كوڭلۇڭ چېهرىدىن ئىللىق باهار.

ھېكايەت (13)

قۇرغاقچىلىق بولغان بىر يىلى ئىسكەندىرىيەدە دەرۋىشلەر سەۋر-تاقەت تىزگىنىنى قولىدىن بېرىپ قويىغان ئىدى: ئاسمان دەرۋازىلىرى يەر يۈزىگە تاقالغان، يەردىكىلەرنىڭ پەريادى پەلەككە يەتكەن ئىدى.

ۋەھشى ھايۋان، قۇش، بېلىق، چۈمۈلە-ھىچ جان قالمىدى
نائۈمىتلىكتىن پىغانى يەتتە كوكتىن ئاشمىغان.
شۇ ئەجەپ: خەلق ئاھىدىن چىققان تۈتۈن بۇلۇت بولۇپ،
كوز يېشى دەريادىكى كەلكۈن سۈيىدەك تاشمىغان!

مانا شۇنداق بىر يىلى بىر خۇنسا① (ئۇ دوستلاردىن يىراق بولسۇن!) بار ئىدى، ئۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى توغرىلىق سوز ئېچىش ئەدەپسىزلىك بولىدۇ، بولۇپمۇ چوڭلارنىڭ ئالدىدا، لېكىن پەرۋا-سىزلىق بىلەن تىلغا ئالماي ئوتكۈزۈۋېتىشمۇ مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى بەزى كىشلەر مۇئەللىپنى قابىلىيەتسىزگە چىقىرىشى مۇمكىن، شۇڭا ئاز نەرسە كوپكە دەلىل بولار ۋە بىرنەچچە تال دان بىر تاغار ئاش-لىققا نەمۇنە بولار دەپ، مۇنۇ ئىككى بېيىت بىلەن سوزنى بولدى قىلىمىز!

---

① خۇنسا — جانلىق تىلدا خۇمسى، ئايال مىجەز ئادەم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەگەر بۇ خۇنسانى ئۇلتۇرسە تاتار،
كېرەكمەس ئۇلتۇرمەك تاتارنى ھېچ ھەم.
باغدات كوۋرۇگىدەك ياتار قانچە ۋاخ،
ئاستىدا سۇ ئاقسا، ئۇستىدە ئادەم؟

مانا ھازىر سىلەر سۆيەتلىرىدىن ئاز بىر قىسمىنى ئاڭلاپ تۇرغان مۇشۇنداق بىر شەخس ئاشۇ يىلى ھېساپسىز بايلىققا ئىگە ئىدى، كەمبەغەللەرگە ئالتۇن-كۈمۈش بېرەتتى، مۇساپىرلارغا داستىخان سالاتتى. يوقسۇللۇقنىڭ جەۋرىدىن جېنى تۇمشۇغىغا كېلىپ قالغان بىر توپ دەرۋىش ئۇنىڭ ئېھسانىنى ئالماقچى بولۇپ، مېنىڭ قېشىمغا مەسلىھەت سوراپ كەپتۇ. مەن قوشۇلمىدىم-دە، دېدىم:

شىر يېمەس ھەرگىزمۇ ئىتتىن ئاشقانىنى،
ئۆلسىمۇ ئاچلىقتىن غاردا- دالىدىدا.
تېنىڭنى ئاچلىق ھەم جاپاغا تاپشۇر،
قول سوزۇپ تۇرمىغىن پەسكەش ئالدىدا.
ئادەم دەپ سانىما بىلمىسىزنى سەن،
فەرىدۇن بولسىمۇ بايلىق بابىدا.
نائەھلى كىيسە گەر كىمخاپ ۋە تاۋار،
ئالتۇن ھەل، نەقشىدۇر گويا كى تامدا.

ھېكايەت (14)

ھاتەم تائىدىن (كىشىلەر) سورىدى: "جاھاندا ئۆزەڭدىنمۇ ئالى

ھەممەتىرەك كىشىنى كوردۇڭمۇ ياكى ئىشىتتىڭمۇ؟“ ھاتەم دىدى: ”ھەئە، كورگەنمەن. بىر كۈنى ئەرەپ ئەمىرلىرى ئۈچۈن قىرىق توگە سويغان ئىدىم. كېيىن بىر ئىش بىلەن بىر سەھرانىڭ چېتىگە چىقىشقا توغرا كەلدى. قارىسام، ئۇ يەردە بىر يانتاقچى يانتاق يىغىۋېتىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا دىدىم: ’نىمىشقا ھاتەمنىڭ مېھماندار-چىلىقىغا بارمايسەن؟ خالايىق ئۇنىڭ داستىخىنىغا توپلانىدىغۇ؟‘ ئۇ دىدى:

يىمسە نان ھەركىشى قىلىپ مېھنەت،
ھاتەمنىڭ شەپقىتىگە يوق ھاجەت!

شۇڭا مەن ئۇنى ھىممەت ۋە سېخىلىق جەھەتتە ئۆزەمدىن ئۈستۈنرەك كوردۇم!“

ھىكايەت (15)

مۇسا ئەلەيھىسسالام بىر دەرۋىشنى كوردى، ئۇ يالىڭاچ قالغانلىقىتىن قۇمغا كومۇلۇۋالغان ئىكەن. ”ئەي مۇسا، — دىدى ئۇ، — دۇئا قىل، خۇدايى تائالا ماڭا تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى بەرسۇن، تاقەتسىز-لىكتىن جېنىم تۇمشۇغۇمغا كېلىپ قالدى!“ مۇسا ئەلەيھىسسالام دۇئا قىلىپ، كېتىپ قالدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ مۇناجاتتىن قايتىپ كېلىپ، دەرۋىشنى زەنجىر-كىشەندە كوردى. ئۇنىڭ ئەتراپىغا نۇرغۇن ئادەم يىغىلىۋالغان ئىدى.

مۇسا سورىدى: ”نىمە بولۇپتۇ ئۇ؟“

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كىشىلەر جاۋاپ بېرىشتى: ”ھاراق ئىچىپ، جىدەل چىقىرىپ، بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدىكەن.“

ئاچىزنىڭ بىلىگى تاپسا كۈچ-قۇدرەت،
دەس تۇرۇپ ئاجىزنى مۇشتلايدۇ پەقەت.

”ئەگەر ئاللا بەندىلىرىگە رىزقىنى بەك مول قىلىۋەتسە ئىدى، چوقۇم، ئۇلار يەر يۈزىدە توپىلاڭ چىقىرىپ، چېكىدىن ئاشقان بولاتتى!“①

مۇسا ئەلەيھىسسالام جاھاننى ياراتقۇچىنىڭ ھېكمىتىگە ئىقرار بولۇپ، ئۆزىنىڭ جاسارىتى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورىدى.

خەۋپ-خەتەرگە نىمە مەجبۇر قىلدى، ئەي مەغرۇر سېنى،
سەن ھالاك بولدۇڭ، چۈمۈلە ئۇچمىسىكەن بىر كۈنى.

* * *

پەسكە كەلسە پۇل ۋە مەنسەپ قوش-قەۋەت،
بىر بالا بولغاي بېشىغا ئاقىۋەت،
ئاڭلىدىڭمۇ، بىر ھەكىمنىڭ سۆزىنى:
بولمىسۇن چۈمۈلىدە قانات پەقەت.

* * *

ئاتىسىدا ھەسەل كوپ، لېكىن ئوغلىنىڭ مىجەزى ئىسسىق.

---

① قۇرئان، 42-سۈرە، 27-ئايەت.

باي قىلماس سېنى ئىگەم ھېچقاچان،
پايداڭنى بىلگەچ سەندىن يۈز چەندان.

ھېكايەت (16)

بەسرە شەھىرىنىڭ جەۋھەرپۇرۇشلىرى ئارىسىدا بىر سەھرالىق ئەرەپنى كورگەن ئىدىم، ئۇ مۇنۇنى ھېكايە قىلىۋاتاتتى: ”بىر چاغدا باياۋاندا يولنى يۈتتۈرۈپ قويغان ئىدىم. خالتامدا يول ئوزۇقىدىن ھېچنىمە قالمىغانلىقتىن، جاننى ھالاكەتكە تاپشۇراي دەپ تۇرغىنىمدا، توساتتىن بىر خالتا مەرۋايىت تېپىۋالدىم. بۇنى مەن قورۇلغان بۇغداي دەپ ئويلاپ چەكسىز ھاياجان ۋە شاتلىقتا چومگەنلىگىمنى، ئەمما بۇنىڭ مەرۋايىت ئىكەنلىگىنى بىلگەندىن كېيىن قاتتىق قايغۇ-ھەسرەت ۋە ئۈمىتسىزلىككە چۈشكەنلىگىمنى زادىلا ئېسىمدىن چىقىرالمايمەن!“

قۇپ-قۇرۇق چولدە، چەكسىز قۇملۇقتا،
دۇر-سەدەپ بىر پۇل ئۇسسۇز-تەشناغا.
ئوزۇقسىز كىشى ھالدىن كەتكەندە
ياندىكى ئالتۇن گوياكى چالما.

ھېكايەت (17)

بىر ئەرەپ چولدە تولىمۇ ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن مۇنداق دەيتتى:

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

”ئۇلۇمدىن ئالدىن ئەرزىم خۇداغا
يەتكۈزسە مېنى مۇنۇ ئارزۇغا:
چۈشسەم تىزغىچە بىر شوخ دەرياغا،
تۇلۇم قاچامنى تولدۇرسام سۇغا!“

ھىكايەت (18)

خۇددى شۇنداقلا بىر مۇساپىر كەڭ باياۋاندا ئېزىقىپ قالدى. ئۇنىڭ كۈچ-مادارى ۋە ئوزۇقى تۈگىدى، پەقەت بېلىدە بىرنەچچە تەڭگە پۇلى بار ئىدى. ئۇ كوپ ئايلاندى، يولنى تاپالمىدى. ئاخىر ئاچلىقتىن ئۇلدى. بىر توپ يولۇچىلار بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. ئۇلگۈچىنىڭ ئالدىدىكى تەڭگىلەرنى كوردى. توپىغا مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى:

يېنىدا ئالتۇنى بولسىمۇ ئادەم،
ئوزۇقسىز باسالماس ھەتتا بىر قەدەم.
چولدە تەشنالىقتا كويگەن ئادەمگە
يامبۇدىن ئارتۇقتۇر پىشۇرغان شەلغەم.①

ھىكايەت (19)

ئوتۇپ بېرىۋاتقان زاماندىن ھەرگىز زارلانمىغان ئىدىم، پەلەك-

---

① شەلغەم — (پارىسچە) چامغۇر.

نىڭ گەردىشىدىن يۈزۈمنى يۈرۈشتۈرمىگەن ئىدىم، پەقەت بىر چاغدا يالاڭياق قالدىم، كېيىش سېتىۋېلىشقا پۇلۇم يوق ئىدى. غەمكىن بولۇپ، كوفە جامەسىگە كىردىم. ئۇ يەردە بىر ئادەمنى كوردۇمكى، ئۇنىڭ پۇتى يوق ئىدى. ھەق تائالانىڭ نېمىتىگە شۈكۈر قىلدىم-دە، كېيىشىم يوقلۇغىغا سەۋر قىلدىم.

توقلار كوزىدە قورۇلغان توخۇ
قەدرى-قىممەتتە كوكتاتچە يوقتۇر.
كۈچ-قۇدرىتى يوق يوقسۇللار ئۈچۈن
توخۇغا تەڭدۇر پىشۇرغان چامغۇر.

ھىكايەت (20)

بىر پادىشا ئوزىنىڭ بىرقانچە يېقىن كىشىلىرى بىلەن قىش-زىمىستاندا شىكاردا يۈرۈپ، ئوردىسىدىن يىراقلىشىپ كەتكەن ئىدى. كەچ كىرىپ قالدى، پادىشا بىر دېھقاننىڭ ئويىنى كورۇپ دېدى: "كېچىنى شۇ يەرگە بېرىپ ئوتكۈزەيلى، سوغاقنىڭ جاپاسىنى تارتمايمىز." ۋەزىرلەردىن بىرى دېدى: "دېھقاننىڭ ئويىدىن پانا جاي ئىزدەش ئالىي مەرتىۋىلىك پادىشاغا لايىق ئەمەس، مۇشۇ يەرگە چېدىر تىكىپ ئوت ياقايلى!"

دېھقان بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ئوزىگە چۇشلۇق داستىخان ھازىرلاپ پادىشانىڭ ھوزۇرىغا ئېلىپ كەلدى-دە، يەر ئوپۇپ مۇنداق دېدى: "سۇلتاننىڭ ئۇلۇغ مەرتىۋىسى بۇنىڭلىق بىلەن تۆۋەنلەپ كەتمەس، لېكىن ئۇلار دېھقاننىڭ مەرتىۋىسى ئوسۇپ

قالارمىكىن، دىگەننى ئۈمىت قىلمايدۇ!"

ئۇنىڭ سوزى پادىشاغا ماقۇل كەلدى-دە، كەچقۇرۇنلۇغى ئۇنىڭ ئويىگە كوچۇپ كەلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە پادىشا ئۇنىڭغا پۇل-مال ۋە كىيىم-كېچەك ئىنئام قىلدى. دىخان سۇلتاننىڭ ئۇزەڭگىسى يېنىدا ئۇزىتىپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دەيتتى:

چۇشمىدى سۇلتاننىڭ شانۇ-شەۋكىتى،
مېھمان بولسا دىخان ئويىگە بۇ كەچ.
دىخاننىڭ كۇلاھى پەلەككە يەتتى،
سەن كەبى سۇلتاننىڭ سايىسى چۇشكەچ.

ھىكايەت (21)

ھىكايە قىلىنىشىچە، ئەڭ پەس بىر گادايى ناھايىتى ئۇرغۇن بايلىق توپلىغان ئىدى. بىر پادىشا ئۇنىڭغا دىدى: "ئاڭلىشىمچە سەندە مال-دۇنيا كوپ ئىكەن. بىزدە مۇھىم بىر ئېھتىياج تۇغۇلۇپ قالدى. ئەگەر مال-دۇنيايىڭنىڭ بىر قىسمىنى بىزگە ئوتنە بېرىپ تۇرساڭ، دولەتنىڭ كىرىمى ئاشقاندا قەرزنى قايتۇراتتۇق."

گادايى دىدى: "ئەي يەر يۈزىنىڭ پادىشاھى، مەندەك بىر گادايىنىڭ مېلى بىلەن ھىممەت قولىنى بۇلغاش پادىشالارنىڭ ئۇلۇغۋار مەرتىۋىسىگە لايىق بولماس، چۈنكى مەن بۇ بايلىقنى تىلەمچىلىك بىلەن ئاز-ئازدىن يىغقانمەن!"

پادىشا دىدى: "مەن بۇ پۇللارنى كاپىرلارغا بېرىمەن — 'ئىپلاس نەرسىلەر ئىپلاسلار ئۇچۇندۇر!'"

بولسا ناپاك نەسرانىلار① قۇدۇغى،
نە زەرەر يۇيۇلسا جوھۇت ئۇلۇگى؟

* * *

دىدىلەر: "پاك ئەمەس ئاھاك بىلەن لاي!"
بىز دىدۇق: "سۇۋايمىز ئۇندا خالا جاي".

ئاڭلىشىمچە، بۇ گاداي پادىشانىڭ بۇيرۇغىدىن باش تارتىپ، سوز تالاشقان ۋە قوپاللىق قىلغان. بۇ چاغدا پادىشا سورىغان نەرسىسىنى كۈچ ۋە زورلۇق بىلەن ئېلىشقا بۇيرۇق بەرگەن.

يۇمشاقلىق بىلەن پۇتمىسە ھەر ئىش،
تۇرغانلا بىر گەپ زورلۇق ئىشلىتىش.
كىمىكى ئۆزىنى ئۆزى ئايىماس،
باشقىلار ھەم ئۇنىڭغا يۈز قارىماس.

ھىكايەت (22)

بىر سودىگەرنى كورگەن ئىدىم، ئۇنىڭ بىر يۈز ئەللىك توگىدە مال-يۈكى ۋە قىرىق قۇل-خىزمەتكارى بار ئىدى. بىر كېچىسى ئۇ مېنى كىش ئارىلىدا② ئۆز ھوجىرىسىغا باشلاپ كىرىپ، تۈن بويى ئارام ئالماستىن: "تۈركىستاندا مۇنچە ئامبىرىم بار، ھىندىستاندا مۇنچىلىك

---

① نەسرانىلار — خىرىستىيانلار.
② كىش ئارىلى — پارس قولتۇغىدىكى بىر ئارال.

www.uyghurkitap.com

مىلىم بار، مۇنۇ پالان زىمىنىنىڭ ۋەسىقىسى، پالان نەرسەمگە پالانچى كېپىل...“ دەپ قولاشمايدىغان پاراڭلارنى سىلىپ چىقتى. ئۇ بىر تۇرۇپ: ”ئىسكەندىرىيىگە بارايمىكىن دەۋاتىمەن، چۈنكى ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى بەك ياخشى!“ دەيتتى، بىر تۇرۇپ: ”ياق، بارمايمەن، چۈنكى مەغرىپ دېڭىزى تەشۋىشلىك! ھەي سەئدى، ئالدىمدا باشقا بىر سەپەر تۇرۇپتۇ، ئەگەر ئەمەلگە ئېشىپ قالسا، قالغان ئۆمرۈمنى خىلۋەت بىر بۇلۇڭدا ئۆتكۈزىمەن!“ دەيتتى.

”ئۇ قانداق سەپەر؟“ دەپ سورىدىم. ئۇ دېدى: ”پارسىنىڭ گۈڭگۈرتىنى جۇڭگوغا ئاپىرىپ ساتماقچىمەن، ئاڭلىشىمچە، ئۇ يەردە ئۇنى يۇقىرى باھادا ئالىدىكەن، ئۇ يەردىن جۇڭگونىڭ جانان چىنىسىنى رۇمغا ئاپىرىپ ساتىمەن، رۇمنىڭ كىمخاپلىرىنى ھىندىستانغا، ھىندىستاننىڭ پولاتلىرىنى ھەلەبكە، ھەلەبنىڭ ئەينەكلىرىنى يەمەنگە، يەمەننىڭ توقۇلمىلىرىنى پارسقا ئېلىپ كېلىپ ساتىمەن. شۇنىڭدىن كېيىن تىجارەتنى توختىتىپ، ئۆز دۇكىنىمدا ئولتۇرىمەن!“

مۇبالىغە قىلماي ئېيتسام، ئۇ شۇنچىلىك سەپسەتىلەرنى ساتتىكى، ئاخىردا سۆزلەشكە مادارى قالماي، مۇنداق دېدى: ”ئەي سەئدى، سەنمۇ كۆرگەن-بىلگەنلىرىڭنى ياكى ئاڭلىغانلىرىڭنى سۆزلەپ بەرسەڭچۇ.“ مەن دېدىم:

”ئاڭلىدىڭمۇ دوستۇم، سەھرايى غوردا①
تۆگىدىن يىقىلغان سودىگەر يولدا.

---

① سەھرايى غور — غور سەھراسى، ئافغانىستاننىڭ غەربىي قىسمىدىكى تاغلىق قاقاس بىر چۆل.

ئۇ ئېيتقان: ’ئاچكۆزنىڭ كۆزى تويمايدۇ،
قانائەت تويغۇزار، يا تويار گوردا.‘“

ھېكايەت (23)

ئاڭلىشىمچە، خۇددى ھاتەم تائىي ئۆزىنىڭ سېخىيلىقى بىلەن تونۇلغاندەك، بىر باي ئۆزىنىڭ بېخىللىقى بىلەن شۇنچىلىك تونۇلغان. ئۇنىڭ تۇرمۇشى تاشقى كۆرۈنۈشتە دۇنيا نېمەتلىرى بىلەن بېزەلگەندەك تۇرسىمۇ، ئەمما ئىچكى دۇنياسىغا تەبىي بىر خەسىسلىك چىڭ ئورناشقان ئىدىكى، جېنى چىقسىمۇ بىر پارچە ناننى قولدىن بەرمەس ئىدى. ئەبۇ ھۇرەيرىنىڭ مۇشۈكىگىمۇ بىر پارچە لوقما بەرگۈسى كەلمەيتتى، ئەسھابۇلكەھفنىڭ ئىتىغىمۇ بىر پارچە سۆڭەك تاشلاپ بەرمەيتتى. قىسقىسى، ھېچكىم ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرمىگەن، داستىخان سالغىنىنىمۇ كۆرمىگەن ئىدى.

كەلسە مىسكىن ئاش ھىدىدىن باشقىنى سەزمەس ئىدى،
نان يېسە قۇشلارغا جىندەك ئۇۋۇقى تەگمەس ئىدى.

ئاڭلىشىمچە، ئۇ مەغرىب دېڭىزى ئارقىلىق مىسىرغا كېتىۋاتقىنىدا كاللىسى فىرئەۋن خىيالى① بىلەن تولۇپ تاشقان ئىدى، ”تۇساتتىن غەرق بولۇپ كەتتى“.② كېمىگە قارشى تەتۈر شامال كۆتۈرۈلگەن ئىدى.

① فىرئەۋن خىيالى ــ ئۇچىغا چىققان تەكەببۇرلۇق خىيال.
② قۇرئان، 10 ـ سۈرە، 90 ـ ئايەت.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

نەچارە دىل ماس كەلمىسە ناخۇش تەبىئىگە؟
شامال ھەرچاغ كېمىلەرگە لايىق بولالماس.

ئۇ دۇئاغا قول كۆتىرىپ، پايدىسىز دات-پەرياد قىلىشقا باشلىغان. "ئۇلار كېمىگە چۈشكەندە، ئۆزىنى ئاللاغا دىنىنىڭ مۇخلىسلىرى قىلىپ كۆرسىتىپ دۇئا قىلىدۇ!"①

ھاجەت چۈشسە، قول كۆتەرسە دۇئاغا،
ھېچ پايدا يوق كەرەم چېغى قول قوشتۇرسا.

* * *

باشقىنى خوش قىل زەر، كۈمۈش بىلەن،
ئۆزەڭ ھەم بىللە مەنپەئەت تاپقىن.
قالدۇرماق بولساڭ ئويۇڭنى مەڭگۈ،
ئۇنى زەر-كۈمۈش خىش بىلەن ياپقىن.

ئېيتىلىشىچە، ئۇنىڭ مىسىردا كەمبەغەل تۇققانلىرى بار بولۇپ، ئۇنىڭدىن قالغان مال-دۇنيا بىلەن بېيىپ كەتكەن. باي ئۇلۇش بىلەنلا ھەممىسى ئۆزىنىڭ كونا كىيىملىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئىسىل رەختتىن جۇۋا تىكتۈرگەن. بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ بىرسىنى كۆرۈپ قالدىم: ئۇ ئۇچقۇر ئارغىماقنى ئوينىقلىتىپ باراتتى، بىر غۇلام ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى.

---

① قۇرئان، 29 ـ سۈرە، 65 ـ ئايەت.

ۋاھ، ئەگەر مۇردا تىرىلىپ قايتسا،
تۇققان-جەمەت ئىچىگە، ئۆز يېرىگە،
تۇققىنى ئۆلگەندىن ئېغىر چۈشكەي
مىراسنى قايتۇرۇش ھەر بىرىگە.

مەن ئارىمىزدىكى بۇرۇنقى تونۇشلۇقىمىز بويىچە، ئۇنىڭ يېگىمدىن تارتىپ مۇنداق دېدىم:

يەپ-ئىچىپ، قەنتنىڭ-نى چاق ئەي مەرت كىشى،
ئۇ يىمەستىن، مال يىغىش بولدى ئىشى.

ھكايەت (24)

بىر ئاجىز بېلىقچىنىڭ تورىغا كۈچلۈك بىر بېلىق چۈشكەن ئىدى. بېلىقچىنىڭ ئۇنى تۇتۇۋېلىشقا قۇربى يەتمىدى، بېلىق غالىپ كېلىپ، بېلىقچىنىڭ قولىدىن تورنى سۇغۇرۇۋېلىپ كېتىپ قالدى.

باردى بىر غۇلام ئۇستەڭگە سۇغا،
ئۇلۇغ سۇ ئۇنى ئاقىزۇپ كەتتى.
ئەپكېلەتتى تور ھەر قېتىم بېلىق،
بۇ قېتىم تورنى بېلىق ئەپ كەتتى.

باشقا بېلىقچىلار ئۇنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرۇپ، تاپا قىلىشقا باشلىدى: "تورۇڭغا شۇنچىلىك بىر بېلىق چۈشسە، تۇتۇپ قېلىشنى

بىلمەيسەن-دە!“ ئاجىز بېلىقچى دېدى: ”ھەي بۇرادەرلىرىم، نىمە قىلاي، ماڭا نېسىپ بولمىغان ئىكەن، بېلىقنىڭمۇ كورىدىغان رىزقى-نېسىۋىسى بار ئىكەن. بېلىقچى نېسىۋىسىز بولسا، ھەتتا دەجلە① دەرياسىدىمۇ بېلىق تۇتالمايدۇ، ئەجىلى يەتمىگەن بېلىق قۇرۇقلۇقتىمۇ ئولمەيدۇ!“

ھېكايەت (25)

قول-پۇتى كېسىلگەن بىر مەجرۇھ ئادەم مىڭ پۇتلۇقنى② ئولتۇرگەن ئىدى. بىر تەقۋادار كىشى ئۇنىڭ يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دېدى: ”سۇبھاناللا! ئۇنىڭ ئەجىلى يەتكەنلىكتىن مىڭ پۇتى بار تۇرۇقلۇق بىر قول-ئايىغى يوق ئادەمدىن قېچىپ كېتەلمەپتۇ!“

جان ئالغۇچى دۈشمەن يېتىشكەن ھامان،
ئەجەل باغلار يۈگرۈك ئات پۇتىنى شۇ ئان.
يېسىپ كەلسە ياۋ ئىزمۇ-ئىز توختىماي،
نە ھاجەت ئېتىشقا كىيانى كامان.③

---

① دەجلە — باغداتتىكى بىر دەريا.

② مىڭ پۇتلۇق — ئومىلىگۈچ بىر ھايۋاننىڭ ئىسمى. ھەرقايسى خەلقلەردە تۇرلۇك ئاتىلىدۇ. بەزىسى ”قىرق پۇتلۇق“، بەزىسى ”يۈز پۇتلۇق“ دەپ ئاتايدۇ. ئەسلى تېكىستتە ”مىڭ پۇتلۇق“.

③ كىيانى كامان — شاھلارغا خاس كۈچلۈك ئوقيا.

هكايەت (26)

بىر يوغان قوساق ئەخمەقنى كوردۇم، ئۇنىڭ ئۇچىسىدا قىممەتـ باھا تون، ئاستىدا ئەرەپ ئېتى، بېشىدا مىسىرنىڭ ئېسىل رەختىدىن قىلىنغان سەللىسى بار ئىدى. بىركىشى مەندىن سورىدى: "سەئىدى، بۇ پەمسىز هايۋاننىڭ ئۇچىسىدىكى كىمخاپ تونغا قانداق قارايسەن؟"

مەن دېدىم: "گويا مەزمۇنى يامان خەت ئالتۇن ھەل بىلەن يېزىلىپتۇ، خالاس!"

بىر ئېشەككى، سۇرىتى ئادەم سۈپەت،
گەۋدىسىدۇر بىر موزاي، مەرەيدۇ سەت.

گۈزەل خۇلق مىڭ كىمخاپ توندىن ياخشى.

بۇ هايۋاننى ئادەم دېيىش هېچ مۇمكىن ئەمەس،
چاپان، سەللە، تۇرقىنىلا ئادەم دېسەڭ بەس.
تەكشۈر ھەممە مال ـ مۈلكىنى، يوقۇ ـ بارىنى،
ئۇز قېنىدىن باشقىسى ھالالغا كىرمەس.

* * *

ئۇلۇغ كىشى كۈچ ـ قۇدرەتتىن قالسا ئەگەر،
ئابرويىمۇ چۈشەر دەپ ئويلاپ قالما.
بوسۇغىسى كۈمۈش بولۇپ، قاقسا زەر مىخ،

جوھۇتنى سەن ئۇلۇغ زات دەپ پەرەز قىلما.

ھېكايەت (27)

بىر ئوغرى تىلەمچىگە دېدى: "سەن بىر تىيىن ئۈچۈن ھەر بىر پىخسىقنىڭ ئالدىغا بېرىپ قول سوزۇشتىن ئۇيالمامسەن؟"
تىلەمچى دېدى:

"قول ئۇزىتىپ ئالغان ياخشى مىسقال پۇلنى،
كەستۈرگەندىن بىر يېرىم سوم پۇلغا قولنى."①

ھېكايەت (28)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر مۇشتلاشچى پەھلىۋاننىڭ ئىشى ئوڭمىدىن كەلمىگەچكە، مۇھتاجلىق تۇپەيلىدىن كەڭ بوغۇزى جېنى بىلەن خوشلىشاي دەپ قالغان ئىدى. ئۇ شىكايەت بىلەن ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئىجازەت سورىدى:
"مەن سەپەرگە چىقماقچىمەن، بەلكىم بىلىكىمنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتى بىلەن بەخت ئېتىكىنى قولغا كەلتۈرسەم ئەجەپ ئەمەس.

ئىشلەتمىسەڭ پايدا يوقتۇر ھۈنەر-پەندە،

---

① شەرىئەتنىڭ ھۆكمى بويىچە، ئوغرىلارنىڭ ئوغرىلىغان نەرسىسى مەلۇم مىقدارغا يەتسە قولى كېسىلەتتى، بۇ مىسرادا شۇ ئىش ئەسلىتىلگەن.

پۇراق بىرەر ئارچا ئۈتتا، مۇشـك سۇرتكەنـدە!“

ئاتىسى دىدى: ”ئوغلۇم، ئەمەلگە ئاشمايدىغان خىيالنى كاللاڭـ
دىن چىقىرىپ تاشلا، قانائەت ئايىغىنى سالامەتـلىك ئىتىگى بىلەن
ياپ، چۈنكى چوڭلار ئېيتىدۇ: بەختۇ-دولەت كۈچىنىپ قولغا كەلـ
تۈرىدىغان نەرسە ئەمەس، ئازراق ھاياجانلانغىنىڭ تۈزۈك.“

ئۈشلىيالماس بەخت پېشىنى كۈچ بىلەن ھەر بىر كىشى،
قوي، كۈچەنمە، ئوسمىغا مۇھتاج ئەمەس ئەئما قېشى.

* * *

نەقىلار پەھلىۋان، بەختىدۇر قارا؟
كۈچلۈك قولدىن، شەكسىز، قۇتلۇق قول ئەلا.

* * *

ھەر بىر تال چېچىڭدا بولسا يۈز ئەقىل،
تالىيىڭ بولمىسا بىكار، بۇنى بىل.

ئوغۇل دىـدى: ”ئاتا، سەپـەرنىڭ پايدىـسى كوپ: كوڭلـۈڭنى
ئارام تاپتۇرىسەن، مەنـپەئەت قازىنىـسەن، ئاجايىـپ نەرسـلەرنى
كورىسەن، غارايىـپ نەرسـلەرنى ئاڭلايـسەن، شەھەرلەرنى تاماشا
قىلىسەن، دوستلار بىلەن سوھبەتلىشىسەن، بىلىم تەھسىل قىلىسەن،
ئەدەپ ئۈگىنىسەن، مال ۋە دارامەتنى كوپەيتىسەن، دوستلار بىلەن
تونۇشىسەن، تەلىيىڭنى سىناپ كورىسەن. تەرىقەت يولىدىكىلەر
ئېيتىـدۇ:

www.uyghurkitap.com

'دۇككان ھەم ئويۇڭگە باغلانغان بولساڭ،
ئادەم بولالمايسەن ھەرگىز ئەي نادان!
يۇر، تۇرما، جاھان كەز، تاماشا ئەيلە،
تېنىڭدىن ئايرىلىپ كەتمەستە شۇ جان.'"

ئاتىسى دىدى: "ئوغلۇم، سەن ئېيتقاندەك، سەپەرنىڭ مەنپەئەتلىرى كوپ، لېكىن ئۇ بەش خىل كىشىگە لايىق: بىرىنچىسى، بايلىغى ۋە كۈچ-قۇدرىتى بولغاندىن تاشقىرى، گۈزەل غۇلام ۋە كېنىزەكلىرى ھەمدە چاققان خىزمەتكارلىرى بولغان سودىگەرلەر؛ ئۇلار ھەر كۈنى بىر شەھەردە، ھەر كېچىسى بىر جايدا، ھەر دەمدە بىر تاماشا ئورنىدا دۇنيانىڭ نىئمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ:

تاغۇ دەشت-چۆللەردە بايلار ھېچقاچان بولماس غېرىب،
نەگە بارسا بىمالال قۇرغاي قونالغۇ، بارگاھ.
بۇ جاھان نىئمەتلىرىدىن بىنەسىپ بولغان كىشى
بولغۇسى ئۆز يۇرتىدا نامسىز غېرىبى بىنەۋا.

ئىككىنچىسى، شېرىن سوزلۇك، گەپكە چېچەن، نەپىس سوز سەرمايىسىغا ئىگە ئالىملار؛ ئۇلار ھەر جايغا بارسا، كىشىلەر ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا ئىرىشىدۇ ۋە ئۇلارغا ئىززەت-ئىكرام قىلىدۇ.

ئالىملارنىڭ تەبىئىتى ساپ ئالتۇندەك،
نەگە بارسا قەدرى-قىممەت تاپقاي چەكسىز.
چوڭلار نەسلى بولسا نادان ئوتمەس ياماق،

ياقا يۇرتتا ھېچكىم ئۇنى ئالماس، شەكسىز.

ئۈچىنچىسى، چىرايلىق كىشى؛ پاكدىل كىشىلەرنىڭ تەبىئىتى گۈزەل كىشى بىلەن باردى-كەلدى قىلىشقا ئىنتىلىدۇ، چۈنكى دانالار ئېيتقاندەك، ئازغىنا ھوسۇن-جامال نۇرغۇن مالدىن ياخشى، ئېيتىلىشىچە، چىرايلىق يۈز-جاراھەتلىك كۆڭۈلنىڭ مەلھىمى ۋە ئىتتىكلىك ئىشىكىنىڭ ئاچقۇچى. تەبىئىكى، چىرايلىق كىشى بىلەن ئۇلپەتچىلىك قىلىشنى ھەممە يەردە كىشىلەر غەنىمەت ھېساپلايدۇ، ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشنى ۋەزىپە دەپ بىلىدۇ.

ھوسنى بارلار نەگە بارسا ئىززەتۇ-ھۆرمەت تاپار،
گەرچە ئۇيدىن قوغلىغان بولسۇن ئۇنى ئاتا-ئانا.
مەن كورۇپ قۇرئان ئىچىدە بىر تاۋۇسنىڭ پەرىنى،
شۇندا ئېيتتىم: 'مەرتىۋەڭدىن بۇ ئورۇن ئۇستۇن ساڭا!'
پەر دىدى: 'قوي بۇ سوزۇڭنى، ھەر كىشى بولسا گۈزەل،
تاشلىسا نەگە قەدەم ھېچبىر توسالغۇ يوق ئاڭا!'

* * *

ئەگەر ئوغۇل خوپ كېلىشكەن دىلبەر بولسا،
ئايرىلسىمۇ ئاتىسىدىن غەمسىز ياشار.
ئۇ بىر گوھەر، سەدەپ ئاڭا ھاجەت ئەمەس،
ئىسىل دۇرغا ھەممە يەردە بار خېرىدار.

تۆتىنچىسى، خۇش ئاۋاز ناخشىچى؛ ئۇ داۋۇتنىڭ ئاۋازىدەك خۇش نەپەس بىلەن سۇنى ئېقىشتىن، قۇشنى ئۇچۇشتىن توختىتالايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

شۇنداق ئىكەن، ئۇ بۇ ئارتۇقچىلىقىنىڭ ياردىمى بىلەن تەشنا بولغۇ-
چىلارنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلايدۇ، ھەقىقەت ئەھلى ئۇنىڭ بىلەن سوھبەت
قۇرۇشقا ۋە قولىدىن كېلىشىچە ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشقا تىرىشىدۇ.

گۈزەل كۆيىنى ئاڭلاشقا مەن بەكمۇ خۇشتار،
كىم چالاركىن دىل قانغۇدەك مۇڭلۇق دۇتتار؟

* * *

خۇش ئاڭلىنار سەھەر پەيتى مۇڭلۇق ئاۋاز
ئىشرەتخورلار قۇلىغىغا يېتىپ بىرەدەك.
خۇش ئاۋاز خوپ ئەگەر بىلسەڭ، گۈزەل يۈزدىن
چۈنكى ئۇسى روھى ئوزۇق، بۇسى ئەمەك.

بەشىنچىسى ئاز-تولا ھۈنىرى بار ئادەم؛ ئۇ ئىككى قولىغا تايىـ-
نىپ، تۇرمۇشىنى تەمىنلەيدۇ، نان ئۈچۈن ئۆز ئابرويىنى تۆكمەيدۇ.

ئۆز شەھرىدىن كەتسە موزدۇز يات يۇرتقا،
ھۈنەر بىلەن تارتماس جاپا-مۇشەققەت.
نىمروز شاھى① ئۆز ئېلىدىن ئايرىلسا،
ئاچلىق قىيناپ باسار ئۇنى پالاكەت.

ئوغلۇم! مەن بايان قىلغان بۇ سۈپەتلەر كۆڭۈل خاتىرجەملىكىنىڭ

① نىمروز شاھى — "يېرىم كۈنلۈك شاھ" دىگەن مەندە بولۇپ، "نىمروز"
شەرقىي ئىراندىكى سىيىستان ۋىلايىتىنىڭ شائىرانە ئاتىلىشى.

كاپالىتى ۋە ياخشى كۆڭۈل ئوتكۈزۈشىنىڭ مەنبەسى، شۇڭا بۇ سۇپەتـ
لەردىن خالى كىشىلەر قۇرۇق خىيال بىلەن جاھان كەزسە، ھېچكىم
ئۇنىڭ نامۇ ـ نىشانى توغرىلىق ئىز ـ دېرىكىنى قىلمايدۇ.

تەتۇر ئايلانسا كىشىگە كاج پەلەك،
ياخشىلىقنىڭ ئەكسىگە باشلار زامان.
كەپتەر مەڭگۈ ئۇۋىسىنى كورمىسە،
باشلىغاي قىسمەت ئۇنى توزاق تامان.“

ئوغۇل دېدى: ”ئاتا، دانىشمەنلەرنىڭ سوزىگە قانداقمۇ خىلاپلىق
قىلىمىز؟ ئۇلار ئېيتقانكى، رىزق ئەزەلدە تەقسىم قىلىنغان بولسىمۇ،
لېكىن ئۇنى بىر ئىلاج قىلىپ قولغا كەلتۈرۈش شەرت، شۇنىڭدەك
بالا ـ قازامۇ تەقدىردە پۈتۈلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ كىرىدىغان ئىشىـ
كىدىن ساقلىنىش لازىم.

رىزق كىشىگە يېتىشىشىمۇ شەكسىز،
ئەقىل دەركى، ئۇنى ئىزدىمەك ھاجەت.
ھېچكىم بىئەجەل ئولمەس، ۋە لېكىن
يۈرمىگىن ئەجدىھا ئاغزىغا پەقەت.

مۇشۇ بەستىم بىلەن قۇتىرىغان پىل بىلەنمۇ ئېلىشالايمەن،
قەھرىلىك شىر بىلەنمۇ چېلىشالايمەن. شۇنداق ئىكەن، ئاتا، مەن
سەپەرگە چىقاي، چۈنكى يوقسۇللۇققا چىداشقا ئەمدى تاقەت
قىلالمايمەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئايرىلىپ كەتسە كىشى ئۆز جايى ۋە ئۆز يۇرتىدىن،
نىمە غەم يەر؟ ئۆي ـ ماكان بولغاي ئاڭا ئەتراپ ـ جاھان.
كېچە بولسا باي كىشى ساراي تېپىشقا ئالدىراپ،
نەدە كەچ بولسا، شۇ يەر مىسكىن كىشىگە ئۆي ـ ماكان.»

ئۇ شۇ سوزنى دىدى ـ دە، ئاتىسى بىلەن ۋىدالاشتى ۋە دۇئا ـ تەلەپتە بولۇپ، يولغا راۋان بولدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى مۇنداق دەيتتى:

«ھۈنەر ئەھلىگە بولمىسا بەخت يار،
كېزىپ باققۇلۇق ناتونۇش بىر دىيار.»

شۇنداق قىلىپ، ئۇ بىر دەريانىڭ ياقىسىغا يېتىپ كەلدى، بۇ دەريانىڭ شىددەتلىك ئېقىمىدىن تاش تاشقا ئۇرۇلاتتى، گۈلدۈرلىگەن ئاۋازى نەچچە چاقىرىم يەرگە ئاڭلىناتتى.

بىر خەتەرلىك سۇكى، ئۆدەكمۇ ئەمىن تاپماس ئىدى،
ھەر يوغان تاش بىرلا دولقۇندىن ئامان قالماس ئىدى.

يىگىت بىر گۇرۇھ كىشىنى كوردى، بۇ يەردە ھەر بىر كىشى ئۇششاق مىس پۇلغا قېيىقتىن ئورۇن ئېلىپ، ئوتتۇشىكە تەييارلىنىپ تۇرغان ئىكەن. يىگىتنىڭ بېرىشكە بىر تىيىنىمۇ بولمىغانلىقتىن، دۇئا قىلىشقا باشلىدى، ئەمما شۇنچە يالۋۇرسىمۇ، پايدىسى بولمىدى.

گېپىڭ ئۇتمەس كىشىگە پۇلسىز ھەرگىز،
ئەگەر بولسا پۇلۇڭ، زورلۇق ھاجەت.

ۋىجدانسىز كېمىچى كۈلۈپ قويۇپ، ئۇنىڭدىن يۈزىنى ئۇرىدى-دە، دېدى:

"ئۆتەلمەيسەن بۇ دەريادىن پۇلسىز، كۈچ بىلەن،
كارغا كەلمەس ئۇن ئەر كۈچى، بىر كىشىلىك پۇل بەر!"

كېمىچىنىڭ تەنىسىدىن يىگىتنىڭ يۈرىگى سىقىلدى-دە، ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئالماقچى بولدى، ئەمما قېيىق يىراقلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ۋاقىرىدى: "ئەگەر ئۈستۈمدىكى چاپىنىم بىلەن قانائەتلىنىدىغان بولساڭ، ئاياپ تۇرمايمەن!" كېمىچى (ئالدىنىپ) چاپان تاماسى بىلەن قېيىقنى ئارقىغا بۇرىدى.

ئەقىللىق كوزىنى ھىرىس كور قىلار،
تاما قۇش، بېلىقنى توزاقىقا ئىلار.

يىگىت كېمىچىنىڭ ساقىلىنى ياقىسى بىلەن قوشۇپ بىرلا سىقىمداپ ئالدىغا تارتتى-دە، ئايىماستىن يەرگە ئۇردى. ئۇنىڭ شىرىگى ياردەم بېرىش ئۈچۈن قېيىقتىن سەكرەپ چۈشكەن بولسىمۇ، ئوخشاشلا زەربىگە ئۇچراپ نېرى قاچتى. ئەمدى كېمىچىلەرگە ئۇنىڭ بىلەن مادارا قىلىشتىن باشقا چارە قالمىغان ئىدى، قېيىقنىڭ كىراسىدىنمۇ كەچتى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

سەۋر قىل، قوپاللىقىنى كورسەڭ ئەگەر،
جىدەل ئىشىگىنى يۇۋاشلىق ئېتەر.
سىلاپ ئەركىلەتسەڭ شىرىن تىل بىلەن،
يېتەكلەيسەن پىلنى بىر تال قىل بىلەن.
يىسەڭمۇ ئازار، بولغىن خۇش خۇي، تىنىچ،
يىپەك يۇمشاق بولغاچ، كېسەلمەس قىلىچ.

كېمىچىلەر ئۆتكەن ئىشقا ئەپۇ سوراپ، يىگىتنىڭ ئايىغىغا باش قويدى ۋە ئىككى يۈزلىمىلىك بىلەن ئۇنىڭ يۈز-كوزىنى سويۇپ كەتتى، ئاندىن ئۇنى قېيىققا ئولتۇرغۇزۇپ، يولغا راۋان بولدى، تاكى سۇنىڭ ئۈستىدە چوقچىيىپ تۇرغان يۇنان ئىمارىتىنىڭ بىر تۈۋرۈگىگە يەتكىچە ئۇزۇشتى. بۇ يەرگە كەلگەندە كېمىچى دېدى: "قېيىقتا بىر توشۇك بار. ئاراڭلاردىن باتۇرراق بىرەيلەن ئاۋۇ تۈۋرۈككە چىقىپ، قېيىقنىڭ ئارغامچىسىنى تۇتۇپ تۇرسا، توشۇكنى ئېتىۋالاتتۇق."

يىگىت پەھلىۋانلىق غۇرۇرى بىلەن بايىلا ئۆزى رەنجىتكەن دۈشمەننى ئويلاپمۇ قويمىدى ۋە دانىشمەنلەرنىڭ سوزىگە ئېتىۋار قىلمىدى. دانىشمەنلەر ئېيتقانكى، "بىراۋنىڭ كوڭلىنى بىر قېتىم رەنجىتىپ قويۇپ، ئارقىدىن يۈز راھەت يەتكۈزگەن بولساڭمۇ، ئاشۇ بىر رەنجىتكىنىڭ ئۈچۈن ئىنتىقامغا ئۇچراشتىن ساقلان، چۈنكى ئوقيانىڭ ئوقى جاراھەتتىن چىقىپ كېتىدۇ، لېكىن ئەلەم يۈرەكتە قالىدۇ."

ئەجەپ ياخشى دېدى خىلتاشقا بەگتاش:①

① "بەگتاش" بىلەن "خىلتاش" كەڭ تارالغان تۈركچە كىشى ئىسىملىرى.

”لازىمدۇر يېڭىلگەن دۈشمەننى ئۇيلاش!“

*　　*　　*

ئەمىن بولما، سەنمۇ ئەلەم تارتىسەن،
قولۇڭدىن بىراۋ چەككەن بولسا ئەلەم.
تاش ئاتما پەقەت سەن سىپىل ئۈستىگە،
ئۇ يەردىن ياغار تاش بېشىڭغا شۇ دەم.

يىگىت كېمىنىڭ ئارغامچىسىنى بىلىگىگە ئوراپ، تۇۋرۇكنىڭ ئۈستىگە چىقىشى بىلەنلا، كېمىچى ئۇنىڭ قولىدىكى ئارغامچىنى كېسىپ تاشلاپ، كېمىنى تېز ھەيدەپ كەتتى. بىچارە پەھلىۋان ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدى. ئۇ ئىككى كۈن جاپا-مۇشەققەت چەكتى ۋە بەك ئېغىرچىلىق تارتتى. ئۈچىنچى كۈنى ئۇيقۇ ياقىسىدىن تۇتۇپ سۇغا ئاتتى. بىركېچە-كۈندۈزدىن كېيىن ئۇنى سۇ قىرغاققا چىقىرىپ تاشلىدى. ھاياتىدىن يەنە ئازراق ئەسەر قالغان ئىدى. دەرەخنىڭ ياپرىغىنى يۇلۇپ، ئوت-چۆپنىڭ يىلتىزىنى قېزىپ يېيىشكە باشلىدى. بىر ئاز كۈچكە كىلىپ، باياۋان تەرەپكە باش ئېلىپ كەتتى. ئۇ ماگا-ماگا ئۇسساپ كەتتى-دە، ئاران بالالىقتا بىر قۇدۇقنىڭ بېشىغا يىتىپ كەلدى. بۇ يەردە بىر توپ كىشى توپلىشىۋېلىپ، ھەرقايىسسى بىر تىيىندىن پۇل تولەپ، بىر ئىچىم سۇ ئىچىۋاتاتتى. يىگىتنىڭ تىيىنى يوق ئىدى، شۇڭا ئاجىزلىغىنى بايان قىلىپ، سۇ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى، ئەمما ئۇنىڭغا رەھمى قىلىشمىغانلىقتىن، ئۇ زورلۇق قولىنى سوزغان ئىدى، ئىش چىقمىدى. نائىلاج بىرنەچچىسىنى يەرگە يىقىتتى، لېكىن ئۇ كىشىلەر ئۈستۈن كېلىپ، ئۇنى ئايىماستىن ئۇرۇپ يارىلاندۇردى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

پاشا توپلانسا يېڭەر پىلنى ئۇرۇپ،
بۇندا كۈچ-قۇۋۋەت، سالاپەت بار تۇرۇپ.
كوپ چۈمۈلە بولسا بىردەك ئىتتىپاق،
يىرتىدۇ شىر پوستىنى ئۇجۇقتۇرۇپ.

پەھلىۋان نائىلاج بىر كارۋاننىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. كەچكە يېقىن قاراقچىلارنىڭ خەۋپ-خەتىرى بىلەن تولغان بىر جايغا يېتىپ كېلىشتى. ئۇ كارۋانچىلارنىڭ ئەزايىي تىترەپ، كوڭلىدە ئۇلۇمگە تەن بەرگەنلىكىنى سەزدى-دە، دېدى: "ئەندىشە قىلماڭلار، مەن ئاراڭلاردا ئىكەنمەن، ئوزەم يالغۇز ئەللىك ئادەمگە تېتىيمەن، باشقا يىگىتلەرمۇ يار-يولەكتە بولسۇن!" ئۇنىڭ لاپ ئۇرۇپ ئېيتقان ئاشۇ سوزى بىلەن كارۋانچىلارغا قايتىدىن جان كىرىپ، ئۇز ئارىسىدا مۇنداق بىركىشى بولغانلىقىغا خوشال بولۇشتى ۋە ئۇنىڭغا ئوزۇق-تۈلۈك، سۇ بىلەن ياردەم قىلىشنى لازىم تاپتى. يىگىتنىڭ ئاشقازىنىنىڭ ئوتى گۇكىرەپ ياندى. سەۋر-تاقەت تىزگىنى قولدىن كەتكەن ئىدى. ئۇ بىرقانچە لوقما تائامنى ئىشتىها بىلەن يېدى، ئارقىدىن بىرنەچچە يۇتۇم سۇ ئىچتى. شۇنىڭ بىلەن نەپسىنىڭ شەيتانى ئارام تاپتى-دە، ئۇيقۇغا كەتتى.

بۇ كارۋاندا جاھان كورگەن بىر قېرى كىشى بار ئىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: "دوستلار! مەن قاراقچىلاردىن ئۇنچىلىك ئەندىشە قىلمايمەن، مۇنۇ ھەمرايىڭلاردىن قورقىمەن. ھىكايە قىلىنىشىچە، بىر ئەرەپنىڭ بىرقانچە دەرەم پۇلى بار ئىكەن. كېچىسى ئوغرىدىن تەشۋىش قىلىپ، ئويىدە يالغۇز ئۇخلىيالماپتۇ. ئۇ قېشىغا دوستلىرىدىن بىرىنى ئېلىپ كېلىپ، يالغۇزلۇق قورقۇنچىسىنى يوقاتماقچى

بولۇپتۇ. بىرنەچچە كىچىنى ئاشۇ دوستى بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئاخىرى دوستى پۇل بار يەرنى بىلىۋېلىش بىلەنلا ھەممە پۇلىنى ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە كىشىلەر ئەرەپنى يالىڭاچ ھەم يىغلىغان ھالدا كۆرۈپتۇ-دە، ئۇنىڭدىن سوراپتۇ: 'نىمە بولدى؟ پۇلۇڭنى ئوغرى ئالمىغاندۇ؟' ئۇ جاۋاپ بېرىپتۇ: 'ياق، خۇدا تۇرۇپتۇ، ھەمرايىم ئوغرىلاپ كەتتى!'

يىلاندىن خاتىرجەم ئولتۇرغىنىم يوق،
ئۇنىڭ خىسلىتىنى بىلگەندىن بۇيان.
كىشىلەر كوزىدە دوستتەك كورۇنگەن
دۈشمەننىڭ چىش زەخمى ھەممىدىن يامان.

كىم بىلىدۇ، بەلكىم، بۇمۇ ئوغرىلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئارىمىزغا ھىلىگەرلىك بىلەن كىرىۋالغان نەرسىمۇ، ۋاقتى-سائىتى كەلگەندە دوستلىرىغا خەۋەر قىلامدۇ تېخى. ئەمدى مەسلىھەتىم شۇكى، ئۇنى بۇ يەردە ئۇخلىغان پېتى قالدۇرۇپ، بىز كېتەيلى!"

قېرىنىڭ تەدبىرى ياشلارغا خوپ كەلدى ۋە شۇنىڭ بىلەن تاڭ كوگلىدە مۇشتلاشچىدىن قورقۇشقا باشلىدى-دە، دەرھال نەرسە-كېرەكلىرىنى توگىگە ئارتىپ، پەھلىۋاننى ئۇخلىغان پېتى قالدۇرۇپ قويۇپ، جونەپ كېتىشتى. يىگىت ئاپتاپ دۇمبىسىنى قىزىتىشقا باشلىغان چاغدىلا ئەھۋالدىن خەۋەر تاپتى. بېشىنى كوتىرىپ قارىسا، كارۋان كېتىپ قالغان. بىچارە بىرمۇنچە ئايلىنىپ يۈردى، يولىنى تاپالىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇسسۇز ۋە ئاچ قوساق يەرگە يۈزىنى قويۇپ، ئولۇمگە تەييار بولۇپ تۇردى. ئۇ مۇنداق دەيتتى:

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

"كارۋان كوچكەندە 'تۇر!' دەپ كىم خەۋەر بەرسۇن ماڭا؟
يوق غېرىپقا بىر غېرىپتىن باشقا مۇنىس ـ ئاشنا!

* * *

ئۆزى ئانچە غۇربەتتە كوپ بولمىغان،
مۇساپىرغا قاتتىق بولۇر ھەر زامان".

بىچارە مۇشۇ سوزنى قىلىۋاتقاندا، ئۇۋ بىلەن ئوز لەشكىرىدىن يىراقلىشىپ كەتكەن بىر شاھزادە ئۇنىڭ يېنىدا توختاپ، بۇ سوزنى ئاڭلىدى ـ دە، تۇرقىغا نەزەر سالدى. ئۇ تاشقى كورۇنۇشتە پاكىزە ۋە ھالى پەرىشان كورۇندى. شاھزادە ئۇنىڭدىن سورىدى: "قەيەر ـ لىكسەن؟ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟" يىگىت بېشىدىن ئوتكەن ئىشلارنى قىسقىچە سوزلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىغا شاھزادىنىڭ رەھمى كېلىپ، ئۇنىڭغا بىر قۇر كىيىم، قولىغا پۇل بەردى ۋە ئوز شەھىرىگە بېرىۋېلىشى ئۇچۇن ئىشەنچلىك بىر كىشىنى قوشۇپ قويدى.

ئاتىسى ئۇنىڭ بىلەن دىدار كورۇشكەنلىكىگە شادمان بولدى، ئۇنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىكىگە شۇكۇر ئېيتتى. كەچقۇرۇن يىگىت بېشىدىن ئوتكەن ۋەقەلەرنى ـــ كېمىدە يۈز بەرگەن ئىشنى، كېمىچىنىڭ سالغان جەۋرىنى، قۇدۇق بېشىدىكى دىخانلارنىڭ جاپا ـ سىنى، يولدىكى كارۋانلارنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى ئاتىسىغا سوزلەپ بەردى.

ئاتىسى دىدى: "ئوغلۇم كېتىدىغان چاغدا مەن ساڭا دىمىدىمۇ؟ يوقسۇللارنىڭ باتۇر قولى باغلاقلىق، شىرپەنجىسى سۇنۇق.

ئەجەپ ياخشى ئېيتقان پەھلىۋان مىسكىن:

‘تېرىقچە زەر ئارتۇق يۈز پاتمان كۈچتىن.‘‘

ئوغۇل دېدى: ”ئاتا! قانداق بولمىسۇن، مۇشەققەت چەكمىگىچە غەزىنىگە ئىگە بولالمايسەن، جاننى خەتەرگە قويمىغىچە دۈشمەن ئۈستىدىن زەپەر قازىنالمايسەن، ئۈرۈق چاچمىساڭ، خامان ئالال-مايسەن. كورمىدىڭمۇ، ئازغىنا جاپا چېكىپ، قانچىلىك راھەت تاپتىم، ھەرىدىن نەشتەر يەپ، قانچىلىك ھەسەل ئېپكەلدىم-ھە!“

ھەر ئادەم يېيەلمەس رىزقىدىن ئارتۇق،
ۋە لېكىن ئىزلەشتە قىلمىسۇن سۇسلۇق.

* * *

لەھەڭنىڭ ئاغزىدىن قورقسا گەر غەۋۋاس،①
دېڭىزدىن قىممەتلىك گوھەر ئالالماس.

تۈگمەننىڭ تېگى تېشى چوگىلمەيدۇ، شۇڭا ئېغىر يۈك كوتىرەلەيدۇ.

نىمە يەر ئۇنگۇردە يىرتقۇچ شىر؟
نىمجان لاچىنغا نەدە تەييار ئوزۇق؟
خالىساڭ ئۆي ئىچىدە شىكار قىلماق،
ئۇ چاغدا پۈت-قولۇڭ بولۇر بوغۇق.

ئاتىسى دېدى: ”ئوغلۇم، بۇ نوۋەت ساڭا پەلەك يار-يولەكتە

---

① غەۋۋاس — سۇ ئاستىغا چۆشۈپ گوھەر ئالغۇچى.

بولۇپ، ئىقبالىڭ يول باشلاپتۇ، شۇڭا بىر دولەت ئىگىسى ئۇچـقۇ-
شۇپ، ساڭا ئىچ ئاغرىتقانلىقتىن، ئالاھىدە غەمـخورلۇق كورسىتىپ
سېنى ئىغىر ئەھۋالدىن قۇتقۇزۇپ قاپتۇ، ئەمما بۇنداق تاسادىپـى
ئەھۋال كەم ئۇچرايدۇ، تاسادىپىلىقـقا ئۇمىت باغلاش مۇمكىن
ئەمەس. ھەزەر قىل، بۇنداق تاما بىلەن ئىككىنچى خام خيالىنىڭ
قۇربانى بولما.“

ئۇۋچى ھەر كۈن تۇتالـماس چىلبورە،
بىر كۈن ئۇنى يولۋاس قىلۇر پارە.

مۇنداق بىر ئىش بولغان: پارىس پادىشالىرىدىن بىرىنىڭ ئۇزۇ-
گىدە قىممەت باھالىق كوز بار ئىكەن. بىر كۈنى پادىشا ئۇزىنىڭ
بىرنەچچە يېقىن كىشىلىرى بىلەن شىـرازنىڭ ”مۇسەلـلا“ دىـگەن
ھېيتگاسىغا① سەيلى-تاماشاغا چىققان ئىكەن. ئۇ ئۇزۇگىنى
”ئەزۇد“② گۇمبىزى ئۇستىگە قويۇشقا بۇيرۇق قىلىپ، كىمكى ئوقيا
ئوقىنى ئاشۇ ئۇزۇكنىڭ ھالقىسىدىن ئوتكۇزەلىسە، ئۇزۇك شۇ
كىشىنىڭ بولسۇن دىگەن. شۇنىڭ بىلەن يېنىدىكى توت يۈز ئوقيا-
چىنىڭ ھەممىسى ئوقىنى خاتا كەتكۈزگەن، پەقەت بىر كىچىك
بالا بىر سارايىنىڭ ئوگزىسىدە تۇرۇپ ھەر تەرەپكە ئوقيا ئېتىپ

① مۇسەللا — ”ناماز ئوقۇلىدىغان جاي“ ياكى ”ھېيتگاھ“ دىگەن مەنىدە
بولۇپ، شىراز شەھرىدە بىر قەۋرىستان يېنىدىكى مەشھۇر باغچىنىڭ ئىسمى.
② ”ئەزۇد“ — شىرازنىڭ چىكىسىدىكى بىر مەقبەرەنىڭ گۇمبىزى. بۇ
يەرگە ئەزۇدىد دەۋلە ئىسىملىك بىر پادىشا (949 — 983) دەپنە قىلىنغان.

ئويناۋاتقان ئىكەن، شامال ئۇنىڭ بىر ئوقىنى ئۇزۇكىنىڭ ھالقىسىدىن ئۆتكۈزۈۋەتكەن، شۇنىڭ بىلەن بالا تون بىلەن مۇكاپات بۇيۇملىرىغا ئىگە بولغان، ئۇزۇكمۇ ئۇنىڭغا قالغان. ئوغۇل ئوق بىلەن كامانىنى كۆيدۇرۇۋەتكەن. "نېمىشقا ئۇنداق قىلىسەن؟" دەپ سورىغاندا، بالا: "مېنىڭ بۇ دەسلەپكى شۆھرىتىم ئوزەمدىلا قالسۇن" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بەزىدە كاللىسى ئوتكۇر دانادىن
چىقمايدۇ دۇرۇسراق تەدبىر ـ مەسلىھەت.
بەزىدە ئۇقۇشماي بىر گودەك نادان
ئوق ئاتسا نىشانغا تېگىدۇ ھەيۋەت.

ھىكايەت (29)

ئاڭلىشىمچە، بىر دەرۋىش غاردا ماكان تۇتقان بولۇپ، جاھان كىشىلىرىگە ئىشىكنى تاقىۋالغان، شۇڭا ئۇنىڭ ھىممەت نەزىرىدە پادىشا ۋە بايلارنىڭ ھېچقانداق شەۋكەت ۋە ئۇلۇغۋارلىقى قالمىغان ئىدى.

كىمكى تىلەمچىلىك ئىشىگىنى ئاچسا،
ئۇلگىچە ئوتىدۇ بولۇپ ھاجەتمەن.
ئاچكوزلۇكنى تاشلاپ، شاھانە ياشا،
تاماسىز گەردىنىڭ بولىدۇ بەلەن.

ئاشۇ تەرەپنىڭ پادىشالىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا مۇنداق بىر تەكلىپ بىلدۈردى: "ئەزىز كىشىلەر ئەخلاقىنىڭ لۇتپىي ـ كەرەمىدىن ئۇمىدىمىز شۇكى، ئاش ـ تۇزىمىزنى بىز بىلەن بىللە تېتىپ كورسە!" شەيخ رازى بولدى. چۈنكى تەكلىپنى قوبۇل قىلىش سۈننەت ئىدى.

ئەتىسى پادىشا ئۇنى بۇ يەرگە ئەپكەلدۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇزرە ئېيتىشقا كەلدى. دەرۋىش ئورنىدىن تۇرۇپ، پادىشانى قۇچاقلاپ مېھرىۋانلىق كورسەتتى ۋە شۈكرى ـ سانا ئېيتتى. پادىشا قايتىپ كېتىش بىلەنلا مۇرىتلىرىدىن بىرى شەيختىن سورىدى: "بۈگۈن سەن ئادەتكە خىلاپ ھالدا پادىشاغا مۇنچىلىك ئىلتىپات كورسىتىپ كەتتىڭغۇ؟ مۇنداق قىلغىنىڭنى ھېچقاچان كورمىگەن ئىدۇق!" شەيخ دېدى: "ئاڭلىمىغانمۇ سەن، مۇنداق گەپ بار:

'بىراۋنىڭ داستىخىنىغا ئولتۇرساڭ،
لازىمدۇر ئۇنىڭغا خىزمەت قىلماق'"

* * *

قۇلاققا مۇمكىندۇر: پۈتۈن ئومرىنى
ئوتكۈزسە ئاڭلىماي نەغمە ئۈننى.①
تاماشا قىلمىسا باغنى چىدار كوز،
بۇرۇن ئوتسە مۇمكىن گۈلسىز، نەسرىنسىز.②
پەر ياستۇق بولمىسا قويۇشقا باشقا.

---

① نەغمە ئۈننى ــ ئەسلى تېكىستتە "داپ، چاڭ، نەي ئۈننى".

② بۇ مىسرا: بۇرۇن قىزىل گۈل بىلەن نەسرىن گۈلىنىڭ خۇش پۇرىغىنى پۇرىماستىن ئوتۇشمۇ مۇمكىن، دېگەن مەزمۇندا.

بىر تاشمۇ بولىدۇ قويۇپ ئۇخلاشقا.
قۇچۇشقا بولمىسا سويۇملۇك دىلبەر،
ئۇز قولى قۇچاقتا بولسا شۇ يېتەر.
ۋە لېكىن لەنىتى بۇ تويىماس قوساق،
ھېچنىمە بولمىسا ئۇنىماس ھېچ چاق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تونىنچى باپ

سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا

ھىكايەت (1)

دوستلىرىمدىن بىرىگە دېدىم: "سۆز قىلىشتىن ئۆزەمنى تارتىشنى شۇ سەۋەپتىن ئىختىيار قىلدىمكى، كۆپ چاغلاردا سۆزدە ياخشى-يامان ھەممىسى ئېيتىلىدۇ، ئەمما دۈشمەننىڭ كۆزى ياماندىن باشقىنى كۆرمەيدۇ."

دوستۇم دېدى: "ئاشۇ ياخشىنى كۆرمەيدىغان دۈشمەن ياخشى!"

ئۆتمىگەي خىسلەتلىك ئادەم ئالدىدىن دۈشمەن پەقەت،
ئارقىدىن بوھتان توقۇيدۇ، ئەڭ يامان يالغانچى دەپ.

*   *   *

سانىلار ئۆچمەن نەزەردە كاتتا ئەيىپ بىلىم-ھۈنەر،
گۈل ئىدى سەئدى، لېكىن دۈشمەن كۆزىدە بىر تىكەن.

*   *   *

كۈن نۇرى ئالەمگە ئەسلى بىر زىننەت،
لېكىن شەپىرەگە كورۇنەر بەك سەت.

ھكايەت (2)

بىر سودىگەر مىڭ دىنار زىيان تارتقان ئىدى، ئوغلىغا: "ھېچ-كىمگە دەپ تاشلىما!" دېدى. ئوغلى دېدى: "ئاتا! سىزنىڭ بۇيرۇ-غۇڭ بويىچە بولسۇن، ئېيتماي، لېكىن بۇنىڭ نىمە پايدىسى بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭچۇ. مەخپى تۇتۇشنىڭ نىمە ئەھمىيىتى بار؟"

ئاتىسى دېدى: "خاپىچىلىق ئىككى بولۇپ قالمىسۇن: بىرى سەرمايىنىڭ كېمەيگەنلىكى، يەنە بىرى خوشنىلارنىڭ ئىچى يامانلىق بىلەن خوشال بولۇشى!"

ئېيتمىغىن غېمىڭنى، بىلمىسۇن دۈشمەن،
"لاھەۋلە"① دېيىشىپ بولىدۇ خۇرسەن.

ھكايەت (3)

بىر ئەقىللىق يىگىت ئىلىم-پەندە يۈكسەك كامالەتكە ئېرىشكەن ئىدى، ئەمما تارتىنچاق ئىدى، شۇڭا ئالىملارنىڭ سوھبىتىگە قاتناش-قاندا تىلىنى سوز قىلىشتىن ساقلايتتى. بىر قېتىم ئاتىسى ئۇنىڭغا

---

① لاھەۋلە — "كۈچ - قۇدرەت يوق" دىگەن مەنىدە بولۇپ، كوچمە مەنىدە "خۇدا كورسەتمىسۇن"، "خۇدا ساقلىسۇن" دەپ قوللىنىلىدۇ. بۇ يەردە "خوپ بوپتۇ!" دىگەن مەنىدە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دېدى: "ئوغلۇم، سەنمۇ بىلگىنىڭنى سوزلەپ باقساڭ بولامدۇ؟"
ئوغلى دېدى: "مەندىن بىلمەيدىغان نەرسىنى سورىشىپ قالسا، ئۇياتتا قالارمەنمىكىن دەپ قورقىمەن!"

ئىشتىتىڭمۇ بۇنى: بىر سوپى بىر چاغ،
قاققانكەن نەچچە مىخ كېپىشى نالىغا.
بىر ھەربى ئەمەلدار ئۇنى چىلك تۇتقان:
"يۇر، مېنىڭ ئېتىمغا قىقىسپ قوي تاقا!"

* * *

سوزلىمىسەڭ، يوقتۇر كىشىنىڭ كارى،
سوزلىگەن ئىكەنسەن، دەلىللەپ ئارى.

ھىكايەت (4)

بىر موتىۋەر ئالىم بىر بىدئەتچى بىلەن (خۇدا ئۇنىڭ ئەجدات-لىرىغا لەنەت ياغدۇرسۇن!) مۇنازىرىلىشىپ قالدى، ئەمما ئۇنى دەلىل-ھوججەت بىلەن يېڭەلمەي، قالقانىنى تاشلاپ① كېتىپ قالدى. بىر كىشى ئالىمغا دېدى: "سەن شۇنچە بىلىملىك، كامالەت ئىگىسى تۇرۇقلۇق بىر دىنسىزغا تەڭ كېلەلمىدىڭمۇ؟"
ئالىم دېدى: "مېنىڭ ئىلمىم—قۇرئان، ھەدىس ۋە شەيخلەرنىڭ نۇتقى. ھالبۇكى ئۇ دىنغا ئىشەنمەيدىكەن، مېنىڭ كەلتۈرگەن

① قالقانىنى تاشلاپ — كۈرەشنى تاشلاپ، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولماي، دېگەن مەنىدە.

دەلىللىرىمگە قۇلاق سالمايدۇ-دە. شۇڭا ئۇنىڭ كۆپۈر سوزلىرىنى ئاڭلاپ نىمە قىلىمەن!“

قۇرئانۇ ھەدىس تەسىر ئەتمەس كىشىگە
جاۋاپ شۇدۇر: جاۋاپ بەرمىسەڭ سوزىگە.

ھىكايەت (5)

جالىنۇس① بىر ئەخمەقنىڭ بىر ئالىمنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ، بىھورمەتلىك قىلغانلىغىنى كوردى-دە، دېدى: ”ئەگەر بۇ كىشى (ھەقىقى) دانا بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئىشى بۇ نادان بىلەن بۇ دەرىجىگە يېتىپ بارماس ئىدى!“

غەرەز تۇتماس، ئۇرۇشماس ئىككى ئاقىل،
بىلىملىك دوت بىلەن بولماس مۇقابىل.
ئەگەر نادان قوپال، قاتتىق سوز ئېيتقاي،
ئەقىللىق رەنجىمەي كوڭلىنى ئۇتقاي.
ئەدەپ رىشتىنى ساقلار ئىككى پاكدىل،
ۋە ھەم ئۇز قەدرىنى، نومۇسنى ئىزچىل.
ئەگەر ھەر ئىككى ياق بولغاندا جاھىل،
تومۇر زەنجىرنى ھەتتا ئۇزگەي پۈتكۈل.

---

① جالىنۇس — (مىلادىدىن ئىلگىرى 130 — 230) قەدىمقى رىمنىڭ مەشھۇر تىۋىۋى ۋە تەبىئەتشۇناسى، شۇنىڭدەك دانىشمەن پەيلاسوپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

* * *

بىراۋنى خۇيى سەت قىلغانتى دەشنام،
چىداپ ئېيتتى ئاگا: "ئەي ياخشى ئاشنام،
دېسەڭ سەن ھەرنىمە، ئۇندىن بەتتەر مەن،
ئۆزەمنىڭ ئەيۋىنى ياخشى بىلەرمەن."

ھىكايەت (6)

سەھبان ۋائىل① پاساھەتتە تەڭداشسىز دەپ تونۇلغان ئىدى، بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ بىر يىل جەريانىدا بىر سورۇندا ئۇدا نۇتۇق سوزلەپ كەلگەن بولسىمۇ، بىر قىلغان سوزىنى ئىككىنچى تەكرارلىمىغان، ئەگەر شۇنداق بىر مەنىنى ئىپادىلەش توغرا كەلسە، باشقا بىر ئىبارە بىلەن ئېيتقان ئىدى. پادىشانىڭ يېقىنلىرى ئۇچۇن زورۇر بولغان ياخشى سۈپەتلەرنىڭ بىرى مانا مۇشۇ.

سوزۈڭ دىلنى بەنت قىلسا شىرىن بولۇپ،
ھەمە تەھسىن ئېيتسا ئۇنى ياقتۇرۇپ،
بىر ئېيتقان سوزۈڭنى ئىككىنچى دېمە،
يېتەر بىر قېتىم، ھالۋىنى كوپ يېمە.

---

① سەھبان ۋائىل — مەشھۇر ئەرەپ ناتىقى (7 - ئەسىر)؛ رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ساھابىلىرى ئىچىدە ئۇ ئەڭ پاساھەتلىك شائىر بولۇپ، ئۇنىڭ گۈزەل نۇتقى خەلق ئىچىدە ماقال - تەمسىلگە ئايلىنىپ كەتكەن.

ھېكايەت (7)

ئاڭلىشىمچە، بىر دانىشمەن مۇنداق دېگەن:

"كىشى ھەرگىز ئۆزىنىڭ نادانلىقىنى ئىقرار قىلمايدۇ، پەقەت شۇ كىشىكى، بىرسى سۆزلەۋاتقان چاغدا، سۆز تۈگىمەي تۇرۇپلا سۆز باشلىسا، بۇ ئاشۇ ئادەمنىڭ ئۆز نادانلىقىنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقى!"

بولۇر سۆزنىڭ، ئەلۋەتتە، باش-ئاخىرى،
سۆز ئاچما پەقەت سۆزلىگەندە بىرى.
ئەقىل، ئەس-ھوشى بار، پاراسەتلىك ئەر،
سۆز ئاچماس جىمىققانىنى كۆرمەس ئەگەر.

ھېكايەت (8)

مەھمۇدنىڭ① بىرنەچچە قۇلى ھەسەن مەيمەندىدىن② سورىدى: "بۈگۈن سۇلتان پالان ئىش توغرىلىق ساڭا نېمە دېدى؟" ئۇ دېدى: "نېمە دېگەنلىكىنى سىلەرگىمۇ مەلۇم بولماي قالماس." ئۇلار دېدى: "ساڭا دەيدىغان گەپنى بىزدەكلەرگە ئېيتىشنى راۋا كۆرمەيدۇ!" ھەسەن دېدى: "شۇ سەۋەپتىن ئۇ ماڭا ئىشىنىدۇكى، مېنىڭ ھېچكىمگە ئېيتمايدىغانلىقىمنى بىلىدۇ-دە! ئۇنداق بولغاندىن كېيىن سوراپ نېمە قىلىسىلەر؟"

---

① مەھمۇد — سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى.

② ھەسەن مەيمەندى — سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋىنىڭ ۋەزىرى.

ئىش بىلەرمەن ھەممە سوزنى باشقىلارغا سوزلىمەس،
شاھ سىرىنى پاش قىلىپ، باش كەتكۈزۈش لايىق ئەمەس.

ھىكايەت (9)

مەن بىر ئۆينى سېتىۋېلىش توغرىلىق سودىلىشىپ، ئىككىلىنىپ تۇرغان ئىدىم. بىر جوھۇت مۇنداق دىدى: "مەن مۇشۇ مەھەللىنىڭ ئۆي ئىگىلىرىدىن بىرى بولىمەن. بۇ ئۆينىڭ قانچىلىك ياخشىلىقىنى مەندىن سورا. سېتىۋال، ھېچ ئەيىۋى يوق!"

مەن دىدىم: "ئۇنىڭدىن باشقا شۇ يېرى باركى، سەن خوشنا ـ دە!"

سېنىڭدەك خوشنىسى بولغان بىر ئۆينىڭ
باھاسى يېتەر ئون سۇرمەل تەڭگىگە.
ۋە لېكىن كېرەكتۇر ئۇمىتۋار بولۇش،
سەن ئولسەڭ ئەرزىيدۇ تۇمەن تەڭگىگە.

ھىكايەت (10)

بىر شائىر قاراقچىلارنىڭ باشلىقى ئالدىغا بېرىپ بىر قەسىدە ئوقۇغان ئىدى. ئۇ ئادەملىرىگە شائىرنىڭ چاپىنىنى سالدۇرۇۋېلىپ، يېزىدىن ھەيدەپ چىقىرىشقا بۇيرۇق قىلدى. بىچارە شائىر سوغاقتا يالىڭاچ كەتتى. ئارقىسىغا ئىتلار چۇشۇپ قاۋاشتى، ئۇ، يەردىن تاش ئېلىپ، ئىتنى قاچۇراي دىسە، يەرنى مۇز قاپلىغان ئىدى. ھېچنىمە

قىلالمىدى ـ دە، دىدى: ”نىمە دىگەن رەزىل هارامزادە ئادەملەر بۇ! ئىتىلىرىنى قويۇۋېتىپ، تاشنى باغلاپ قويۇپتۇ!“ قاراقچىلارنىڭ باشلىغى دەرىزىدىن قاراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ سوزىنى ئىشتىكەچ قاقاقلاپ كۇلۇپ كەتتى ـ دە، دىدى: ”ئەي دانىشمەن، مەندىن نىمىنى سورىساڭ سورا!“ شائىر دىدى: ”ئوز چاپىنىمنى سورايمەن، ئەگەر بەرگۇڭ كەلسە. ‘سىپنىڭ ئىنئامىڭنى ئالغاندىن كورە كەتكىنىمىزگە رازىمىز.’“①

باشقىلاردىن ياخشىلىقنى كۇتىدۇ ئىنسان هامان،
ياخشىلىق كۇتمەي سىپنىڭدىن، سالمىغىن سەنمۇ زىيان.“

قاراقچىلارنىڭ باشلىغى ئۇنىڭغا رەهمى قىلىپ، كىيىمنى قايتۇرۇپ بەردى، يەنە بىر جۇۋا ۋە بىرنەچچە تەڭگە پۇلمۇ قوشۇپ بەردى.

هىكايەت (11)

بىر مۇنەججىم② ئويىگە قايتىپ كېلىپ قارىسا، بىر بىگانە ئەر كىشى خوتۇنىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. مۇنەججىم ئۇنى قاتتىق تىللاپ دەشنام ـ هاقارەت قىلىشقا باشلىدى. ئويدە قىيا ـ چىيا، جاڭجال كوتىرىلدى. بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولغان بىر پاكدىل كىشى مۇنداق دىدى:

① بۇ بىر جۇملە سوز ئەرەپچە ئېيتىلغان.
② مۇنەججىم ـــ ئاسترولوگ، يۇلتۇزشۇناس.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

”بىلمىسەڭ ئۇيۇقىدە تۇرغان زادى كىم؟
ئاسماندىكى ئەھۋالنى بىلەمسەن ھەكىم؟“

ھېكايەت (12)

ئاۋازى سەت بىر خېتىپ① ئۆزىنى خۇش ئاۋاز دەپ ئويلاپ، بىھۇدە ۋاقىراپ-جاقىرايتتى. سەن (ئۇنى ئاڭلىغاندا) ئۇنىڭ ئاۋاز پەردىسىدە يىراق قاغىسىنىڭ② قاقىلدىشى بار دېكەن، ياكى ”تەھقىق ئاۋازلارنىڭ ئەڭ يامىنى ئېشەكنىڭ ئاۋازىدۇر“③ دىگەن ئايەت ئۇنىڭ ھەققىدە ئېيتىلغان بولسا كېرەك، دىگەن بولاتتىڭ.

خېتىپ ئەبۇلفاۋارىس④ ھاڭىرىسا قاچان،
پارس ئىستەخرىنى⑤ قىلدۇ ۋەيران.

يېزا كىشىلىرى بۇ سەت ئاۋازنىڭ ئازاۋىنى تارتىسمۇ، خېتىپنىڭ ئورۇن-مەرتىۋىسىنى ئاياپ، رەنجىتىشىنى مۇناسىپ كورمەيتتى. شۇ

---

① خېتىپ ــ جۈمە نامىزىدا خۇتبە ئوقۇيدىغان خېتىپ ئاخۇنۇم.
② يىراق قاغىسى ــ توقۇناق قاغا ياكى ئالا قاغا. بۇ قاغا سەت قاقىلدايدىغان بولۇپ، يىراق-ھىجراننى چىللار ئىمىش.
③ قۇرئان، 31-سۇرە، 19-ئايەت.
④ ئەبۇلفاۋارىس ــ ”ئاتلارنىڭ ئاتىسى“ دىگەن مەنىدە بولۇپ، ئەرەپلەر ئېشەككە ئاشۇنداق لەقەم قويغان.
⑤ ئىستەخر ــ قەدىمقى پارس مەملىكىتىنىڭ پايتەختى بولۇپ، ئۆزىنىڭ تاشتىن ياسالغان سېپىل-قەلئەلىرى بىلەن مەشھۇر.

مەملىكەتنىڭ خېتىپلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا يوشۇرۇن ئاداۋەت تۇتۇپ يۈرەتتى. بۇ ئادەم بىركۈنى ئۇنى يوقلاپ كەلگەندە: ”سېنى چۈشەپ قاپتىمەن، خەيرلىك بولسۇن!“ دېدى. ”قانداق چۈش كوردۇڭ؟“ دەپ سورىدى خېتىپ. ئۇ كىشى دېدى: ”قارىسام، سەن خۇش ئاۋازمىشسەن، نەپەسلىرىڭدىن كىشىلەر راھەتلىنىۋاتقانمىش!“

خېتىپ بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن دېدى: ”مۇبارەك چۈش كورۈپسەن، چۈنكى مېنى ئۆز كەمچىلىكىمدىن ۋاقىپ قىلدىڭ. مەلۇم بولدىكى، ئاۋازىم يېقىمسىز ئىكەن، مېنىڭ ۋاقىراپ-جاقىراپ ئوقۇغان خۇتبەمدىن خەلق ئازاپلىنىۋېتىپتۇ. توۋا قىلدىم، مۇندىن كېيىن خۇتبە ئوقۇمايمەن، ئوقۇسام ئاستا ئوقۇيمەن!“

دوستۇم سوھبىتىدىن خاپىمەن ھامان،
ناچار خۇيلىرىمنى بەلەن كورستەر.
ئەيۋىمنى ئارتۇقلۇق، كامالەت كورۇپ،
تىكىنىمنى بىرگۇل، ياسمەن كورستەر.
نەدىدۇ ئۇياتسىز، قىزىل كوز دۇشمەن؟
ئۇ بولسا ئەيۋىمنى روشەن كورستەر!

ھىكايەت (13)

بىر ئادەم سەنجار مېچىتىدە① ئوزلۇكسىدىن ئەزان ئېيتاتتى،

---

① سەنجار مېچىتى — مېسوپوتامىيەنىڭ سەنجار شەھىرىدە سۇلتان سەنجار (پادىشالىق دەۋرى 1118 — 1157 - يىللار) تەرىپىدىن سالدۇرۇلغان مېچىت.

ئەمما شۇنداق يېقىمسىز ئېيتاتتىكى، ئىشتىكۇچىلەردە يىرگىنىش پەيدا قىلاتتى. مېچىتنىڭ ئىگىسى ئادىل، ئالىجاناپ بىر ئەمىر[1] بولغاچقا، ئۇنىڭ كوڭلىگە ئازار بېرىشنى خالىمايتتى. ئەمىر دىدى: ”ئەي ئالىجاناپ كىشى، بۇ مېچىتنىڭ بۇرۇنقى ئوز مۇئەززىنلىرى بار، ھەر بىرىگە (ئېيغا) بەش دىنار تەممنات بېرىشنى بېكىتكەنمەن. ئەگەر سەن باشقا جايغا كەتسەڭ، ساڭا ئون دىنار بېرەتتىم!“

سوز شۇنىڭغا توختالدى-دە، ئۇ كەتتى. بىرنەچچە زامان ئوتكەندىن كېيىن ئۇ ئەمىرنى يولدا ئۇچرىتىپ، دىدى: ”ئەي تەقسىر، سەن مېنى بۇ يۇرتتىن ئون دىنار بىلەن يولغا سېلىپ ئۇۋال قىلىپسەن، چۇنكى بارغان يېرىمدە كىشىلەر باشقا يەرگە كەتسەڭ يىگىرمە دىنار بېرىمىز دىيىشىۋاتىدۇ، ئەمما مەن ئۇنىمايۋاتىمەن.“

ئەمىر كۇلۇپ تېلىقىپ كەتتى-دە: ”ھەرگىز ئالما، ئەللىك دىنار بېرىشكىمۇ رازى بولۇشىدۇ!“ دىدى.

تاش يۈزىدىن لايىنى قىرماس ھېچكىشى كۇرجەك بىلەن،
شۇ قوپال ئاۋاز بىلەن قىرغان كەبى يۇرەكنى سەن.

ھىكايەت (14)

ئاۋازى يېقىمسىز بىركىشى قۇرئاننى يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ئوقۇيتتى. بىر پاكدىل كىشى يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ سورىدى: ”سېنىڭ ئايلىغىڭ قانچە؟“ ئۇ كىشى دىدى: ”ئايلىغىم يوق.“ پاكدىل

---

① ئەمىر — ھەربى باشلىق، ياكى بەگ-ھاكىم مەنىسىدە.

كىشى دېدى: "ئۇنداق بولسا نېمىشقا ئۆزەڭنى مۇنچىلىك جاپاغا سالىسەن؟" "خۇدا يولىدا ئوقۇيمەن!" دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ.
پاكدىل كىشى دېدى: "خۇدا يولىدا ئوقۇمىغىن."

ئوقۇساڭ بۇ رەۋىشتە قۇرئاننى،
يۇيىسەن مۇسۇلمانلىق شەرەپ-شاننى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بەشىنچى باپ

ئىشىق ۋە ياشلىق توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

ھەسەن مەيمەندىدىن (كىشىلەر) سوراشتى: ”سۇلتان مەھمۇدنىڭ شۇنچە كوپ ساھىپجامال قۇللىرى باركى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى جاھاننىڭ سەرخىل گۈزىلى ھېساپلىنىدۇ. ئەمما نېمىشقىدۇ، ئۇلارنىڭ ھېچ بىرىگە ئاياز①قا قويغانچىلىك مەيلى-مۇھەببەت قويمايدۇ؟“

ھەسەن دېدى: ”نېمىگە كوڭلى چۈشسە، كوزگە شۇ چىرايلىق كورۈنىدۇ!“

كىمكى سۇلتانىنىڭ بولسا مۇرىدى،
يامان ئىش قىلسىمۇ كورۈنەر ئوبدان.
مۇبادا قوغلانسا شاھنىڭ ئالدىدىن
ئوزىنى تارتىدۇ ھەتتاكى تۇققان.

* * *

كىمكى قارىسا يامان نەزەردە،
يۇسۇپنىڭ② رەڭگىمۇ كورۈنىدۇ سەت.

---

① ئاياز — سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋىنىڭ ياخشى كورىدىغان قۇلى.

② يۇسۇپ — يۇسۇپ پەيغەمبەر.

دۇنگە قارىسا ياخشى كوز بىلەن
كورۇنگەي كوزىگە پەرىشتە سۇپەت.

ھكايەت (2)

ئېيتىلىشچە، بىر غوجىنىڭ غايەت گۈزەل بىر قۇلى بار ئىكەن، غوجا ئۇنىڭغا مېھرى-مۇھەببەت بىلەن قارايدىكەن. (بىركۈنى) دوستلىرىدىن بىرىگە دەپتۇ:

"ھەي دەرىغ! مېنىڭ بۇ قۇلۇم شۇ قەدەر ھوسۇن-كامالىتىگە يارىشا ئۇزۇن ئېغىز، بىئەدەپ بولمىسىچۇ!"

دوستى ئېيتىپتۇ: "ھەي بۇرادەر، سەن ئۇنىڭ ئىشقىنى ئىقرار قىلغان ئىكەنسەن، ئۇنىڭدىن خىزمەت قىلىشنى كۇتمە. چۈنكى ئاشىق بىلەن مەشۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن غوجا، قۇل مۇناسىۋىتى كوتىرىلىپ كېتىدۇ!"

پەرى يۈز قۇل بىلەن غوجىسى ئەگەر
قىزىتسا ئىشقىدىن كۇلكە ھەم ئويۇن،
تاڭ قالما، ئۇ ھوكۇم قىلسا غوجىدەك،
بۇ سۇنسا قۇلىنىڭ نازىغا بويۇن.

* * *

سۇ توشۇش، خىش قۇيۇش قۇللارنىڭ ئىشى
ئەمما نازىنىن قۇل بولۇر مۇشتىلاشچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھېكايەت (3)

بىر تەقۋادارنى كورگەن ئىدىم، ئۇ بىر شەخسنىڭ مۇھەببىتىگە گىرىپتار بولغانلىقتىن، ھېچبىر سەۋىر-تاقەت قىلالمايتتى، تىلمۇ گەپكە كەلمەيتتى. ئۇ شۇنچە تەنە سوزلەرنى ئاڭلىسىمۇ، شۇنچە ئازاپ چەكسىمۇ، باللارچە ئىشق-مۇھەببەتنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى ۋە مۇنداق دەيتتى:

"ئىتىگىدىن قولۇمنى تارتمايمەن،
شەمشەر ئۇرساڭ ئۇر، كوكسۇم ئاچىمەن.
يوق سەندىن باشقا ھېچبىر پاناھىم،
مۇبادا قاچسام، ساڭا قاچىمەن!"

بىر كۈنى ئۇنى تاپا-تەنە قىلىپ مۇنداق دېدىم: "سىنىڭ ئوتكۈر ئەقلىڭ نىمە بولدى، نىمە ئۈچۈن پەس نەپسىڭ غالىپ كەلدى؟"

ئۇ بىر دەم ئويغا چومۇپ مۇنداق دېدى:

"قەيەرگە كىلەركەن ئىشقنىڭ سۇلتانى،
كۈچ-قۇۋۋەتتە تەقۋاغا قالمىغاي ئورۇن.
بولانسا پاتقاقتا ياقىسىغىچە،
بىچارە قانداقمۇ پاك يۈرەلىسۇن؟"

هكايەت (4)

ئېسىمدىكى، بىر كېچىسى بىر ئەزىز دوستۇم ئىشىكتىن كىرىپ كەلدى. ئىختىيارسىز ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم-دە، يېڭىم تېگىپ كېتىپ، چىراغ ئۆچۈپ قالدى.

يورۇتتى ئۇ زۇلمەتنى شويىلا چېچىپ بۇ سائەت،
ھەيرانمەنكى بەختىمدىن، نەدىن كەلدى بۇ دولەت؟

ئۇ ئولتۇرۇپ كايىپ كەتتى: ”مېنى كورۇش بىلەنلا چىراغنى ئۆچۈرۈپ قويدۇڭ، بۇنىڭ مەنىسى نىمە؟“ مەن دېدىم: ”بۇنىڭ ئىككى مەنىسى بار: بىرىنچىسى، ماڭا ئاپتاپ چىققاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى، ئىككىنچىسى، مۇنۇ بېيىت ئېسىمگە كېلىپ قالدى:

يېقىمسىز مەنمەنچى چىراغنى توسسا،
قوپ، ئۇنى سورۇندا دەرھاللا ئولتۇر.
كەلسە گەر شېرىن لەب، كۆلكىسى شېرىن،
بىلەكتىن قولتۇغلا، چىراغنى ئۆچۈر!“

هكايەت (5)

بىر كىشى ئۇزاق ۋاقىت كورمىگەن بىر دوستىغا مۇنداق دېدى: ”نەدە يۈردۈڭ؟ سېنى كورۇشكە بەكمۇ تەشنا بولدۇم!“

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئۇ دېدى: ”زېرىككەندىن تەشنا بولغان ياخشىراق!“

كېچىكىپ كەلدىڭ ئەي بىپەرۋا مەسخۇش نىگارىم،
ئىتتىگىنى تېز قويۇشقا يوقتۇر قارارىم.

كىمكى كۆرسە جانانىنى كەمدىن-كەم شۇنچە،
ھېچ بولمىسا كۆرۈۋالسۇن كۆڭلى قانغۇنچە.

ھېكمەت: ئەگەر يار ئۆز دوستلىرى بىلەن كەلسە جاپا قىلىش ئۈچۈن كەلگەندۇر، بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، بۇنداق ئۈچرىشىش رەشك ۋە ھەسەتتىن خالى بولمايدۇ.

مېنى كۆرۈشكە كەلسەڭ دوستلىرىڭ بىلەن بىللە،
خوپ بولۇشقا كەلسەڭمۇ، لېكىن سوقۇشقۇچىسەن!

* * *

بىر نەپەس غەيرى بىلەن بولسا يار،
بىر كۈنلەش مېنى قىلغاي ۋەيرانە.

ئۇ كۈلۈپ دېدى:

ئەي سەئدى، بەزمەمنىڭ چىراغىسەن،
نە قىلاي كۆيۈپ ئۆلسە پەرۋانە.

هكايەت (6)

ئېسىمدە، ئۆتكەن كۈنلەردە بىر دوستۇم بىلەن مەن بادامىنىڭ قوشماق مېغىزىدەك بىللە ئۆتتۈشكەن ئىدۇق. تۇيۇقسىز (سەپەر تۇپەيلى) ئايرىلىشقا توغرا كەلدى. بىرقانچە ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ قايتىپ كېلىپ: "شۇ مۇددەت ئىچىدە سەن ماڭا بىرەر خەۋەرچى ئەۋەتمىدىڭ!" دەپ ماڭا كايىشقا باشلىدى. مەن دېدىم: "رەشكىم كەلدى. چۈنكى سېنىڭ جامالىڭ بىلەن خەۋەرچىنىڭ كۆزى نۇرلانسا، مەن ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولىمەن!"

ئەي قەددىناس، توۋا قىل دەپ قىستىما سەن سوز بىلەن،
توۋا قىلماسمەن بېشىمغا كەلسىمۇ ھەتتا قىلىچ.
رەشك قىلارمەن باقسا بىرسى قامىتىڭگە تويغىچە،
قاينا ئېيتايكى، كىشى باققان بىلەن تويمايدۇ ھىچ.

هكايەت (7)

بىر ئالىم كىشىنى كورگەن ئىدىم، ئۇ بىرسىنىڭ ئىشقىغا گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، سىرى پەردىنىڭ تېشىغا چىقىپ كېتىپ قالغان ئىدى، ئۇ نۇرغۇن جەۋرى-جاپا چېكەتتى ۋە ئىنتايىن سەۋىر قىلاتتى. بىر كۈنى مەن ئۇنىڭغا دوستانىلىق بىلەن شۇنداق دېدىم: "بىلىپ تۇرۇۋېتىمەنكى، سېنىڭ بۇ شەخسكە بولغان دوستلۇغۇڭدا ھىچقانداق ئەدەپسىزلىك يوق ۋە مۇھەببىتىڭدە پەس غەرەز كوزلەنمىگەن،

لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، ئۇزەڭنى گۇمان ئاستىغا قويۇپ، بىئەدەپ-لەرنىڭ جەۋرىنى تارتىشلىق ئالىملارنىڭ يۈكسەك مەرتىۋىسىگە لايىق ئەمەس!“

ئۇ دېدى: ”دوستۇم، تاپا-تەنە قولىنى مېنىڭ قىسمىتىمنىڭ ئۈتىگىدىن تارتىۋال، سېنىڭ مەسلىھەتلىرىڭنىمۇ نەچچە قېتىم ئويلاپ كۆرگەنمەن، ئەمما ئۇنى كورمەسلىكتىن تارتقان جاپايىمغا سەۋر قىلىشتىن مۇشۇ جاپاغا چىداش ماڭا ئاسانراق چۈشىدۇ. دانالار ئېيتقانكى، كوزنى يار جامالىنى كورۇشتىن تارتىۋېلىشتىن كورە كوڭۇلنى جاپاغا سېلىش ئوڭايراق چۈشىدۇ!“

كىمگە يارسىز كۈن ئوتكۈزۈش مۇشكۈل،
گەر جاپا قىلسا چىداش كېرەك پۈتكۈل.
بىر كۈنى دېدىم: ”رەھىم قىل زىنھار!“
نەچچە كۈن ئوتكەچ ئېيتتىم ئىستىغفار.
دوستىدىن دوست تىلىمەس شەپقەت،
دىلىنى تاپشۇردۇم يارغىلا پەقەت.
يا لۇتپ ئېتىپ چىللىسۇن، مەيلى،
يا غەزەپتىن قوغلىسۇن، مەيلى.

ھېكايەت (8)

ياشلىقىمنىڭ نەۋ باھارىدا (بۇنداق ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىقىنى سەنمۇ بىلىسەن) بىر مەھبۇپ بىلەن يوشۇرۇن باردى-كەلدى قىلىشقان ئىدىم، چۈنكى ئۇ خۇش ئاۋاز، سۇرىتى تولۇن ئايدەك

ئىدى.

ئۇنىڭ يۇمران موپلىرى گويا ئىچكەن ئابىھايات،
شەكەر لېۋىگە باقسۇن، كىمكى يەي دىسە ناۋات.

مەن تاسادىپىلا ئۇنىڭ تەبەسسۇمىگە توغرا كەلمەيدىغان بىر قىلىقىنى سېزىپ قالدىم. بۇ قىلىقى ماڭا ياقمىدى. ئىتتىكمىنى ئۇنىڭدىن تارتىۋالدىم ۋە شىشخالىنى يىغىۋالدىم.① مەن ئۇنىڭغا دىدىم:

"كەت، يولۇڭ بولسۇن، نىمە قىلساڭ قىل،
بىزگە يوق خۇشتۇڭ، ئۆزەڭنى ئەلا بىل."

ئۇنىڭ كېتىۋېتىپ مۇنداق دىگەنلىكىنى ئاڭلىدىم:

"شەپەرەڭ مۇبادا ئاپتاپىنى سويىمەس،
ئاپتاپنىڭ شويلىسى زەررە كېمىمەس."

ئۇ شۇ سوزنى دىدى-دە، كېتىپ قالدى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغانلىغىم ماڭا تەسىر قىلدى.

ئەمما خۇداغا شۈكۈر ۋە مىننەتدارلىق بولسۇنكى، ئۇ بىرنەچچە

① شىشخالنى يىغىۋالدىم — شىشخال ئويناشنى توختاتتىم، يەنى ئالاقەمنى ئۈزدۈم.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ۋاقىتتىن كېيىن قايتىپ كەلدى. لېكىن ئۇنىڭ داۋۇدنىڭكىدەك ئاۋازى① ئوزگەرگەن، يۇسۇپنىڭكىدەك جامالى كوركەملىكىنى يوقاتقان، ئالمىدەك ئېڭىكىنى بېھىدەك توپا باسقان، ھوسنى بازارى كاساتلاشقان ئىدى. ئۇ مېنى قۇچاقلارمىكىن دەپ ئۈمىت كۈتكەن ئىدى، ئەمما مەن ئوزەمنى چەتكە تارتىپ مۇنداق دېدىم:

”ھوسنۈڭنىڭ گۈلزارى مايسا بولغان كۈن،
نەزەر سالغۇچىڭنى كوزدىن قوغلىدىڭ.
بۈگۈن گۈلزارىڭنى يانتاق باسقاندا،
يارىشىشىنى كوزلەپ مېنى يوقلىدىڭ.“

* * *

نەۋ باھار، ياپرىغىڭ سارغايدى، سولدى.
قويما قازىنىڭنى، ئوتمىز سۇندى.
قاچانغىچە نازلىنىپ كورەڭلەيسەن،
ئوتكەنكى دولىتىڭنى ئەسلەيسەن؟
بارغىن سەن، ئالدىڭغا تەلەپكار بولسا،
نازلانغىن ئەكىلەپ، خېرىدار بولسا.

* * *

باغدا مايسىزارنى كوكۇللۇك دەيدۇ،
بۇ سوزنى ئېيتقانلار ئوبدان بىلىدۇ.
يەنى گۈزەللەرنىڭ يۈزى خەت تارتسا،

① داۋۇدنىڭكىدەك ئاۋازى — داۋۇت پەيغەمبەرنىڭ سازىدەك يېقىملىق ئاۋازى.

ئاشىق دىلى شۇنچە مەپتۇن بولىدۇ.
بوستانىڭ بولغاندا سامساق - پىيازلىق،
ئۇزگەنىسىرى ئۇنى كوپرەك كوكلەيدۇ.

* * *

سەۋر ئەيلە ۋە يا يۇل ئۇكۇنۇپ چاچ - ساقىلىڭنى،
هوسنۇڭگە كىپىل كۇنلەر ئوتۇپ، پۇتكەي بۇ دولەت.
تۇتقان كەبى سەن ئوز ساقىلىڭ، تۇتسام بۇ جاننى،
قولدىن چىقىرىپ قويماس ئىدىم تاكى قىيامەت.

* * *

سوئال بىرىپ ئىيتتىم (ئاغا): "نىمە بولدى جامالىڭغا،
چۇمۇلىلەر ئولاشقانمۇ تولۇن ئاينىڭ ئەتراپىغا؟"
جاۋاپ بەردى: "بىلمەيمەنكى، نىمە بولغان مىنىڭ يۇزۇم؟
بەلكىم، بۇگۇن هوسنۇم ئۇچۇن ماتەم تۇتۇپ كىيگەن قارا!"

هىكايەت (9)

باغداتلىق بىر ئەرەپتىن (كىشىلەر) سوراپتۇ: "ياشلار ھەقىقەدە قانداق پىكىردە سەن؟" ئۇ ئىيتىپتۇ: "ئۇلاردا ياخشىلىق يوق، كوركەم چاغلىرىدا توڭلۇق قىلىدۇ، ئەمما ئوزى قوپاللاشقاندا مۇلايىملىشىشقا باشلايدۇ!" —يەنى گوزەل، يىقىملىق چاغلىرىدا رەھىمسىزلىك، قوپاللىق قىلىدۇ، ئەمما چىرايى كىتىپ سەتلىشىشكە باشلىغاندا مۇلا- يىملىشىپ دوستلۇق كورسىتىدۇ.

ئوسمۇر شىرىن، گوزەل چاغدا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تىلى ئاچچىق، خۇيى يامان بولىدۇ.
سەتلىشىپ ئۇ، ساقال باسقاندا،
سۇركىلىپ خەققە، مېھرىۋان بولىدۇ.

ھىكايەت (10)

بىر ئالىمدىن (كىشىلەر) سوراپتۇ: "ئەگەر كىشى بىر ئاي يۈزلۈك بىلەن خالى جايدا ئولتۇرسا، ئىشىك تاقاقلىق بولسا، رەقىپلىرى ئۇخلىغان بولسا، تۈيغۇسى قوزغىلىپ، نەپسى تاقىلداپ كەتسە، قىسقىسى، ئەرەپلەر ئېيتقاندەك، 'خورما پىشسا، باغۋەننىڭ كارى بولمىسا'، ئۇ ئادەم ئۆزىنى تارتىپ، ساقلىنىپ قالالارمۇ؟"

ئالىم ئېيتىپتۇ: "ئاي يۈزلۈكتىن ساقلىنىپ قالغان تەقدىردىمۇ، غەيۋەتچىلەرنىڭ يامان تىللىرىدىن ساقلىنالمايدۇ!"

ئادەم ئۆز نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىشتىن ساقلانسىمۇ، رەقىپلىرىنىڭ يامان غەرەزلىرىدىن ساقلىنالمايدۇ.

* * *

كىشى ئۆز ئىشىنى جوندەيدۇ ئوبدان،
لېكىن يوق يات تىلنى باغلاشقا ئىمكان.

ھىكايەت (11)

بىر تۈتى قۇشنى قاغا بىلەن بىر قەپەزگە سولاپ قويغان ئىكەن. تۈتى قاغىنىڭ يېقىمسىز كۆرۈنۈشىدىن يىرگىنىپ شۇنداق دەپتۇ: "بۇنىڭ تەلەتى نىمە دېگەن سەت، قىياپىتى نىمە دېگەن خۇنۈك،

تۇرقى نىمە دېگەن يىرگىنىشلىك، قىلىغى نىمە دېگەن ئەسكى! ھەي جۇدالىق قاغىسى، كاشكى ئارىمىز ئىككى مەشرىق ئارىلىغىدەك① يىراق بولۇپ قالىسىچۇ! –

كىم تۇرۇپ سەھەردە يۈزۈڭگە باقسا،
بەختلىك سەھىرى ئايلىنار شامغا.②
ئۇلپەتكە ئۆزەڭدەك بىتەلەي كېرەك،
ۋە لېكىن سەن كەبى بارمۇ دۇنيادا؟“

شۇنىسى قىزىقكى، قاغىمۇ تۇتى بىلەن بىللە بولۇپ قالغانلىقىغا جېنىدىن بىزار بولۇپ، خاپىچىلىقتا قالغان. ”لاھەۋلە“③ ئوقۇپ، پەلەكنىڭ تەتۈر چوگىلىشىدىن نالىغان ۋە مەيۈسلۈك قولىنى بىر بىرىگە سۈركەپ مۇنداق دېگەن: ”بۇ نىمە دېگەن شور پىشانىلىك، نىمە دېگەن تەلىيى پەسلىك، نىمە دېگەن تۇراقسىز كۈنلەر! مەن باشقا قاغىلار بىلەن بىللە باغنىڭ تاملىرىدا سولەت بىلەن يۈرگەن بولسام، ئۆزەمنىڭ قەدرى-قىممىتىگە لايىق بىر ئىش بولاتتى!

مەيپەرەسلەر بىلەن ئولتۇرغان ماكان
تەقۋادار سوپىغا بولىدۇ زىندان.

① ئىككى مەشرىق ئارىلىغىدەك — ئىككى كۈنلۈك يول ئۇزۇنلۇغىدا.
② شام — كېچە مەنىسىدە.
③ ”لاھەۋلە“ — بۇ يەردە ”خۇدا مېنى قۇتقازغىن!“ دېگەن مەنىدە.

www.uyghurkitap.com

مەن نىمە گۇنا قىلغاندىمەن، ئۇنىڭ جازاسى ئۇچۇن تەقدىر مېنى ئاشۇنداق بىر مەنمەنچى ئەخمەق، ۋالاقتەككۇر نائەھلىنىڭ سوھبىتىگە كىرگۈزۈپ قويۇپ، مۇشۇنداق بالا-قازا زەنجىرىگە گىرىپتار قىلدى!

سۇرتىڭ بولسا، تامنىڭ قېشىغا
ھېچ كىشى كەلمەي، ئارقىغا يانار.
جەننەتتە بولسا گەر تۇرار جايىڭ،
كىشى دوزاقنى قىلار ئىختىيار.“

بۇ مەسىلىنى شۇنىڭ ئۇچۇن كەلتۇردۇمكى، دانالار نادانىدىن نەپرەتلەنسە، نادانلار دانادىن يۈز ھەسسە يىرگىنىدۇ. بۇنى سەن بىلىپ قوي.

بىر زاھىت بولغانكەن مەيخورلار بىلەن،
ئېيتىپتۇ ئارىدىن بەلخلىك① بەرنا:
زىرىكسەڭ، ھومسىيىپ بۇندا ئولتۇرما،
سەن بولساڭ بىزگىمۇ يۈز ھەسسە جاپا.

* * *

گۈل بىلەن لالىدەك بولغان ئىدۇق جەم،
ئارىمىزدا بولدۇڭ قاخشالدەك سەن ھەم.
ئوخشايسەن قۇيۇنغا، ئاچچىق سوغاققا،
قاركەبى يېپىشىپ، مۇز تۇتتۇڭ مەھكەم.

---

① بەلخ — ئافغانىستاندىكى بىر شەھەر.

هكايەت (12)

مېنىڭ بىر دوستۇم بار ئىدى، ئۇنىڭ بىلەن بىرقانچە يىل سەپەردە بىللە بولغان، نان-تۇزنى تەڭ يېگەن ئىدۇق ۋە ئارىمىزدا چەكسىز دوستلۇق ئورنىتىلغان ئىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ ئازغىنا مەنپەئەت سەۋەبى بىلەن كۆڭلۈمنى رەنجىتىشنى راۋا كۆرگەنلىكتىن، دوستلۇقىمىز ئاخىرلاشتى. شۇنىڭغا قارىماستىن، ھەر ئىككىمىزدە سەمىمى مۇھەببەت ساقلىنىپ قالدى. بىر كۈنى ئۇنىڭ مېنىڭ شېئىرلىرىمدىن تۆۋەندىكى ئىككى بېيىتنى بىر ئولتۇرۇشتا ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىدىم:

كىرىپ كەلسە يارىم كۈلۈپ، ئېچىلىپ،
دىلدىكى يارامغا تۇز سېپەر يېڭى.
ئاھ، زۇلپى قولۇمغا چۈشسە نە بولغاي؟
يەتكەندەك مىسكىنگە سېخىلەر يېڭى!①

بىر بولۇك دوستلىرىم بۇ شېئىرىمنىڭ نەپىسلىكىگە (ياق، ئۇزلە- رىنىڭ ئالىجاناپلىقىغا!) گۇۋالىق بېرىپ، ماڭا ئاپىرىن ئوقۇشقان. جۈملىدىن ئۇمۇ ماختاشقا تىرىشىپ، بۇرۇنقى دوستلۇقىمىزنىڭ يوقال- غانلىقىغا ئەپسۇس-پۇشايمان يېگەن ۋە ئۇز خاتالىقىنى ئېتىراپ قىلغان. مەن ئۇنىڭ تەرىپىدىنمۇ ئىنتىلىش بارلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن مۇنۇ بېيىتلەرنى ئەۋەتىپ، يارىشىپ قالدۇق:

---

① يېڭى — بۇ يەردە يەڭ مەنىسىدە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئارىمىزدا بولمىغانمۇ ئەھدى-ۋاپا؟
بىزگە جاپا سالدىڭ، بۇزۇپ ئەھدىڭنى سەن.
ئەل-جاھاندىن كېچىپ ساڭا كوڭۈل بەرسەم،
بىلمەيمەنكى، تېزلا بۇزدۇڭ چېھرىڭنى سەن.
ياراشماققا مەيلىڭ بولسا قايتىپ كېلىپ،
مەھبۇپ بولغىن، باغلاپ يەنە مېھرىڭنى سەن.

ھېكايەت (13)

بىر كىشىنىڭ ساھىپجامال ياش ئايىلى ۋاپات قىلىپ، قېرىپ كەتكەن قەينىئانىسى ئاشۇ ئايالىنىڭ نەرسە-كېرەكلىرى سەۋەبى بىلەن بۇ ئۆيدە تۇرۇپ قالغان ئىدى. ئۇ كىشى موماي بىلەن پاراڭلىشىشتىن بەكمۇ ئازاپلىناتتى، ئەمما بىللە تۇرۇشتىن قۇتۇلۇشىنىڭ چارىسىنى تاپالمايتتى. بىر كۈنى بىر توپ ئاغىنىلىرى ئۇنى يوقلاپ كەلگەن ئىدى، ئارىدىن بىرسى سورىدى: ”سەن سۆيۈملۈك يارىڭدىن ئايرىلىپ، قانداق كۈن كەچۈرۈۋاتقانسەن؟“

ئۇ كىشى دېدى: ”ئايىلىمنى كورمەسلىك قەينىئانامىنى كورۈپ تۇرۇشتىن ئېغىر چۈشمىدى!“

گۈل توزۇپ، تىكىنى ئامان قالدى،
غەزىنە تۈگىدى، يىلان قالدى.
قىلماقلىق نەيزىگە كوزنى پىدا
دۈشمەن يۈزىنى كورۈشتىن ئەلا.

يۈز دوستتىن ئالاقىنى ئۈزسەڭ ئۈز،
چۈشمىنىسۈن دىسەڭ دۈشمىنىڭگە كوز.

ھىكايەت (14)

ئېسىمدىكى، ياشلىق كۈنلىرىمىدە بىر ئاي يۈزلۈكىنىڭ دىدارىغا نەزەر سېلىش ئۈچۈن بىر كوچىنى ئايلىنىپ يۈرەتتىم. بۇ تومۇز ئېيى بولۇپ، ئىسسىغى ئاغزىمنى قۇرۇتاتتى، قۇرغاق شامىلى ئۇبىستىخانلىرىمنىڭ يىلىكىنى قاينىتاتتى. مەن ئىنسانغا خاس ئاجىزلىق تۈپەيلىدىن ئاپتاپنىڭ كويدۇرۇشىگە تاقەت قىلالماي، بىر تامنىڭ سايىسىغا ئوزەمنى ئاتتىم، بىرسى تومۇزنىڭ ھارارىتىنى سوغاق سۇ بىلەن بېسىلدۇرارمىكىن دىگەن ئۈمىتتە ئىدىم.

تۇيۇقسىز بىر ئۆينىڭ قاراڭغۇ دەھلىزىدىن نۇر چاقنىغاندەك بولدى، يەنى پاساھەتلىك تىل گۈزەللىگىنى بايان قىلىشقا ئاجىزلىق قىلىدىغان بىر ساھىپجامال، گويا قاراڭغۇ كېچە تاڭ ئاتقاندەك، ياكى زۇلۇماتتىن ئابىھايات چىققاندەك پەيدا بولدى. قولىدا بىر كاسا شېكەر بىلەن شەرۋەت ئارىلاشتۇرۇلغان قار سۈيى بار ئىدى. گۈلاپ بىلەن خۇش بۇي قىلىدىمىكىن ياكى جامالىنىڭ گۈلىدىن بىرنەچچە تامچە ئەترە تامدىمىكىن، بىلەلمىدىم. قىسقىسى، شەرۋەتىنى ئۇنىڭ نازۇك قولىدىن ئالدىم-دە، ئېچىۋەتتىم، ماڭا يېڭىدىن ھايات بەخش ئەتتى!

قانمىغاي تەشنالىغىم ساپ سۇ بىلەن،
گەرچە ئىچسەممۇ پۈتۈن دەريانى مەن.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

دىلغا سىغماس بەختىيارنىڭ شاتلىغى،
كوزى چۈشسە شۇ گۈزەلگە ھەر سەھەر.
مەيگە مەس بولسا تۇگەر تۈن نىسپىدە،
ساقىغا مەس بولسا مەھشەردە تۇگەر.

ھىكايەت (15)

بىر يىلى مۇھەممەد خارەزىم-شاھ (ئاللا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) بىر مەسلىھەتنى كوزدە تۇتۇپ، خەتا بىلەن سۇلھى تۈزۈشنى① ئىختىيار قىلىپ قالدى. مەن قەشقەر جامەسىگە كىرگەن ئىدىم. بىر ئوغۇلنى كوردۇمكى، غايەت كېلىشكەن، ناھايىتى چىرايلىق ئىدى، ئۇنىڭ مىسالىدا مۇنۇلار ئېيتىلىدۇ:

مۇئەللىمىڭ بار شوخلۇقنى، دىلبەرلىكنى ئۇگەتكەن،
جاپا، كايىش، ناز قىلىشنى، زومىگەرلىكنى ئۇگەتكەن.
مەن ئادەمنى بۇ سۇرەتتە، بۇ قامەتتە، خۇلۇقتا
كورگىنىم يوق، بەلكىم پەرى بۇ ھۈنەرنى ئۇگەتكەن.

ئۇنىڭ قولىدا زەمەخشەرىنىڭ② «نەھۋى مۇقەددىمىسى» بولۇپ،

① مۇھەممەد خارەزىم شاھنىڭ 1210 - يىلى كىدانلار بىلەن تۈزگەن سۇلھى كوزدە تۇتۇلسا كېرەك.

② زەمەخشەرى — مەشھۇر تىلچى ئالىم (1075 — 1144) ئەرەپ تىلى بويىچە نۇرغۇن كىتاپلارنىڭ ئاپتورى.

ئۇ ھە دەپ: "زەيد ئۆمەرنى ئۇردى،① پېئىل ئۆتۈملۈك بولۇپ، ھەركىتى ئۆمەرنىڭ ئۈستىدە" دەپ ئوقۇۋاتاتتى.

مەن دىدىم: "ئەي ئوغۇل، خارەزىم بىلەن خەتا سۇلھى تۈزۈشتى، ئەمما زەيد بىلەن ئۆمەرنىڭ ئاداۋىتى تېخىچە تۈگىمىدىمۇ؟"

ئۇ كۈلۈپ كەتتى-دە، تۇغۇلغان يېرىمنى سورىدى.

مەن: "شىراز تۇپرىغىدىن" دىدىم.

ئوغۇل دىدى: "سەئدى شېئىرلىرىدىن قايسىنى بىلىسىز؟"

مەن دىدىم:

مەن يولۇقتۇم بىر تىلچىغا،② ھۇجۇم قىلدى غەزەپتە
شۇ دەم گويا زەيد ئۆمەرگە جەڭدە قارشى تۇرغاندەك.
ئۇ تارتىدۇ ئىتىگىنى، كوتەرمەستىن بېشىنى،
بەلكىم تارتقان ئىتىگىنى دەل شۇ كىشى بولغاندەك.③

ئۇ بىرئاز ۋاقىت ئويلاندى-دە، دىدى: "ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ كوپىنچىسى بىزنىڭ دىيارىمىزدا پارس تىلىدا ئوقۇلىدۇ، ئەگەر پارسچە ئوقۇغان بولسىڭىز، چۈشىنىشكە ئاسانراق بولاتتى، چۈنكى، كىشىگە ئۇقۇمىغا قاراپ سوزلىگىن، دىگەن ماقال بار."

① زەيد بىلەن ئۆمەر كىشى ئىسىملىرى بولۇپ، ئەرەپ تىلى گىراماتىكىسىدا تولىمۇ كوپ مىسالغا ئېلىنىپ كەلگەن.

② تىلچى — بۇ يەردە گىراماتىكا ئالىمى مەنىسىدە.

③ بۇ مىسرادا گىراماتىكا ئاتالغۇلىرى بويىچە تىل ئويۇنى ئىشلىتىلگەچكە، تەرجىمىدە دەل مەنىسىنى چىقىرىش مۇمكىن بولمىدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىردىنبىر تورى

مەن دېدىم:

"تەبىئەتنىڭ قىلسا ھەۋەس نەھۋىگە،
دىلىمىزدا ئورۇن يوقتۇر سەۋرىگە.
سەنكى ئاشىق كۆڭلىنى ئالدىڭ سەيد بىلەن،①
بىز بەنت ساڭا، سەن ئۆمەر ھەم زەيد بىلەن!"

ئەتىسى ئەتىگەن سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۇپ تۇرغىنىمىزدا بىرسى ئۇنىڭغا: "ھىلىقى كىشى سەئدى بولىدۇ" دەپ ئېيتىپ قويغان بولۇشى مۇمكىن، ئۇ قېشىمغا ئالدىراپ يېتىپ كېلىپ، مېھرىۋانلىق كۆرسىتىپ كەتتى ۋە ئەپسۇسلىنىپ: "نېمىشقا شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان مەن سەئدى دەپ ئېيتمايسىز؟ ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ قەدەم تەشرىپىگە تەشەككۇر بىلدۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت كەمەرنى باغلىغان بولاتتىم!" دېدى.

مەن دېدىم: "سىزنىڭ ئالدىڭىزدا مەندىن، (شۇ كىشى) مەن بولمەن، دېگەن ئاۋاز چىقىشى مۇمكىنمۇ؟"

ئۇ دېدى: "بۇ ۋىلايەتتە بىرنەچچە ۋاقىت ئارام ئالسىڭىز، بىز خىزمىتىڭىزنى قىلىشتىن بەھرىمەن بولساق نېمە بولاتتى؟"

مەن دېدىم: "مۇنۇ بىر ھېكايىنىڭ سەۋىۋى بىلەن تۇرالمايمەن:

كۆردۈممەن تاغ ئىچىدە دانانى،
غارغا تەك قىلماپتۇ بۇ دۇنيانى.

---

① سەيد — ئوۋ، شىكار.

‹كىرمەيسەن شەھەرگە نەچۈن؟ — دېدىم، —
غەم-تۈگۈن كېتەتتى تامام دىلدىن!›
دېدى: ‹كۆپ شەھەردە پەرى رۇخسار،
لاي كوپەيسە، پىلمۇ شۇنچە پاتار!›»

مەن شۇ سوزنى ئېيتقاندىن كېيىن، بىر بىرىمىزنىڭ يۈز-كوزىدىن سويۈشۈپ، خوشلاشتۇق.

نە پايدا دوست يۈزىنى سويمەكتىن،
ھەم شۇ پەيتتە خەيرلەشمەكتىن؟
يار بىلەن خوشلاشقانىمكەن ئالما —
بىر بېتى ئال،① بىر بېتى سېرىغ گويا.

* * *

ئولمىسەم ۋىدا كۈنى ھەسرەتتە،
دېمە سادىق مېنى مۇھەببەتتە.

ھىكايەت (16)

بىر دەرۋىش ھىجازغا كېتىۋاتقان كارۋاندا بىز بىلەن ھەمرا بولغان ئىدى. ئەرەپ ئەمىرلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا قۇربانلىق ئۈچۈن يۈز دىنار پۇل ھەدىيە قىلغان ئىدى. كۈتۈلمىگەندە خۇففاجە②

① ئال — ھالرەڭ، قىزىل.
② خۇففاجە — مەككە يولىدا ھاجىلارنى بۇلاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كوچمەنچى ئەرەپ قەبىلىسى.

قاراقچىلىرى كارۋانغا ھۇجۇم قىلىپ، ھەممە نەرسىلىرىمىزنى سۈپۈرۈپ كەتتى. سودىگەرلەر يىغى-زارى قىلىشقا باشلىدى، بىھۇدە دات-پەريات قىلىشتى.

مەيلى زار يىغلا، مەيلى پەريات قىل،
ئوغرى قايتۇرماس ئالتۇنۇڭنى، بىل.

پەقەت ھېلىقى دىيانەتلىك دەرۋىش ھېچبىر چىرايىنى ئۆزگەرتمەستىن، ئۆز ئارامىدا تۇراتتى. مەن دېدىم: "قاراقچىلار سەندىن ھېلىقى دىنارلارنى بۇلاپ كەتمىدىمۇ؟"
ئۇ جاۋاپ بەردى: "توغرا، بۇلاپ كەتتى، لېكىن مەن بۇ پۇللارغا ئانچىلىكمۇ كۆڭۈل قويۇپ كەتمىگەن ئىدىم، شۇڭا ئۇنىڭدىن ئايرىلغاندا نىمىگە دىلخەستە بولاي!"

نەرسىگە، كىشىگە كۆڭۈل بەرمىگىل،
كۆڭۈلگە ئايرىلىش چۈنكى بەك مۈشكۈل.

مەن دېدىم: "سېنىڭ ئېيتقانلىرىڭ مېنىڭ ئەھۋالىمغا ئۇيغۇن كېلىدىكەن. ياشلىقىمدا بىر يىگىت بىلەن باردى-كەلدى قىلىشقان ئىدىم، ئارىمىزدا شۇنچىلىك سەمىمى مۇھەببەت بار ئىدىكى، ئۇنىڭ جامالى كۆزۈمگە قىبلە، ۋىسالى ھاياتىمغا پايدا ۋە سەرمايە ئىدى.

ئۇنىڭغا كۆكتە پەرىشتە ۋە ياكى يەردە بەشەر ①

① بەشەر — ئىنسان، ئادەم.

سېلىشتۇرۇلسا كېلەلمەس تەڭ ھوسۇن ـ سۈرەتتە.
قەسەم شۇ دوستۇم ئۇچۇن! ئۇ بولمىسا سوھبەت ھارام،
بۇ خىل ئادەم ھېچ پۈشتتىن پەيدا ئەمەس قىسمەتتە.

كۈتۈلمىگەندە، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ ئايىغى ئەجەل پاتقىقىغا پېتىپ قالدى ۋە مۇرىسىدىن جۇدالىق تۇتۇنى كوتىرىلدى. مەن نەچچە كۈنگىچە ئۇنىڭ قەۋرىسى بېشىدا ئولتۇردۇم، ئۇنىڭ پىراقى توغرىسىدا مۇنۇ بېيىتلەرنى ئېيتتىم:

كاشكى پۈتۈڭغا ئەجەلنىڭ تىكىنى كىرگەن كۈنى،
ئۇرسىچۇ باشىمغا تىغ ئولتۇرگىلى قىسمەت قولى.
تاكى سەنسىز كوزلىرىم بۇگۇن جاھاننى كورمىسۇن!
تۇپرىغىڭ ئالدىدا قەۋرەم قەد كوتەرسۇن بىر يولى!

كىمكى تاپمىسا ئۇيقۇ ھەم ئارام،
ئاستىغا سالمىسا گۇللەردىن توشەك ـــ
قەۋرىنىڭ بېشىدا ئۇندۇ تىكەن،
يۈزىنىڭ گۇلنى توككەچكە پەلەك.

ئۇنىڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، قالغان ئومرۇمدە ھەۋەس بىساتىنى يىغىشتۇرۇپ، ھېچكىم بىلەن ئۇلپەتچىلىك قىلماسلىققا قەتئىي نىيەت بېكىتتىم.“

پايدىسى كوپتۇر دېڭىزنىڭ، يەتمىسە خەۋپ مەۋجىدىن،

ياخشىدۇر گۈل سوھبىتى، يوق بولسا خاردىن① غەم-تۈگۈن.
ۋەسلى باغىدا تاۋۇستەك تۈنۈگۈن مەغرۇر ئىدىم،
تولغىنارمەن يار پىراقىدا يىلاندەك مەن بۈگۈن.

ھىكايەت (17)

ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرىگە مەجنۇننىڭ لەيلى ئىشقىدا ئەقلىدىن ئازغانلىقى توغرىسىدىكى ھىكايىنى سوزلەپ بېرىشتى: ئۇ شۇنچىلىك يۈكسەك كامالەتكە ۋە سوزگە چىچەن بولۇشىغا پەزىلەتلەرگە ئىگە بولۇپ تۇرۇپمۇ باياۋاندا يۈرۈپتۇ ۋە ئىختىيارىنىڭ تىزگىنىنى قولدىن بېرىپ قويۇپتۇ.

پادىشا ئۇنى بۇيرۇق بىلەن ئەپكەلدۇرۇپ، كايىشقا باشلىدى: "سەن ئۆزەڭگە ھايۋانلار خۇيىنى ئۆزلەشتۈرۈپ، كىشىلىك جەمىيەتنى تاشلاپسەن، ئىنسانلىق شان-شەرىپىدە زادى نىمە نۇقسان كوردۇڭ؟"

مەجنۇن دىدى:

"كوپ دوستلىرىم ئۇنىڭ ئىشقى ئۈچۈن مىنى سوكۈشتى،
بىر كورسىلا مەھبۇبۇمنى، چۈشىنەتتى ئۆزرىمنى.

* * *

كاشكى مىنى ئەيىپلىگەن كىشىلەر،
ئەي مەھبۇبۇم، جامالىڭنى كورسىيدى.

---

① خار — تىكەن.

هوزۇرۇڭدا ئەپلىسۇننىڭ ئورنىغا
ھەيرانلىقتا ئوز قولىنى كېسەتتى.①

چىرايلىق دىگەن دەۋاغا ھەقىقەتىنىڭ ئەسلى ماھىيىتى گۇۋالىق بېرىدۇكى، 'مانا مۇشۇ كىشىگە بولغان سويگۇمدە مېنى ئەيىپلىدىڭلار'.“②

شاھ: لەيلىنىڭ جامالىنى بىر كورەيچۇ، شۇنچە غۇلغۇلىغا سەۋەپچى بولغان قانداق چىرايدۇ؟ دىگەننى كوڭلىدىن كەچۇردى-دە، ئۇنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇق بەردى، پۇتۇن ئەرەپ قەبىلىلىرى ئاختۇرۇلۇپ، ئاخىر ئۇنى تېپىپ كېلىشتى ۋە ئوردىنىڭ ئىچكىرىكى ھويلىسىدا شاھنىڭ ئالدىدا ھازىر قىلىشتى. پادىشا ئۇنىڭ تۇرقىغا سەپ سېلىپ قاراپ، قاراقۇمچاق، يادائغۇ بىر شەخسنى كوردى. شاھنىڭ نەزىرىدە لەيلى توۋەن كورۇندى، چۇنكى ئۇنىڭ ھەرەمخانىسىدىكى خىزمەتكارلىرىنىڭ ئەڭ توۋىنىمۇ لەيلىدىن ھوسۇن-جامالدا ئۇستۇن ۋە سالاپەتتە ئارتۇق ئىدى. مەجنۇن بۇنى پاراسەت بىلەن چۇشەندى-دە، دىدى:

”لەيلىنىڭ جامالىغا مەجنۇننىڭ كوزى بىلەن قاراش كېرەك، شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ دىدارىنى تاماشا قىلىشنىڭ سىرى ساڭا مەلۇم

---

① كېيىنكى ئىككى مىسرادا «يۇسۇپ-زىلەيخا» ھېكايىسىدىكى ۋەقە كوزدە تۇتۇلغان. زىلەيخانىڭ دوستلىرى يۇسۇپ پەيغەمبەرنىڭ گۇزەللىگىنى كورگەندە ھەيرەتتە قېلىپ، پىچاق بىلەن ئەپلىسۇننى كېسىش ئورنىغا قوللىرىنى كېسىۋالغان (قۇرئان، 12-سۇرە، 31-ئايەت).

② زىلەيخا يۇسۇپنىڭ جامالىغا ھەيران قالغان ئايال‍لارغا قارىتا ئېيتقان سوز (قۇرئان، 12-سۇرە، 32-ئايەت).

بولدۇ!“

ئاھ، ئاشۇ مەندەك يايلاق قىسمىسىنى،
تاغ كەپتىرى مەن بىلەن تەڭ چېكەر پىغان.
ئەي دوستلىرىم، دەرتسىزلەرگە ئېيتىڭ شۇنى:
”سەن بىلمەيسەن دەرتمەنلەرنىڭ قەلبى ۋەيران.“

*　　*　　*

ساق كىشى ئاغرىقنى بىلمەس ھېچقاچان،
غەيرىگە دەردىمنى قىلمايمەن بايان.
ھەرنىدىن قىلماق شىكايەت پايدىسىز،
ئۇقمىغاي نەشتەر ئازاۋىن تارتمىغان.
تاكى ھالىڭ بىز بىلەن ئوخشاش ئەمەس،
ھالىمىز بولغاي ساڭا غەيرى ھامان.
ئاغرىغىمنى باشقىغا ئوخشاتمىغىن،
ئۇندا تۇز بار، مەندە يارا بەك يامان.

ھېكايەت (18)

ياشاركەن بىر يىگىت ساپدىل ۋە رەئنا،
ئۇ ھەم بولغان گۈزەل مەھبۇبقا شەيدا.
ئۇقۇدۇم، بىر ئەزىم دەرياغا چۈشكەن،
توساتتىن ئىككىسى قايىنامغا چوككەن.
دېڭىزچى قۇتقۇزۇشقا بوپتۇ پەيدا،
مۇبادا ئۆلمىسۇن دەپ ئۇشبۇ ھالدا.

يىگىت دولقۇن ئىچىدىن بەرمىش ئاۋاز:
”مېنى قوي، ئالدىدا يارىمنى قۇتقاز!“
شۇنى ئېيتقاچ جاھاندىن خوشلىشىپتۇ،
مۇنۇ ئېيتقان سوزىنى ئاڭلىشىپتۇ:
”سوز ئاچسا ئىشقتىن ئالدامچى، قىل رەت،
ئۇنۇتقاي يارىنى چەككەندە كۇلپەت!“
ئومۇر ئوتكەزدى شۇنداق ئىككى ياران،
بىلەرسەن كونىلاردىن بۇنى ئوبدان.
بۇ سەئدى ئىشق يولىنى بىلگەي شۇنچە،
كىشى باغداتتا بىلگەندەك ئەرەپچە.
كوڭۇل قوي چىن يۇرەكتىن، بولسا يارىڭ،
جاھاندا بولمىسۇن ئوزگىدە كارىڭ.
تىرىك بولسا مەجنۇن، ئىشق قىسسەسىنى،
ئالاتتى بۇ كىتاپتىن ھەسسەسىنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئالتىنچى باپ

زەئىپلىك ۋە قىزلىق توغرىسىدا

ھىكايەت (1)

بىر توپ ئالىملار بىلەن دەمەشىق جامەسىدە بەس-مۇنازىرە قىلىشقان ئىدىم. بىر ياش يىگىت ئىشىكتىن كىرىپ كەلدى-دە، سورىدى: ”ئاراڭلاردا پارىس تىلىنى بىلىدىغان كىشى بارمۇ؟“ (كىشىلەر) مېنى كۆرسىتىشتى. ”خوش، نىمە ياخشى ئىش بار ئىدى؟“ دەپ سورىدىم يىگىتتىن.

ئۇ دېدى: ”بىر يۈز ئەللىك ياشقا كىرگەن بىر قېرى كىشى جان ئۈزۈش ھالىتىدە پارىسچە بىرنىمىلەرنى دەۋاتىدۇ، بىز چۈشىنەلمەيۋاتىمىز، ئەگەر مەرھەمەت قىلىپ، بېرىپ كېلىش جاپاسىنى ئېغىر كۆرمىسەڭ، ئەجرىنى تاپاتتىڭ. بەلكىم، ۋەسىيەت قىلار!“

ئۇنىڭ بېشىغا يېتىپ بارغىنىمدا ئۇ مۇنداق دەۋاتاتتى:

”ئالاي دەپ ئىدىم نەچچە دەم باھوزۇر،
دەرىخا، دىماغىدا تۇسۇلدى نەپەس،
دەرىخا، بۇ باي ئۆمۈر داستىخانىدىن
يىسەك ئەمدىلا، دىدىلەر: ’بولدى، بەس!‘“

بۆ سوزنىڭ مەنىسىنى شاملىقلارغا① ئەرەپچە تەرجىمە قىلىپ بەرگەن ئىدىم، ئۇنىڭ شۇ قەدەر ئۇزۇن ئۇمۇر كورگەنلىگىگە، يەنە تېخى دۇنيا هاياتىدىن ئايرىلىشقا كوزى قىيماۋاتقانلىغىغا هەممەيلەن هەيران قېلىشتى.

مەن قېرىغا دىدىم: "مۇشۇ هالەتتە كەيپىڭ قانداق بولۇۋاتىدۇ؟"

ئۇ دىدى: "مەن نىمىمۇ دەيمەن؟

كورمىدىڭمۇ، بىر كىشىگە قانچىلىك ئاغرىق يېتەر،
بىر چىشىنى ئاغزىدىن تارتىپ چىقارسا سۇغۇرۇپ؟
قىل پەرەز، ئۇ قايسى هالەتكە چۈشەر، بىر چاغ كېلىپ
چىقسا جانى خوشلىشىپ، ئەزىز تېنىنى قالدۇرۇپ!"

مەن دىدىم: "ئولۇمنىڭ تەسەۋۋۇرىنى كاللاڭدىن چىقىرىپ تاشلا، ۋەهىمىنىڭ تەبىئەت ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشىغا يول قويما، چۈنكى يۇنان پەيلاسوپلىرى ئېيتىدۇ: 'مىجەز قانچىلىك مۇستەهكەم بولمىسۇن، ئەبەدى هايات كەچۈرۇشكە ئۇمىت باغلىماسلىق كېرەك، ئەمما ئەڭ قورقۇنچلۇق كېسەلمۇ هالاك بولۇشتىن دېرەك بەرمەيدۇ.' ئەگەر بۇيرۇساڭ بىر تىۋىپ چاقىراي، سېنى داۋالاپ كورسۇن!"

چال كوزىنى يوغان ئېچىپ كۇلدى-دە، دىدى:

"گاڭگىراپ قالغاي نى ئۇستا تىۋىپ،
ئالجىغان هۇشسىز كېسەلنى كورۇپ.

① شاملىقلار — سۇرىيىلىكلەر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

غوجا مەشغۇلدۇر ياساشقا ئايۋان،
ئەمما ئوي ئۇلى بولماقتا ۋەيران.
بوۋاي ئىگرايدۇ ئېغىر سەكراتتا،
موماي سەندەلنى① سۈرتىدۇ ئاگا.
موتىدىل مىجەز ئەگەر بۇزۇلسا،
كار قىلماس دۇئا ھەم باشقا داۋا.“

ھېكايەت (2)

بىر قېرى ئادەم مۇنۇلارنى ھېكايە قىلىپ بەرگەن ئىدى: ”بىر قىزغا ئۆيلەنگەن ئىدىم، ئۆيىنى گۈل بىلەن بېزىدىم، ئۆيدە ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز ئولتۇراتتۇق، دىلىم ئۇنىڭغا باغلانغان ئىدى، ئۇنىڭدىن كوز ئۈزمەيتتىم. قىز مەندىن ئۆزىنى قاچۇرمىسۇن، ماڭا كونۇپ قالسۇن دەپ، ئۇزۇن كېچىلەردە لەتىپە، چوچەكلەرنى ئېيتىپ چىقاتتىم. بىر كېچىسى قىزغا مۇنداق دېدىم: ’ساڭا بەخت يار بولدى، ئامەت كەلدى، چۈنكى سەن تەجرىبىلىك، ئوقۇغان، جاھان كورگەن، تىنچ، ئىسسىق-سوغاقنى باشتىن ئۆتكۈزگەن، ياخشى-ياماننى سىنىغان، سوھبەتنىڭ قەدرىنى بىلىدىغان، دوستلۇقنىڭ شەرتىنى ئادا قىلىدىغان، كوڭلى يۇمشاق، مېھرىۋان، مىجەزى ئوبدان، شىرىن سوزلۇك بىر قېرىنىڭ قولىغا چۈشتۈڭ.

كوڭلۈڭنى ھەر چاغ قولىغا ئالالايمەن،

---

① سەندەل—غولى خۇش بۇي بىر خىل دەرەخ.

رەنجىتسەڭ مەيلى، مەن چىدالايمەن.
تۇتىدەك ھەر كۈنى يىسەڭ شېكەر،
شىرىن جان پىدادۇر ساڭا ئەي دىلبەر.

سەن تەكەببۇر، كوڭلى قارا، ئويۇنچى، شاختىن شاخقا قونىدىغان، دائىم ھەۋەسكە بېرىلىدىغان، پىكرىدە تۇرمايدىغان، ھەر كېچىسى بىر جايدا قونۇپ قالىدىغان، ھەر كۈنى بىر يار تۇتىدىغان يامان يىگىتنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالمىدىڭ.

يىگىتلەر ئاي يۈزلۈك، گۈزەل بولسىمۇ،
ۋە لېكىن ۋاپادا ئۇلار تۇرمايدۇ.
بۇلبۇلدىن ۋاپانى كۈتمىگىن ھەرگىز،
ھەر بىر چاغ باشقا گۈلدە سايرايدۇ.

ئەمما قىزلار يىگىتلەرگە ئوخشاش بەڭۋاش ئەمەس، ئۇلار ئەقىل، ئەدەپ بىلەن ھايات كەچۈرىدۇ.

ئوزەڭدىن چوڭنى تاپ، پۇرسەت غەنىمەت،
ئوزەڭدەكلەر بىلەن ئوتكۈزمە پۇرسەت!‘“

”شۇ يوسۇندا قىزغا بىرقانچە سوزلەرنى قىلدىم،—دىدى قېرى سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ،—ئۇنىڭ كوڭلى ماڭا باغلاندى، ئەمدى ئۇنى ئوزەمگە قارىتىۋالدىم، دەپ ئويلىغان ئىدىم. لېكىن قىز دەرتلىك كوڭلىدىن سوغاق بىر ئۇھ تارتتى-دە: ’سەن ئېيتقان بۇ

سوزلەرنى ئەقلىمنىڭ تارازىسىدا تارتىپ كۆرگىنىمدە، بىر سوز-
چىلىك ۋەزنى يوق، بىر چاغدا مەن ئىنىكئانامدىن، ياش چوكانىغا
قېرى ئادەم يېنىدا ئولتۇرغاندىن بېقىنىغا ئوقىيا ئوقى سانجىلىپ
تۇرغان ياخشى، دىگەن گەپنى ئاڭلىغان ئىدىم' دىدى. شۇنداق
قىلىپ، بىز كېلىشەلمىدۇق، ئاخىر ئاجرىشىپ كەتتۇق. قىز ئىددەت①
ۋاقتى توشۇش بىلەنلا بىر يىگىتكە تېگىۋالدى، بۇ قېتىمقى ئېرى
ئاچچىغى يامان، توك چىراي، مىجەزى ئوسال، قولىدا ھېچنىمىسى
يوق بىر ساپاق بولۇپ، قىز ئۇنىڭدىن جەۋرى-جاپا كورەتتى ۋە
رەنجى-مۇشەققەت تارتاتتى، شۇنداق بولسىمۇ، خۇدانىڭ بۇ نىئمە-
تىگە شۈكرى قىلاتتى: 'ئەلھەمدۇلىللا، ئاشۇ قاتتىق ئازاپتىن قۇتۇل-
دۇم، ئەمدى مۇقىم نىئمەتكە ئۇلاشتىم!'"

مەيلى، قىل ماڭا سەن جەۋرى-جاپا،
كوتىرەي يۈكۈڭنى، چۈنكى سەن بەرنا.

* * *

رازىمەن سەن بىلەن كويسەم دوزاختا،
باشقا بىلەن بولسام جەننەتمۇ ياقماس.
ياخشىدۇر خۇنۇكنىڭ تۇتقان گۈلىدىن
خۇش رۇيىنىڭ ئاغزىدىن پۇرىغان پىياز.

---

① ئىددەت — ئەردىن ئاجراشقان ئايالنىڭ مەلۇم مۇددەت ئەرگە چىقماي تۇرىدىغان ۋاقتى.

هكايەت (3)

دىيار بەكرىدە مەن بىر قېرى كىشىنىڭكىدە مېھمان بولغان ئىدىم. ئۇنىڭ كوپ مال-مۈلكى ۋە چىرايلىق ئوغلى بار ئىدى. بىر كېچە مۇنۇنى هكايە قىلىپ بەردى:

"ئۆمرۈمدە مۇشۇ پەرزەنتتىن بولەك بالا كورمىگەن ئىدىم. مۇشۇ ۋادىدا بىر تۈپ دەرەخ زىيارەتگاھ بولۇپ، كىشىلەر بۇ يەرگە هاجەت تىلەش ئۈچۈن كېلىشەتتى. (مەنمۇ) ئۇزۇن كېچىلەردە ئاشۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە هەق تائالاغا يالۋۇرغانلىقىمدىن ماڭا مۇشۇ پەرزەنتنى ئاتا قىلدى!"

شۇ پەيتتە ئوغلىنىڭ ئۆز دوستلىرىغا ئاستا مۇنۇلارنى دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم: "ئېھ، مەن ئاشۇ دەرەخنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلسەم، شۇ يەرگە بېرىپ دۇئا قىلاتتىم، ئاتام ئولەتتى!"

قارىڭ، غوجا "ئوغلۇم ئەقىللىق" دەپ شاتلانسا، ئوغلى "ئاتام ئالجىغان قېرى ئەخمەق" دەپ هاقارەت قىلىدۇ!

بىر تالاي يىللارنى ئوتكۈزدىڭ باشتىن،
ئاتاڭنىڭ قەۋرىگە بارمىدىڭ بىر باز.
قىلدىڭ سەن ئاتاڭغا نىمە ياخشىلىق،
ئوز ئوغلۇڭدىن سەنمۇ بولۇپ ئۈمىتۋار؟

هكايەت (4)

بىر كۈنى ياشلىق غۇرۇرۇم بىلەن قاتتىق يول يۈرگەن ئىدىم،

كەچقۇرۇن بىر دوڭنىڭ ئىتىگىگە يەتكەندە ھېرىپ قالدىم. كارۋان-نىڭ ئارقىسىدىن بىر ئاجىز قېرى كىشى كېلىۋاتاتتى، ئۇ دىدى: "ئۇخلاي دەۋاتامسەن نىمە؟ بۇ يەر ئۇخلايدىغان جاي ئەمەس!"

مەن دىدىم: "پۇتۇمنىڭ ماغۇچىلىگى قالمىسا قانداق ماڭىمەن؟"

ئۇ كىشى دىدى: "دانالارنىڭ سوزىنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: 'يۈگۈرۈپ ھالىدىن كەتكەندىن كورە، مېڭىپ ۋە ئولتۇرۇپ ھاردۇق ئالغان ياخشى!'"

مەنزىلگە تەشناسەن، ئالدىراشنى قوي،
پەندىمگە قۇلاق سال، چىداشنى ئۆگەن.
چاپار ئەرەپ ئېتى ئاران ئىككى يول،
توگە كېچە-كۈندۈز ماڭىدۇ تېمەن.

ھىكايەت (5)

بىزنىڭ بەزمە ئولتۇرۇشىمىزدا ئەپچىل، دىلكەش، خۇش خۇي ۋە شىرىن سوزلۇك بىر يىگىت بار ئىدى، كوڭلىدە ھىچقانداق غېمى يوق، لېۋىدىن كۇلكە يېغىپ تۇراتتى. بىرنەچچە ۋاقىت ئوتۇپ كەتتى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش نېسىپ بولمىدى. كېيىن مەن ئۇنى كورگىنىمدە، ئۇ ئويلۇك-ئوچاقلىق بولۇپ، نەچچە پەرزەنت-نىڭ ئاتىسى بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ شادىمانلىقىنىڭ يىلتىزى كېسىلگەن ۋە ھەۋەس گۇلى سولغان ئىدى. مەن ئۇنىڭدىن: "قانداق تۇردۇڭ، ئەھۋالىڭ نىچۇك؟" دەپ سورىغان ئىدىم. ئۇ دىدى: "بالىلىرىم بولغاندىن بۇيان بالىلىق قىلمايدىغان بولدۇم!"

قېرىلىق چاچنى ئاقارتتى، نە كېرەك ياشلىق ھەۋەس،
بۇ زاماننىڭ ئۆزگىرىشى بىر خەۋەرچى ساڭا بەس!

* * *

قېرىدىڭ، تاشلا گودەكلىك قىلماقنى،
ياشلارغا قالدۇرغىن ئويۇن-چاقچاقنى.

* * *

ياشلىق پەيزىنى ئىزدىمە قېرىدىن،
ئاققان سۇ قايتماس يەتكەن يېرىدىن.
ئۇما ۋاقتىدا زىرائەت ئېتىز
مايسا چېغىدەك يەلپۈنمەس ھەرگىز.

* * *

ياشلىغىم كەتتى قولۇمدىن بەكمۇ تېز،
ۋاي ئىست، ئۆتتى ئەجەپ شاتلىق زامان!
شىرگە خاس بىلەكلىرىمدىن كەتتى كۈچ،
ئۇۋۇ ئىندەك كوندۇم پىشلاققا بۇ ئان.

* * *

قارا قىلغانتى چېچىنى بىر موماي،
مەن دىدىمكى: "ئەي ياشانغان ئانىجان!
چاچلىرىڭنى قارا قىلدىڭ، سەن كۈچەپ،
ئەمما تۈزلەنمەس بېلىڭ، بولغان كامان!"

ھىكايەت (6)

بىر چاغ مەن ياشلىق قىلىپ، ئانامغا ۋاقىراپ تاشلىغان ئىدىم.

ئۇنىڭ كۆڭلى رەنجىپ، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇردى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:
"كىچىكلىكىمنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، ئەمدى مۇنداق قوپاللىق قىلىسەن؟"

ئەجەپ ياخشى ئېيتتى موماي ئوغلىغا،
ئۇنى كۈچلۈك باتۇر ۋە پىلتەن① كۆرۈپ:
"ئەگەر ئەسكە ئالساڭ بوۋاقلىقنى سەن،
قۇچاغىمدا ياتقان ئىدىڭ تەلمۈرۈپ.
جاپا قىلمىساڭمۇ بولاتتى بۈگۈن،
ئۆزەڭنى شىر، مېنى ئولەرمەن كۆرۈپ."

ھېكايەت (7)

بىر پېخسىق باينىڭ ئوغلى ئاغرىپ قالغان ئىدى. خەيرىخاھ كىشىلەر ئۇنىڭغا دېدى: "بىزنىڭ مەسلىھەتىمىز شۇكى، ئۇنىڭ (ساقىيىشى) ئۈچۈن خەتمە قۇرئان قىلدۇر، ياكى بىرەر مالنى قۇربانلىق قىل!"
باي خېلىغىچە ئويغا چۆمدى-دە، دېدى: "قۇرئان ئوقۇتۇش ياخشىدەك تۇرىدۇ، چۈنكى پادا يىراقتا ئىدى!" بىر پاكدىل كىشى بۇنى ئاڭلاپ دېدى: "ئۇنىڭ قۇرئان ئوقۇتۇشنى ئەۋزەل كۆرگەنلىكىنىڭ سەۋەبى شۇكى، قۇرئان ئۇنىڭ تىلىنىڭ ئۇچىدا، ئالتۇنى

① پىلتەن — پىل گەۋدىلىك، پىلدەك كۈچلۈك.

بولسا جىنىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا!!“

دەرىخا! باش قويار قىلماقىقا تائەت،
نە بولغاي بىللە بولسا ھەم ساخاۋەت!
بىر پۇل بەرسە ئېشەكتەك لايىغا پاتقاي،
ئوقۇ ”ئەلھەمدۇ“ دېسە يۈز ئوقۇغاي.

ھېكايەت (8)

بىر قېرى ئادەمدىن (كىشىلەر) سوراشتى: ”نېمىشقا خوتۇن ئالمايسەن؟“ ئۇ دېدى: ”قېرى خوتۇن بىلەن تۇرمۇشىنىڭ پەيزى بولمايدۇ.“ ”ئۇنداق بولسا، ياش چوكان ئال، چۈنكى بايلىغىڭ بار.“ ”مەندەك بىر قېرىغا قېرى ئاياللار يارىمايۋاتسا، مەن قېرىنى ياش چوكانلار يارىتامدۇ؟“ دېدى ئۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورىكتى
www.uyghurkitap.com

يەتتىنچى باپ

تەربىيىنىڭ تەسىرى توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

بىر ۋەزىرنىڭ بىر دوت ئوغلى بار ئىدى؛ ئۇنى بىر ئالىمنىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ، بۇنىڭغا تەربىيە بەرسىڭىز، بەلكىم، ئەقىللىق بولۇپ قالار ئىدى، دېدى. ئالىم ئۇنىڭغا ئۇزاق ۋاقىت تەلىم بەردى، ئەمما نەتىجىسى بولمىدى. ئالىم ئاخىر بالىنىڭ ئاتىسىغا كىشى ئەۋەتىپ: "بۇ بالا ئەقىللىق بولۇش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، مېنى ساراڭ قىلىۋەتتى!" دېدى.

تېز يۇقار تەربىيە ئىنسان زاتىغا،
ئەسلى تەبىئىتى بولسا قوبۇلچان،
پاقىراق بېرەلمەس تومۇرگە زادى
سەيقەلنىڭ سۇپىتى بولسا گەر يامان.
يەتتە رەت يۇيساڭمۇ دەريادا ئىتنى،
يەنىلا ئىپلاستۇر بولسا ئۇ ئامان.
ئەيسانىڭ ئېشىگى مەككىگە بارسا،
قايتقاندا يەنىلا ئېشەكتۇر ھامان.

ھېكايەت (2)

بىر دانىشمەن ئوغۇللىرىغا نەسىھەت قىلاتتى: "جېنىم بالىلىرىم، ھۈنەر ئۆگىنىڭلار، چۈنكى دۇنيانىڭ مال ۋە بايلىقىغا ئىشەنچ قىلىپ بولمايدۇ، ئالتۇن ـ كۈمۈش (دېگەن نەرسە) بۇ ئۆتكۈنچى دۇنيادا خەتەر ئۈستىدەدۇر: يا ئوغرى سۈپۈرۈپ كېتىدۇ، ياكى ئىگىسى ئاز ـ ئازدىن يەپ تۈگىتىدۇ، ئەمما ھۈنەر تۈگىمەس ـ پۈتمەس بۇلاق ۋە ئەبەدى بايلىقتۇر. ئەگەر ھۈنەرۋەن دۆلىتىدىن يىقىلسا ھېچبىر غەم قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھۈنەر بايلىق، نەگە بارسا ھۆرمەت تاپىدۇ ۋە تۆردە ئولتۇرىدۇ، بىھۈنەر ئادەم بولسا تىلەمچىلىك قىلىدۇ، مۇھتاجلىق تارتىدۇ.

ئۆزگىگە بوي سۇنسا بەك تەس ئورنىدىن چۈشكەن كىشى،

ئۆگىنىپ راھەتكە، سوڭ ئەلدىن جاپا كورگەن كىشى.

*　　*　　*

بىر زامان شامدا① ئىسيان باشلىنىپ،

ھەركىم جايىنى تاشلاپ كېتىشتى.

بىلىملىك، زېرەك دېھقان باللىرى

ۋەزىر بولۇشنى چاغلاپ كېتىشتى.

بىئەقىل نادان ۋەزىر باللىرى

نان تىلەپ يېزا بويلاپ كېتىشتى.

---

① شام ــ سۇرىيە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

* * *

بىلىم ئۈگەن ئاتاڭدىن، كېرەك بولسا مىراسى،
خەرجىڭ بولۇر بىر كۈنلا ئۇنىڭ مالۇ-دۇنياسى.

ھېكايەت (3)

بىر ئالىم بىر شاھزادىگە تەلىم-تەربىيە بېرەتتى، بۇ بالىنى ئايىماستىن ئۇراتتى ۋە تولىمۇ ئازاپلايتتى. بىر قېتىم ئوغۇل تاقەت قىلالماي ئاتىسىنىڭ ئالدىغا شىكايەت قىلىپ كەلدى ۋە يارا قاپلىغان ئۇچىسىدىن كىيىمىنى سېلىپ تاشلىدى. ئاتىسىنىڭ ئىچى سىرىلىپ كەتتى-دە، ئۇستازىنى چاقىرتىپ دېدى: "سەن ھېچقايسى پۇقرانىڭ بالىلىرىغا مۇنچىلىك جەۋر-جاپا قىلىشنى راۋا كۆرمەس ئىدىڭ، پەقەت مېنىڭ بالامغا راۋا كۆرۈپسەن، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟"

ئۇستاز دېدى: "بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، سۆزنى ئويلىنىپ سۆزلەش ۋە ھەركەتنى جايىدا قىلىش كېرەك بولىدۇ. بۇ ئومۇم خەلققە شۇنداق، بولۇپمۇ پادىشالارغا شۇنداق. چۈنكى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى ۋە ئېيتقان سۆزلىرى تىللاردا داستان بولۇپ كېتىدۇ، ئەمما ئاۋام خەلقنىڭ سۆزى ۋە قىلغان ئىشلىرى ئۇنچىلىك ئېتىۋارغا ئېلىنمايدۇ.

دەرۋىشلەر تۇغدۇرسا نامۇناسىپ ئىش،
دوستلىرىغا بىلىنمەس يۈزىدىن بىرى.
ئەگەر شاھ بىر سۆزنى چاقچاقتىن ئېيتسا،
ئىقلىمدىن ئىقلىمغا كېتىدۇ نېرى.

شۇنداق ئىكەن، شاھزادىنىڭ مۇئەللىمى پادىشا ئوغۇللىرىنىڭ ئەخلاقى تەربىيىسىدە — خۇدا ئۇلارنى گۈزەل خۇلق بىلەن ئۇستۇرسۇن — ئاۋام خەلققە قارىغاندا كوپرەك ئىجتىھاد كورسىتىشى لازىم.

گودەك چاغ تەربىيە كورمىسە ھەركىم،
چوڭ بولغاندا ئۇندىن قاچىدۇ ئامەت.
كوك چىۋىقنى ئەگمەك تولىمۇ ئوڭاي،
قۇرۇسا رۇسلانماس، ئوت كىرەك پەقەت.“

ئالىمنىڭ ياخشى مەسلىھەتلىرى ۋە جاۋاپ بىرىشتىكى مۇلاھىزىلىرى پادىشانىڭ دىتىغا توغرا كەلدى-دە، ئۇنىڭغا تون كىيگۈزدى ۋە سوغاتلار بەردى ھەمدە ئۇنىڭ مەنسەپ دەرىجىسىنى يۇقۇرى كوتەردى.

ھىكايەت (4)

مەغرىپ مەملىكىتىدە بىر مەكتەپ مۇئەللىمىنى كورگەن ئىدىم، ئۇ قاپىغى يامان، تىلى زەھەر، خۇيى ئەسكى، زومىگەر، ئاچكوز، ئوزىنى ھىچنىمىدىن تارتمايدىغان بىرنىمە ئىدىكى، ئۇنى كورگەندە مۇسۇلمانلارنىڭ كەيپى بۇزۇلاتتى، ئۇنىڭ قۇرئان ئوقۇشى كىشىنىڭ كوڭلىنى قاراڭغۇلاشتۇراتتى. بىرقانچىلىغان پاكىز ئوغلانلار ۋە مەسۇمە قىزلار ئۇنىڭ رەھىمسىز قولىغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئۇلار نە كۈلۈشكە جۈرئەت قىلالىسۇن ۋە نە سوزلەشكە پېتىنالىسۇن. ئۇ مۇئەللىم گاھى بىرسىنىڭ كۈمۈشتەك ئاپپاق مەڭزىگە ئۇرسا، گاھىدا

يەنە بىرىنىڭ بىلىلۈردەك پۈتىلىرىنى پەلەققە تارتاتتى. قىسقىسى، ئاكىلىشمچە، ئۇنىڭ رەزىللىكىنىڭ بىر قىسمى كىشىلەرگە مەلۇم بولۇپ قالغاچقا، ئۇنى ئۇرۇپ قوغلىۋەتكەن، ئۇنىڭ مەكتۇپنى بىر مومىن كىشىگە ئۇتكۈزۈپ بەرگەن، بۇ ئادەم تەقۋادار، ئالىجاناپ، يۇمشاق كۆڭۈل ئىدى، زورۇر بولمىغاندا سوز قىلمايتتى، كىشىنى رەنجىتىدىغان گەپ-سوز ئاغزىدىن چىقمايتتى. باللار ئاۋالقى مۇئەللىمنىڭ قورقۇنچىسىنى كاللىسىدىن چىقىرىپ تاشلاپ، كېيىنكى مۇئەللىمنىڭ پەرىشتىدەك ئەخلاقىنى كورگەچ، ھەممىسى بىر-بىرلەپ شەيتان بولۇپ قېلىشتى، ئۇلار بۇ ئادەمنىڭ يۇمشاقلىقىغا تايىنىپ، ئوقۇشنى ئەستىن چىقىرىشتى، كوپ ۋاقىت ئوينىناپ ئولتۇرۇشتى، دەرس تاختىلىرىنى بىر بىرىنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ سۇندۇرۇشتى.

مۇئەللىم ياكى ئۇستاز بولسا بوش بەك،
گودەكلەر ئوينىشار بازاردا خىرسەك.①

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن مەن ئاشۇ مېچىتنىڭ ئالدىدىن ئوتكەن ئىدىم. قارىسام، ئاۋالقى مۇئەللىمنىڭ كوڭلىنى ياساپ، ئوز ئورنىغا قايتۇرۇپ كېلىشىپتۇ. مەن چىن ۋىجدانىمدىن رەنجىدىم-دە، "خۇدا كورسەتمىسۇن، بۇ ئىبلىسنى نىمىشقا ئىككىنچى قېتىم

---

① خىرسەك — بىر تۈرلۈك باللار ئويۇنى. بىر دوگىلەك سىزىق سىزىلىپ، بىر بالا سىزىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرىدۇ. باشقا باللار ئۇنى قورشايدۇ. ئوتتۇ-رىدىكى بالا پۇتىنى ئەتراپىدىكىلەرگە سىلكىيدۇ، ئۇنىڭ ئايىغى قايسىسىغا تەگسە، ئۇنى تۇتۇپ سىزىقنىڭ ئىچىگە ئوز ئورنىغا ئېپكىرىپ قويىدۇ.

پەرىشتىلەرنىڭ مۇئەللىمى قىلىپ قويدۇڭلار؟» دېدىم.
بۇ سوزۇمنى پاراسەتلىك، جاھان كورگەن بىر ياشانغان كىشى ئاڭلاپ كۇلۇپ كەتتى-دە، دېدى:

«ئوغلىنى مەكتەپكە بەردى بىر پادىشا،
بوينىغا ئېسىپتۇ بىر كۇمۇش تاختا.
تاختىغا مۇنۇ خەت يېزىلغان زەردىن:
'ئۇستازنىڭ جەۋرى خوپ، ئاتا مېھرىدىن!'»

ھېكايەت (5)

بىر تەقۋادارنىڭ ئوغلىغا ۋاپات بولغان تاغىسىدىن نۇرغۇن مال-دۇنيا قالغان ئىدى. ئۇ بۇزۇقچىلىققا كىرىشىپ، ئىسراپخورلۇققا بېرىلىپ كەتتى. قىسقىسى، قىلمىغان يامان ئىشلىرى، ئىچمىگەن ئىچىملىكلىرى قالمىدى. بىر قېتىم مەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ دېدىم: «ئوغلۇم، كىرىم دېگەن ئاقار سۇ، تۇرمۇش دېگەن چوگىلەپ تۇرغان تۇگمەن. يەنى كوپ خىراجەت قىلىش دائىمى كىرىمى بولغان كىشىگىلا مۇمكىن.

دارامەت بولمىسا ئاز قىل چىقىمىنى،
دېڭىزچىلار مۇنۇ كۇيىنى ئوقۇيدۇ:
'ئەگەر تاغلارغا يامغۇر ياغمىغاندا،
دەجلەمۇ[1] يىل ئوتمەي چوقۇم قۇرۇيدۇ.'

[1] دەجلە — باغداتتىكى دەجلە دەرياسى.

ئەقلۇ-ھوش، ئەخلاق-ئەدەپنى چىلك تۇت، ئويۇن-تاماشانى تاشلا، چۈنكى بايلىغلىك تۇگمەندە قىينىچىلىق تارتىپ پۇشايمان يەيسەن.»

لېكىن ئوغۇل نەغمە-ناۋا ۋە ئەيش-ئىشرەتنىڭ لەززىتىگە بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن، بۇ نەسىھەتلىرىمنى قۇلاققا ئالماي، سۆزۈمگە ئېتىراز بىلدۈرۈشكە باشلىدى: «بۈگۈنكى راھەتنى كەلگۈسىدىكى ئېغىرچىلىقنىڭ تەشۋىشى بىلەن بۇزۇش ئاقىللارنىڭ پىكرىگە خىلاپ!

بەختىيار، دۆلەتلىك كىشى نېمىشقا
تارتسۇن يوقسۇللۇقنى، قورقۇپ يوق ئىشقا؟
ئەزىز يار، كوڭۇل ئاچ، ئوينا، تۇرمىغىن،
ئەتىنىڭ غېمىنى بۈگۈن يېمىگىن.

بولۇپمۇ، مەن سېخىلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ، مەرتلىك كەمىرىنى بېلىمگە باغلىغان ۋە خەير-ئېھسانلىرىم ئاۋام خەلقنىڭ ئاغزىدا پۇر بولۇپ كەتكەن بىر چاغدا (يوقسۇللۇقتىن غەم يەمدىمەن)؟

سېخىلىق، كەرەمدە نامى پۇر كەتكەن
كىشىلەر سالمىسۇن دەرەمگە كىشەن.
ياخشى نامىڭ تارالسا تالا-تۈزگە،
ياپالمايسەن ئىشىكنى كىشى يۈزىگە.»

قارىسام، ئۇ نەسىھەتلىرىمنى ھېچ قوبۇل قىلمايۋاتىدۇ، ئوتتەك

نەپەسلىرىم ئۇنىڭ تومۇردەك سوغاق كوڭلىگە تەسىر قىلمايۋاتىدۇ. شۇڭا نەسىھەتنى توختاتتىم، سوھبەتتىن ئوزەمنى تارتتىم ۋە دانالارنىڭ سوزى بويىچە ئىش قىلماقچى بولدۇم. ئۇلار مۇنداق دىگەن ئىدى: "يەتكۈزۈشكە تېگىشلىگىنى يەتكۈز، ئەگەر قوبۇل قىلمىسا، كارىڭ بولمىسۇن!"

ئاڭلىماسلىغىنى بىلسەڭمۇ ئەگەر،
بىلگىنىڭچە سەن قىل نەسىھەتنى.
كورەرسەن تېزدىن: ئىككى پۇت بىلەن
توزاققا چۈشكەن ئۇ ھاماقەتنى.
قولىنى ئۇرۇپ ئېيتىدۇ: "ئىسىت!
ئاڭلىماپتىمەن چوڭ‌قۇر ھىكمەتنى!"

بىرقانچە ۋاقىت ئوتكەندىن كىيىن مىنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولدى: مەن ئۇنى بىچارە ھالەتتە كوردۇم. ئۇ چاپىنىغا ياماق ئۇستىگە ياماق سېپتۇ، ئاشقان ـ تاشقان نانلارنى تىلەپ يۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىغا ئىچىم ئاغرىپ كەتتى. لېكىن ئۇنىڭ ئىچكى يارىسىنى تاپا ـ تەنە تىرنىغى بىلەن تاتىلاپ تۇز سېپىشنى ئادەمگەرچىلىك دەپ بىلمىدىم. شۇڭا، ئوز كوڭلۇمدە دىدىم:

"ھاراقكەش كەلگۈسىنى كوزگە ئىلماس،
پەقىرلىقتىن پەقەت ئەندىشە قىلماس.
باھار پەسلى دەرەخ بولغاي باراقسان،
توكۈلگەي ياپرىغى كەلسە زىمىستان."

www.uyghurkitap.com

ھىكايەت (6)

بىر پادىشا ئۆز ئوغلىنى بىر داموللىغا ئوقۇشقا بېرىپ مۇنداق دېدى: "بۇ بالا سېنىڭ بولسۇن، ئۇنىڭغا ئۆز بالاڭدەك تەربىيە بەرگىن!" داموللا: "خوپ، پەرمانىپەردارمەن" دېدى.

شۇنىڭ بىلەن، داموللا بىرنەچچە يىل ئىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، بالىغا تەربىيە يۇقتۇرالمىدى. داموللىنىڭ بالىلىرى بولسا بىلىم ۋە بالاغەت ئىلمىدا كامالەتكە ئېرىشتى. پادىشا داموللىنى جاۋاپكارلىققا تارتىپ كايىپ كەتتى: "سەن ۋەدەڭگە خىلاپلىق قىلدىڭ، سوزۇڭنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدىڭ!"

داموللا دېدى: "يەر يۈزىنىڭ ئۇلۇغ پادىشاھىنىڭ رەيىگە مەخپى قالمىسۇنكى، تەربىيە بىر خىل بولىدۇ، ئەمما مىجەز-تەبىئەت ھەر خىل!"

زەر-كۆمۈش ئەگەرچە چىقسىمۇ تاشتىن،
كۆزگەنلا تاشلاردىن چىقماس ھېچقاچان
سۇھەيل① يەر يۈزىگە زىيا چاچسىمۇ،

---

① سۇھەيل — جەنۇبىي قۇتۇپتىكى "كانوپۇس" دەپ ئاتالغان يورۇق يۇلتۇز. ئەرەپلەر بۇ يۇلتۇزنى شىمالىي يەمەندە كۆزەتكەن. بۇ يەردە قەدىمدىن شەۋران (ئەلا سۈپەتلىك تېرە) ئىشلىنىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا سۇھەيل يۇلتۇزىنىڭ تېرە ئىشلەشكە ياخشى تەسىرى بارلىقى توغرىسىدىكى خۇراپىي ئېتىقات شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان.

بىر جايدا جا① ئىشلار، بىر جايدا شەۋران.“

ھىكايەت (7)

ئاڭلىشىمچە، بىر قېرى تەربىيىچى ئۆز شاگىرتىغا مۇنداق دىگەن: ”ئوغلۇم، ئەگەر ئادىمزاتنىڭ كوڭلى ئۆزىنىڭ رىزق بەرگۈچىسىگە تىرىكچىلىككە بېرىلگەنچىلىك بېرىلىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئورنى پەرىشتىلەرنىڭكىدىن يۇقۇرى بولاتتى!“

ياراتقان ھەق سېنى ئۇنۇتمىدى ھېچ،
تورەلمە چاغدا سەن ياتقاندا پىنھان.
ساڭا جان، ئەقلۇ، ئىدرەك، خۇلق، جامال، ھىس،
نۇتۇق-تىل، ئوي-پىكىرنى قىلدى ئېھسان.
قولۇڭغا تىزدى ئون بارماقنى ھەمدە
بېكىتتى ئىككى قول يەلكەڭگە ئوبدان.
ئۇنۇتقايمۇ بۇگۈن رىزقىمنى ھەق دەپ،
گۇمان ئەيلەمسەن، ئەي نائەھلى ھايۋان!

ھىكايەت (8)

بىر بەدەۋى ئەرەپنى كوردۇمكى، ئۇ ئوغلىغا مۇنداق دەۋاتاتتى: ”بالام، قىيامەت كۇنى سەندىن: ‘نىمە ئىش قىلدىڭ؟’ دەپ

---

① جا — پۇلى ئەرزان ئاددى تېرە.

www.uyghurkitap.com

سورايدۇ. ‘سەن قايسى ئۇرۇغدىن؟’ دىگەن گەپ بولۇنمايدۇ، يەنى سەندىن: ‘قىلغان ئەملىڭ قانداق؟’ دەپ سورايدۇ؟ ‘ئاتاڭ كىم؟’ دەپ سورىمايدۇ.

كەئبە يوپۇغىنى كىشى ئۆپمىگى
ئەمەستۇر پىللە① نى ئەزىز كورگەنلىك.
نەچچە كۈن ئولتۇرغاچ بىر ئەزىز بىلەن، ②
ئۇ ھەم خۇددى شۇنداق بولدى قەدىرلىك“.

ھىكايەت (9)

ھوكۇمانىڭ كىتاپلىرىدا بايان قىلىنىشىچە، چايانىڭ تۇغۇلۇشى باشقا ھايۋانلارغا ئوخشاش مۇئەييەن ئادەت بويىچە بولمايدىكەن، يەنى ئۇ ئانىسىنىڭ ئىچ قارنىنى يەپ، قوسىغىنى يىرتىپ چىقىدىكەن-دە، چول-باياۋانغا كېتىدىكەن؛ ئۇنىڭ ئۇۋىسىدا كىشىلەر كورىدىغان چايان پوستى شۇنىڭ بەلگىسى ئىكەن. بىر قېتىم مەن بۇ ۋەقەنى بىر ئۇلۇغ كىشىنىڭ ئالدىدا سوزلەپ بېرىۋىدىم، ئۇ كىشى دىدى: ”بۇ سوزنىڭ راستلىغىغا كوڭلۇم گۇۋالىق بېرىدۇ، باشقىچە

① پىللە — يىپەك پىلىسى. بۇ يەردە ئەتلەس كوزدە تۇتۇلىدۇ. ئېيتىلىشىچە، كەئبىنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان يوپۇق قارا ئەتلەس بولۇپ، ھاجىلار تاۋاپ ۋاقتىدا بۇ يوپۇقنى سويۇپ ئوتىدىكەن.

② بىر ئەزىز بىلەن — مۇھەممەت پەيغەمبەر بىلەن، دىگەن مەنىدە. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، كەئبىنىڭ ئەتلەس يوپۇغى مۇھەممەت پەيغەمبەرگە تېگىشلىك ئىكەن.

بولۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئۇلار كىچىكلىگىدە ئاتا-ئانىسىغا ئاشۇن-داق مۇئامىلە قىلغاچ، ئەلۋەتتە، چوڭ بولغاندا شۇنداق سويۇملۇك ۋە ھورمەتلىك بولىدۇ-دە!"①

ئاتىسى ئوغلىغا قىلدى ۋەسىيەت،
"ئوغلۇم، بۇ پەندىمنى ئۇنۇتما ھەرگىز.
كىم ئاتا-ئانىنى قىلمىسا ھورمەت،
ھېچقاچان بولالماس، بەختىيار، ئەزىز!"

لەتىپە: كىشلەر چاياندىن سوراپتۇ: "نىمىشقا قىشتا تاشقىرى چىقمايسەن؟" ئۇ دەپتۇ: "يازدا تۈزۈك ھورمىتىم بولمىسا، قىشتا چىقىپ نىمە قىلاي!"

ھىكايەت (10)

بىر دەرۋىشنىڭ ئايلى ھامىلدار ئىدى، ئاي كۈنى توشۇپ تۇغۇتى يېقىنلاشتى. بۇ دەرۋىش ئۆمرىدە بالا كورمىگەن ئىدى. "ئەگەر خۇدايى تائالا ماڭا ئوغۇل ئاتا قىلىدىغان بولسا، — دىدى ئۇ، — ئۇچامدىكى مۇشۇ جەندەمدىن باشقا بارلىق مال-مۇلكۇمنى كەمبەغەللەرگە سەدىقە قىلىپ بىرىمەن!" دىگەندەك، ئايلى ئوغۇل تۇغدى. ئۇ ۋەدىسىگە بىنائەن كەمبەغەللەرگە داستىخان تەييارلىدى.

---

① بۇ جۇملە تەنە بىلەن ئېيتىلغان. چۈنكى كىشلەرنىڭ چاياننى كورگەندە يەنچىپ ئولتۇرىدىغانلىغى ھەممە كىشگە مەلۇم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن مەن شامغا قىلغان سەپىرىمىدىن قايتىپ كېلىپ، ئاشۇ دوستۇمنىڭ مەھەللىسىدىن ئۆتۈپ قالدىم-دە، ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىنى كىشىلەردىن سورىدىم.

كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ گۇندىخانىغا چۈشۈپ قاپتۇ. سەۋەبىنى سورىغان ئىدىم، بىر كىشى دېدى: "ئۇنىڭ ئوغلى هاراق ئىچىپ، جاڭجال چىقاردى ۋە بىر ئادەمنىڭ قېنىنى تۆكۈپ، ئارىدىن يوقالدى، ئۇنىڭ كاساپىتى بىلەن ئاتىسىنىڭ بوينىغا زەنجىر، پۇتىغا ئېغىر كىشەن چۈشتى!"

مەن دېدىم: "ئۇ بۇ بالا-قازانى خۇدايى تائالادىن ئۆزى تىلىگەن!"

ئىشىت ئەي زىرەك ئەر، هامىلە ئايالىلار
ئەگەر تۇغسا تۇغۇتتا چار يىلانىنى.
ئاقىلىلار پىكرىچە، مىڭ مەرتە ياخشى
تۇغقاندىن بىئەدەپ، پەيلى يامانىنى.

هېكايەت (11)

بالا ۋاقتىمدا مەن بىر چوڭ ئادەمدىن بالاغەتكە يېتىشنىڭ ئالامەتلىرىنى سورىغان ئىدىم، ئۇ كىشى دېدى: "كىتاپتا يېزىلىشىچە، ئۇنىڭ بەلگىلىرى ئۈچ: بىرىنچىسى، ئون بەش ياشقا تولۇش؛ ئىككىنچىسى، ئېھتىلام؛ ئۈچىنچىسى، ئالدىغا موي چىقىش. ئەمما ھەقىقەتتە بىرلا نىشانى بار، ئۇ بولسىمۇ ئۆز نەپسىنىڭ راھىتىگە بېرىلىشتىن كۆرە، كۆپرەك ھەق تائالانى رازى قىلىش كويىدا

بولۇش؛ ھەركىمدە بۇ سۈپەت مەۋجۇت بولمىسا، ئۇنى دانىشمەنلەر بالاغەتكە يەتكەن ھىساپلىمايدۇ!"

كېلەر سۈرەتكە ئادەم تامچە سۈدىن،
نىھايەت ياتسا ئۇ قىرىق كۈن قوساقتا.
ئەگەر قىرىق ياشتىمۇ ئەقىل-ئەدەپ يوق،
ئۇنى ئادەم ئاتاشتىن بەك يىراقتا.

* * *

سېخىلىق، لۇتپىدۇر ئادەم نىشانى،
ئادەم دەپ ئويلىما سۈرەتنى زىنھار.
ھۈنەرلا بولسا سۈرەت سىزسا بولغاي،
بىزەپ ئايۋان-سارايىنى ئالۇ-زەنگار.①
كىشىدە بولمىسا بىلىم ۋە مەرتلىك،
نە پەرق قىلغاي كىشىدىن نەقشى دىۋار؟②
ئەمەس دۇنيا تېپىش خىسلەت، پەزىلەت،
بىراۋنىڭ كوڭلىنى تاپقىن ئىلاج بار!

ھىكايەت (12)

بىر يىلى پىيادە ماڭغان ھاجىلارنىڭ ئارىسىدا جىدەل چىققان

---

① ئالۇ-زەنگار-قىزىل، كوك.

② بۇ مىسرا: "ئادەم بىلەن تامدىكى سۈرەتنىڭ نىمە پەرقى بار؟" دىگەن مەزمۇندا.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئىدى. پەقىرمۇ شۇ سەپەردە پىيادە ئىدىم. راستىنى ئېيتقاندا، بىز بىر بىرىمىزنىڭ باش-كوزلىرىمىزگە تازا مۇشت چۈشۈردۇق. ھەرقانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلىشتىن يانمىدۇق. شۇ چاغدا كاجۇىدا ئولتۇرغان بىر ھاجىنىڭ ئۇز ھەمرايىغا دەۋاتقان مۇنۇ سوزىنى ئاڭلاپ قالدىم: "ئەجەپ بىر ئىش! پىل سوڭىگىدىن ياسالغان پىيادە① شاخمات تاختىسىنىڭ نېرىقى چېتىگە چىقسا پەرزىن بولىدۇ، يەنى بۇرۇنقىدىن ياخشى بولىدۇ، ئەمما پىيادە ماڭغان ھاجىلار چولنى كېسىپ باشقا چىققاندا، يامان بولۇشۇپ كېتىدىكەن!"

ئادەمنى چىشلىگەن، پوستىنى يىرتقان
زالىم ھاجىغا ئېيت مېنىڭ نامىمدىن:
"سەن ھاجى ئەمەسسەن، توگە ھاجىدۇر،
چۈنكى ئۇ ياتاق يەپ چىقار ھاجەتتىن.

ھېكايەت (13)

بىر ھىندى نېفىت ئېتىشنى② ئۈگىنىۋاتاتتى، بىر دانىشمەن ئۇنىڭغا دېدى: "سېنىڭ ئويىۇڭ قومۇشتىن ياسالغان تۇرسا، بۇ سەن ئوينايدىغان ئويۇن ئەمەس!"

---

① بۇ يەردىكى پىيادە—شاخماتىنىڭ پىيادە تۇرۇغى.
② نېفىت ئېتىش — شىشىگە نېفىت قاچىلاپ يىراققا ئېتىشنى كورسىتىدۇ. بۇرۇنقى چاغلاردا نېفىت ئېتىش ئۇرۇش-جەڭلەردە قوللىنىلغان ھەمدە ئويۇن سۈپىتىدە ئوينالغان.

سەن سوزۇڭنىڭ راستلىغىنى بىلمىسەڭ، ئېيتما ئۇنى،
بىلسەڭ ھەم ئاچچىق جاۋاپنى ئېيتمىغىن ئەسلا ئۇنى.

ھىكايەت (14)

بىر ساددا ئادەمنىڭ كوزى ئاغرىپ قالغان ئىدى، مال دوختۇرىنىڭ قېشىغا بېرىپ: "كوزۇمنى داۋالاپ قويغىن" دېدى. مال دوختۇرى چارۋاماللارنىڭ كوزىگە سۇرتىدىغان دورىنى ئۇنىڭ كوزىگە سۇرتكەن ئىدى، ئۇ كور بولۇپ قالدى. ئۇلار دەۋالىشىپ ئەدلىيە باشلىغىنىڭ ئالدىغا بارغان ئىدى، ئۇ دېدى: "ئۇنىڭغا ھىچ گۇنا قويغىلى بولمايدۇ، چۈنكى بۇ ئادەم ئېشەك بولمىسا مال دوختۇرنىڭ ئالدىغا بارمىغان بولاتتى!"

بۇ سوزنىڭ مەنىسى مۇنداق: بىلگىنكى، كىمكى چوڭ ئىشنى تەجرىبىسىز نادانغا تاپشۇرسا، ئۇ پۇشايمان قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئاقىللارنىڭ ئارىسىدا كالتە پەم دىگەن ئاتاقتا قالىدۇ.

ئەقىللىق ئادەم ھەرگىزمۇ قويماس
تەنتەك ئادەمنى ئۇلۇغۋار ئىشقا.
باپكا بولسىمۇ گەرچە بورىچى،
يولاتماس ئۇنى ئەتلەس توقۇشقا.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ھكايەت (15)

ئۇلۇغ ئىماملاردىن بىرىنىڭ ئوغلى ۋاپات قىلغان ئىدى. "ئۇنىڭ قەۋرىسى ئۈستىگە نىمىنى يازىمىز؟" دەپ سورىغاندا، ئىمام دىدى: "مۇقەددەس كىتاپنىكى① ئايەتلەرنىڭ ئىززەت-شەرىپى ئۈستۈن، بۇنداق جايلارغا يېزىلسا ئارتۇق كېتىدۇ، چۈنكى ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن خەتلەر ئوچۇپ كېتىدۇ، ئادەملەر ئۇنىڭ ئۈستىدىن ئوتىدۇ، ئىتلار ئۇنى بۇلغايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىر نەرسە يېزىشقا توغرا كەلسە، مۇنۇ ئىككى بېيىت يېزىلسا كۇپايە:

ۋاھ، ھەر چاغ بوستاندا كوكەرسە چەمەن،
خوش بولاتتى كوڭلۇم، كورۇپ پەيزىنى.
باھاردا يوقلىغىن مېنى سەن دوستۇم،
كورسەن توپامدىن ئۈنگەن مايسىنى."

ھكايەت (16)

بىر تەقۋادار كىشى بىر چوڭ بايىنىڭ ئىشىگىدىن ئوتكەن ئىدى. قارىسا، باي بىر قۇلىنىڭ پۇت-قولىنى مەھكەم باغلاپ، قاتتىق ئازاپ-لاۋېتىپتۇ. تەقۋادار دىدى: "ئوغلۇم، خۇدايى تائالالا ئوزەڭگە ئوخشاش بىر مەخلۇقنى ساڭا مەھكۇم، ئەسىر قىلىپ، سېنى

---

① مۇقەددەس كىتاپ — قۇرئان كوزدە تۇتۇلىدۇ.

ئۇنىڭدىن ئۇستۇن قىلىپ قويۇپتۇ. سەن خۇدايى تائالانىڭ بۇ نىئمە-
تىگە شۈكرى قىلىپ، قۇلغا مۇنچىلىك جەۋرى-جاپا سالمىغىن. قىيامەت
كۈنى ئۇنىڭ ھالى سەندىن ياخشى بولۇپ قېلىپ، سەن شەرمەندە
بولۇپ قالما!“

قۇلۇڭغا ئانچىلىك غەزەپ قىلما،
جەۋىر ئەيلەپ دىلىنى ئاغرىتما.
سەن ئۇنى ئون دەرەمگە ئالغانسەن،
قۇدرىتىڭ بىلەن ياراتمىغانسەن.
بۇ غۇرۇر، كۈچ، قەھرىڭ تۇرار نەچچە دەم؟
سەندىن ئۇلۇغراق بارغۇ بىر ئىگەم!
ئەي ئارسلان، ئاغۇشلار① غوجىسى،
ئۇز ئىگەڭنى ئۇنۇتمىغان ياخشى!

رىۋايەت قىلىنىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن:
”قىيامەت كۈنىدىكى ئەڭ چوڭ ھەسرەت شۇكى، تەقۋادار قۇللار
جەننەتكە كىرىدۇ، پاسىق قۇل ئىگىلىرى بولسا دوزاققا!“

خىزمىتىڭدىكى ھوقۇقسىز قۇلغا،
قەھرىڭنى چېچىپ، قىلما دەپسەندە.
قىيامەت كۈنى قۇل ئازات بولۇپ،
شەرمەندە بولۇر غوجا كىشەندە.

① ئارسلان، ئاغۇش — تۈركى خەلقلەردە تارقالغان كىشى ئىسىملىرى. بۇ
يەردە ئارسلان — قۇلنى، ئاغۇش — دىدەكنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ھكايەت (17)

بىر يىلى بەلختىن باميانغا① سەپەر قىلغان ئىدىم. يول قاراقچىلارنىڭ دەستىدىن تولىمۇ خەتەرلىك ئىدى. بىر يىگىت يول باشلىغۇچى سۈپىتىدە بىزگە ھەمرا بولۇپ ماڭغان ئىدى. ئۇ قالقانباز، ئوقياچى بولۇپ، شۇ قەدەر ماھىر ۋە كۈچلۈك ئىدىكى، ئۇنىڭ ئوقياسىنى ئون كۈچلۈك ئادەم تارتىپ بەتلىيەلمەيتتى ۋە يەر يۈزىنىڭ ھىچ قانداق پالۋانلىرى ئۇنى يىقىتالمايتتى.

لېكىن ئۇ باياشات تۇرمۇشتا ئەركە ئۆسكەن بولۇپ، جاھان كورمىگەن، سەپەر-يۈرۈشلەردە بولمىغان، باتۇرلار دۈمباقلىرىنىڭ ياڭرىغان ئاۋازى قۇلىغىغا يەتمىگەن ۋە ئاتلىقلار قىلىچىنىڭ چاقناشلىرىنى كورمىگەن ئىدى.

پەقەت ياۋ قولىغا ئەسىر چۈشمىگەن،
ۋە ئوق يامغۇرىغا دۈچ كەلمىگەن.

تاسادىپى بۇ يىگىت بىلەن مەن ئىككىمىز ئەڭ ئالدىدا يانمۇ-يان مېڭىشقا توغرا كەلدى. ئۇ يولدا ئۇچرىغانلىكى كونا تامنى بىلىگىنىڭ كۈچى بىلەن ئۆرۈۋېتەتتى، ھەر چوڭ دەرەخنى كورسە پەنجىسىنىڭ قۇۋۋىتى بىلەن يۇلۇپ تاشلايتتى. شۇڭا مەغرۇرلىنىپ مۇنداق دەيتتى:

---

① باميان — بەلخ شەھىرىدىن ھىندىستانغا بارىدىغان يولدىكى بىر قەدىمى شەھەر.

پىل قېنى؟ باتۇر يىگىتنىڭ بەستىگە سالسا نەزەر،
شىر قېنى؟ مەرت پەنجىسىنى بىر كورۇپ قىلسا ھەزەر.

بىز شۇنداق ھالەتكە چۈشۈپ قالدۇقكى، ئىككى ھىندى بىر تاشنىڭ ئارقىسىدىن بېشىنى كوتىرىپ، بىزنى ئولتۇرۇش قەستىدە بولۇۋاتاتتى. بىرسىنىڭ قولىدا كالتەك، يەنە بىرسىنىڭ قولتۇغىدا توقماق بار ئىدى.

مەن يىگىتكە دېدىم: "نىمە تۇرىسەن؟

قېنى، ئىشقا سال كۈچ ۋە ئەرلىكنى سەن،
دۈشمەن كەلدى گورگە ئاياغى بىلەن!"

قارىسام، يىگىتنىڭ قولىدىن ئوقيا چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ، بەدىنى جالاقلاپ تىترەۋاتىدۇ.

ئوق بىلەن ساۋۇتنى تەشكەن، قىلىنى يارغان پەھلىۋان
جەڭ كۈنىدە پۈت تىرەپ چىڭ تۇرمىغى ھەم دەرگۇمان.

بىزدە باشقا چارە قالمىغان ئىدى: نەرسە-كېرەك، قورال-ياراق ۋە كىيىم-كېچەكلىرىمىزنى تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئاران جېنىمىزنى قۇتۇلدۇرۇپ كەتتۇق.

يوللىغىن ئىش كورگەن ئەرنى ئەڭ مۇھىم ئىشلارغا سەن،
شىرنى باغلاپ كەلتۈرەر ئۇ بوينىغا تاشلاپ كەمەن.

بولسا گەر كۆچلۈك بويۇن، پىل گەۋدىلىك بىر نەۋ جۇۋان،
ياۋغا دۈچ كەلسە قاچار قورقۇنچىدىن بىر جەك بىلەن.
جەك قىلىشنى جەڭدە يولغان، سەپنى كورگەن ئەر بىلەر،
خۇددى بىلگەندەك شەرىئەت ئىلمىنى بىر ئەھلى پەن.

ھىكايەت (18)

مەن بىر باينىڭ بالىسىنى كورگەن ئىدىم، ئۇ ئاتىسىنىڭ قەۋرىسى بېشىدا ئولتۇرۇپ، بىر كەمبەغەلنىڭ بالىسى بىلەن مۇنازىرىگە چۈشكەن ئىدى: ”ئاتامنىڭ قەۋرىسى تاشتىن ياسالغان، ئۈستىگە چىرايلىق خەتلەر نەقىش قىلىنغان، مەرمەر تاش ۋە پىروزە خىش ياتقۇزۇلغان. بۇ قەۋرە سېنىڭ ئاتاڭنىڭ گورىگە قانداقمۇ ئوخشىسۇن؟ سېنىڭ ئاتاڭنىڭ گورىگە بىر-ئىككى كېسەك قويۇلۇپ، ئۈستىگە ئىككى كەتمەن توپا تاشلانغان، خالاس.“

كەمبەغەلنىڭ ئوغلى بۇ سوزنى ئاڭلاپ دېدى: ”بوپتۇ، ئاتاڭ ئېغىر تاشلارنىڭ ئاستىدا ئىنجىقلاپ تۇرسۇن، ئاڭغىچە مېنىڭ ئاتام جەننەتكە كىرىپ بولىدۇ!“

ئۈستىگە ئازراق يۈك ئارتىلسا ئېشەك،
يەڭگىل ئازادە ماڭىدۇ بىشەك.

* * *

كەمبەغەللىك زۇلمىنى تارتقان ئۇزاق مىسكىن كىشى
يۈكى يوق، كەلگەي ئەجەل ئىشكىگە تەشۋىشسىز، ئېمىن.
كىمكى راھەت، مولچىلىقتا قىلسا ئومرىنى تامام،

تارتىشىپ دۇنياغا، شەكسىز، ئۆلىمگى بەكمۇ قىيىن.
يېگى زەنجىردىن بوشانغان بىر ئەسىرنىڭ ھالى، بىل،
ياخشىدۇر، ئەسىرگە چۈشكەن بىر ئەمىرنىڭ ھالىدىن.

ھىكايەت (19)

بىر دانىشمەندىن: "سېنىڭ ئەڭ يامان دۇشمىنىڭ ئىككى بېقىنىڭ ئارىسىدىكى نەپسىڭدۇر" دىگەن ھەدىسىنىڭ مەنىسى نىمە؟ دەپ سورىغان ئىدىم. ئۇ كىشى دىدى: "بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ھەرقاندا دۇشمەنگە ياخشىلىق قىلساڭ، دوستقا ئايلىنىدۇ، ئەمما نەپس دىگەن شۇنداق نەرسىكى، ئۇنىڭغا قانچە كوپ يول قويساڭ، ئۇ شۇنچە كوپ قارشىلىشىدۇ!"

تائامىنى ئاز يىسە ئادەم، بولۇر پەرىشتە سۈپەت،
ئەگەردە يىسە ھايۋاندەك، تاش كەبى بولۇر ۋەيران.
بىراۋنى مۇراتقا يەتكۈزسەڭ، بوي سۇنار ئۇ ئەمرىڭگە،
نەپس ئەگەر مۇرات تاپسا، چوقۇم، ساڭا بىرەر پەرمان.

سەئدىنىڭ بىر مۇددەئى① بىلەن بايلىق ۋە كەمبەغەللىك ئۈستىدە ئېلىپ بارغان مۇنازىرىسى

بىر ئولتۇرۇشتا مەن ئوزى دەرۋىشلەر قىياپىتىگە كىرىۋالغان

---

① "مۇددەئى" (دەۋاگەر) مەنىسىدە بولۇپ، دەرۋىشلىكنى دەۋا قىلغۇچىنى كورسىتىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بولسمۇ، قىلچە دەرۋىشلىك سۈپىتى يوق بىر ئادەمنى كورگەن ئىدىم. ئۇ رەسۋا گەپلەرنى توقۇشقا كىرىشتى، يەنى شىكايەت دەپتىرىنى ئېچىپ، بايلارنى سوكۇشكە باشلىدى. سوز شۇ يەرگە يېتىپ باردىكى، كەمبەغەللەرنىڭ قۇدرەت قولى باغلانغانمىش، بايلارنىڭ ياخشى ئىشلارغا بولغان ئىرادىسىنىڭ پۇتى سۇنغانمىش.

سەخىيلەرنىڭ قوللىرىدا دەرەم يوق،
باي غوجاملار كوڭلىدە ھېچ كەرەم يوق.

مەن چوڭلارنىڭ نىئمەتلىرى بىلەن پەرۋىش تاپقانلىقىم ئۈچۈن، بۇ سوز ماڭا قاتتىق تەگدى-دە، دېدىم: "دوستۇم! بايلار — كەمبەغەللەر تىرىكچىلىگىنىڭ مەنبەسى، زاھىتلار كىرىمىنىڭ ئاساسى، تاۋاپچىلارنىڭ باش پاناسى، مۇساپىرلارنىڭ چۈشىدىغان ماكانى، ئۇلار باشقىلارنىڭ راھىتى ئۈچۈن ئېغىر يۈك كوتەرگۈچىلەردۇر. ئۇلار ئوز خىزمەتكارلىرى ۋە قول ئاستىدىكىلەر تاماق يېيىشكە كىرىشكەن چاغدىلا ئاندىن تائامغا قول ئۇزىتىدۇ. ئۇلارنىڭ سېخىيلىقىدىن ئاشقان نەرسىلەر تۇل خوتۇن ھەم قېرىلارغا، ئوز يېقىنلىرى ھەم خوشنىلارغا يېتىدۇ.

بايلاردا بار ۋەقپە، نەزرە، مېھمانلىق،
زاكات، پىترە،① ئازات،② ھەديە، قۇربانلىق.

---

① پىترە — بىر ئايلىق روزا تۈگىگەندە ھەر بىر كىشى ئوز بېشى ئۈچۈن بېرىدىغان سەدىقە.

② ئازات — قۇللارنى ئازات قىلىش، ئوز ئەركىگە قويۇۋېتىش مەنىسىدە.

ئۇلار دولىتىگە سەن يېتەلەمسەن؟
نامازلا بار سەندە ھەم پەرىشانلىق.①

ئەگەر سېخىلىق قۇدرەت ھېساپلىنىپ، ناماز قۇۋۋەت سانىلىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا بايلار تېخىمۇ ياخشىراق باي بولاتتى، چۈنكى ئۇلارنىڭ مال-مۈلكى زاكات بىلەن ئىرىغدالغان، كىيىم-كېچەكلىرى تازا، نام-ئابرويى بىغۇبار ۋە كوڭلى خاتىرجەم. تائەتنىڭ كۈچى ھالال تائامدا، ئىبادەتنىڭ ساغلاملىقى پاك لىباستا؛ قۇپ-قۇرۇق ئاشقازان نىمە قۇۋۋەت بېرەر ۋە قۇرۇق قولدىن قانداق مۇرۇۋۋەت كېلىشى مۇمكىن؛ ئۇسسۇزنىڭ ئايىغى يول يۈرۈشكە يارامدۇ،② قوسىغى ئاچلارنىڭ قولىدىن نىمە ياخشىلىق كېلىدۇ؟ بۇنىسى روشەن.

كېچىسى بىئارام ئۇخلايدۇ كىشى،
بولمىسا يېيىشكە ئەتىكى ئوزۇق.
ئوزۇقلۇق يىغىدۇ يازدا چۈمۈلە،
ئوتكۈزمەككە قىشنى غەمسىز، كوڭۈل توق.

---

① بۇ مىسرا: سوپىلاردا ئىككى رەكئەت نامازدىن باشقا ھىچنىمە يوق. نامازنىمۇ يۈز پەرىشانلىق ئىچىدە ئوقۇيدۇ، دىگەن مەزمۇندا.

② كوپ نۇسخىلاردا "پاي تىشنە" يېزىلغانلىقتىن "ئۇسسۇزنىڭ ئايىغى" دەپ ئېلىندى. بەزى نۇسخىلاردا "پاي بەستە" (باغلانغان ئاياق) دەپ ئېلىنغان. ئۇ چاغدا تۆۋەندىكى جۈملىگە مەنتىقى جەھەتتىن باغلاشمايدۇ.

ئاراملىق نامراتچىلىق بىلەن جىپسىلىشالمايدۇ، خاتىرجەملىك يوقسۇللۇقتا ھاسىل بولالمايدۇ. بىرسى كەچكى ناماز بىلەن بەنت، يەنە بىرى كەچكى تاماقنىڭ غېمىدە ئولتۇرىدۇ. بۇنداق بولغاندا، كېيىنكىسى بىرىنچىسى بىلەن ھەرگىز ئوخشاش بولالمايدۇ.

بولۇر باي دىلى ھەق بىلەن ھەر زامان،
ئېغىر بولسا تۇرمۇش، پەرىشان ھامان.

شۇنداق ئىكەن، بايلارنىڭ ئىبادىتى ئاللانىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئالدى بىلەن ئېرىشىدۇ، چۈنكى ئۇلار خاتىرجەم، كۆڭلى توق، ھەرگىز دىلى پەرىشان، پىكرى چېچىلاڭغۇ ئەمەس. ئۇلار تۇرمۇش ۋاستىلىرىنى پۇختا تەييارلىۋالغانلىقتىن، ئۈزلۈكسىز ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولالايدۇ. ئەرەپ ئېيتىدۇ: 'خۇدا مېنى ئېغىر كەمبەغەللىكتىن ۋە خۇشتۇم يوق كىشىنىڭ خوشنا بولۇشىدىن ساقلىسۇن.' ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: 'كەمبەغەللىك — ھەر ئىككى دۇنيادا كىشىنىڭ يۈزىنى قارا قىلىدۇ!'"

دەرۋىش دېدى: "ئاڭلىمىغانمىدىڭ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن ئىدى: 'كەمبەغەللىك — مېنىڭ ئىپتىخارىم!'"

"توختا! — دېدىم مەن، — پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ كۆرسەتمىسى شۇنداق بىر گۇرۇھنىڭ كەمبەغەللىككە قارىتىلغانكى، ئۇلار رىزالىق مەيدانىنىڭ مەرتلىرى ۋە تەقدىرنىڭ ئوقىغا ئۆزىنى بېغىشلىغانلار بولۇپ، ھەرگىز ئەۋلىيالارنىڭ جەندىسىنى كىيىۋېلىپ، تاپقان خەيرى-سەدىقىلىرىنى ساتىدىغانلار ئەمەس ئىدى.

گۈلدۈرى بار، ئىچى قۇرۇق، سەن دۇمباق،
ئۇزۇغۇڭ يوق جەڭ كۈندە، چارەڭ قانداق؟
تاما يۈزىن خەلقتىن يوشۇر، ئەركەك بولساڭ،
مىڭ ئۇرۇغلۇق تەسۋىنى سەن تارتما ئانداق.

ساۋاتسىز كەمبەغەل كوڭلى ئارام تاپالمىغانلىقتىن، ئاخىر بىرىپ كەمبەغەللىگى كۈپرىلىققا ئايلىنىپ كىتىدۇ، چۈنكى كەمبەغەللىك كۈپرىلىققا يىقىنلا نەرسە. مەۋجۇت نىئمەت بولمىغاندا، يالىڭاچنى كىيىندۈرۈش ياكى بەختسىزلىككە گىرىپتار بولغاننى قۇتقۇزۇشقا تىرىشىش بىكار. بىزدەكلەرنى ئۇلارنىڭ مەرتىۋىسىگە يەتكۈزۈش مۇمكىنمۇ ۋە 'ئۈستۈن' قول 'تۆۋەن' قولغا① قانداقمۇ ئوخشىسۇن؟ كورمىدىڭمۇ، ئاللاتائالا قۇرئان كەرىمدە بىھىشت ئەھلىگە بىرى-لىدىغان نىئمەتلەر توغرىلىق مۇنداق خەۋەر بىرىدۇ: 'ئۇلارنىڭ مۇئەييەن رىزقى بار'②، شۇڭا بىلگىنكى، تىرىكچىلىك غىمىدە بولغان كىشى ئىپپەتلىك بولۇش دولىتىدىن مەھرۇمدۇر، پاراغەت بولسا مۇئەييەن رىزقنىڭ ھوكۇمرانلىغى ئاستىدادۇر.

چۈشىدە كورىدۇ ئۈسسۈزلار ھامان:
گوياكى غىچ بۇلاق پۈتۈن يەر-جاھان."

---

① "ئۈستۈن" قول — سەدىقە بەرگۈچى قول. "تۆۋەن" قول سەدىقە ئالغۇچى قول.

② قۇرئان، 37 - سۈرە، 41 - ئايەت.

مەن بۇ سوزلەرنى قىلغاندا، دەرۋىشنىڭ قولىدىن سەۋىر ـ تاقەت تىزگىنى چىقىپ كەتتى ـ دە، تىل قىلىچىنى قىنىدىن سۇغاردى ۋە پاساھەت دۇلدۇلىنى ئەدەپسىزلىك مەيدانىغا قويۇپ بىرىپ، ئۈستۈمگە چاپتۇرۇپ كەلدى ۋە مۇنداق دىدى: "سەن بايلارنىڭ ئارتۇقچىلىـ غىنى شۇنچە مۇبالىغە قىلىپ، قۇرۇق گەپ ساتتىڭ، بۇ مۇلاھىزەڭ بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىنكى، ئۇلار گويا تىرياق① ياكى رىزىق غەزنىسىنىڭ ئاچقۇچى ئىكەن. (ئەمەلىيەتتە بولسا) ئۇلار بىر ئوچۇم مۇتەكەببىر ــ مەغرۇرلار، ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان ياۋۇزلار، مال ـ نىئمەتلەرگە ئۆزىنى ئۇرىدىغانلار، ئورۇن ـ مەنسەپ ۋە بايلىقـ نىڭ مەپتۇنلىرى، ئۇلار سوز قىلمايدۇ، قىلسا ئەخمىقانە سوزلەپ قويىدۇ، (كەمبەغەللەرگە) قارىمايدۇ، قارىسا پەقەت يىرگىنىش بىلەن قارايدۇ. ئالىملارنى گادايغا چىقىرىدۇ، كەمبەغەللەرگە بولسا يالاڭ توش دەپ ئەيىپ قويىدۇ. ئۇلار قولىدىكى مال ـ دۇنياسى بىلەن مەغرۇرلىنىپ ۋە ئۆز قوسىغىدا مەنسۇپىنى يۇقۇرى ساناپ، تورنىڭ كاللىسىغا چىقىپ ئولتۇرىدۇ ۋە ئۆزىنى ھەممىدىن ياخشى دەپ ھىساپلايدۇ. كىشىگە بېشىنى كوتىرىپ قويۇش كاللىسىغا كەلـ مەيدۇ. ئۇلار دانىشمەنلەرنىڭ سوزىدىن بىخەۋەر، دانىشمەنلەر دەيدۇ: 'كىمىكى تائەت ـ ئىبادەتتە باشقىلاردىن تۆۋەن بولسا، بايلىق ـ دولەتتە يۇقۇرى بولىدۇ، تاشقى كورۇنۇشتە باي بولغانلارـ نىڭ ئىچكى دۇنياسى كەمبەغەل بولىدۇ.'

كىبىر قىلسا مال بىلەن داناغا خىسلەتسىز كىشى،

---

① تىرياق ــ زەھەر قايتۇرغۇچ دورا.

بولسا ئۇ ئىپار ھوكۇزى، سەن ئۇنى تىزەك دىگىن!“

مەن دىدىم! ”ئۇلارنى ھاقارەت قىلىشنى ئوزەڭگە راۋا كورمە، چۇنكى ئۇلار كەرەم ئىگىلىرىدۇر!“
ئۇ دىدى: ”خاتا ئېيتىسەن، ئۇلار دەرەمنىڭ (ئاقچىنىڭ) قۇلى. يامغۇرى يوق ئەتىياز بۇلۇتلىرىنىڭ ۋە كىشىگە نۇرى چۇشمەيدىغان قۇياشنىڭ نىمە پايدىسى بار؟ ئۇلار قۇدرەت-ئىمكانىيەت ئېتىغا مىنگەن تۇرۇپمۇ چاپتۇرمايدۇ. خۇدا يولىدا بىر قەدەممۇ ئاياق باسمايدۇ، كىشىگە مىننەت-ئاھانەتسىز بىر دەرەممۇ بەرمەيدۇ. ئۇلار مۇشەققەت بىلەن مال-دۇنيا يىغىپ، ئۇنى پىخسىقلىق بىلەن ساقلايدۇ-دە، ھەسرەت بىلەن تاشلاپ كېتىدۇ. خۇددى دانىشمەنلەر ئېيتقاندەك، بېخىل يەرگە كىرىش بىلەنلا، ئۇنىڭ كۇمۇشى يەردىن چىقىدۇ.①

مىلىڭ مۇشەققەت-ئىجتىھاتتا بىرسى بايلىق توپلىغاي،
باشقىسى كېلىپ، مۇشەققەتسىزلا ئۇنى باپلىغاي.“

مەن ئۇنىڭغا دىدىم: ”سەن پەقەت گادايلىغىڭ سەۋەۋى بىلەنلا ئۇلارنىڭ بېخىللىغىدىن ۋاقىپ بولىسەن، ئۇنداق بولمىغاندا، تامانى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويغان كىشىگە سېخىلىق بىلەن بېخىللىق ئوخشاش كورۇنگەن بولاتتى. ئالتۇننىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى سىناق

① چۇنكى بېخىل يىمەي-ئىچمەي ئالتۇن-كۇمۇش يىغىپ، ئۇنى يەرگە كومىدۇ. ئۇ ئولگەن ھامان يەرگە كومگەن نەرسىلىرى قېزىپ چىقىرىلىدۇ.

تېشى بىلىدۇ، شۇنىڭدەك پېخسقىنىڭ كىملىگىنى گادايى بىلىدۇ!“
دەرۋىش دىدى: ”بۇنى مەن شۇ تەجرىبە بويىچە ئېيتىۋاتىمەنكى، ئۇلار ئىشىكلىرىگە خىزمەتكارلارنى قويۇپ، قاتتىق قول، قوپال ئادەملەرنى ئىشقا تەيىنلەپ، شۇ ئارقىلىق ھۆرمەتلىك كىشىلەرنى ئۆيىگە كىرگۈزمەيدۇ ۋە پاكدىل كىشىلەرنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ: ’بۇ يەردە ئادەم يوق!‘ دەيدۇ. دەرۋەقە ئۇلار راست ئېيتىدۇ:

ئەقلۇ-ھىممەت، پەھمى، ئىدرەك بولمىسا ئادەمگە يار،
’يوق بۇ ئۆيدە ھىچكىشى‘ دەپ ياخشى ئېيتقان ئىشىك باقار.“

مەن دىدىم: ”بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار ئىلتىماسچىلارنىڭ دەستىدىن بۇرنى-قۇلىغىچە تويۇپ، گادايلارنىڭ ئەرز-ھال ئېيتىشىدىن بىزار بولغان. باياۋاننىڭ قۇمى ئۈنچە-مەرۋايىتقا ئايلانغان تەقدىردىمۇ گادايىنىڭ كۆزى تويۇشى ئەقىلغە سىغمايدۇ.

تاماخورنىڭ كۆزى تويماس ئىنئام بىلەن،
خۇددى قۇدۇق تولمىغاندەك شەبنەم بىلەن.

قەيەردە بولمىسۇن، سەن يوقسۇللۇقنىڭ قاتتىقچىلىغىنى تارتقان ۋە ئاچچىق ئەلەم چەككەن كىشىلەرگە قارا، ئۇلار ئاچكۆزلۈكتىن ئۆزىنى خەتەرلىك ئىشلارغا ئاتىدۇ، ئۇنىڭدىن كېلىدىغان يامان ئاقىۋەتلەردىن ساقلانمايدۇ، خۇدانىڭ ئازاپ-ئوقۇۋىتىدىن قورقمايدۇ ۋە ھالال-ھارامنى ئايرىمايدۇ.

ئەگەر ئېتىنىڭ بېشىغا تەگسە چالما،
سۆيۈنۈپ سەكرىگەي ئۇ ئۇستىخان دەپ.
ئېلىپ ماڭسا كىشىلەر بىر تاۋۇتنى،
ئۇنى ئويلايدۇ ئاچكوز داستىخان دەپ.

ئەمما ھەق تائالا بايلارغا ئىنايەت كوزى بىلەن قاراپ، ھالالىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇلارنى ھارامدىن ساقلاپ قالىدۇ. مەن، بۇ سوزلىرىمنى ئىزاھلىماي تۇراي ۋە دەلىل-ئىسپاتمۇ كەلتۇرمەي. قېنى سەن ھەقنى سوزلەپ باقىنا: سەن بىرەر تەقۋادارنىڭ قولى ئارقىسىغا باغلانغانلىقىنى ياكى بىر بەختسىزنىڭ زىنداندا ياتقانلىقىنى، ياكى بىر ئىپپەت ئىگىسىنىڭ پەردىسى يىرتىلغانلىقىنى، ياكى بىر قولىنىڭ بىغىشىدىن كېسىلگەنلىكىنى كورگەنمۇ سەن؟ پەقەت كەمبەغەللىك سەۋەبى بىلەن شۇنداق بولىدۇ. قەھرىمان ئەرلەر مۇھتاجلىق سەۋەبىدىن تام تېشىپ قولغا چۈشىدۇ ۋە ئوشۇغى چېقىلىدۇ، شۇ نەرسىنىڭ ئېھتىمالى باركى، بىر كەمبەغەلنىڭ نەپسى ئۈستۈنلۈك قىلىپ، قاندۇرۇشنى تەلەپ قىلغاندا، ئۇنى تولۇق قانائەتلەندۈرۈش ئىمكانىيىتى بولمىسا، نەپسى ئۇنى جىنايەت ئوتكۈزۈشكە ئىتتىرىدۇ. بايلارغا مۇيەسسەر بولىدىغان مەنىۋى ئاراملىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ زورۇر ۋاستىلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇلار ھەر كېچە بىر سەنەمنى باغرىغا باسىدۇ، ھەر كۈنى يىگىتلىكنى باشتىن كەچۈرىدۇ؛ تاڭ نۇرى ئۇنىڭ گۈزەللىكىدىن قولىنى كوكسىگە قويىدۇ، كېلىشكەن سەرۋى دەرىخى خىجىللىقتىن لايغا پېتىپ تۇرىدۇ.

ئاشىقلار قېنىغا ئۇلار چاڭ سېلىپ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تىرنىغىغا قويغاندۇر خىنە قىلىپ.

ئۇلارنىڭ ھۈسۈن-جامال ئىگىلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا گۈنا ئىشلارنى قىلىشى ياكى قەبىھ ئىشلارنى ئۇتكۇزۇشى مۇمكىن ئەمەس.

بىھىش ھورلىرىگە ئالدۇرۇلغان دىل،
تۇرك سەنەملىرىگە باقىدۇ قاچان؟

* * *

يېڭى پىشقان خورما ئالدىدا تۇرسا،
ئۇزۇم شىنگىلىگە تاش ئاتماس ئىنسان.

كوپىنچە يوقسۇللار پاكلىق ئىتىگىنى گۈنا ئۇتكۇزۇش بىلەن بۇلغاپ قويىدۇ، ئاچلار نان ئوغرىلايدۇ.

قورسىقى ئاچ غالجىر ئىت تاپقاندا گوش سورىمايدۇ ھىچ:
بۇ سالىھنىڭ توگىسىمۇ ياكى دەججال ئېشىگى.①

قانچىلىغان پاكدىل كىشىلەر كەمبەغەللىك سەۋەۋى بىلەن بۇزۇق-چىلىق قايىنىمىغا چۈشۈپ قالىدۇ ۋە ئۇزىنىڭ ياخشى نامىنى بەتناملىق شامىلىدا سورۇۋېتىدۇ.

① سالىھ — پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرى. ئۇنىڭ توگىسى مۇقەددەس سانىلىدۇ. دەججال — يالغان پەيغەمبەر، ئۇ قىيامەت كۈنى ئېشەككە مىنىپ پەيدا بولارمىش.

ئاچ قالغاندا، پەرھىز كۈچى زەررە قالماس،
كەمبەغەللىك تەقۋالىقنى ھەم قالدۇرماس.

سەن بايلارنى مىسكىنلەرگە ئىشىكىنى تاقىۋالىدۇ دەۋاتىسەن، ھاتەم تائى باياۋاندا كوچمەنچىلىكتە ياشايتتى، ئەگەر شەھەرلىك بولغان بولسا، ئۇنىڭغا گادايلار تۈش-تۈشتىن يېپىشىۋېلىپ، كىيىم-كېچەكلىرىنى پارە-پارە قىلىۋەتكەن بولاتتى!“
”ياق، — دېدى ئۇ، — كەمبەغەللەرنىڭ ھالىغا ئىچىم ئاغرىيدۇ!“
مەن دېدىم: ”ياق، سەن بايلارنىڭ مال-مۈلكىگە ھەسرەت چېكىسەن!“
بىز شۇ تەرىقىدە بىر بىرىمىز بىلەن سۆز تالاشتۇق، ئۇ ھەر بىر پىيادىسىنى ئالدىغا سۈرسە، مەن مۇداپىئەلىنىشكە تىرىشتىم، ئۇ ھەر قېتىم شاخ بەرگەندە، مەن پەرزىن بىلەن توستۇم، ئۇ ئوي-پىكىر ھەميانىدىكى نەقدانە نەرسىلىرىنى ئۇتتۇرۇپ بولدى ۋە دەلىل-ئىسپات ساغدىغىدىكى ئوقلىرىنى ئېتىپ تۈگەتتى.

قىلسا گەپدانلار ھۇجۇم قالقانىنى ھەرگىز تاشلىما،
يوق ئۇنىڭدا ئىستىئارە، كۆپتۈرۈشتىن باشقىسى.
مەرىپەت ھەم دىن بىلەن ھەركەتلىنىپ سۆزمەننى يەڭ،
تۇرسىمۇ ئىشىكتە قوراللىق، قۇپ-قۇرۇقتۇر قەلئەسى.

ئاخىر ئۇنىڭدا دەلىل-ھوججەت قالمىدى. مەن ئۇنى يەرگە قارىتىۋەتتىم. بۇ چاغدا ئۇ دۈشمەنلىك قولىنى سوزۇپ، ئاغزىغا كەلگەننى دېگىلى تۇردى، چۈنكى جاھىللارنىڭ ئادىتى شۇنداق

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بولدۇ: دۈشمىنىنى دەلىل-ئىسپات بىلەن يېڭەلمىسە، ئاداۋەت زەنجىرىنى جىرىڭلىتىشقا كىرىشىدۇ. بۇت ياسايدىغان ئازەر ئۆز ئوغلىنى دەلىل-ھوججەت بىلەن يېڭەلمەي، ئۇنىڭغا قارشى جەڭگە ئاتلىنىپ: "ئەگەر بولدى قىلمىساڭ، سېنى تاش بىلەن ئۇرىمەن!"①
دېگەن. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، ئۇمۇ ماڭا دەشنام قىلدى. مەن ئۇنى تىللىدىم، ئۇ ياقامنى يىرتتى، مەن ئۇنىڭ ساقلىدىن تۇتتۇم.

يېپىشتۇق قاتتىق بىر بىرىمىزگە،
ئارقىمىزدا خەلق راسا كۈلۈشتى.
گەپ-سوزىمىزدىن پۈتۈن يەر-جاھان
بارماقنى چىشلەپ ھەيران بولۇشتى.

شۇنداق قىلىپ، بىز بۇ تالاش-تارتىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن قازىنىڭ ئالدىغا باردۇق. ئۇنىڭ ئادىل ھوكۇم چىقىرىشىغا رازى بولدۇق، چۈنكى قازى دېگەن مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمى بولغاندىن كېيىن بۇ مەسىلىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، بايلار بىلەن كەمبەغەللەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئايرىپ بېرەر دېگەن ئىدۇق. قازى بىزنىڭ نىمە دەۋا بىلەن كەلگەنلىگىمىزنى كورۇپ ۋە گەپ-سوزىمىزنى ئاڭلاپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ چوڭقۇر ئويغا چومدى-دە، خېلى ئويلانغاندىن كېيىن بېشىنى كوتىرىپ دېدى: "ئەي بايلارنى ماختاپ، كەمبەغەللەرنى ھاقارەت قىلىشنى راۋا كورگەن

① قۇرئان، 19-سۇرە، 46-ئايەت. ئىبراھىم پەيغەمبەر ئاتىسى ئازەرنى، خۇدانىڭ بىرلىگىگە دەۋەت قىلغاندا، ئازەر ئۇنىڭغا ئاشۇ سوزلەرنى قىلغان.

كىشى، بىلىپ قويىكى، قەيەردە گۈل بولسا، شۇ يەردە تىكەن بار، قەيەردە شاراپ بولسا، ئۇنىڭ خۇمارىمۇ بولىدۇ، غەزنە بار يەردە يىلان بار،① قەيەردە شاھلارغا لايىق ئۇنچە-مەرۋايىت بولسا، ئۇ يەردە ئادەم يەيدىغان لەھەڭ بار؛ دۇنيادىكى تۇرمۇشنىڭ لەززىتى ئارقىسىدىن ئەجەلنىڭ نەشتىرى ئەگىشىپ يۈرىدۇ. جەننەتنىڭ نېمەتلىرى ئالدىدا كوڭۇلسىزلىك-ئازاپنىڭ توساق تاملىرى بار.

يار دىگەنلەر دۈشمىنى جەۋرىنى تارتماي نە قىلۇر؟
گۈل-تىكەن، غەزنە-يىلان ھەم قايغۇ-شاتلىق بىللەدۇر.

سەن بوستاندا خۇش پۇراق تاللار بىلەن بىللە قاخشال دەرەخلەرمۇ بارلىغىنى كورمەيۋاتامسەن؟ خۇددى شۇنىڭدەك بايلارنىڭ ئارىسىدا تەقۋادارلار بىلەن كۆپرىلىق قىلغۇچىلار بولىدۇ. كەمبەغەللەرنىڭ ئىچىدىمۇ سەۋرى قىلغۇچىلار بىلەن بىللە ئوزىنى باسالمايدىغانلار بولىدۇ.

يالتىراپ ھەر تامچە شەبنەم دۇرغا ئايلانسا تولۇق،
دوۋلىنىپ تۇرغاي بازاردا كوز مۇنچاقتەك قەدرى يوق.

ھەق تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرى كەمبەغەللەرچە ھايات كەچۈرىدىغان بايلاردۇر ۋە ھىممەتكە باي بولغان كەمبەغەللەردۇر. بايلارنىڭ

---

① غەزنە بار يەردە يىلان بار — كونا ئېتىقات بويىچە غەزنىنى يىلان ساقلارمىش.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەڭ ئالى ھىممەتلىكى شۇكى، ئۇ كەمبەغەللەرنىڭ غېمىنى يەيدۇ. كەمبەغەللەرنىڭ ياخشىسى شۇكى ئۇ بايلارنىڭ قولىغا قاراپ تۇرمايدۇ، 'كىم ئاللاغا تەۋەككۇل قىلسا، ئاللا ئۇنىڭغا يېتەرلىك!'① دېگەن ئايەت بويىچە ئىش كۆرىدۇ."

ئاندىن كېيىن قازى كايىش-تەنە يۈزىنى مەندىن بۇراپ دەرۋىشكە قاراتتى-دە، دېدى: "ھەي كىشى، بايلار گويا ئىشلارغا غەرق بولغان، كەمچىلىك-نۇقسان بىلەن مەس بولغان، دەيسەن. توغرا، (ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) سەن بايان قىلغان سۈپەتلەرگە ئىگە ھىممەتسىز كىشىلەر بار، ئۇلار غەيرى قانۇنىي يول بىلەن بايلىق توپلاپ، ئۇنى ساقلايدۇ، ئۆزلىرى يېمەيدۇ، باشقىلارغىمۇ بەرمەيدۇ. مەسىلەن يامغۇر ياغمىسا ياكى جاھاننى توپان سۈيى باسسا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كۈچ-قۇدرىتىگە ئىشىنىپ قىيىنچىلىققا ئۇچرىغان كەمبەغەللەردىن ھال سورىمايدۇ. خۇدايى تائالادىن قورقمايدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ:

'بىراۋ ئولسە ئاچتىن، مەنكى خاتىرجەم،
نېنىم بار، ئودەككە توپاندىن نەغەم؟'

* * *

توگە ئۇستىدە ئايالـلار كاجۇۋىـلاردا ئولـتۇرۇپ،
قۇمغا پاتقانلارنى كورسە قىلچىلىك پەرۋاسى يوق.

* * *

پەسكەشـلەر گىلىـمىنى قۇتـقازغان ھـامان،
ئېيتىدۇ: 'غېمىم يوق، غەرق بولسا جاھان!'

---

① قۇرئان، 65 ـ سۈرە، 3 ـ ئايەت.

سەن ئاشۇنداق ئادەملەرنىڭ بارلىغىنى ئاڭلاپ ئوتتۇڭ، لېكىن يەنە بىر خىل كىشلەر باركى، ئۇلارنىڭ نىئمەت داستىخانلىرى دائىم سېلىقلىق، سېخىلىق قولى ئوچۇق، ئۇلار ياخشى نام ۋە مەرىپەت ئىزدىگۈچىلەردۇر، ئۇلار دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىگىسىدۇر. مەسىلەن، جاھاننىڭ ئادالەتلىك شاھى، (خۇدا تەرەپتىن) قوللاپ-قۇۋۋەتلەنگەن، زەپەر ۋە نۇسرەت تاپقان، مەملىكەتنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرغۇچى، ئىسلام قورغىنىنىڭ ھامىسى، سۇلەيمان مۇلكىنىڭ ۋارىسى، زامانىمىزدىكى پادىشالارنىڭ ئەڭ ئادىلى، مۇزەپپەردىن ئاتابەك ئەبۇبەكىر سەئد ئىبنى زەنگى (ئاللا ئۇنىڭ دەۋرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، بايراقلىرىنى ئوزى قوغدىسۇن!) ھەزرەتلىرىنىڭ قوللىرى شۇلار جۇملىسىگە كىرىدۇ.

ئاتا ئوغلىغا ھەرگىز مۇنچىلىك كەرەم قىلماس،
سېنىڭ سېخى قولۇڭدىن بەھرىمەن جىمى ئىنسان.
خۇدا توكتى ئالەمگە چەكسىز مېھرى-شەپقەتنى،
سېنى رەھمىتى بىلەن قىلدى شاھى جاھان!“

قازى سوزىنى شۇ يەرگە يەتكۈزۈپ، مۇبالىغە ئېتىنى بىزنىڭ چۇشەنچە-قىياسىمىزنىڭ چېگرىسىدىن ئوتكۈزۈۋەتكەندە، بىز ئۇنىڭ ھوكمىگە رازى بولۇپ، يارىشىپ قالدۇق، ئوتكەن ئىشلارغا سالاۋات دىدۇق. شۇ ماجرادىن كېيىن مادارا يولىنى تۇتۇپ، بىر بىرىمىزگە نوۋەت بىلەن تازىم قىلدۇق، ئاندىن بىر بىرىمىزنىڭ يۈز-كوزىدىن سويۇشتۇق. سوزىمىزنىڭ ئاخىرى مۇنداق بولدى:

www.uyghurkitap.com

پەلەكنىڭ گەردىشىدىن شىكايەت قىلما ئەي مىسكىن،
ئەگەردە شۇ پېتى ئۇلسەڭ، بەختىڭ يەنە قارا، بىل.
قولۇڭدا بار چېغىدا بەختۇ-دولەت، ئەي بايلار،
تاپاي دىسەڭ ئىككى ئالەم، يەپ-ئىچ، ھەمدە ئېھسان قىل.

سەككىزىنچى باپ

ئوزئارا مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدا

ھىكمەتلەر

1

بايلىق ئۆمۈرنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈش ئۈچۈندۇر، ئەمما ئۆمۈر مال توپلاش ئۈچۈن ئەمەس. بىر ئاقىلدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "بەختلىك كىم ۋە بەختسىز كىم؟" ئاقىل دىدى: "بەختلىك شۇ كىشىكى، يەپ-ئىچتى ھەم تېرىدى؛ بەختسىز شۇ كىشىكى، ئۆلدى، ھەممە نەرسىنى قىپقالدى."

توختىمىسىز ئۆلگەن بېخىلنىڭ نامىزىنى ئوقۇما،
مال يىغىشقا كەتتى ئۆمرى، ئۆزىمۇ نەپ كۆرمىدى.

2

مۇسا ئەلەيھىسسالام قارۇنغا① نەسىھەت قىلدى: "ئاللا ساڭا

---

① قارۇن — مال-دۇنياسىنىڭ كۆپلۈگى ۋە پىخسىقلىغى بىلەن نامى چىققان باي.

ئېهسان قىلغاندەك، سەنمۇ كىشىلەرگە ئېهسان قىل!"① ئۇ قۇلاق سالمىدى، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى سەن ئاڭلىغان!

كىم ياخشى بىر ئىش قىلمىسا دىنار ـ دەرەمدىن،②
ئاخىر بېشىنى بەرگۈسىدۇر دىنار ـ دەرەمگە.
گەر بەھرە ئالاي دىسەڭ ھەر ئىككى دۇنيادىن،
ئاللا ساڭا قىلدى كەرەم، قىل سەنمۇ ئادەمگە.

ئەرەپ ئېيتىدۇ: "ياخشىلىق قىل، ئەمما مىننەت قىلما، چۈنكى، پايدىسى ئۆزەڭگە بولىدۇ!"③ يەنى سېخىلىق قىل، ئەمما مىننەتدارلىق تەلەپ قىلما، چۈنكى پايدىسى ئۆزەڭگە قايتىدۇ!

كەرەم④ دەرىخى سۇرسە يىلتىز قايان،
ئۈسەر شاخ ۋە تاجى پەلەكتىن بەلەن.
ئۇنىڭ مىۋىسىنى ئەگەر يەي دىسەڭ،
تىگىن ھەردەپ كەسمە مىننەت بىلەن.

* * *

شۈكرى قىلغىن خۇداغا، ياخشىلىققا ئېرىشتىڭ،
سېنى نىئمەت ـ بەرىكەتتىن قالدۇرمىدى بىر چەتتە،

---

① قۇرئان، 28 ـ سۈرە، 77 ـ ئايەت.
② دىنار ۋە دەرەم ـــ پۇل ـ ئاقچا، تەڭگە ـ تىللا مەنىسىدە.
③ بۇ سۆزلەر ئەسلى ئەرەپچە بولۇپ، مۇئەللىپ پارسچىغا تەرجىمە قىلىپ بەرگەن. شۇڭا پىكىر تەكرار بىلىنىدۇ.
④ كەرەم ـــ ياخشىلىق، سېخىلىق.

قىلچە مىننەت قىلمىغىن، خىزمەت قىلساڭ سۇلتانغا،
مىننەتدار بول ئۇنىڭدىن تۇتقاچ سېنى خىزمەتتە.

3

ئىككى خىل كىشىنىڭ جاپا تارتقىنى بىكار، تىرىشقىنى پايدىسىز: بىرى مال يىغدى، يېمىدى؛ يەنە بىرى ئۆگەندى، ئەمەل قىلمىدى.

ئىلىمنى قانچىلىك ئۆگىنىسەڭ، ئۆگەن،
مۇبادا ئىشلەتمىسەڭ نادانسەن.
ئەمەسسەن نە ئالىم، نە بىر دانىشمەن،
توت پۇتلۇق ئۇلاغسەن، كىتاب يۈكلەنگەن.
ئۇ بىر مىڭىسىزكى، ھىستىن بىخەۋەر،
بىلمەس ئۈستىدىكى ئوتۇنمۇ، دەپتەر.①

4

ئىلىم دىنىنى كۆچلەندۈرۈش ئۈچۈندۇر، ھەرگىز مال-دۇنيا تېپىش ئۈچۈن ئەمەس.

كىمكى پەرھىز، ئىلمۇ تەقۋالىقنى سېتىپ پۇل قىلار،
بىر دوۋە خامانىنى توپلاپ ئوت يېقىپلا كۈل قىلار.

---

① دەپتەر — بۇ يەردە كىتاب مەنىسىدە.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرلىكى ئامبىرى

5

پەرھىز قىلمايدىغان ئالىم — مەشئەل كۆتىرىۋالغان قارغۇ، ئۇ باشقىلارغا يول باشلايدۇيۇ، ئەمما ئۆزى توغرا يولدا ماڭمايدۇ.

كىمكى بىپايدا ئۆمرىنى ئۆتكۈزدى.
نەرسە ئالماستىن پۇلنى بۇزدى.

6

مەملىكەت ئۆز ئالىملىرى بىلەن ھۆسۈن-جامال تاپىدۇ، دىن پەرھىزكار كىشىلەر بىلەن كامالەتكە ئېرىشىدۇ. ئاقىللارنىڭ پادىشاغا يېقىنلىشىشقا مۇھتاج بولۇشىدىن كۆرە پادىشالار دانىشمەنلەرنىڭ سۆھبىتىگە كۆپرەك مۇھتاج بولىدۇ.

قۇلاق سال، بىر نەسىھەت ساڭا ئەي شاھ،
جاھاندا مۇندىن ئارتۇق يوق نەسىھەت.
ئەمەل بەرمە ئاقىللاردىن بولەككە،
ئەگەر ئاقىل ئىش-ئەمەلدىن بولسىمۇ چەت.

7

ئۈچ نەرسىنىڭ ئاساسى مۇستەھكەم ئەمەس: تىجارەتسىز مال؛ بەس-مۇنازىرىسىز ئىلىم؛ سىياسەت-قانۇنى بولمىغان دۆلەت.

8

يامانلارغا رەھىم قىلىش ــ ياخشىلارغا زۇلۇم قىلىشتۇر، زالىملارنى ئەپۇ قىلىش ــ كەمبەغەللەرگە جەۋرى سېلىشتۇر.

بولسا ياۋۇزغا سېنىڭ غەمخورلۇغۇڭ، يۇمشاقلىغىڭ،
قىلسا ئۇ ئەلدە جىنايەت، بار سېنىڭ ئورتاقلىغىڭ.

9

پادىشانىڭ دوستلۇغىغا ۋە گودەكلەرنىڭ خۇش ئاۋازىغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ. ئاۋالقىسى بىر گۇمان بىلەن ئاينىپ قالىدۇ، كېيىنكىسى بىر كېچىدىلا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ.

يارى كوپ مەشۇققا دىلنى بەرمىگىل،
بەرگىنىڭدە سەندىن ئايرىلغۇسى دىل.

10

ھەرقانىداق ئىچ سىرىڭنى دوستۇڭغا توكمە. چۈنكى بىر چاغ كېلىپ ئۇنىڭ دۇشمەنگە ئايلىنىپ كېتىشىنى نەدىن بىلىسەن؟ شۇنىڭدەك، قولۇڭدىن كەلسە ھەرقانداق ئاچچىق-غەزەپنى دۇشمىنىڭگە قىلما، چۈنكى ۋاقتىنىڭ ئوتۇشى بىلەن ئۇ دوست بولۇپ قېلىشى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

مۇمكىن. يوشۇرۇن ساقلىماقچى بولغان سىرىڭىنى ھېچكىمگە ئاچما، گەرچە بەك سەمىمى دوستۇڭ بولسىمۇ؛ چۈنكى بۇ دوستۇڭنىڭمۇ سەمىمى دوستى بولۇشى مۇمكىن، گويا زەنجىرسىمان.

”سىرىمنى دەي ساڭا، ئېيتما كىشىگە!“
دېگەندىن ئەلۋەتتە سۈكۈت ياخشىراق.
ئەي پاكدىل، باشتىن توس بۇلاق سۈيىنى،
ئۇستەڭلەپ ئاققاندا تەس بولۇر توسماق.

* * *

سىر تۇتقان ھەر سوزنى ئاچماسلىق كېرەك،
ھەرقانداق سورۇندا ئېيتماسلىق كېرەك.

11

ئىتائەت قىلىش ئىپادىسىنى كورسەتكەن ۋە دوستلۇق ئىزھار قىلغان ئاجىز دۈشمەن پەقەت كۈچلۈك دۈشمەنگە ئايلىنىشنىلا مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى ”دوستلارنىڭ دوستلۇغىغا ئىشەنچ يوق“ دېيىلىۋاتقان يەردە، دۈشمەننىڭ خۇشامەتكويلۇغىغا قانداق ئىشەنگىلى بولسۇن؟!

12

كىمكى كىچىك دۈشمەننى بەك تۆۋەن چاغلىسا، كىچىككىنە ئوتنى پەرۋاسىزلىق بىلەن ئوچۇرمەي قويغانغا ئوخشاش بىر ئىش بولىدۇ.

ئىمكان بار ئۇتنى سەن بۇگۇنلا ئۇچۇر،
ئەۋج ئالسا ئورتىنەر پۈتۈن يەر-جاھان.
ياۋنى ئوقتا مىخلاش مۇمكىن بولغاندا،
ئاڭا ئوق ئېتىشقا بەرمىگىن ئىمكان.

13

ئىككى دۈشمەننىڭ ئارىسىدا سوزنى شۇنداق قىلغىنكى، ئەگەر ئۇلار دوست بولۇپ قالسا، خىجىللىقتا قالمايدىغان بول.

جىدەل خۇددى ئوتتۇر ئىككى شەخس ئارا،
ئوتۇن سالغۇچىدۇر سۇخەنچى ئاڭا.
ئەگەر ئىككىسى بولسا قايتا ئىناق،
سۇخەنچى رەزىلنىڭ ئىشى بەك چاتاق.

* * *

دوست بىلەن سوزلەشسەڭ، ئاستا سوزلىگىن،
قان ئىچەر دۈشمىنىڭ ئاڭلاپ قالمىسۇن.
هۇشيار بول، سوزلەشسەڭ تامنىڭ تۈۋىدە،
ئارقىدا يات قۇلاق تىڭلاپ قالمىسۇن.

ئىككەيلەن ئارا ئوت يېقىپ يۈۋلىمەك ــــ
ئەقلىدىن ئەمەس ئوزنى ھەم ئورتىمەك.

14

كىمكى دۈشمەنلەر بىلەن سۈلھى تۈزسە،① (بۇ ئۇنىڭ) دوستلىرىنى رەنجىتىدىغان يولنى تۇتقىنى.

ئەي ئاقىل، شۇ دوستتىن ئالاقەڭنى ئۈز،
ئەگەر دۈشمىنىڭگە بولۇپ قالسا ئوز.

15

بىر ئىش توغرىلىق ھۆكۈم قىلىشتا ئىككىلىنىپ قالساڭ، خاپىچىلىغى ئازراق تەرەپنى تاللىۋال.

مۇلايىم كىشىگە قوپال سۆزلىمە،
بىراۋ ئەپ ئۆتەي دىسە جەڭ كۆزلىمە.

16

ئىش ئالتۇن بىلەن پۈتىدىغان بولسا، جاننى خەتەرگە قويماسلىق كېرەك، ئەرەپ ئېيتىدۇ: ”ھىلىگەرلىكنىڭ ئاخىرقى چېكى — قىلىچ.“

---

① بەزى نۇسخىلاردا: ”ئۆز دوستىنىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن ياراشسا“ دېيىلگەن.

پۈتۈن ھىلىلەرنى قىلىپ كورگەن قول،
يېپىشسا قىلىچقا شۇ چاغدا ماقۇل.

17

ئاجىز دۈشمەنگە رەھىم قىلما، چۈنكى ئەگەر قۇدرەت تاپسا، سېنى ئاياپ قويمايدۇ.

ئاجىز كورۇپ دۈشمەننى، ئۆزەڭنى چوڭ تۇتما بەك،
ھەر سوڭەكتە يىلىك بار، ھەر كوينەكتە بىر ئەركەك.

18

كىمكى جىنايەتكار ياۋۇزنى ئولتۈرسە، خەلقنى ئۇنىڭ ياۋۇزلۇ-غىدىن، ئۇنىڭ ئۆزىنى بولسا خۇدانىڭ ئازاۋىدىن قۇتقۇزغان بولىدۇ.

ئەگەرچە ياخشىدۇر شەپقەت، ۋە لېكىن
يامانىنىڭ يارىسىنى قىلما پەرۋىش.
يىلانغا رەھىم قىلغان شۇنى بىلمەس:
زۇلۇمدۇر ئادەم ئەۋلادىغا بۇ ئىش.

19

دۈشمەنىنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلىش خاتا، لېكىن ئاڭلاپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

قويۇش راۋا. چۈنكى ئۇنىڭ تەتۈرسىچە ئىش قىلساڭ توغرا بولۇپ چىقىدۇ.

هەزەر قىل، "مۇنى قىل" دەپ ئىپتسا دۈشمەن،
تىزلىقىڭغا بىر ئۇرۇپ "ۋاي ئاپلا!" دەيسەن.
"ئۇدۇل ماڭ" دەپ ساڭا كورسەتسە يولنى،
بۇرۇل بەرھال بۇ يولدىن، كوزلە سولنى.

20

هەددىدىن زىيادە غەزەپلىنىش ۋەھىمە تۇغدۇرىدۇ، ئورۇنسىز يۇمشاقلىقمۇ هورمەتنى كەتكۈزىدۇ. قوپاللىق قىلما، كىشىلەر سەندىن بىزار بولىدۇ؛ ئۇنچىلىك يۇۋاشمۇ بولۇپ كەتمە، كىشىلەر سېنى كوزگە ئىلمايدۇ.

قاتتىقلىق، يۇمشاقلىق بىرلەشسە ياخشى،
قان ئالسا تومۇردىن، تاڭار نەشتەرچى.
ئاقىللار هەرگىزمۇ قىلماس قوپاللىق،
هەم توكمەس قەدرىنى قىلىپ بوشاڭلىق.
ئۆزىنى باشقىدىن كورمەيدۇ ئەلا،
شۇنداقلا خار قىلماس ئۆزىنى ئەسلا.

*　　*　　*

دىدى چۈپان ئاتاغا: "ئەهلى هىكمەت!
ماڭا قىلساڭچۇ بىر ياخشى نەسىهەت."

دىدى: ”مەرتلىكنى سەن چەكتىن ئاشۇرما،
چىشى تېز بورىنى مەيلىگە قويما!“

21

ئىككى كىشى دولەت بىلەن دىنىنىڭ دۈشمىنى: بىرى زالىم پادىشا، يەنە بىرى بىلىمسىز ئىشان.

بولمىسۇن ئەلگە ھوكۇمدار پادىشا،
ھەققە بوي سۇنغۇچى بەندە بولمىسا.

22

پادىشا ئۇز دۈشمەنلىرىگە ھەددىدىن تاشقىرى غەزەپلەنمەسلىكى كېرەككى، (بولمىسا) دوستلىرىنىڭ ئىشەنچىنى يوقىتىپ قويىدۇ، غەزەپ ئوتى ئاۋال ئوز ئىگىسىگە تۇتىشىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەلەڭىسى دۈشمەنگە يېتىپ بارىدۇ ياكى يېتىپ بارمايدۇ.

توپىدىن يارالغاچ ئەسلى ئادەمىزات،
كىبىر، غەزەپ، مەنمەنلىك بولسۇن ئاڭا يات.
مۇنچىلىك بىرەھىم چوگچى بولساڭ سەن،
ئەسلىڭ توپا ئەمەس، ئوتمىكىن دەيمەن.

* * *

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىكى تورىسى

بەيلەقانـدا① يولۇقـقان ئابىتـقا دىدىـم:
"تەربىيەڭدە دىلىمنى يۈيۈپ ئاقارتقىن!"
ئۇ دىدى: "توپىدەك سەۋر قىل، ئالىم،
يا ئوقۇغانـلىرىڭـنى توپـىغا كومـگىن!"

23

بەتـخۇي ئادەم دۈشـمەنـنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالـدۇـدە، نەگە بارمىسۇن ئۇنىڭ ئازاۋىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

بالا ـ قازا ئىلكىدىن كوككە كەتسىمۇ بەتخۇي،
دائىم بالا كوردۇ ئوز پەيلىنىڭ دەستىدىن.

24

دۈشـمەن قوشۇنـىدا بولۇنۇش يۈز بەرگەنـلىگـىنى كورگەنـدە، كوڭـلۇڭنى خاتىرجەم تۇت، ئەگەر بىرلىشۋاتـقانـلىغىنى كورسەڭ، (ئوز قوشۇنۇڭدا) پاراكەندىچىلىك يۈز بېرىشتىن ئەنسىرە.

بېرىپ، دوستلار بىلەن راھەتـتە ئولتۇر،
ئەگەردە دۈشمىنىڭ بولسا جىدەلـدە.
ئۇلار يەكدىلـلىـگىنى بايقـساڭ سەن،
سىپىلگە تاش توشۇپ، يايىڭنى بەتلە.

---

① بەيلەقان ـــ ئازاربەيجاندىكى قەدىمقى بىر شەھەر.

25

دۈشمەن بارلىق ھىلىلەرنى ئىشلىتىپ دەرمانى قالمىغاندا دوستلۇق زەنجىرىنى جىرىڭشىتىدۇ، بۇنىداق چاغدا، ”دوستلۇق“ بويىچە ھىچقانداق دۈشمەن قىلالمايدىغان ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ.

26

يىلاننىڭ بېشىنى دۈشمەن قولى بىلەن يەنچىپ تاشلا، ھىچ بولمىغاندا ئىككى ياخشى ئىشنىڭ بىرىگە ئېرىشمەي قالمايسەن: ئەگەر دۈشمەن غالىپ كەلسە، يىلاننى ئۆلتۈرگەن بولىسەن، ئەگەر يىلان ئۈستۈن چىقسا، دۈشمەندىن قۇتۇلىسەن.

جەڭ كۈنى ئاجىز كورۈپ دۈشمەننى سەن سەل چاغلىما،
جىنىدىن ئۈزسە ئۈمىت، شىرنىڭ بېشىنى يەنچىگەي.

27

دىلنى رەنجىتىدىغان خەۋەرنى ئۇقساڭ، سۈكۈت قىل، باشقىلار يەتكۈزسۇن.

ئەي بۇلبۇل كوكلەمدىن يەتكۈز خوش خەۋەر،
شۇم خەۋەرنى پۇتكۇل ھۇقۇشلارغا بەر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىكرى تارقىتىش
www.uyghurkitap.com

28

بىراۋنىڭ خائىنلىقىنى پادىشاغا (دەرھال) يەتكۈزمە، پەقەت بۇ خەۋەرنى پادىشا قوبۇل قىلىشقا ئىشەنچلىك كامىل بولغان چاغدىلا يەتكۈز، ئۇنداق بولمىغاندا ئۆزەڭنىڭ ھالاك بولۇشىغا تىرىشقان بولىسەن.

سۆز قورالىنى ئۆز پەيتىدە ئىشلەت،
تەسىر كۆرسىتىشكە ئىشەنسەڭ پەقەت.

29

مەنمەنچىگە نەسىھەت قىلغان ئادەم ئۆزى نەسىھەتكە مۇھتاج.

30

دۈشمەننىڭ ئالدىمىغا چۈشمە ۋە مەدداھنىڭ ماختىشىنى بىر تىيىنگە ئالما، چۈنكى ئاۋالقىسى ھىلىگەرلىك تورىنى قۇردى، كېيىنكىسى تاماخورلۇق ئېغىزىنى ئاچتى.

ئەخمەق ئادەمگە ماختاش ياقىدۇ، نىمىتە قىلىنغان گوشنىڭ توپۇقىدىن پۇۋلەپ يەل بەرسەڭ، سېمىز كۆرۈنىدۇ.

قۇلاققا ئالمىغىن مەدداھ سۆزىنى،
كوزلەيدۇ ئاز ـ تولا سەندىن مەنپەئەت.

بىر كۈن تىلىگىنى قاندۇرمىساڭ سەن،
يۈزلەپ ئەيىبىڭنى سانار ئاقىۋەت.

31

سوزلىگۈچىنىڭ كەمچىلىكىنى بىراۋ كورسىتىپ بەرمىگىچە، ئۇنىڭ سوزى تۈزەلمەيدۇ.

غۇرۇرلانىما ناتىۋقلىق كىبىرىڭ بىلەن،
نادانلىق ماختىشى ھەم ئوز پىكرىڭ بىلەن.

32

ھەممە كىشىگە ئوز ئەقلى كامالەتكە تولغان تۇيۇلىدۇ ۋە ئوز بالىسى چىرايلىق كورۇنىدۇ.

بىر جوھۇت سوز تالاشقانتى مۇسۇلمان بىلەن،
ئاڭلاپ ئۇنى كۈلگۈم كەلدى، بولدۇم خەندانىمەن.
”بۇ ۋەسىقەم، — دىدى مۇسلىم غەزىۋى ئورلەپ، —
ساختا بولسا جوھۇت بولۇپ ئولەي شۇ ئان مەن!“
”قەسەم ئىچەي تەۋرات بىلەن، — دىدى يەھۇدى، —
سوزۇم يالغان بولسا سەندەك بىر مۇسۇلمانىمەن!“
يەر يۈزىدىن ئەقىل-ئىدرەك يوق بولۇپ كەتسە،
ھىچكىم دىمەس ئوز ئوزىنى ئەخمەق-نادانىمەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

33

ئۇن ئادەم بىر داستىخاندا تائام يەيدۇ، ئەمما ئىككى ئىت بىر تاپ ئۈستىدە چىقىشالمايدۇ. ئاچكوز ئادەم پۈتۈن جاھان بىلەنمۇ تويمايدۇ. قانائەت قىلغۇچى بىر نان بىلەن توق يۈرىدۇ، شۇڭا دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ: "مال-مۈلۈك بىلەن باي بولغاندىن كورە قانائەت بىلەن باي بولغان ياخشىراق".

تار ئۈچەينى تولدۇرار ھەرئاندا بىرنان بەركىتى،
تويدۇرالماس كوزى ئاچنى يەر يۈزىنىڭ نىئمىتى.

*　　　*　　　*

ئاتامنىڭ ئومرىمۇ ئاخىرغا يەتتى،
ماڭا مۇنداق نەسىھەت قىلدى، كەتتى:
"بىرئوت شەھۋەت، ئۇنىڭدىن ئەيلە پەرھىز،
جەھەننەمگە ئوزەڭنى ئاتما ھەرگىز.
قىلالمايسەن بۇ ئوتقا زەررە تاقەت،
سەۋر سۈيىنى چاچ، بۇگۈنلا يوق ئەت!"

34

كىمىكى كۈچ-قۇۋۋىتى بار چېغىدا ياخشىلىق قىلمىسا، يامان كۈنگە قالغاندا جاپا-مۇشەققەت تارتىدۇ.

زالىملاردەك ھېچكىم شۇم تەلەي ئەمەس،
ئېغىر كۈنىدە ئۇنى كىشى دوست دىمەس.

35

تېز قولغا كەلگەن نەرسىنىڭ ئومرى ئۇزۇن بولمايدۇ.

شەرقتىكى يۇرتلاردا ئاڭلىدىم، چىقار
قىرىق يىلدا ئارانلا بىر جانان چىنە.
مەردەشتتە① ھەركۈنى ياسايدۇ يۇزلەپ،
كورسەن، قىممىتى توت تىيىنگىنە.

*　　　*　　　*

چوجىلەر چىقسا تۇخۇمدىن، شۇ زامات ئىزلەيدۇ دان،
يېگى تۇغۇلغان بوۋاقتا ئەقىل-پەمدىن يوقتۇر ئىز.
ئۇنىسى تېز ئەي بولۇپ، ھېچنەرسىگە ئۇلاشمىغاي،
بۇنىسى قۇدرەت-كامالدا بارچە جانداردىن ئىگىز.
شىشە كوپتۇر ھەممە جايدا، شۇ سەۋەپتىن قەدرى يوق،
لەئلىنى تاپماق قىيىن، شۇڭلاشقا قىممەت، بەك ئەزىز.

36

ھەرقانداق ئىش سەۋرچانلىق بىلەن ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. ئالدىراڭغۇلۇق كىشىنى پۇشايمانغا قالدۇرىدۇ.

---

① مەردەشت — پارىس تۇپرىغىدىكى ئۇچ رايوننىڭ بىرى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

كوزۇم بىلەن كوردۇم چولدە مەن شۇنى:
يۇگرىگەندىن ئۇزدى سالماق ماڭغىنى.
شامالدەك يۇگرۇك ئات ھاردى بىر دەمدە،
توگىچى ماڭاتتى پۇختا قەدەمدە.

37

نادانغا سۇكۇت ساقلاشتىن ياخشى نەرسە يوق، ئەگەر بۇ مەسلىھەتنى چۇشەنسە، ئۇ نادان بولماس ئىدى.

ئەگەردە بولمىسا خىسلەت، كامالىڭ،
تىلىڭنى ئاغزىڭدا ساقلاش ياخشىراق.
تىل دىگەن ئادەمنى بۇلغاپ قويىدۇ،
پۇچەك بىر ياڭاقتا يوق قىلچە سالماق.

* * *

ئىشەككە بىر نادان تەلىم بىرەتتى،
كۇچىنى سەرپ قىلىپ بىھۇدە ھەرچاق.
دىدىكى بىر ھەكىم: "ئاۋارە بولما،
كىيىن تەستۇر يامان تىلدىن قۇتۇلماق.
ئىينىقكى، سەندىن ھايۋان تىل ئۇگەنمەس،
ئۇنىڭدىن سەن ئۇگەن سۇكۇتتا بولماق."

* * *

جاۋاپنى ئويلانماي بەرسە بىر ئىنسان،
سوزىدە كوپىنچە بايقىلار نۇقسان.

ياكى بەر سوزۇڭگە ئەقلدىن زىننەت،
يا ئۇلتۇر هايۋاندەك جىمجىت داۋامەت.

38

كىمكى دانالىغىمنى كىشلەر بىلسۇن، دەپ ئۇزىدىن داناراق كىشى بىلەن بەس-مۇنازىرە قىلسا، ئۇزىنىڭ نادانلىغىنى بىلدۇرۇپ قويىدۇ.

ئۇزەڭدىن چوڭ كىشى بىر سوز باشلىسا،
بىلسەڭمۇ ياخشىراق، ئىتىراز قىلما.

39

كىمكى نادان بىلەن ئۇلپەت بولسا، ياخشىلىق كورمەيدۇ.

پەرىشتە گەر بولسا دىۋىگە ئۇلپەت،
ئۇگەنگەي ۋەهشىلىك، مىكىر، خىيانەت.
ياماندىن ياخشىلىق ئۇگەنمەس كىشى،
بولالمايدۇ بورە جۇۋا تىككۇچى.①

---

① بورە مالنىڭ تېرىسىنى يىرتىدىغان يىرتقۇچ تۇرسا قانداقمۇ جۇۋىچى بولالىسۇن دېمەكچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

40

كىشىلەرنىڭ يوشۇرۇن ئەيىۋىنى تاتىلاپ ئاچما، چۈنكى ئۇلارنى رەسۋا قىلىش بىلەن بىللە ئۆزەڭنىمۇ ئىشەنچسىز ئادەم قىلىپ قويىسەن.

41

كىمىكى ئىلىم ئۆگىنىپ، ئەمەلدە ئىشلەتمىسە، يەرنى ھەيدەپ قويۇپ، ئۇرۇغ چاچمىغانغا ئوخشاش.

42

دىلسىز تەن تائەت-ئىبادەتكە يارىمايدۇ، پوچەك شاكال مال قاتارىغا كىرمەيدۇ.

43

ھەرقانداق ئادەم كۆرەشتە چاققان. مۇئامىلىدە توغرا بولۇۋەرمەيدۇ.

كوپىلگەن چومبەلدە كىلىشكەن قامەت،
بىر موماي كۆرسەن ئاچساڭ شۇ سائەت.

44

بارلىق كىچىلەر قەدىر كىچىسى بولسا، قەدىر كىچىسىنىڭ قەدرى

بولماس ئىدى.①

بارچە تاش بولسا بەدەخشان ياقۇتى،
تەڭ بولاتتى تاش ۋە ياقۇت قىممىتى.

45

ھەركىم تاشقى كورۇنۇشتە چىرايلىق بولسا، ئىچكى دۇنياسى گۇزەل بولىۋەرمەيدۇ. ئىش كوڭۇلدە، ھەرگىز تېرىدە ئەمەس.

بىلەلەيسەن ئادەمنى تۇرقىدىنلا بىر كۇندە،
قانچىلىك ئېرىشكەن ئۇ ئىلىم-بىلىم تەلىمگە.
لېكىن قەستتىن ھۇشيار بول، ئالدامغا چۇشۇپ قالما،
رەزىل يۇرەك ئۇزۇن يىل مەلۇم بولماس ھېچكىمگە.

46

كىمكى ئۇلۇغلار بىلەن ئېلىشسا، ئوز قېنىنى توكىدۇ.

ئوزەڭنى بەكمۇ چوڭ چاغلايسەن ئەجەپ،
راست گەپ شۇ: ئالغاي كوز بىرنى كورەر قوش.

---

① قۇرئاننىڭ 97 ـ سۇرىسىدە: "قەدىر كېچىسى مىڭ ئايدىنمۇ خەيرلىك" دەپ ئېيتىلغان. بۇ كېچە رامزان ئېيىنىڭ 27 ـ كېچىسى بولۇپ، قۇرئان دەسلەپ شۇ چاغدا چۇشۇرۇلگەن.

بېشىڭنى يېرىلغان كورىسەن تېزلا،
قوشقار بىلەن قىلساڭ بىركاللا سوقۇش.

47

شىر بىلەن پەنجىمۇ-پەنجە ئېلىشىش ۋە قىلىچقا مۇشت ئېتىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس.

كۆچ سىناشما مەس① بىلەن سەن، ئال ئۆزەڭنى دالدىغا،
قولتۇغۇڭغا قىس قولۇڭنى كۆچلۈك پەنجە ئالدىدا.

48

كۆچلۈك ئادەمگە باتۇرلۇق كورسەتكەن زەئىپ ئادەم ئۆز هالاكىتىدە دۈشمىنىگە يار-يۆلەكتە بولىدۇ.

ئەكە-نازۇكتا نەدە كۆچ، تاقەت،
باتۇرلار بىلەن جەڭگە چىقىشقا؟
ئاجىز قول چۈشەر نادانلىق قىلىپ،
تومۇردەك پەنجە بىلەن ئېلىششقا.

---

① "مەس" سوزى بۇ يەردە "قۇتۇرغان" مەنىسىدە بولۇپ، قۇتۇرغان شىرنى كورسىتىدۇ.

49

كىمكى نەسىھەت ئاڭلىمىسا، ئۇنىڭ نېسۋىسى تاپا ـ تەنە ئاڭلاش بولىدۇ.

تۇتمىساڭ قۇلاقتا نەسىھەتنى،
ئۇنچۇقما ئاڭلىساڭ مالامەتنى.

50

قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان كىشىلەر قابىلىيەتلىكلەرنى كورەلـ مەيدۇ، خۇددى بازار ئىتلىرى ئوۋ ئىتلىرىنى كورسە قاۋاشقا باشلاپ، قېشىغا يېقىن بارالمىغاندەك.

پەس ئادەملەر ھۇنەر ـ پەزىلەتتە باشقىلار بىلەن تەڭ كېلەلمىسە، رەزىللىگى بويىچە ئارقىدىن غاجاشقا باشلايدۇ.

ناتىۋان ئاجىز ھەسەتچى ئارقىدىن غەيۋەت قىلار،
چۈنكى ئاغزى گەپكە كەلمەس يۈزمۇ ـ يۈز تۇرغاندا ئۇ.

51

ئەگەر قوساق ئالدىراتمىسا، ھېچبىر قۇش تۇزاققا چۈشمەس ئىدى، شۇنداقلا ئوۋچىنىڭ ئوزىمۇ تۇزاق قۇرماس ئىدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

52

ھەكىملەر ئۇزاق-ئۇزاقتا تاماق يەيدۇ، ئابىدلار يېرىم توق غىزالىنىدۇ، زاھىتلار جېنى ئامان قالغۇدەكلا تاماق يەيدۇ، ياشلار قاچا-تاۋاقنى يىغىشتۇرغانغا قەدەر يەۋېرىدۇ، قېرىلار تەرلىگىچە يەيدۇ. ئەمما قەلەندەر شۇنداق كوپ يەيدۇكى، قوسىقىدا نەپەس ئالغۇدەك يەر قالمايدۇ، داستىخاندىن باشقىلارنىڭ رىزقى-نېسىۋىسىنىمۇ سۇپۇرۇۋېتىدۇ.

قوساققا ئەسىر بەندە ئۇخلىيالماس ئىككى كېچە:
بىر كېچە قوساق تاشتەك، بىر كېچە تاماق غېمىدە.

53

ئاياللار بىلەن مەسلىھەتلەشكەن ئىش بۇزۇلىدۇ، يامان ئادەملەرگە مەرتلىك قىلىش گۇنا.

قىلىش چىش قايرىغان يولۋاسقا شەپقەت
بولۇر قويلارغا شەكسىز جەۋرى-كۇلپەت.

54

كىمكى ئالدىدىكى دۈشمەننى ئۆلتۈرمىسە، ئۆزىگە ئۆزى دۈشمەن.

قولۇڭدا تاش تۇرسا، يىلان ھەم تاشتا،
ئويلانساڭ ئولتۇرمەي، ئەقىل يوق باشتا.

بەزىلەر بۇ پىكىرنىڭ تەتۈرسىنى ماقۇل كورۇپ مۇنداق دەيدۇ: ”ئەسىرلەرنى ئولتۇرۇشتە ئويلانغان ياخشىراق، چۈنكى ئىمكانىيەت قالىدۇ: ئولتۇرۇشمۇ مۇمكىن، خۇنىدىن ئوتۇشمۇ مۇمكىن. ئەگەر ئويلانماستىنلا ئولتۇرۇۋېتىلسە، ئۇ چاغدا بىر ياخشى مەسلىھەت بەربات بولۇپ كېتىپ، ئۇنى ئورنىغا كەلتۇرۇش مۇمكىن بولمايدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقىش ئېھتىمالى بار.

تىرىكنى جېنىدىن ئايىرىش بەك ئاسان،
ئولگەننى تىرگۈزۈشكە يوق ئىمكان.
ئوقياچىدا تاقەت — پەمدىن ئالامەت،
ئوقيادىن چىققان ئوق قايتمايدۇ پەقەت.“

55

نادان بىلەن سوز تالىشىپ قالغان دانا كىشى ئوزىگە ھورمەت قىلىشنى كۆتمەسلىگى كېرەك، ئەگەر نادان كىشى دانانى سوزدە يېڭىۋالسا، ئەجەپلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى تاش گوھەرنى پارچىلاپ تاشلايدىغۇ!

تاڭ قالما، سايراشنى تاشلىسا بىر يول
قاغىغا قەپەسداش بولغان بىر بۇلبۇل.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

* * *

ياخشى ئادەم كورسە پەسكەشتىن ئەلەم،
چەكمىسۇن دەرت، بولمىسۇن دىل ھەسرىتى.
زەر قەدەھنى قىلسا پارە ئەسكى تاش،
زەر پەسەيمەس، ئوسمەس تاشنىڭ قىممىتى.

56

ئاقىل ئادەم بىر توپ چۈپرەندىلەر ئارىسىدا سوزىنى ئاقتۇرال-مىسا، ئەجەپلەنمىگۈلۈك، چۈنكى دۇمباقنىڭ گۇمبۇرلىشى تەمبۇرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمايدۇغۇ، ھەمدە سامساقنىڭ پۇرىقى ئەنبەرنىڭ ھىدىنى بېسىپ كېتىدۇغۇ.

چىقىراق بىر نادان كەتتى كورەڭلەپ،
سوكۇشتە دانانى باپلىدىم مەن دەپ،
بۇ ئەخمەق بىلمەسكى، ھىجاز كۈيىنى
ئۇرۇش دۇمبىقىنىڭ يوق ئەتكىنىنى.

57

گوھەر پاتقاقتا چۈشۈپ كەتسىمۇ، يەنىلا قىممەتلىك، چاڭ-توزاڭ ئاسمانغا ئورلىسىمۇ، ھامان يارامسىز. قابىلىيەت بولغان بىلەن تەربىيە بولمىسا بىكار، ئۇنۇمسىز تەربىيىنىڭمۇ پايدىسى يوق. كۈل ئالى نەسەپتىن كېلىپ چىقىدۇ، چۈنكى ئوتنىڭ ئەسلى زاتى

ئۇستۈن، لېكىن ئۇزىدە بىرەر ئارتۇقچىلىق بولمىغانلىقتىن توپا بىلەن باراۋەر. شېكەرنىڭ قىممىتى قومۇشتىن ئەمەس، بەلكى ئۇزىدىكى خۇسۇسىيەتتىن.

لاياقەتسىز ئىدى ئەسلىدە كەنئان،①
رەسۇل ئوغلى بولۇش كەلتۇرمىدى شان.
پەزىلەت كورسەت، ئاچما گەپ شەجەردىن②
تىكەندىن چىقتى گۇل، ئىبراھىم ئازەردىن.

58

مۇشك خۇش پۇراق چاچقانلىغى ئۇچۇن مۇشك، ھەرگىز ئەتتار-نىڭ③ ماختىغانلىغى ئۇچۇن مۇشك ئەمەس. دانا كىشى ئەتتارنىڭ قۇتىسىغا ئوخشايدۇ، ئۇ سوز ئاچماستىنلا ئوز پەزىلىتىنى كورسىتى-ۋېرىدۇ؛ نادان ئادەم جەڭ دۇمبىغىغا ئوخشايدۇ، گۇلدۇرى بار، ئىچى قۇرۇق.

نادانلار ئارا بولغان بىر ئالىمنى
بىر مەسەلدە كىشىلەر دەل ئېيتقان:
"كورلارنىڭ ئارىسىدا مەھبۇپ ئۇ،

① كەنئان — نۇھ پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى بولۇپ، رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، دىنسىزلار بىلەن توپان سۇيىدە غەرق بولغان.
② شەجەر — دەرەخ. بۇ يەردە كېلىپ چىقىش، نەسەپ مەنىسىدە.
③ ئەتتار — خۇش پۇراق نەرسە ساتقۇچى تىجارەتچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىكى
www.uyghurkitap.com

ياكى بىتنەتچى ئۆيىمدىكى قۇرئان.»

59

ئۇمۇر بويى ئاران قولىغا كەلتۈرگەن دوستىنى بىر دەمدىلا رەنجىتىش يارىمايدۇ.

تاش ئۇزاق يىلدا ئاران ياقۇت بولۇر،
بىر نەپەستە چاقما زىنھار تاش بىلەن.

60

ئەقىل دىگەن نەپىسنىڭ ئىلكىگە چۈشۈپ قالغانكى، گويا ئاجىز ئەر جاڭجاللىق خوتۇننىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغاندەك.

خوشاللىق ئىشىگى ئېتىلگەي شۇ ئان،
شۇ ئۆيدە ئايال بىر كوتەرسە چۇقان.

61

كۈچسىز ئوي-پىكىر ھىلە-مىكىردىن ئىبارەت، تەدبىرسىز كۈچ ياۋايىلىق ۋە تەلۋىلىك.

ئاۋال پاكلىق، ئەقىل، تەدبىر، ئاندىن كېيىن سەلتەنەت،
چۈنكى نادان قورال قىلغاي ھەققە قارشى دولەتنى.

62

ئۆزى يەپ-ئىچىپ، باشقىلارغىمۇ بىرىدىغان مەرت ئادەم روزا تۇتۇپ مال يىغىدىغان سوپىدىن ياخشى.
كىمىكى خەلق مېنى ئەزىز دىسۇن دەپ، دۇنيانىڭ لەززىتىدىن ۋاز كەچسە، هالال لەززەتنى هارامغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ.

سوپى دىگەن ئولتۇرماس خۇدانى دەپ خىلۋەتتە،
نىمە كورەر بىچارە قاپ-قاراڭغۇ ئەينەكتە.

63

ئاز-ئاز نەرسە كوپ بولۇر، تامچە-تامچە كول بولۇر؛ يەنى بىلىگىدە كۇچ-قۇۋۋىتى يوق كىشىلەر ئۇششاق تاشلارنى يىغىپ ساقلاپ قويسۇن، پۇرسەت كەلگەندە زالىمنىڭ مېڭىسىنى يەنچىپ پۇخادىن چىقىدۇ.

تامچە-تامچىلار ئېقىن بولۇر تېز،
ئېقىن قوشۇلۇپ بولىدۇ دېڭىز.

* * *

ئاز-ئاز نەرسە يىغىلىپ بىسيار بولۇر،
دانە-دانە غەللە-دان ئامبار بولۇر.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

64

ئالىم كىشى ساۋاتسىز نادانىنىڭ ئەخمەقلىغىنى يۇمشاقلىق بىلەن ئۇتكۇزۇۋەتمەسلىگى كېرەك، چۈنكى بۇنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە زىيىنى بار: ئاۋالقىسىنىڭ ھورمىتى چۈشسە، كېيىنكىسىنىڭ نادانلىغى كۈچىيىدۇ.

نادانغا ئەگەر سوزدە خوش-خوش دېسەڭ،
ئۇسۇپ كىبىرى بىردىنلا بولغاي كورەڭ.

65

گۇنا دېگەن ھەرقانداق ئادەمدىن سادىر بولسا ئۇياتلىق بىر ئىش بولىدۇ، ئەگەر ئالىملاردىن ئوتۇلۇپ قالسا، تېخىمۇ يامان؛ چۈنكى ئىلىم شەيتانغا قارشى جەڭ قورالىدۇر، قوراللىق كىشى ئەسىرگە چۈشۈپ قالسا تېخىمۇ شەرمەندىلىك بولىدۇ.

تۇرمۇشى پەرىشان بىلىمسىز نادان
ئوز نەپسىنى يىغماس ئالىمدىن ئوبدان.
ئۇ كورمەي، يول ئازار كوزىدە توساق،
بۇ چۈشەر قودۇققا ئىككى كوزى ساق.

66

ئىنساننىڭ جېنى بىر دەملىك ۋاقىتنىڭ ئىلكىدە تۇرىدۇ، دۇنيا بىر بارلىقكى، ئۇ ئىككى يوقلۇقنىڭ ئارىسىدا تۇرىدۇ. كىمكى دىنىنى دۇنياغا ساتسا، ئۇ بىر ئېشەك، يۈسۈپ (پەيغەمبەر)نى ساتقانلار پۇلىغا نىمە ئالاركىن، تاڭ!

"ئەي ئادەم بالىلىرى، شەيتانغا ئىتائەت قىلماڭلار، ئۇ سىلەرگە ئوچۇق بىر دۈشمەن دەپ، سىلەرگە نەسىھەت قىلمىدىممۇ؟"①

ئىشىنىپ دۈشمەن سوزىگە دوستتىن ئايرىلدىڭ، قارا،
كىم بىلەن جاڭجاللىشىپ، سەن كىمگە بولدۇڭ ئاشنا؟!

67

شەيتان ساپدىل كىشلەر بىلەن چىقىشالمايدۇ، سۇلتان سۇنغان سودىگەر بىلەن.

كىمكى بولسا بىناماز قەرز بەرمىگىن،
ئېغىز ئاچسا يوقسۇللۇقتىن، كەت دىگىن.
ئۇ خۇدانىڭ پەرزىنى ھىچ ئۇتىمەس،
سېنىڭ قەرزىڭ توغرىلىق ھەم غەم يىمەس.

---

① قۇرئان، 36 ـ سۈرە (ياسىن)، 60 ـ ئايەت.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

68

بىر كىشىنىڭ هايات ۋاقتىدا ئاش ـ نېنىنى هېچكىم يېمىگەن بولسا، ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ نامىنى هېچكىم ئەسلىمەيدۇ.

* * *

ئۆزۈمنىڭ لەززىتىنى تۇل خوتۇن بىلىدۇ، تەكىنىڭ ئىگىسى بىلمەيدۇ.

* * *

يۇسۇپ ئەلەيھىسسالام مىسىرنىڭ قۇرغاقچىلىق يىلىدا ئاچلارنى ئۇنتۇپ قالماي دەپ، تويغىچە تاماق يېمىگەن ئىدى.

كىمىكى كۈن كەچۈرسە راهەتتە،
نەدىن بىلسۇن ئاچلار نىمە هالەتتە؟
كىمىكى ئۆز هالى بولسا يامان،
ئاجىزلار هالىنى بىلىدۇ ئۇبدان.

* * *

ئۇچقۇر ئاتقا مىنگەن ئەي غەمسىز كىشى ئالدىڭغا باق،
ئەنە پاتقاقتا ياتار يانتاقچى مىسكىن ئىششىگى.
كەمبەغەل خوشناڭ ئۆيىگە ئوت سوراپ سەن كىرمىگىن،
موردىن چىققان تۈتۈن، بىل، چەككەن ئاهى دىلدىكى.

69

قۇرغاقچىلىق يىلىنىڭ قىيىن مەزگىلىدە هالىدىن كەتكەن يوقسۇل ـ

دىن: "قانداقراق تۇردۇڭ؟" دەپ ئەھۋال سورىما، پەقەت ئۆزىنىڭ دەردىگە دەرمان بولالىساڭ ۋە ئالدىغا ئاز-تولا پۇل قويالىساڭ، ئاندىن سورا.

بىر ئىشەكنى يۈك بىلەن پاتقاقتا كورسەڭ يولدا سەن،
يېنىغا بارماي يىراقتىنلا ئىچىن شەپقەت بىلەن.
گەر يېقىن بارساڭ قىشىغا ھالىنى بىلمەك ئۈچۈن،
قۇيرۇغىدىن دەس كوتەر ئەرلەرگە خاس ھىممەت بىلەن.

70

ئىككى نەرسە ئەقىلغە توغرا كەلمەيدۇ: بىرى ئەزەلدە تەقسىم قىلىنغان رىزقىدىن ئارتۇق يېيىش، يەنە بىرى (خۇدا تەرەپتىن) بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن بالدۇر ئۆلۈش.

تەقدىر-قىسمەت ئۆزگەرمەس مىڭ پىغان ھەم ئاھ بىلەن،
مەيلى چىقسۇن ئىغىزدىن قاغىش ياكى شىكايەت.
شامال غەزىنەسىنىڭ مۇئەككىلى — پەرىشتە
تۇل خوتۇننىڭ چىرىغى ئۈچسە، قىلماس رىئايەت.

71

ئەي تىرىكچىلىك غېمىدە يۈرگەن كىشى (جايىڭدا) ئولتۇر، ئوز نېسىۋەڭنى يەيسەن. ئەي ئەجەلنىڭ نىشانى بولغان كىشى، نەگە

بارساڭ بار، ئەمما جېنىڭنى قۇتقۇزالمايسەن.

خاھ تىرىشقىن، خاھ تىرىشما رىزق ئۈچۈن،
ئۇلۇغ ئىگەم ئۆزى بەرگەي رىزقىڭنى.
چۈشسەڭ يولۋاس ياكى شىرنىڭ ئاغزىغا،
ئەجەل يەتمەي، يېمەس ئۇلار جىسمىڭنى.

72

قويۇلمىغان نەرسىگە قول يەتمەيدۇ، قويۇلغان ئىسكەن نەدىلا بولسا يېتىدۇ.

ئاڭلاپمىدىڭ، ئىسكەندەر يەتكەن ئىدى زۇلۇماتنى،①
بىكار كەتتى ئەمگىكى، ئىچتى خىزىر ئابىھاياتنى.

73

نېسىۋىسىز بېلىقچى دەجلە دەرياسىدىمۇ بېلىق تۇتالمايدۇ، ئەجىلى يەتمىگەن بېلىق قۇرۇقلۇقتىمۇ ئۆلمەيدۇ.

تاما بىلەن كېزىدۇ مىسكىن پۈتۈن زېمىننى،
ئۇ رىزقنى قوغلايدۇ، ئەجەل قوغلار مىسكىننى.

---

① زۇلۇمات — قاراڭغۇچىلىق، رىۋايەت بويىچە، ئابىھايات بىر قاراڭغۇچىلىق ئىچىدە بولۇپ، ئۇنى پەقەت خىزىر پەيغەمبەر ئىچكەن ئىكەن.

74

پاسىق باي ــ ئالتۇن يالتىلغان كىيسەك؛ تەقــۋادار كەمبەغەل ــ توپىغا بۇلانغان مەھبۇپ. بۇ ــ مۇسانىڭ قۇراق پەرىجىسىگە ئوخشايدۇ، پاسىق باي فىرئەۋنىنىڭ سوكە ـ مۇنچاق ئېسىلغان ساقىلى.

75

ياخشىلارنىڭ بېشىغا كەلــگەن قىيىنچىــلىق بەخت تەرەپكە يۈز ـ لەنگەندۇر، يامانلارنىڭ دولىتى بېشىنى توۋەنگە قاراتقاندۇر.

مەرتىۋە، دولەت كىشىگە يار تۇرۇپ،
سورىمىسا مىسكىن ـ پەقىرلار ھالىنى.
ئېيت ئۇنىڭغا، ئاخىرەتتە تاپمىغاي،
بەختۇ ـ دولەت، مەرتىۋە، مۈلىك ـ مالىنى.

76

ھەسەتچى ئادەم خۇدانىڭ نېمەتلىرىــدىن قىزغىــنىدۇ ۋە بىگۇنا بەندىلەرنى دۈشمەن كورىدۇ.

كوردۇم مەن بىئەقىل بىر ھەسەتچىنى،
ئوزىدىن ئۇستۇننى غاجايتتى راسا.
مەن دىدىم: ”ئەي خوجا بەختسىز بولساڭ،
بەختلىك كىشىدە، ئېيت، نىمە گۇنا؟“

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

*　　　*　　　*

هەسەتچىگە ھەرگىز تىلىمە بالا،
چۈنكى بۇ شۇم تەلەي بالا ئىلكىدە.
ئۇنىڭغا ئاداۋەت ساقلاش نە ھاجەت؟
ھەسەت ئۆزى دۈشمەن ئۇنىڭ كەينىدە.

77

ئىرادىسىز ئوقۇغۇچى پۇلى يوق ئاشىققا ئوخشايدۇ، بىلىمسىز ساياھەتچى قاناتسىز قۇشقا ئوخشايدۇ، ئەمگىكى يوق ئالىم مېۋىسىز دەرەخقە ئوخشايدۇ، ئىلىمسىز زاھىت ئىشىكى يوق ئۆيگە ئوخشايدۇ.

78

قۇرئاننىڭ چۈشۈرۈلۈشى ياخشى ئەخلاقنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈندۇر، يېزىقلىق تۇرغان سۈرىلەر قۇرۇقلا قىرائەت قىلىش ئۈچۈن ئەمەس.

79

ساۋاتسىز سوپى پىيادە قالغان يولۇچىدۇر، ھورۇن ئالىم ئۇخلاپ ماڭغان ئاتلىقتۇر.

*　　　*　　　*

توۋا قىلىشقا قول كۆتەرگەن گۇناكار ئادەم غادىيىۋالغان سوپىدىن ياخشىراق.

خۇلقى گۈزەل بىر ھەربى قوماندان،
بىرەھىم زالىم ئالىمدىن ئۈبدان.

80

بىر ئادەمدىن: "ئەمەلسىز ئالىم نىمىگە ئوخشايدۇ؟" دەپ سوراشقان ئىكەن. ئۇ: "ھەسەلسىز ھەرىگە" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

رەھىمسىز زىيانداش ھەرىگە ئېيتقىن،
"ھەسەل بەرمىسەڭمۇ نەشتەر سانچىما!"

81

نامەرت ئادەم خوتۇن كىشىدۇر، تاماگەر سوپى قاراقچىدۇر.

ئەي كىشى ئۇلۇغۋار كورۇنمەك ئۇچۇن
ئاق تون كىيدىڭ، لېكىن دەپتىرىڭ قارا.
دۇنيادىن قولۇڭنى تارتمىغىڭ لازىم!
يەڭ ئۇزۇن يا قىسقا بولسا نە پايدا؟

82

ئىككى كىشىنىڭ يۈرىگى ھەسرەتتىن خالى بولمايدۇ ۋە ئايىغى پۇشايمان پاتقىغىدىن چىقالمايدۇ: بىرى كېمىسى ۋەيران بولغان

سودىگەر، يەنە بىرى قەلەندەرلەر بىلەن ئۇلپەتلەشكەن مىراسخور ئادەم.

پارچە دەرۋىش ئالدىدا قانىڭنى توكمەكلىك راۋا،
قىلمىساڭ ئىھسان ئۇلارغا قولدا مال ـ مۈلكۈڭ تۇرۇپ.
ياكى يۇرمە دوست بولۇپ ھەرگىزمۇ ”كوك كوينەك“ بىلەن،
ياكى ئوي ـ مۈلكۈڭگە چەك كوك رەڭ كىرىپىست قاملاشتۇرۇپ.
ياكى بولما دوستۇ ـ ئاشنا پىل باقارغا ھىچقاچان،
يا بىنا قىل چوڭ ساراي پىل پاتقۇدەك تام تۇرغۇزۇپ.

83

سۇلتان بەرگەن تون ئەزىز بولسىمۇ، لېكىن ئوزەڭنىڭ كونا چاپىنى ئۇنىڭدىن قىممەتلىك. كاتتا كىشىلەرنىڭ راستىلىغان داستىخىنى لەززەتلىك بولسىمۇ، ئەمما ئوزەڭنىڭ بويۇن خالتىسىدىكى پارچە ـ پۇرات نان ئۇنىڭدىن تەملىك.

ئوز قولى بىلەن تاپقان سىركە، پىياز
يۇز بېشى بەرگەن نان، قوزىدىن ساز.

84

ئىككى ئىشنى قىلىش ئاقىلانىلىق ئەمەس ۋە دانىشمەنلەرنىڭ پىكرىگە زىت: بىرى تەخمىن بىلەن دورا ئىچىش، يەنە بىرى مېڭىپ باقمىغان يولدا كارۋانسىز يۇرۇش.

85

ئىمام مۇرشىد مۇھەممەت غەززالى (خۇدا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) دىن كىشىلەر سوراشتى: "سەن ئىلىم-پەننىڭ بۇنداق ئېگىز چوققىسىغا قانداق يېتىشتىڭ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "بىلمىگەنلىرىمنى سوراشتىن نومۇس قىلمىدىم!"

ساقىيىشنىڭ ئۈمىدى شۇ چاغ بولۇر ئورۇنلۇق:
تومۇرۇڭنى كورسەتسەڭ تەجرىبىلىك دوختۇرغا.
بىلمىگەننى سورىغىن، چۈنكى خورلۇق تارتساڭمۇ
بۇ ئىش باشلار شەرەپلىك، پارلاق ئېگىز چوققىغا.

86

ھەر ھالدا ئوزەڭگە مەلۇم دەرىجىدە بىلىنىۋاتقان نەرسىنى كىشىلەردىن سوراشقا ئالدىرىما، چۈنكى بۇ ئىش ھورمىتىڭگە زىيان يەتكۈزىدۇ.

داۋۇتنىڭ قولىدا كوردىكى لۇقمان،
تومۇر موجىزىدىن نەق موم بولاتتى.
"ياسايسەن نىمە" دەپ شۇڭا سورىمىدى،
سوئالسىز ھەم بۇ ئىش مەلۇم بولاتتى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

87

ئۆزئارا مۇناسىۋەتنىڭ زورۇر قائىدىلىرىدىن بىرى مۇنداق: ياخشى ئورەڭگە ئۆي سېلىۋال، ياخشى ئۆي ئىگىسى بىلەن چىقىشىپ ئۆت.

سوھبەتچىلىك كۆڭلىگە ماسلا سوزۇڭنى،
ئەگەر بولسۇن دىسەڭ ئاڭلاشقا مەيلى.
ئەگەر مەجنۇن بىلەن ئولتۇرسا ئاقىل،
سوزىدە باشتىن-ئاخىر بولسۇن لەيلى.

88

كىمىكى يامان ئادەملەر بىلەن ئۈلپەتتە بولسا، ئۇلارنىڭ مىجەز-خۇلقىنى يۇقتۇرۇۋالمىسىمۇ، "يامان بىلەن بىر يولدا ماڭغان ئادەم" دىگەن بەتنامغا قالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ناماز ئوتەيمەن دەپ قاۋاق تەرەپكە ماڭسا، كىشىلەر ئۇنى هاراق ئىچكىلى بارىدۇ، دەپ گۇمان قىلىدۇ.

كىشى نادان بىلەن گەر بىللە بولدى.
"نادان" دىگەن ئاتاقئا شەرتى تولدى.
دىدىم داناغا مەن: "قىل بىر نەسىھەت!"
دىدى: "نادان بىلەن سەن قۇرما سوھبەت!

زامان داناسى بولساڭ خەر① بولۇرسەن،
نادان بولساڭ تېخى بەتتەر بولۇرسەن!“

89

توگىنىڭ قانچىلىك يۇۋاش ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم، ئەگەر كىچىك بالا تىزگىنىدىن يېتىلىسە، يۈز چاقىرىم يەرگە كېتىۋېرىدۇ، ھەرگىز بالىنىڭ سىزىقىدىن چىقمايدۇ. ئەمما ھالاكەتكە سەۋەبچى بولۇش ئېھتىمالى بولغان خەتەرلىك بىر ساي ئۇچراپ، بالا نادانلىق قىلىپ ئۇ يەرگە مېڭىۋەرمەكچى بولسا، ئۇ چاغدا توگە بالىنىڭ قولىدىن تىزگىننى ئۇزۇپ، ئىككىنچى بوي سۇنماي قويىدۇ، چۈنكى قاتتىق قول بولۇش پەيتىدە يۇمشاقلىق قىلىش ئورۇنسىزدۇر. شۇ سەۋەپتىن كىشىلەر ئېيتقانكى، دۈشمەننى يۇمشاق مۇئامىلە بىلەن دوستقا ئايلاندۇرالمايسەن، بەلكى ئۇنىڭ خورىكىنى ئۇستۇرۇپ قويىسەن.

كىشى بولسا مۇلايىم، ئايىغىدا تۇپراق بول،
ئەگەر ئۇشۇقچىلىق قىلسا، كوزلىرىگە چاچ تۇپراق.
كىشى ئەگەر قوپال بولسا، قىلما ھەرگىز يۇمشاق سوز،
تومۇردىن ھەرگىز دات كەتمەس، ئىكەك بولسا بەك يۇمشاق.

90

كىمكى بىلىم دەرىجەمنى كىشىلەر بىلسۇن، دەپ باشقىلارنىڭ

---

① خەر — ئېشەك.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com

سوزگە ئارىلىشىۋالسا، ئەملىيەتتە ئۇزىنىڭ ئەڭ بىلىمسىز ئىكەنلى-
گىنى بىلدۈرۈپ قويىدۇ.

ئەقىللىق كىشى بەرمەيدۇ جاۋاپ،
ئۇنىڭدىن كىشى سوئال سورىماستا.
ئېيتقان سوزلىرى بولسىمۇ بەرھەق،
قۇرۇق سوز بولۇپ ئۇتمەس ھىچ جايدا.

91

كوينىگىمنىڭ ئىچىدە بىر جاراھىتىم بار ئىدى، ئۇستازىم (ئۇنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن!) ھەر كۈنى ”قانداقراق؟“ دەپ سوراپ قوياتتى، ئەمما ”قەيەردە ئۇ؟“ دەپ سورىمايتتى. ئۇستازىمنىڭ ئېھتىياتكارلىق بىلەن سوزلىگىنىدىن شۇنى بىلدىمكى، ھەممە ئەزانى تىلغا ئېلىۋېرىش توغرا ئەمەس ئىكەن. ئاقىللار ئېيتقانكى، ”كىمكى سوزنى چاغلاپ سوزلىمىسە، ئاچچىق جاۋاپ ئاڭلايدۇ.“

بىر سوزكى، تېخى راستلىقىغا يوقتۇر ئىشەنچىڭ،
ئاغزىڭنى يۇمۇپ، ئاچما پەقەت، سوزگە تۇتۇلساڭ.
راست سوزنى قىلىپ چۈشسەڭ ئەگەر بىردىن كىشەنگە،
يالغاننى توقۇ، ئەۋزەلى شۇ، ئۇندىن قۇتۇلساڭ.

92

يالغان سوزلەش ئىز قالدۇرىدىغان زەربىگە ئوخشايدۇ: يارا

ساقايغان تەقدىردىمۇ بەلگىسى قالىدۇ. يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاكىلىرى يالغانچىلىق بىلەن نام چىقارغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ راست سوزلىرىگىمۇ ئىشەنچ قالمىغان ئىدى. (ئاتىسى ئۇلارغا) دىدى: "خەير، سىلەر نەپسىڭلارنىڭ كەينىگە كىرىپ بۇ ئىشنى ئويلاپ چىقار-دىڭلار، ئەمدى مىنىڭ ئىشىم سەۋرى جەمىلدۇر..."①

بىراۋ قىلسا ئادەت راستلىقنى مۇدام،
كىرەك يوق، بىرەر سوزنى قىلسا خاتا.
ئەگەر نام چىقارسا يالغانچى دىگەن،
كىيىن قىلسا راست سوز، ئىشەنچ يوق ئاڭا.

93

تاشقى قىياپەت جەھەتتە مەخلۇقاتنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ئادەمدۇر، مەۋجۇداتنىڭ ئەڭ خار-تووۇنى ئىتتۇر. ئەمما دانىشمەنلەرنىڭ بىردەك پىكرى بويىچە، ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلىدىغان ئىت ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان ئادەمدىن مىڭ ياخشى.

ئۇنۇتماس ئىت پەقەت بىر پارچە ناننى،
ئاڭا ئاتقان بىلەنمو يۈز قىتىم تاش.
بىراق باقساڭ رەزىلنى بىر ئومۇرچە،
بىرئاز رەنجىش بىلەن باشلايدۇ مۇشتلاش.

---

① قۇرئان، 12 ـ سۈرە، 18 ـ ئايەت.

www.uyghurkitap.com

94

ئۇز نەپسنىلا ياخشى كورىدىغان ئادەم قابىلىيەتلىك كىشى بولالمايدۇ، قابىلىيەتسىز ئادەم باشلىق بولۇشقا يارىمايدۇ.

رەھىم قىلما تۈيماس ھوكۇزگە پەقەت،
يىسە قانچە كوپ، شۇنچە يالقاۋ پەقەت.
كېرەك بولسا سەمىرىش ھوكۇزدەك ساغا،
ئىشەك بول، كوتەر يەتسە ئەلدىن جاپا.

95

ئىنجىلدە مۇنداق دېيىلگەن: "ئەي ئادەم پەرزەندى! ئەگەر ساغا بايلىق بەرسەم، مال بىلەن بولۇپ كېتىپ، مەن بىلەن كارىڭ بولمايدىكەن، ئەگەر سېنى كەمبەغەل قىلىپ قويسام، غەم-غۇسسىدە ئولتۇرىسەن. شۇنداق ئىكەن، مېنى ئەسلەشنىڭ ھالاۋىتىنى قەيەردىن تاپىسەن ۋە ماڭا ئىبادەت قىلىشقا قاچانمۇ ئالدىرايسەن؟"

راھەتتە ئۇتسەڭ، مەغرۇر ۋە غاپىل،
بىچارە بولساڭ كوڭلۇڭ جاراھەت.
ھالىڭ شۇ بولسا، ئۇنتۇپ ئۇزەڭنى،
قاچان قىلارسەن ھەققە ئىبادەت؟

96

خۇدانىڭ تەۋرەنمەس ئىرادىسى بىراۋنى شاھلىق تەختىدىن چۈشۈرسە، يەنە بىرىنى بېلىقنىڭ قارنىدا سالامەت ساقلايدۇ.

بەختلىكتۇر كىمكى قىلسا ئۆزىگە زىكرىڭنى يار،
بولسا بېلىق قارنىدا يۇنۇسقا ئوخشاش ئولتۇرار.①

97

ئەگەر خۇدا قەھرى-غەزەپ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغارسا، پەيغەمبەر بولسۇن، ئەۋلىيا بولسۇن، ھەممىسى بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالىدۇ. ئەگەر مېھرىۋانلىق قېشىنى مىدىرلىتىپ قويسا، يامانلارمۇ ياخشىلار بىلەن بىر دەرىجىدە بولىدۇ.

قەھرىنى ياغدۇرسا ھەق قىيامەتتە،
بىكاردۇر ھەرنىچۈك پەيغەمبەر ئۆزرى.
مەرھەمەت يۈزىدىن پەردىنى ئالسا،
شەقىگە② ھەم تېگەر كېچىرىم نۇرى.

---

① رىۋايەت بويىچە، يۇنۇس پەيغەمبەر كىتنىڭ قارنىغا چۈشۈپ قېلىپ 40 كۈندىن كېيىن سالامەت چىققان.

② شەقى — تەلىيى ئوڭدىن كەلمىگەن شۇم ئادەم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

98

كىمكى دۇنيانىڭ تەربىيىسى بىلەن توغرا يولدا ماڭمىسا، ئاخىرەتتە ئازاپقا قالىدۇ. "تەھقىق بىز ئۇلارغا ئەڭ چوڭ ئازاپ (جەھەننەم ئازاۋى) دىن بۇرۇن دۇنيادىكى بەزىبىر يېنىك ئازاپلارنى تېتىتىپ قويىمىز."①

كۆچلۈكلەر جازاسىدۇر ئاۋال پەند، كېيىن زەنجىر،
پەندىنى ئىشتىمىسەڭ، زەنجىردە ئۆزەڭنى كور.

99

بەختىيار كىشىلەر ئۆز قىلمىشلىرى كەلگۈسى ئەۋلاتلارغا ئۈلگە بولۇشتىن بۇرۇنلا ئۆتمۈشتىكى ئەجداتلارنىڭ ئىش ـ ھەركەتلىرىدىن ساۋاق ئالىدۇ. ئوغرىلارمۇ قولىنى قىسقارتىۋەتمىگىچە② قولىنى قىسقارتمايدۇ.

دان قېشىغا بارمىغاي قۇش زادىلا،
باشقا قۇش ياتسا توزاقتا بىر كورۇپ.
باشقىلار كورگەن بالادىن ئال ساۋاق،
بولما ئىبرەت باشقىغا قىڭغىر يۇرۇپ.

---

① قۇرئان، 32 ـ سۇرە، 21 ـ ئايەت.

② شەرئەتنىڭ ھوكمى بويىچە ئوغرىلىق قىلغانلارنىڭ قولى كېسىلىدۇ.

100

ئىرادە قۇلىغى پاك يارىتىلغان كىشى نەسىھەتكە قانداقمۇ قۇلاق سالالىسۇن؟ بەخت ئارغامچىسى بىلەن يېتەكلەنگەن كىشى ئالغا ماڭماي نىمە قىلسۇن؟!

ھەقنىڭ دوستلىرىغا قاراڭغۇ تۈنمۇ
گوياكى يوپ-يورۇق بىر كۈندۈز كۈنى.
سائادەت ئەڭ كۈچلۈك بىلەكتە ئەمەس،
ساخاۋەتلىك ئاللا بەرمىسە ئۈنى.

*   *   *

زارلىناي كىمگە سېنىڭدىن؟ يوق ئىگەم سەندىن بولەك،
يوق پەقەت سېنىڭ قولۇڭدىن ئوزگە ئۈستۈن قول-بىلەك.
سەن يېتەكلىگەن كىشىنى ئازدۇرالماس ھېچكىشى،
قالدۇرۇپ قويساڭ بىراۋنى، يوق كىشى ماڭدۇرغىدەك.

101

يامان ئاقىۋەتكە قالدىغان پادىشادىن كېلىچىگى بەختلىك بولغان گاداي ياخشى.

خوشاللىق بەخش ئەتسە ئاقىۋەت بىر غەم
ياخشىدۇر شاتلىقتىن تارتساڭ سەن ئەلەم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

102

ئاسماندىن يەرگە نىشمەت ياغمىدۇ، يەردىن ئاسمانغا چاڭ-توزان ئۆرلەيدۇ. قاچا-ئىدىشنىڭ ئىچىدە نىمە بولسا تېشىغا شۇ نەرسە تېشىپ چىقىدۇ.

مېنىڭ خۇلقۇم ساڭا گۆرۈنسە ناچار،
گۆزەل خۇلقۇڭنى قولدىن بەرمە زىنھار.

103

خۇدايى تائالا (ئۆز بەندىلىرىنىڭ كەمچىلىكلىرىنى) كورۇپ تۇرسىمۇ ياپىدۇ، لېكىن خوشنا ئادەم ھىچنىمىنى كورمەستىنلا غەۋغا كوتىرىدۇ.

ۋاي، خۇدا كورسەتمىسۇن! غايىپنى بىلسە گەر كىشى،
بىر بىرىنىڭ دەستىدىن ئارام تاپالماس ھەر كىشى.

104

ئالتۇن دىگەن كاندىكى مەدەندىن قېزىپ ئېلىنىدۇ، بېخىلنىڭ قولىدىن بولسا جېنىنى سۇغۇرۇۋالغاندىن كېيىنلا ئېلىنىش مۇمكىن.

پەسكەشلەر يەپ ـ ئىچمەي، تۇتىدۇ مەھكەم،
ئېيتاركى: "يىگەندىن ئۇمىت ياخشىراق".
كورىسەن بىر كۈنى دۈشمىنى خوشال،
چۈنكى زەر قېپىقالغان، ئۇ قۇچىقان تۇپراق!

105

كىمكى قول ئاستىدىكىلەرگە كەڭ قوساق بولمىسا، ئۇزىدىن ئۇستۈنلەرنىڭ جەۋرىگە ئۇچرايدۇ.

بولالىماس ھەر بىلەكتە كۈچ ـ قۇۋۋەت،
زەئىپلەر قولىنى يەنچىشكە قۇدرەت.
زەئىپلەر كوڭلىگە بەرمىگىن ئازار،
ساڭا ھەم يەتكۈسى كۈچلۈكتىن دىشۋار.

106

ئەقىللىق كىشى جىدەل بولغان يەردىن قاچىدۇ، ئەمما قەيەردە تېچلىق بولسا شۇ يەرگە لەنگەر① تاشلايدۇ، چۈنكى ئاۋالقى جاي تېچلىق ـ ئامانلىقتىن يىراقتا، كېيىنكى جايدا ھوزۇر ـ ھالاۋەت ياندىلا.

① لەنگەر ـ كېمىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان يوغان زەنجىرلىك ئەسۋاپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگى ئادرېسى

107

قىمارۋازغا (ئۇتۇش ئۇچۇن) ئۇچ ئالتىلىك كېرەك، لېكىن ئۇچ بىرلىك كېلىپ قالىدۇ.

مەيداندىن مىڭ مەرتە ياخشىدۇر ئوتلاق،
ئات قولىدا بولماس تىزگىنى بىراق.

108

بىر دەرۋىش كىچىلىك ئىبادەتتە مۇنداق دەيتتى: "ئەي خۇدا، يامانلارغا رەھمەت قىل، ياخشىلارغا رەھمىتىڭنى قىلىپ بولغانسەن، چۈنكى ئۇلارنى ياخشى قىلىپ ياراتقانسەن."

109

كىيىمىگە گۈل-كەشتە تىكتۈرۈپ، بارمىقىغا ئۈزۈك سالغان ئەڭ دەسلەپكى كىشى جەمشىت① ئىدى. كىشىلەر سوراشتى: "نىمىشقا ھەممە زىننەتنى سول قولۇڭغا بەردىڭ، ھالبۇكى، پەزىلەت ئوڭ تەرەپتە ئىدىغۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "ئوڭ قولغا ئوڭ بولغانلىق زىننەتى يېتەرلىك!"

---

① جەمشىت — قەدىمقى ئىراننىڭ ئەپسانىۋى بىر پادىشاھى.

فەرىدۇن دىدىكى، چىن رەسسامىغا
نەقىش قىل چېدىرغا مۇنۇنى تولۇق:
"ياخشى بول يامانغا، ئەي هوشيار كىشى،
ياخشىلار ئوزلىرى ئۇلۇغ هەم قۇتلۇق!"

110

بىر دانىشمەندىن (كىشىلەر) سوراشتى: "ئوڭ قول شۇنچىلىك ئارتۇقچىلىققا ئىگە تۇرۇقلۇق، نىمىشقا ئۈزۈكنى چەپ قولنىڭ بارمىغىغا سالىدۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "بىلمەمسەن، پەزىلەت ئىگىلىرى هەمىشە مەهرۇملۇقتا بولىدۇ."

رىزق بىلەن نېسىۋە ياراتقان ئاللا
بەخش ئېتەر پەزىلەت ياكى بەخت ساڭا.

111

بېشىنىڭ كېتىشىدىن قورقمىغان ۋە پۇل-مېلىدىن ئۇمىت ئۈزگەن كىشى پادىشالارغا نەسىهەت قىلىسۇن.

مۇۋەهھىدكە① سەن زەرنى توكتۇك نىمە،
بېشىغا قىلىچ-شەمشەر تۇتتۇك نىمە.

① مۇۋەهھىد — خۇدانىڭ بىرلىگىگە پۇتكۇچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كىشىدىن ئۈمىت ياكى قورقۇنچى يوق،
بۇ — تەۋھىد① ئاساسى، بۇنى بىل ئوچۇق.

112

شاھنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئەسلىدە زالىملارنى توساش ئۈچۈن، ساقچى-ئەمەلدارلارنىڭ بولۇشى ئوغرى-كاللا كېسەرلەرنى يوق قىلىش ئۈچۈن، قازى بولسا ئالدامچى مۇتىھەملەرنىڭ مەسلىھەتچىسى. ھەققە بوي سۇنغۇچى ئىككى دەۋاگەر ھەرگىز قازىنىڭ ئالدىغا بارمايدۇ.

كىشىلەر ھەققىنى بەرمەك بولسا كۆڭلۈڭدە زەرۇر،
ياخشىدۇر ۋاقتىدا بەرمەك، جەڭ-جىدەل دىلغا جاپا.
ئۆزلۈگىدىن ياخشىلىقچە باج-خىراجنى بەرمىسە،
كۈچ بىلەن ئالغاي ئۇنى، قويغاي جەرىمانە يانا.

113

ھەممە كىشىنىڭ چىشى ئاچچىق-چۈچۈك نەرسىلەردىن قامىسا، قازىلارنىڭ چىشى تاتلىق نەرسىدىن قامايدۇ.

قازى بەش تال تەرخەمەكنى ئالسا گەر سەندىن پارا،
سەن ئۈچۈن مولاپ بىرەر ئون باغچىنى مۈلك ئورنىدا.

---

① تەۋھىد — خۇدانىڭ بىرلىگى ئەقىدىسى.

114

قېرىپ قالغان پادىشاھ خوتۇن ئۈزىنىڭ قىلىغان-ئەتكەنلىرىگە تولۇا قىلماي نىمە قىلسۇن، ئىشتىن بوشىتىلغان ساقچى ئەمەلدارى خەلققە زۇلۇم قىلغانلىقىغا توۋا قىلماي نىمە قىلىدۇ؟

نەپسىنى يىغقان يىگىتنى ھەق يولىدا شىر دىگىن،
قېرىلاردا يوق ھەۋەس، چىقالمىغاي خاس ئويىدىن.

115

بىر ھەكىمدىن (كىشلەر) سوراشتى: خۇدايى تائالا شۈنچىلىك ئاتىغى چىققان مۇئىلىك دەرەخلەرنى ياراتتى، ئەمما نىمىشقا ئۇلارنىڭ ھىچقايسىسىغا "ئازاد" دىگەن سۈپەت بىرىلمەيدۇ، پەقەت مۇۋىسى بولمىغان سەرۋ دەرىخىگە بىرىلىدۇ؟ ئېيتىڭچۇ، بۇنىڭ ھىكمىتى نىمە؟ ھەكىم دىدى: ھەرقانداق دەرەخ بەلگىلىك شەرت-شارائىت ۋە مۇئەييەن ۋاقىتقا باغلىق، ئەنە شۇ شەرت بولغاندا كوكىرىپ ياشنايدۇ، شەرت-شارائىتى بولمىغاندا سولۇشقا باشلايدۇ. سەرۋ دەرىخىدە بۇلارنىڭ ھىچبىرى يوق، شۇڭا ئۇ ھەممە ۋاقىت ياشىرىپ تۇرىدۇ، "ئازاد"لارنىڭ سۈپىتى ئەنە شۇنداق.

كوڭۈل بەرمىگىن ھەرگىز ئۆتكۈنچى بۇ دۇنياغا،
خەلىپە ئۆتۈپ كەتسە، دەجلە بىلەن قالار باغداد.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئەگەر كەلسە قولۇڭدىن، خورما ئوخشاش سېخى بول،
بولمىغاندا بۇ ئىمكان، سەرۋ كەبى بول ئازاد.

116

ئىككى كىشى ھەسرەت بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ: بىرى بار تۇرۇپ يەپ-ئىچمىگەن، يەنە بىرى بىلىمگە ئىگە بولۇپ تۇرۇقلۇق ھېچ ئىش قىلمىغان.

خاتىمە

گۈلىستان كىتاۋى تامام بولـدى، ئاللا ياردەمدە بولدى! ئىسمى ئۇلۇغ ياراتقۇچىنىڭ مەدىتى ئارقىسىدا، مۇئەللىپلەرنىڭ ئادىتى بويىچە، ئۆتكەن شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئىستىئارە تەرىقىسىدە قوبۇل قىلىپ بىزەش بۇ توپلامدا قوللىنىلمىدى.

كونا جەندەڭنى ياماپ كىيىش ياخشى،
خار بولۇر تون سوراپ كىيسە كىشى.

سەئدىنىڭ كوپىنچە سوزلىرى ھەزىل-چاقچاق ۋە كىشىنىڭ بەھەرىنى ئاچىدىغان خاراكتېرغا ئىگە. شۇ سەۋەپتىن يىراقنى كورمەيدىغانلار ئاغزىغا كەلگەننى دەپ ۋالاقشىيدۇ، گويا (بۇ كىتاپنى ئوقۇشقا) مىڭىنى بىھۇدە سەرپ قىلىش ۋە بىكاردىن چىراغ ئىسنى يۇتۇش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەسمىش! لېكىن بۇ كىتاۋىم ساپدىل كىشىلەرگە قارىتىلغان، ئۇلارنىڭ روشەن پىكىرلىرى ئۈچۈن شۇ نەرسە مەخپى قالمىسۇنكى، شىپالىق ۋەز-نەسىھەت مەرۋايىتلىرى نەپىس ئىبارە يىپىغا تىزىلدى، ئۇلارنىڭ زېرىكىشلىك تەبىئىتى قوبۇل قىلىش دولىتىدىن مەھرۇم بولۇپ قالماسلىغى ئۈچۈن، نەسىھەتنىڭ ئاچچىق دورىسى چاقچاقنىڭ ھەسلىگە ئارىلاشتۇرۇلدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

بىز نەسىھەتنى جايىدا يەتكۈزدۈق،
بۇ بىلەن بىر بولۇك چاغنى ئۆتكۈزدۈق.
بىراۋلار مەيلى قىلمىسا رىغبەت،
ئەلچىنىڭ بۇرچى خەۋەر بېرىشلا پەقەت.

* * *

مەرھەمەت سورىغىن خۇدادىن، ئەي نەزەر سالغان كىشى،
بۇ كىتاپ مۇئەللىپىگە، ھەم ئۆزۈڭ ئۈنى كەچۈر.
بۇ كىتاپتىن تاپ ئۆزۈڭگە قايسى بولسا پايدىلىق،
سوگرە كاتىپنى دۇئادا ئەسكە ئال، (بۇ ھەم زورۇر).

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

本书根据德黑兰1971年波英对照版本和莫斯科1959年波俄对照版本，并参考人民文学出版社1980年汉文版本译出。

بۇ كىتاپ 1971 ـ يىل تېهراندا نەشر قىلىنغان پارسچە ـ ئىنگلىزچە نۇسخىسى بىلەن 1959 ـ يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان پارسچە ـ رۇسچە نۇسخىسىغا ئاساسەن، 1980 ـ يىل 1 ـ ئايدا خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان خەنزۇچە نۇسخىسىدىن پايدىلىنىپ تەرجىمە قىلىندى.

شەيخ سەئدى
گۇلىستان

تەرجىمە قىلغۇچى: رەھمىتۇللا جارى
مەسئۇل مۇھەررىرلىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان
تېيىپجان ئېلىيوپ

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن
نەشر قىلىندى،
شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ
مىلەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1984 ـ يىل 6 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
1984 ـ يىل 6 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
قاتتىق مۇقاۋىلىقىنىڭ باھاسى: 1.20 يۈەن
ئاددى مۇقاۋىلىقىنىڭ باھاسى: 0.68 يۈەن

萨　迪

蔷薇园

（维吾尔文）

热·加里译

霍加阿不都拉
铁依甫江　校订

民族出版社出版　新华书店发行

民族印刷厂印刷

开本：850×1168毫米1/32　印张：10 3/4

1984年6月第1版

1984年6月北京第1次印刷

精装本印数：0001—5,500 册　定价：1.20元

平装本印数：0001—45,500册　定价：0.68元

书号：M10049(4)160